

Gabriela Dziamska-Lenart, Ewelina Woźniak-Wrzesińska
Zuzana Obertová, Magdalena Zakrzewska-Verdugo
Jan Zgrzywa

Słownik frazeologiczny z ćwiczeniami

dla uczących się
języka polskiego jako obcego

**Słownik frazeologiczny
z ćwiczeniami
dla uczących się
języka polskiego
jako obcego**

**Słownik frazeologiczny
z ćwiczeniami
dla uczących się
języka polskiego
jako obcego**

Poznań 2021

Copyright by:
Autorzy

Copyright by:
Wydawnictwo Rys

Recenzja:
prof. US dr hab. Jolanta Ignatowicz-Skowrońska

Autorzy

Redakcja:
Gabriela Dziamska-Lenart, Ewelina Woźniak-Wrzesińska

Autorzy haseł:
Gabriela Dziamska-Lenart, Ewelina Woźniak-Wrzesińska,
Magdalena Zakrzewska-Verdugo, Jan Zgrzywa

Autorzy ćwiczeń:
Zuzana Obertová, Magdalena Zakrzewska-Verdugo

Projekt okładki:
Wydawnictwo Rys

Korekta:
Jan Zgrzywa

Wydanie I
Poznań 2021

ISBN 978-83-66666-50-4

DOI 10.48226/978-83-66666-50-4

Słownik powstał w ramach projektu Współczesna kultura polska we frazeologii
(PJP/PJP/2020/1/00015)
finansowanego z Programu Promocja Języka Polskiego
przez Narodową Agencję Wymiany Akademickiej (NAWA)

Wydanie:

Wydawnictwo Rys
ul. Kolejowa 41
62-070 Dąbrówka
tel. 600 44 55 80

e-mail: tomasz.paluszynski@wydawnictworys.com
www.wydawnictworys.com

Spis treści

Część I.

Słownik frazeologiczny dla uczących się języka polskiego jako obcego..... 7

Gabriela Dziamska-Lenart, Ewelina Woźniak-Wrzesińska

Uwagi wstępne..... 9

 Zawartość słownika..... 9

 Adresat słownika..... 11

 Tematyczny układ haseł..... 11

 Postać hasłowa frazeologizmów w słowniku..... 13

 Frazeologizmy wielokształtne..... 15

 Definicje i przykłady użycia..... 15

 Budowa artykułu hasłowego..... 17

 Jak korzystać ze słownika?..... 18

Skróty i symbole stosowane w artykułach hasłowych..... 20

Spis pól w układzie tematycznym..... 21

Bibliografia..... 25

Gabriela Dziamska-Lenart, Ewelina Woźniak-Wrzesińska

Magdalena Zakrzewska-Verdugo, Jan Zgrzywa

Słownik frazeologiczny w układzie tematycznym dla uczących się języka polskiego jako obcego..... 27

Część II.

Ćwiczenia frazeologiczne z komentarzem dla uczących się języka polskiego jako obcego..... 223

Zuzana Obertová

A1. Zdrowy jak ryba..... 225

Magdalena Zakrzewska-Verdugo

A2–B1. Moje miasto..... 231

Magdalena Zakrzewska-Verdugo

B2. Z lotu ptaka..... 237

Magdalena Zakrzewska-Verdugo

C1. Od A do Z..... 243

Styl naukowy, frazeologia..... 243

Zuzana Obertová

Igraszki z ogniem w przekładzie literackim..... 251

Zuzana Obertová

Przekład do tańca i do różańca?..... 257

Klucz odpowiedzi do ćwiczeń.....	263
A1. Zdrowy jak ryba.....	263
A2–B1. Moje miasto.....	264
B2. Z lotu ptaka	265
C1. Od A do Z.....	266
Igraszki z ogniem w przekładzie literackim.....	268
Przekład do tańca i do różańca?.....	269

Część I.

Słownik frazeologiczny dla uczących się języka polskiego jako obcego

Uwagi wstępne

W nauczaniu języka polskiego jako obcego od niedawna zwraca się coraz większą uwagę na poszerzanie zasobu leksykalnego cudzoziemców o związki frazeologiczne, czyli utrwalone, połączenia wyrazowe o charakterze obrazowym i ekspresywnym, odtwarzane z pamięci w akcie komunikacji. Frazeologia stanowi bardzo istotną część leksyki każdego języka. Biegłość w rozumieniu i używaniu związków frazeologicznych jest równie ważna jak umiejętność posługiwania się pojedynczymi wyrazami czy znajomość zasad gramatyki, świadczy o poziomie opanowania języka obcego.

Frazeologizmy występują często w polszczyźnie ogólnej, w literaturze, w tekstach prasowych, w języku mediów, ale przede wszystkim są domeną żywego, naturalnego języka. Stanowią istotny składnik komunikacji międzyludzkiej, pełniąc w niej rozmaite funkcje. W zasobie frazeologicznym znajdujemy: 1) związki wyrazowe o funkcji nominatywnej, uzupełniające system słownikowy języka; 2) jednostki frazeologiczne, które ze względu na swą obrazowość i ekspresywność wzbogacają system synonimiczny języka, służą emocjonalnemu wyrażaniu sądów i opinii; 3) ustabilizowane związki wyrazowe pełniące funkcję pragmatyczną, czyli potrzebne w codziennym porozumiewaniu się zwroty grzecznościowe i inne formuły charakterystyczne dla różnych aktów mowy.

Zawartość słownika

Słownik, który oddajemy do rąk Czytelników, zawiera wybór frazeologizmów używanych we współczesnym języku polskim. Większość stanowią w nim jednostki frazeologiczne z drugiej grupy, czyli związki wyrazowe synonimiczne wobec innych jednostek języka, wykorzystywane przy tworzeniu tekstów i wpływające na uatrakcyjnienie formy stylistycznej wypowiedzi. W słowniku prezentujemy zarówno frazeologizmy stałe, dobrze utrwalone w polszczyźnie, o ustabilizowanej strukturze i znaczeniu niezależnym od treści elementów składowych (np. *burza w szklance wody; chować głowę w piasek; porywać się z motyką na słońce; uciekać, gdzie pieprz rośnie; upiec dwie pieczenie na jednym ogniu; zabawa w kotka i myszkę*), jak i związki wyrazowe, w których możliwa jest wymienność członów (np. *przedstawić coś w jasnych / ciemnych barwach; nie mieć (zielonego / bladego) pojęcia o czymś*), a także wyrażenia i zwroty porównawcze (np.

bać się jak diabeł święconej wody; czerwony jak burak; głuchy jak pień; spadać jak kot na cztery łapy). Wybierając frazeologizmy do opisu w słowniku, kierowaliśmy się nie tylko kryterium frekwencyjnym, częstotścią występowania związków we współczesnych tekstach, ale braliśmy pod uwagę również przydatność poszczególnych związków wyrazowych w różnych sytuacjach komunikacyjnych oraz ich dopasowanie do wyodrębnionych grup tematycznych.

Wśród opisywanych w słowniku frazeologizmów większość stanowią połączenia wyrazowe o charakterze ekspresyjnym, które są składnikami codziennych wypowiedzi współczesnych Polaków. Oprócz frazeologizmów charakterystycznych dla języka mówionego, stanowiących istotny składnik języka potocznego, odnotowujemy w ograniczonym wyborze frazeologizmy o proveniencji biblijnej, mitologicznej i literackiej (np. *alfa i omega; droga krzyżowa; pięta achillesowa; Sodom i Gomora; syzyfowa praca; wdowi grosz; węzeł gordyjski; w objęciach Morfeusza; umywać ręce; zakazany owoc*), a także związki wyrazowe zawierające archaiczne wyrazy i formy, niewystępujące dziś w języku samodzielnie, poza tymi związkami (np. *wieść prym; wodzić rej; strzepić sobie język po próżnicy; śmiać się do rozpuku; zakochać się na zabój; pić na umór; ani widu, ani słychu; smalić do kogoś cholewki*). Z uwagi na dydaktyczny cel słownika nie mogło w nim zabraknąć związków o charakterze erudycyjnym oraz związków odchodzących w przeszłość, ponieważ uczący się języka polskiego mogą się z nimi spotkać przy lekturze tekstów literackich. Co więcej – frazeologizmy o takim charakterze wpływają na rozwój szeroko rozumianych kompetencji językowych. Cudzoziemcy dowiadują się bowiem, że istnieją związki wyrazowe o ograniczonym użyciu nie tylko stylistycznym, ale i kontekstowym (por. frazeologizmy potoczne oraz o zabarwieniu ekspresyjnym, np. lekceważącym, pogardliwym, podniosłym itp.). O notacjach pragmatycznych piszemy dalej.

Związki frazeologiczne często tworzą całe serie synonimów, które wzbogacają zasób leksykalny języka. Dla przykładu leksemowi *bać się* odpowiada kilka zwrotów: *koś ma duszę na ramieniu; koś trzęsie portkami; ciarki chodzą komuś po skórze; koś ma pietra*. Osobę, która mówi dużo i bez sensu, można opisywać przy użyciu zwrotów: *koś mówi, co mu ślina na język przyniesie; plecie trzy po trzy; gada jak najęty; plecie androny / banialuki / duby smalone; bredzi jak Piekarski na mękach*. Możemy powiedzieć, że *koś kogoś pobił*, ale o wiele plastyczniejsze będą określenia: *koś policzył / porachował komuś kości; koś wygarbował lub przetrzepał komuś skórę; koś stłukł kogoś na kwaśne jabłko; koś sprawił komuś manto; koś złoł komuś skórę*. Przytoczone przykłady pokazują, że skojarzenia wywołane frazeologizmami są sugestywne, plastyczne, odwołują się do różnych zmysłów. Dzięki zawartym we frazeologizmach obrazom związki te uczą metaforycznego myślenia. Sięganie po frazeologizmy ubarwia wypowiedzi, umożliwia też posługiwanie się aluzją, humorem, ironią.

Adresat słownika

Słownik nasz jest adresowany przede wszystkim do osób uczących się języka polskiego jako obcego, został pomyślany jako praktyczna pomoc dydaktyczna, pomagająca w czynnym i biernym opanowaniu podstawowego zasobu frazeologizmów, współtworzącego warstwę słownictwa potocznego, którego znajomość jest niezbędna do pełnego i efektywnego posługiwania się językiem polskim. Słownik został przygotowany z myślą, aby ułatwić użytkownikom zapoznanie się z polską frazeologią i zachęcić ich do korzystania z jej bogactwa zarówno przy lekturze tekstów, jak i przy ich tworzeniu. Temu nadrzędemu celowi służy przemyślana makro- i mikrostruktura słownika oraz wprowadzenie rozbudowanej części ćwiczeniowej. Koncepcja słownika rozwijała się wraz z postępującymi pracami w projekcie NAWA. Zajęcia, które przeprowadziliśmy dla studentów uczących się języka polskiego jako obcego na studiach środkowoeuropejskich Uniwersytetu Komeńskiego, oraz dyskusje ze słuchaczami pozwoliły nam udoskonalić zarówno sposób porządkowania haseł, jak i ich postać – tak, by słownik okazał się praktyczny dla osób poznających język polski jako obcy.

Tematyczny układ haseł

Słownik nasz przedstawia w układzie tematycznym bogaty zbiór frazeologizmów współcześnie używanych w języku polskim. Tematyczny układ haseł został opracowany z uwzględnieniem programów nauczania języka polskiego dla obcokrajowców. Dzięki tematycznemu uporządkowaniu słownictwa w wyodrębnionych grupach zostały zgromadzone w bliskim sąsiedztwie frazeologizmy powiązane znaczeniowo. Układ taki pozwala z jednej strony ukazać bogactwo synonimicznych środków językowych w zasobie frazeologicznym, a z drugiej strony ułatwia użytkownikom, tworzącym własne wypowiedzi, wybór połączeń najbardziej odpowiednich do wyrażenia określonych treści. Inaczej mówiąc: dzięki układowi tematycznemu odbiorca, szukając wybranego frazeologizmu, natrafia na całą grupę innych związków wyrazowych o podobnym znaczeniu, w rezultacie czego niejako przy okazji poszerza swój własny zasób frazeologiczny. Uporządkowanie tematyczne frazeologizmów pozwala również wejrzeć zainteresowanym odbiorcom w te dziedziny życia człowieka, które są bogato reprezentowane w zasobie frazeologicznym, oraz zauważyć uderzające dysproporcje ilościowe w wypełnieniu leksykalnym poszczególnych pól tematycznych. W naszym opracowaniu frazeologizmy prezentowane są w siedmiu grupach tematycznych: CZŁOWIEK I JEGO CIAŁO; PSYCHIKA CZŁOWIEKA; INTELEKT; ŻYCIE CODZIENNE CZŁOWIEKA; RELACJE

MIEDZY LUDŹMI; CZŁOWIEK I SYTUACJE; CZŁOWIEK W ŚWIECIE RZECZY I POJĘĆ, w których wyodrębniono 30 pól tematycznych. Już z powyższego zestawienia tytułów obszarów tematycznych widać wyraźnie, że większość wśród opisywanych w słowniku frazeologizmów stanowią związki wyrazowe opisujące wygląd, charakter, psychikę i zachowania ludzi. Wypełniając poszczególne pola tematyczne, kładliśmy nacisk, by rozdzielić frazeologizmy charakteryzujące ludzi od frazeologizmów odnoszących się do świata rzeczy, pojęć, zjawisk i sytuacji.

Również mikrostruktura słownika, czyli budowa artykułu hasłowego, została tak pomyślana, aby w sposób przejrzysty i jednoznaczny pokazywać wielokomponentową budowę, znaczenie i łączliwość prezentowanych związków frazeologicznych. O przyjętych w naszym opracowaniu rozwiązaniach leksykograficznych piszemy w dalszej części uwag wstępnych, a dokładny wykaz symboli i ich znaczeń objaśniamy w spisie skrótów i symboli.

Słownik nasz ma charakter popularny, jest przyjazny dla odbiorcy. Za-proponowane przez nas uproszczenie opisu frazeologizmów i dostosowanie go do potrzeb osób uczących się języka polskiego jako obcego nie byłoby możliwe bez wykorzystania bogatego dorobku badaczy frazeologii polskiej i autorów licznych słowników frazeologicznych. Wykaz opracowań naukowych, które stanowiły dla nas pomoc i inspirację, podajemy w *Bibliografii*. Tutaj jedynie wymienimy autorów opracowań tematycznego podziału słownictwa, których propozycje stały się punktem wyjścia do przyjętego w naszym słowniku podziału na pola tematyczne. Inspirujące wskazówki znaleźliśmy w pracach Alicji Nowakowskiej, Barbary Batko-Tokarz, Justyny Winiarskiej, Katarzyny Mosiołek-Kłosińskiej i Anny Ciesielskiej, Janusza Anusiewicza i Jacka Skawińskiego, Teresy Iglikowskiej i Haliny Kurkowskiej, a także Agnieszki Bernackiej.

Trudności w przyswajaniu przez obcokrajowców frazeologizmów wynikają przede wszystkim z faktu, że są to nieregularne połączenia wyrazów, utrwalone pod względem strukturalnym, o ustalonym znaczeniu, które całkowicie albo częściowo nie wynika ze znaczeń składników. Dla przykładu zwrot *wiercić komuś dziurę w brzuchu* ma znaczenie całkowicie niezależne od znaczeń wyrazów: *wiercić*; *dziura*; *brzuch*, metaforycznie odnosi się do sytuacji, w której ktoś swoimi prośbami, naleganiem usiłuje coś wymusić od innej osoby. Poznawanie frazeologii polega więc na odsłanianiu przenośnego sensu frazeologizmów, odkrywaniu, na czym polega ich nieregularność semantyczna w stosunku do zwykłych połączeń wyrazowych. Nauczanie frazeologii nie może się jednak ograniczać tylko do odkrywania znaczeń utrwalonych związków wyrazowych. Obok aspektu semantycznego równie ważny jest aspekt syntaktyczny, gdyż zasób frazeologiczny języka tworzą związki wyrazowe o bardzo zróżnicowanej budowie. Pod względem składniowym wśród frazeologizmów można wyróżnić związki wyrazowe syntagmatyczne, które podobnie jak leksemy nie mogą być używane samo-

dzielnie, stanowią budulec wypowiedzeń i wchodzą w relacje składniowe z innymi leksemami oraz klasę frazeologizmów asyntagmatycznych, które nie wchodzą w związki składniowe, lecz funkcjonują jako samodzielne wypowiedzenia, są to gramatycznie kompletne gotowe formuły o funkcji wykrzykników i dopowiedzeń (np. *Koń by się uśmieał; Niebo w gębie!; Wyszło szydło z worka; Klamka zapadła; Niech to piorun trzaśnie!*). Ponieważ większość frazeologizmów stanowią jednak związki wyrazowe należące do pierwszej grupy, będące składnikami wypowiedzeń zdaniowych, uważamy, że należy uczyć ich użycia w konkretnych strukturach zdaniowych.

Postać hasłowa frazeologizmów w słowniku

Frazeologizmy syntagmatyczne to konstrukcje otwarte, z „pustymi miejscami”, wymagające uzupełnienia pod względem treściowym i formalnym, dlatego w naszym słowniku zdecydowaliśmy się prezentować większość frazeologizmów w poprawnie odtworzonych schematach łączliwości składniowej np. *ktos załamuje ręce; ktoś pluje sobie w brodę; coś leży komuś na sercu; coś pęka w szwach; krew zalewa kogoś; kamień spadł komuś z serca*. Zaimek *ktos* odnosi się do związków, które wymagają podmiotu wyrażonego rzeczownikiem osobowym, zaimek *coś* odnosi się do związków, wymagających podmiotu wyrażonego rzeczownikiem nieosobowym. Połączenie *ktos*, *coś* oznacza, że podmiotem zdania, w którym wystąpił dany związek, może być zarówno rzeczownik osobowy, jak i nieosobowy. W związku z tym bywa, że ten sam frazeologizm jest notowany w dwu różnych polach: odnoszącym do człowieka – z zaimkiem *ktos*, a także odnoszącym do świata pojęć i rzeczy – z zaimkiem *coś* (np. *ktos dodaje, dodał komuś skrzydeł* w polu DOBRE STOSUNKI MIĘDZYŁUDZKIE; *coś dodaje, dodało komuś skrzydeł* w polu SYTUACJE POMYŚLNE). Zestawienia zaimków *ktos* z *kimś* lub *ktos* i *ktos* informują, że w sąsiedztwie danego frazeologizmu powinien znaleźć się podmiot wyrażony rzeczownikiem osobowym w liczbie mnogiej np. *ktos i ktos biorą, wzięli się za łby* ‘o osobach prowadzących spór, kłótnię, w wyniku których dochodzi do szarpaniny, bójki’.

Jeśli frazeologizm nie jest poprzedzony żadnym zaimkiem, to informacja o zakresie jego stosowania znajduje się w definicji znaczenia np. *farbowany lis* ‘o kimś fałszywym, nieszczerym; oszust’.

W wielu słownikach języka polskiego zwroty frazeologiczne odnotowywane są w postaci bezokolicznika np. *załamywać ręce*. W naszym słowniku zrezygnowaliśmy z tego sposobu prezentowania frazeologizmów. Schemat łączliwości leksykalnej podajemy przy zwrotach oraz przy wyrażeniach, które pełnią funkcję orzecznika np. *coś jest chlebem powszednim; coś jest gwoździem do trumny; coś jest kością niezgody; ktoś jest prawą ręką* czyjaś; *ktos jest kłębkim nerwów*.

W odniesieniu do zwrotów frazeologicznych problemów gramatycznych przysparza między innymi brak wyraźnych reguł w zakresie aspektu; obok frazeologizmów występujących tylko w formie dokonanej (np. *słoń komuś nadepnął na ucho*; ktoś komuś *nadepnął na odcisk*; ktoś *poszedł / sięgnął po rozum do głowy*; ktoś *nawarzył piwa*; *klamka zapadła*; ktoś *ruszył głową*; ktoś *wyskoczył jak filip z konopi*) lub tylko w formie niedokonanej (np. ktoś *leży do góry brzuchem*; *głowa komuś pęka*; ktoś *wiesza psy na kimś*; ktoś *drze (sobie) włosy z głowy*; ktoś *klnie jak szewc*; *coś pęka w szwach*; ktoś *pęka ze śmiechu*) mamy zwroty dwuaspektowe (np. ktoś *poszedł za ciosem* lub ktoś *idzie za ciosem*; ktoś *wyszedł z czegoś obronną ręką* lub ktoś *wychodzi z czegoś obronną ręką*; ktoś *robi, zrobił kogoś w konia*; ktoś *robi, zrobił wielkie oczy*; ktoś *robi, zrobił z kogoś balona*).

W naszym słowniku przyjęliśmy następujące rozwiązania, które mają ułatwić odbiorcy poznanie struktury związku frazeologicznego i związaną z tym praktyczną umiejętność zastosowania frazeologizmu w zdaniu.

Zwroty występujące tylko w aspekcie niedokonanym w postaci hasłowej odnotowywane są w formie czasu teraźniejszego np. ktoś *łowi ryby w mętnej wodzie*. Oznacza to, że zwrot ten może być używany również w czasie przeszłym: ktoś *łowił ryby w mętnej wodzie*, oraz w czasie przyszłym – ktoś *będzie łowił ryby w mętnej wodzie*.

Frazeologizmy występujące tylko w aspekcie dokonanym w postaci hasłowej są odnotowywane w czasie przeszłym (i jeśli są używane – również w czasie przyszłym prostym) np. *słoń komuś nadepnął na ucho*; ktoś *postawił, postawi na swoim*; ktoś *utartł, utrze komuś nosa*. Zwroty te nie mają form czasu teraźniejszego. Z kolei zwroty tworzące parę aspektową odnotowujemy, podając obydwie formy aspektowe czasowników po przecinku, np. ktoś *traci, stracił zimną krew*; ktoś *chwytą, chwycił byka za rogi*; ktoś *idzie, poszedł za ciosem*; ktoś *łapie, złapał wiatr w żagle*. Kolejność członów w hasle będącym parą aspektową nie jest sztywno ustalona, zazwyczaj najpierw podajemy czasownik w aspekcie niedokonanym, ale w odniesieniu do niektórych zwrotów, częściej występujących w aspekcie dokonanym, odchodzimy od tej zasady np. ktoś *wyszedł, wychodzi z czegoś obronną ręką*; ktoś *spoczął, spoczywa na laurach*.

Frazeologizmy werbalne występujące w jednej formie czasownikowej podajemy bez zmiany np. ktoś *muchy by nie skrzywdził; do rany przyłóż; mucha nie siada; ani ziębi, ani grzeje*. Bezokolicznik w postaci hasłowej frazeologizmów podajemy tylko dla tych związków wyrazowych, w których utrzymała się taka forma czasownikowa np. *boki zrywać; siąść i płakać; palce lizać*. Zwroty, które są używane w trybie innym niż orzekający, mają odpowiednie formy np. ktoś *chciałby zapaść się pod ziemię; ktoś utopiłby kogoś w łyżce wody*.

Frazeologizmy wielokształtne

Kolejna trudność w opanowaniu frazeologii wynika z faktu, że wiele związków frazeologicznych cechuje wielokształtna struktura, inaczej mówiąc – dany związek może występować w kilku wariantach leksykalnych lub gramatycznych, nie zmieniając swego znaczenia. Niektóre związki wyrazowe przybierają postać dłuższą lub krótszą, w ich strukturze występuje komponent fakultatywny, dlatego informację o tego typu wariantach podajemy w postaci hasłowej frazeologizmu, ujmując w okrągłe nawiasy człon nieobligatoryjny np. ktoś *odkrył, odkrywa (na nowo) Amerykę; koniec (i) kropka; ktoś obiecuje (komuś) złote góry; uszy (komuś) wiedną; ktoś owija, owinął (sobie) kogoś dookoła (małego) palca*.

Wielokształtną strukturę ma wiele zwrotów frazeologicznych, w których wymieniają się bliskie semantycznie komponenty werbalne: np. *wrzucić, wrzucać / pakować, wpakować / wsypać do jednego worka; oddać / wyrzucić / wyświadczyć komuś niedźwiedzią przysługę*. W naszym słowniku pokazujemy granice wymienności komponentów leksykalnych tworzących strukturę związku w odniesieniu tylko do wybranych frazeologizmów, ograniczając się przy tym do wyboru wariantów o największej frekwencji we współczesnym języku. Uważamy, że ukazanie pełnej wielokształtności związków frazeologicznych nie jest konieczne na początkowym etapie poznawania zasobu frazeologicznego. Wymieniające się komponenty leksykalne w strukturze frazeologizmów zaznaczamy za pomocą ukośnika. W poniższych przykładach służy on do oddzielenia członów nominalnych: ktoś *traktuje, potraktował kogoś jak psa / jak śmiecia; coś jest jedyną / ostatnią deską ratunku*. W zwrotach ukośnik rozdziela wymieniające się czasowniki (nietworzące pary aspektowej) np. ktoś *dorwał, dorwie / dostał, dostanie kogoś w swoje ręce*.

Definicje i przykłady użycia

Jako poloniści, mający doświadczenie w nauczaniu języka polskiego jako obcego, staraliśmy się, by objaśnienia znaczenia frazeologizmów i wskazówki dotyczące sposobu ich użycia były jasno sformułowane i dostosowane do odbiorców dopiero poznających język polski. Wyjaśniając znaczenie frazeologizmów, stosujemy klasyczne sposoby definiowania jednostek leksykalnych (definicje realnoznaczeniowe, zakresowe i synonimiczne). Również układając przykłady ilustrujące zastosowanie frazeologizmów, dążyliśmy do tego, by definiowany frazeologizm był ukazany w typowym dla niego kontekście gramatycznym i leksykalnym, a zarazem osadzony w naturalnych, codziennych sytuacjach językowych.

Większość opisywanych w słowniku frazeologizmów ma jedno znaczenie. Zdarzają się jednak jednostki polisemiczne. Jeżeli dany związek wyrazowy ma więcej niż jedno znaczenie, wyróżniamy je kolejnymi literami alfabetu a), b), itd. i oddzielnie dla każdego znaczenia podajemy definicję oraz przykład użycia. Np. ktoś *ma długie ręce* a) 'ktoś jest osobą wpływową, ma dużo znajomości, dzięki którym może komuś zaszkodzić, zemścić się'; b) 'ktoś jest złodziejem'.

Z uwagi na tematyczny układ frazeologizmów niektóre zwirotы polisemiczne notujemy w dwóch osobnych polach, dotyczy to np. takich frazeologizmów: ktoś *czysty jak łąka*; coś *czyste jak łąka*; *być za pana brata* z czymś, z kimś.

Układ tematyczny frazeologizmów wymaga, aby oddzielnie odnotowywać frazeologizmy, które w tradycyjnych słownikach mogą mieć zapis skondensowany np. frazeologizmy z wariantywnym komponentem antonimicznym lub związki wyrazowe odnoszące się zarówno do osób, jak i do rzeczy. Oto przykłady:

z ciężkim / lekkim sercem *pot.* 'przepełniony zgrzyzotą, smutkiem itd. / radością, szczęściem'; w naszym słowniku odnotowujemy dwa wyrażenia; **z ciężkim sercem** (w polu SMUTEK) oraz **z lekkim sercem** (w polu RADOŚĆ);

czysty jak łąka lub (*ktoś, coś*) **czysty jak łąka**; wyrażenie porównawcze *ktoś czysty jak łąka* opisujemy w polu CECHY CHARAKTERU, a *coś czyste jak łąka* w polu CECHY RZECZY;

być z kimś, z czymś za pana brata; zwirot *ktoś jest z kimś za pana brata* opisujemy w polu KONTAKTY TOWARZYSKIE, a zwirot *ktoś jest z czymś za pana brata* w polu WIEDZA.

W trosce o autentyczność językowy prezentowanych w słowniku frazeologizmów uznaliśmy, że wskazane jest zaznajamianie cudzoziemców z wyrażeniami o charakterze ekspresywnym, charakterystycznymi dla języka mówionego. Uważamy, że właściwa ocena wartości stylistycznej frazeologizmów przysparza obcokrajowcom wiele problemów. W naszym słowniku kładziemy nacisk na to, aby w pełni ukazać sytuację użycia danego frazeologizmu oraz jego nacechowanie stylistyczne. Stosujemy dwa rodzaje informacji pragmatyngwistycznej: kwalifikator stylistyczny (potoczny; w skrócie *pot.*) oraz emotywne informacje podawane w definicji (np. określenie obraźliwe, lekceważące, podniosłe, żartobliwe, ironiczne, eleganckie). Natomiast definicje tych frazeologizmów, które są używane w szczególnych typach sytuacji komunikacyjnych bądź zazwyczaj w określonej formie gramatycznej, wzbogacamy o dodatkowe informacje pragmatyngwistyczne. Oto przykłady:

ktos złożył gdzieś **swe kości** 'ktoś został gdzieś pochowany; określenie podniosłe' [...]

dureń jakich mało pot. 'człowiek bardzo głupi; określenie pogardliwe, często używane ironicznie' [...]

starsza pani / kobieta 'elegancko o starej kobiecie' [...]

ktoś (jest) pogrążony w smutku / w rozpacz 'ktoś od dłuższego czasu jest smutny; ten związek często występuje w nekrologach' [...]

Z uwagi na to, że zdecydowana większość utartych połączeń wyrazowych należy do potocznej odmiany języka, najczęściej stosowany w słowniku jest kwalifikator potoczny (*pot.*). Umieściliśmy go przy frazeologizmach, które używane są w sytuacjach nieoficjalnych, między dobrze znającymi się osobami np. *pot. nudny jak flaki z olejem; film się komuś urwał; pogoda pod psem.*

Bez notacji pragmalingwistycznych pozostawiamy związki wyrazowe nienacechowane stylistycznie i ekspresywnie, które mogą się pojawiać we wszystkich typach wypowiedzi. Do neutralnych stylistycznie należą np. *bić na alarm; dach nad głową; złote lata; czarny rynek; kamień milowy; listek figowy; papierek lakmusowy; ktoś przejął pałeczkę; kozioł ofiarny; chłopiec do bicia; ostatni dzwonek; za pięć dwunasta; jak długi i szeroki; coś odbiło się szerokim / głośnym echem.* Mamy nadzieję, że zastosowane opisy pragmalingwistyczne będą stanowiły cenną pomoc dla użytkowników słownika.

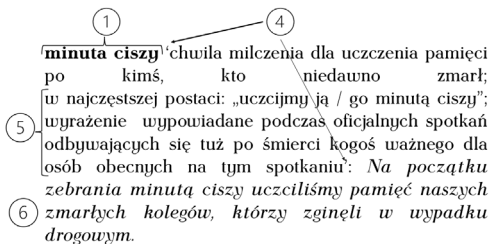
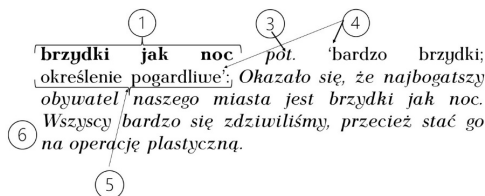
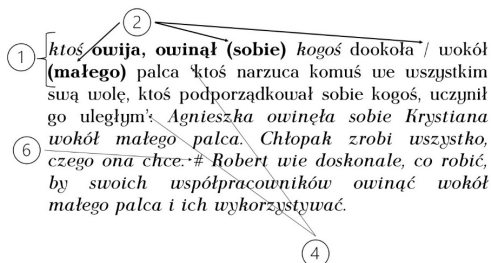
Budowa artykułu hasłowego

Podstawową formę hasła wyróżniono pismem pogrubionym. Jego człony wymienne oddzielono ukośnikiem, a człony fakultatywne ujęto w nawiasy okrągłe. Definicję hasła podano w tzw. łapkach. Po dwukropku umieszczono przykład (przykłady) zastosowania danego frazeologizmu.

Artykuł hasłowy w słowniku składa się z następujących elementów:

1. hasło (postać hasłowa frazeologizmu);
2. wariant hasła (przy frazeologizmach wielokształtnych);
3. kwalifikator (przy frazeologizmach nacechowanych stylistycznie);
4. definicja znaczenia;
5. dodatkowa informacja pragmalingwistyczna (przy frazeologizmach ekspresywnych, przy związkach wyrazowych używanych w szczególnych sytuacjach komunikacyjnych lub występujących najczęściej w określonej formie gramatycznej);

6. przykład użycia (niektóre artykuły hasłowe zawierają po dwa cytaty. Dzieje się tak w przypadku haseł odnoszących się do osób i do rzeczy oraz w przypadku haseł z członami wariantywnymi (zapisywanymi po ukośniku). Jeśli odnotowujemy więcej niż jeden przykład użycia frazeologizmu, oddzielamy je od siebie znakiem #). Przykładowe artykuły hasłowe prezentujemy poniżej.

Jak korzystać ze słownika?

Szybkie dotarcie do poszukiwanego frazeologizmu ułatwia z jednej strony spis pól tematycznych, a z drugiej indeks alfabetyczny, zawierający wszystkie nominalne komponenty zarejestrowanych w słowniku frazeologizmów. Indeks odsyła do numeru grupy tematycznej (od 1. do 30.) i podpół

oznaczonych kolejnymi literami alfabetu. Nazwa danej grupy tematycznej opatrzona jest numerem i literą, nazwy podpół również są numerowane i zapisane są wersalikami i pogrubioną czcionką.

Pragniemy wyrazić wdzięczność pierwszym Czytelniczkom słownika – Pani Profesor Jolancie Ignatowicz-Skowrońskiej oraz Pani Profesor Małgorzacie Witaszek-Samborskiej – za wszystkie niezwykle cenne uwagi, które pozwoliły nam uniknąć pewnych błędów. Tego słownika nie byłoby, gdyby nie Partner. Bardzo dziękujemy Pani Profesor Márii Dobríkovej – kierownik Katedry Filologii Słowiańskich Uniwersytetu Komeńskiego, w której realizowaliśmy działania projektowe – za ciepłe przyjęcie oraz owocne dyskusje. Wielokrotnie inspirowali nas studenci – słuchacze studiów środkowoeuropejskich uczący się języka polskiego jako obcego. Im również przekazujemy ukłony wdzięczności.

Mamy nadzieję, że przybliżenie Czytelnikom struktury, znaczenia i łączliwości wybranych związków frazeologicznych pozwoli na zapoznanie się z polską frazeologią i korzystanie z jej bogactwa.

Skróty i symbole stosowane w artykułach hasłowych

- itp. – i tym podobne (skrót używany w treści definicji zakresowej lub przy wymiennych komponentach frazeologizmu)
- itd. – i tak dalej (skrót używany w treści definicji zakresowej lub przy wymiennych komponentach frazeologizmu)
- pot.* – potoczny (kwalifikator)
- , – przecinek między czasownikami w prezentowanej postaci hasłowej oznacza, że frazeologizm jest dwuaspektowy
 - , – przecinek między zaimkami *ktoś*, *coś* w prezentowanej postaci hasłowej oznacza, że frazeologizm odnosi się do ludzi i rzeczy
 - / – ukośnik między komponentami w postaci hasłowej oznacza, że frazeologizm jest wielokształtny, ma wymienne komponenty
 - () – nawias okrągły oznacza, że komponent frazeologizmu ujęty w nawias może zostać pominęty, jest to składnik fakultatywny
 - “ – cudzysłów pojedynczy – sygnał rozpoczęcia i zakończenia definicji frazeologizmu
 - : – dwukropek – sygnał rozpoczęcia przykładu użycia
 - # – hasztag oddziela kolejne przykłady użycia

Spis pól w układzie tematycznym

I. CZŁOWIEK I JEGO CIAŁO

1. Etapy życia

- 1.A. narodziny, młodość, dojrzałość, starość
- 1.B. śmierć

2. Wygląd zewnętrzny

- 2.A. wygląd korzystny i atrakcyjny
- 2.B. wygląd niekorzystny

3. Zdrowie i choroba

- 3.A. choroba i złe samopoczucie
- 3.B. zdrowie i dobre samopoczucie

4. Ciało i jego funkcje

- 4.A. sprawność fizyczna i siła
- 4.B. zmęczenie i słabość
- 4.C. ruch i przemieszczanie się
- 4.D. skóra, dotyk
- 4.E. słuchać, słyszeć
- 4.F. patrzeć, widzieć
- 4.G. apetyt, głód, jedzenie
- 4.H. picie, pragnienie, picie alkoholu
- 4.I. sen, zasypiać, budzić się

II. PSYCHIKA CZŁOWIEKA

5. Emocje i uczucia

- 5.A. radość i śmiech
- 5.B. ulga
- 5.C. złość
- 5.D. smutek, płacz
- 5.E. strach
- 5.F. wstyd i żal

6. Temperament

- 6.A. optymizm, pesymizm
- 6.B. powolność
- 6.C. aktywność, porywczność
- 6.D. nerwowość

7. Cechy charakteru

- 7.A. dobry, łagodny, wrażliwy
- 7.B. zaradny, pracowity, konsekwentny
- 7.C. inne, oceniane pozytywnie
- 7.D. zły
- 7.E. tchórzliwy, dwulicowy, fałszywy
- 7.F. zarożumiały, pewny siebie
- 7.G. inne, oceniane negatywnie

III. INTELEKT CZŁOWIEKA

- 8. Cechy intelektualne**
 - 8.A. mądrość, inteligencja, talent
 - 8.B. głupota, ograniczenie umysłowe
- 9. Czynności i stany umysłowe**
 - 9.A. myślenie
 - 9.B. intuicja
 - 9.C. pamięć i zapominanie
- 10. Pragnienia, oczekiwania, marzenia**
- 11. Wiedza**
 - 11.A. orientacja
 - 11.B. niewiedza, brak orientacji
- 12. Ocena człowieka i jego życia**
 - 12.A. określenia oceniające człowieka
 - 12.B. ocena życia

IV. ŻYCIE CODZIENNE CZŁOWIEKA

- 13. Najbliższe otoczenie człowieka**
 - 13.A. rodzina
 - 13.B. dom, mieszkanie
- 14. Przyroda, warunki atmosferyczne, wieś, miasto**
- 15. Szkoła, nauka**
- 16. Praca, obowiązki**
- 17. Czas wolny**
 - 17.A. rozrywka, kultura
 - 17.B. wypoczynek
 - 17.C. nuda
- 18. Człowiek jako członek społeczeństwa**
 - 18.A. człowiek wobec instytucji państwa i urzędów, wobec polityki
 - 18.B. handel i usługi, finanse i pieniądze, oszczędność
 - 18.C. prawo – jego łamanie i przestrzeganie

V. RELACJE MIĘDZY LUDŹMI

- 19. Kontakty towarzyskie**
 - 19.A. znajomość, koleżeństwo, przyjaźń
 - 19.B. relacje damsko-męskie, miłość, zdrada
 - 19.C. samotność
- 20. Dobre stosunki międzyludzkie**
 - 20.A. pozytywny stosunek do innych ludzi (przychylność, życzliwość, sympatia, zaufanie)
 - 20.B. troska, opieka, nadopiekuńczość
 - 20.C. pomoc, wsparcie
 - 20.D. zgoda, porozumienie
 - 20.E. wyrażanie uznania, szacunku, podziwu

21. Nieprzyjazne traktowanie innych ludzi

- 21.A. nieżyczliwe stosunki międzyludzkie
- 21.B. lekceważenie
- 21.C. kłótnia, konflikt
- 21.D. sprzeciw, odmowa, bunt
- 21.E. zachowania agresywne, bicie, stosowanie przemocy
- 21.F. upominanie, karcenie i karanie
- 21.G. drażnienie i dokuczanie
- 21.H. oszukiwanie
- 21.I. inne działania na czyjąś szkodę

22. Wербalne formy kontaktu

- 22.A. rozmowa i dyskusja
- 22.B. gadatliwość
- 22.C. otwartość i szczerość
- 22.D. różne inne sposoby mówienia i przekazywania informacji
- 22.E. mówienie na darmo, bez efektu
- 22.F. oddziaływanie słowami na innych ludzi (czyli mówienie w jakimś celu: obiecywanie, przekonywanie, naleganie, zapewnienie)
- 22.G. wybrane zachowania werbalne oceniane negatywnie (kłamstwo, przeklinanie, oczernianie, plotkowanie, niedyskrecja)
- 22.H. milczenie, dyskrecja, tajemnica

VI. CZŁOWIEK I SYTUACJE

23. Sytuacje pomyślne

- 23.A. szczęście
- 23.B. sukces i powodzenie
- 23.C. bogactwo

24. Sytuacje niesprzyjające

- 24.A. bieda
- 24.B. kłopoty, zmartwienia, trudne sytuacje
- 24.C. pogorszenie sytuacji i porażka
- 24.D. zagrożenie, niebezpieczeństwo, ostrzeżenie

25. Aktywność człowieka

- 25.A. podejmowanie działania, rozwiązywanie problemów
- 25.B. działania odważne, ryzykowne, z zaangażowaniem
- 25.C. rywalizacja
- 25.D. działania skuteczne
- 25.E. brak rezultatu, rezygnacja, niemożność działania

26. Sposoby działania

- 26.A. tak, jak należy, dobrze, dokładnie, wyrażnie, równo
- 26.B. niedokładnie, chaotycznie, przypadkowo, w pośpiechu, byle jak
- 26.C. nagle, niespodziewanie, natychmiast
- 26.D. całkowicie, w pełni, kompletnie
- 26.E. bezpośrednio, jawnie, otwarcie
- 26.F. powoli, szybko, intensywnie.

VII. CZŁOWIEK W ŚWIECIE RZECZY I POJĘĆ

27. Cechy rzeczy i ich ocena

- 27.A. rzeczy zwyczajne, codzienne, przeciętne
- 27.B. rzeczy niezwykłe, wyjątkowe, wartościowe
- 27.C. rzeczy oceniane negatywnie

28. Ilość, miara, przestrzeń

- 28.A. nadmiar, duża ilość
- 28.B. brak, mała ilość
- 28.C. miejsca, blisko i daleko

29. Czas

- 29.A. dzień i noc
- 29.B. przeszłość i przyszłość
- 29.C. szybko, długo, nieregularnie
- 29.D. późno i za późno

30. Ocena sytuacji i zachowań

- 30.A. proces oceniania – określenia ogólne
- 30.B. oceny zjawisk zwyczajnych, przeciętnych, obojętnych
- 30.C. oceny zjawisk pozytywnych
- 30.D. oceny zjawisk negatywnych

Bibliografia

- Anusiewicz J., Skawiński J., *Słownik polszczyzny potocznej*, Warszawa 1996.
- Batko-Tokarz B., *Tematyczny podział słownictwa współczesnego języka polskiego. Teoria, praktyka, leksykografia*, Kraków 2019.
- Bąba S., Liberek J., *Słownik frazeologiczny współczesnej polszczyzny*, Warszawa 2001.
- Bąba S., Dziamska G., Liberek J., *Podręczny słownik frazeologiczny języka polskiego*, Warszawa 1995.
- Dobrowolski M., *Słownik frazeologiczny*, Chorzów 2005.
- Drabik L., Sobol E., Stankiewicz A., *Słownik idiomów polskich PWN*, Warszawa 2006.
- Dziamska-Lenart G., *Frazeografia polska. Teoria i praktyka*, Poznań 2018.
- Fliciński P., *Wielki słownik frazeologiczny*, Poznań 2012.
- Głowińska K., *Szkolny słownik frazeologiczny*, Warszawa 2009.
- Iglikowska T., Kurkowska H., *Mały słownik frazeologiczny. Zeszyt próbny*, Warszawa 1963.
- Inny słownik języka polskiego*, red. M. Bańko, Warszawa 2000.
- Mosiółek-Kłosińska K., Ciesielska A., *W kilku słowach. Słownik frazeologiczny języka polskiego*, Warszawa 2001.
- Möldner-Nieckowski P., Möldner-Nieckowski Ł., *Nowy szkolny słownik frazeologiczny*, Warszawa 2004.
- Narodowy Korpus Języka Polskiego* [nkjp.pl].
- Powszechny słownik frazeologiczny*, wybór: A. Bernacka, Warszawa 2005.
- Pęzik P., *Wyszukiwarka Pelcra dla danych NKJP w: Narodowy Korpus Języka Polskiego*, red. A. Przepiórkowski, M. Bańko, R. Górski, B. Lewandowska-Tomaszyk, Warszawa 2012.
- Skorupka S., *Słownik frazeologiczny języka polskiego*, t.1-2, Warszawa 1967-1968.
- Słownik frazeologiczny w układzie tematycznym i alfabetycznym*, red. nauk. A. Nowakowska, Wrocław 2003.
- Wielki słownik frazeologiczny PWN z przysłowiami*, oprac. A. Kłosińska, E. Sobol, A. Stankiewicz, Warszawa 2005.
- Wielki słownik języka polskiego*, red. nauk. P. Źmigrodzki, [wsjp.pl].
- Winiarska J., *Indeks pojęciowy*, w: Z. Kurzowa, *Ilustrowany słownik podstawowy języka polskiego*, Kraków 1999.

Gabriela Dziamska-Lenart, Ewelina Woźniak-Wrzesińska,
Magdalena Zakrzewska-Verdugo, Jan Zgrzywa

**Słownik frazeologiczny w układzie
tematycznym dla uczących się języka
polskiego jako obcego**

I. CZŁOWIEK I JEGO CIAŁO

1. Etapy życia

1.a. narodziny, młodość, dojrzałość, starość

- ❖ **(kobieta) w wieku balzakowskim** 'kobieta dojrzała, piękna, jeszcze się niestarczająca': *Coraz częściej atrakcyjne kobiety w wieku balzakowskim wiążą się z młodszymi od siebie mężczyznami.*
- ❖ **ktos (jest) nie pierwszej młodości** 'ktos (jest) już nie młody, ale jeszcze nie stary': *Ania ma czterdzieści dziewięć lat, jest nie pierwszej młodości. Myślę, że nie uda jej się zająć w ciążę.*
- ❖ **ktos jest przy nadziei** 'o kobiecie: jest w ciąży': *Wszyscy zastanawiali się, dlaczego Basia ma tak zmienne nastroje. Okazało się, że jest przy nadziei i za niecałe osiem miesięcy urodzi dziecko.*
- ❖ **ktos (jest) w kwiecie wieku** 'ktos (jest) dorosły, dojrzały': *Przed tobą długie i piękne życie. Przecież masz dopiero trzydzieści lat, jesteś w kwiecie wieku.*
- ❖ **ktos jest w odmiennym / w błogosławionym stanie** 'o kobiecie: jest w ciąży; określenie podniosłe': *Joanna jest w błogosławionym stanie. Ma 41 lat, a to jej pierwsza ciąża, wszyscy jesteście pełni obaw o zdrowie matki i dziecka.*
- ❖ **ktos (jest) w pełni sił** 'ktos (jest) dorosły, zdrowy i pełen sił witalnych': *Podziwiam Adama, że może jeszcze pracować po dwanaście godzin dziennie. Widać, że jest w pełni sił i nie potrzebuje tyle czasu na wypoczynek, co inni pracownicy.*

- ❖ **ktos (jest) w podeszłym / w starszym wieku** 'ktos (jest) stary': *Antoni jest w podeszłym wieku, skończył osiemdziesiąt lat, dlatego każda choroba może być dla niego zabójcza.*
- ❖ **ktos (jest) w sile wieku** 'ktos (jest) dorosły, dojrzały i pełen sił witalnych': *Skąd pomyśł, że potrzebuję urlopu? Jestem w sile wieku i mogę pracować więcej niż inni, nie czuję się zmęczony.*
- ❖ **ktos (jest) w średnim wieku** 'ktos jest w wieku około 40 – 50 lat': *Policja poszukuje mężczyzny w średnim wieku, o wzroście około 175 cm i masywnej budowie ciała, ubranego w dżinsową kurtkę, jasne spodnie, czapkę z daszkiem i sportowe obuwie, który około południa pił piwo pod sklepem monopolowym przy ulicy Mickiewicza 21.*
- ❖ **ktos ma mleko pod nosem** *pot.* 'ktos jest zbyt młody, by na czymś się znać, ktos jest niedoświadczony; określenie lekceważące': *Ona ma dopiero dwadzieścia lat, nie powinna wychodzić za mąż, nie będzie szczęśliwa, przecież ma mleko pod nosem, niewiele wie o życiu.*
- ❖ **ktos rośnie, urosł jak na drożdżach** 'o dziecku: szybko rośnie': *Janek rośnie jak na drożdżach. Niedługo przerośnie tatę.*
- ❖ **młode wilki** 'młodzi ludzie, którzy są bardzo pewni siebie, dużo umieją, nie boją się ryzykować': *Zmieniliśmy naszą firmę, pracują w niej młode wilki. Teraz działamy szybko i efektywnie, nie boimy się ryzykować i osiągnęliśmy finansowy sukces.*
- ❖ **młody gniewny** 'młody człowiek, który nie zgadza się z obowiązującymi normami; buntownik': *Widziałeś? Tomek na pogrzeb założył czerwono-*

1.a. – 1.b.

ne szorty i zielony podkoszulek. Tak, on nie lubi żadnych uroczystości, poza tym to taki młody gniewny, zawsze pokaże, że coś mu się nie podoba.

- ❖ **panna na wydaniu** 'kobieta w wieku odpowiednim do wyjścia za mąż': *Ewa ma 29 lat i mieszka z rodzicami, nie myśli o małżeństwie, a przecież niedługo przestanie być panną na wydaniu i nikt nie będzie chciał się z nią ożenić.*
- ❖ **stara panna** 'kobieta w średnim lub starszym wieku, która nigdy nie wyszła za mąż i nie żyła w związku partnerskim; określenie pogardliwe': *Nie wiesz, że Zosia to stara panna? Nie ma rodziny, męża, dzieci i czuje się bardzo samotna.*
- ❖ **starsza pani / kobieta** 'elegancko o starej kobiecie': *Co ty opowiadasz? Helena jest starszą kobietą, przecież w tym roku obchodziła sześćdziesiąte dziewiąte urodziny.*
- ❖ **starszy pan / człowiek** 'elegancko o starym mężczyźnie': *Wcale nie czuję się starszym panem. Uważam, że osoba, która ma siedemdziesiąt lat, jest jeszcze młoda. # Zaginął mężczyzna w starszym wieku. Ma około siedemdziesięciu pięciu lat, był ubrany w jasny sweter z dużym ciemnym napisem „Never give up!”. Ostatni raz widziano go przy dworcu autobusowym.*
- ❖ **stary, ale jary** pot. 'o mężczyźnie: stary, ale pełen wigoru, sił witalnych': *Coś ci powiem: Zbyszek jest stary, ale jary. Przetańczył ze mną całą noc, a przecież ma ponad siedemdziesiąt lat.*
- ❖ **stary kawaler** 'mężczyzna w średnim wieku, który nigdy się nie ożenił i nie żył w związku partnerskim; określenie lekceważące': *Dobrze wiesz, że nasz sąsiad jest dziwką. Stary kawaler, który ma*

swoje nawyki: wstaje codziennie o szóstej rano i przez dwie godziny bierze prysznic, śpiewa przy tym sprośne piosenki...

- ❖ **stary koń** pot. 'o dorosłym człowieku': *Jak ty się zachowujesz? Stary koń z ciebie, a krzyczysz jak kilkulatek. Powinieneś się wstydzić.*
- ❖ **stary piernik / grzyb** pot. 'o mężczyźnie starym fizycznie i mentalnie': *Co tam mruczy pod nosem ten stary piernik? Jak coś mu nie pasuje, to niech sam naprawia.*

1.b. śmierć

- ❖ **dni kogoś są policzone** 'zbliża się koniec czyjśgo życia; kończy się pewien etap': *Lekarz powiedział, że to jest już ostatnie stadium raka. Trzeba się liczyć z najgorszym, dni naszego dziadka są policzone.*
- ❖ **ktoś gryzie ziemię** pot. 'ktoś umarł': *Paweł już ci niczego nie powie. Od trzech miesięcy gryzie ziemię i nie dowiemy się, gdzie ukrył najcenniejszy obraz z kolekcji.*
- ❖ **ktoś jest jedną nogą na tamtym świecie** pot. 'ktoś jest umierający, bliski śmierci': *Byłem jedną nogą na tamtym świecie, ale dzięki respiratorowi udało mi się wrócić do zdrowia. To był prawdziwy cud!*
- ❖ **ktoś jest jedną nogą w grobie** pot. 'ktoś jest umierający, bliski śmierci': *Nie wierzyłem, że wyzdrowieję, byłem już jedną nogą w grobie. Na szczęście lek zadziałał i żyję.*
- ❖ **ktoś kopnął w kalendarz** pot. 'ktoś umarł': *Nie wiedziałeś, że Franek kopnął w kalendarz? Wypił za dużo wódki i już się nie obudził.*
- ❖ **ktoś oddał życie za kogoś, za coś** 'ktoś umarł za kogoś lub za coś; poświęcił swoje życie': *Podczas wojny ojciec oddał życie za naszego najmłodszego brata. Poszedł*

1.b.

na front zamiast niego i nigdy nie wrócił do domu. Podobno zginął podczas bitwy.

- ❖ *ktos **padł trupem** pot.* 'ktos nagle, szybko, niespodziewanie umarł': *Na widok męża z inną kobietą w łóżku padła trupem. Dostała ataku serca i umarła w kilka sekund.*
- ❖ *ktos **poniósł śmierć na miejscu*** 'wskutek wypadku ktoś natychmiast umarł': *Nikt nie przeżył. Wszyscy pasażerowie lotu numer dziewięćset osiemdziesiąt jeden ponieśli śmierć na miejscu.*
- ❖ *ktos **powiększył grono aniołków*** 'o dziecku: umarło; częsty zwrot w nekrologach i napisach na nagrobkach': *Joasia zmarła przed pierwszymi urodzinami. Powiększyła grono aniołków.*
- ❖ *ktos **przeniósł się na łono Abrahama*** 'ktos umarł; określenie podniosłe': *Odszedł od nas wielki człowiek, przeniósł się na łono Abrahama. Niech spoczywa w spokoju.*
- ❖ *ktos **przeniósł się na tamten świat / do wieczności*** 'ktos umarł': *Od trzech lat nie ma go z nami. Po długiej chorobie przeniósł się na tamten świat.*
- ❖ *ktos **przyplacił coś życiem / głową*** 'ktos zrobił coś i stracił życie lub pozycję, stanowisko': *Ryzykowną jazdę motorem przyplacił życiem. Z prędkością ponad dwustu kilometrów na godzinę rozbił się na zakręcie. Nie miał szans na przeżycie. # Kierownik zaryzykował i zwolnił trzech współpracowników. Niestety, firma straciła bardzo dobry personel i szybko zaczęły się problemy. Złą decyzję szef przyplacił głową – został wyrzucony przez dyrektora.*
- ❖ *ktos **rozstał się ze światem / z tym światem*** 'ktos umarł': *Jutro odbędzie się pogrzeb Roberta. Roz-*

stał się z tym światem, a przecież mógłby jeszcze żyć, był taki młody.

- ❖ *ktos **skręcił kark** pot.* 'ktos umarł wskutek obrażeń ciała': *Jak będziesz tak szybko jeździł, skręcisz kark!*
- ❖ *ktos **wącha kwiatki od dołu / od spodu*** 'ktos nie żyje; określenie żartobliwe': *Nie słyszałeś? Adam nie żyje, wypił za dużo, zasnął i się nie obudził, teraz wącha kwiatki od dołu.*
- ❖ *ktos **wyciągnął kopyta** pot.* 'ktos nie żyje': *Marek wyciągnął kopyta, dwie godziny temu dostał zawału i nie udało się go uratować.*
- ❖ *ktos **wyzionął ducha*** 'ktos umarł; często o kimś, kto długo chorował, cierpiał i śmierć była dla niego ulgą': *Umierał przez ponad dwanaście godzin, głośno krzyczał i czuł ogromny ból. Około północy wyzionął ducha.*
- ❖ *ktos **zamknął oczy*** 'ktos umarł': *Kiedy ojciec zamknął oczy, dzieci zaczęły się kłócić o to, kto odziedziczy po nim spadek.*
- ❖ *ktos **zginął / padł / poległ na polu chwały*** 'ktos umarł podczas bitwy, w walce zbrojnej; określenie podniosłe': *Nasz dziadek poległ na polu chwały. Zginął we wrześniu 1939 roku podczas obrony Warszawy przed nazistami.*
- ❖ *ktos **złożył gdzieś swe kości*** 'ktos został gdzieś pochowany; określenie podniosłe': *Poeta Tadeusz Różewicz złożył swe kości w Karpaczu na cmentarzu przy Świątyni Wang.*
- ❖ *(ludzie) **padali jak muchy** pot.* 'o ludziach: masowo umierali lub mdleli': *Podczas epidemii dżumy ludzie padali jak muchy. Prawie każdy zarażony umierał. Brakowało miejsc na cmentarzach, to było coś strasznego. # Podczas uroczystości zakończenia roku szkolnego w auli zgromadzili się*

1.b. – 2.a.

wszyscy nauczyciele, uczniowie i wielu rodziców. Było tak tłoczno i duszno, że najmłodsi uczniowie padali jak muchy. Po otwarciu wszystkich okien i drzwi sytuacja się poprawiła.

- ❖ **na łożu śmierci** 'tuż przed śmiercią, na chwilę przed śmiercią': *Matka na łożu śmierci pobłogosławiła swoje dzieci. Kiedy nad głowę najmłodszego postawiła znak krzyża, zamknęła oczy i umarła.*
- ❖ **po kimś / z kogoś została mokra plama** *pot.* 'ktoś zginął tragicznie, czyjeś ciało zostało zmasakrowane, zniszczone, uszkodzone': *To był straszny wypadek, autobus zderzył się z samochodem ciężarowym, jedenaście osób zginęło na miejscu, a po kierowcy została mokra plama.*
- ❖ **szlag kogoś trafił** *pot.* 'ktoś umarł szybko i gwałtownie': *Nie dziwię się, że szlag go trafił. Pracował za dużo, pił osiem kaw dziennie, serce mu nie wytrzymało.*

2. Wygląd zewnętrzny

2.a. wygląd korzystny i atrakcyjny

- ❖ **brzydkie kaczątko** 'ktoś brzydki, nieatrakcyjny, kto po pewnym czasie staje się bardzo piękny': *– Stary, możesz żałować, że nie związałeś się z Kaśką! Zmieniła się nie do poznania! To nie ta sama pulchna klusieczka z pryszczami na całej twarzy. Teraz wygląda jak modelka. – Czyli z niej było takie brzydkie kaczątko.*
- ❖ **chłop jak dąb** 'mężczyzna dobrze zbudowany, silny, zdrowy': *Waldek to chłop jak dąb. Bez najmniejszej trudności wniósł na drugie piętro*

walizki, które ważyły jakieś czterdzieści kilogramów.

- ❖ **chłop na schwał** 'mężczyzna dobrze zbudowany, silny, zdrowy': *Tu-taj potrzebny jest chłop na schwał. Sama nie wymienię tego koła w samochodzie, jestem zbyt słaba.*
- ❖ **kawał chłop** *pot.* 'o mężczyźnie dobrze zbudowanym, silnym': *Tomek świetnie czuje się w pracy na budowie. Z niego jest kawał chłop, dlatego chętnie nosi ciężary i wykonuje trudne prace.*
- ❖ **ktoś dobrze / świetnie się trzyma** 'ktoś nie wygląda na swój wiek (wygląda młodziej) i zachowuje się tak, jakby miał mniej lat niż ma w rzeczywistości': *Stefan świetnie się trzyma. Ma ponad pięćdziesiąt lat, a wygląda na trzydziestolatka. Nie siwieje, nie łysieje, piękny mężczyzna.*
- ❖ **ktoś ma talię jak osa** 'o kobiecie: ma bardzo szczupłą talię': *Nikt nie wątpi, że Audrey Hepburn miała talię jak osa – maksymalnie 60 cm w pasie.*
- ❖ **ktoś nie wygląda na swoje lata** 'ktoś wygląda na młodszego niż jest w rzeczywistości': *Renata wczoraj obchodziła sześćdziesiąte urodziny. Nie wygląda na swoje lata. Myślałam, że ma nie więcej niż pięćdziesiąt lat.*
- ❖ **ktoś wygląda jak milion dolarów** 'ktoś jest bardzo dobrze ubrany, ma na sobie strój wysokiej jakości i wygląda atrakcyjnie': *Kochanie, wyglądasz jak milion dolarów, żaden mężczyzna nie przejdzie obok ciebie obojętnie. Będziesz królową balu.*
- ❖ **ktoś (prosty) jak świeca** 'o kimś wysokim, kto ma wyprostowaną sylwetkę, trzyma się prosto, nie garbi się': *Antek jest prosty świeca, dlatego świetnie wygląda w mundurze wojskowym. Uważam, że tylko*

2.a. – 2.b.

wysocy mężczyźni bardzo dobrze prezentują się w takich strojach.

- ❖ **ktoś wygląda jak młody bóg** 'o mężczyźnie: jest zadbany, piękny i wygląda na wypoczętego, zrelaksowanego': *Nie poznałam Roberta. Wrócił z zagranicy i wygląda jak młody bóg. Wszystkie koleżanki z pracy zaczęły się w nim podkochiwać.*
- ❖ **ktoś wygląda jak pączek w maśle** 'ktoś wygląda doskonale, zdrowo; widać, że nie brakuje mu jedzenia': *Moja córka jest niejadkiem, a synek wygląda jak pączek w maśle. Nie mam pojęcia, od czego to zależy, przecież oboje jedzą to samo. Najważniejsze, że są zdrowi.*
- ❖ **ktoś wygląda kwitnąco** 'ktoś wygląda pięknie, spokojnie, szczęśliwie': *Po urlopie wyglądała kwitnąco. Odpoczęła, poznała wielu ciekawych ludzi, poczuła się pewniej. Tego jej było trzeba.*
- ❖ **lekki jak piórko** 'o człowieku: szczupły, ale nie wychudzony': *Jesteś lekka jak piórko. Dieta zdziałała cuda, schudłaś kilkanaście kilogramów – od razu widać.*
- ❖ **ładny jak z obrazka** 'bardzo ładny, urodziwy; często o dzieciach': *Basia jest ładna jak z obrazka. Spójrz na jej piękny uśmiech i wielkie oczy. Żadna dziewczynka z jej klasy nie wygląda tak słodko.*
- ❖ **skóra jak aksamit** 'skóra delikatna, gładka, zadbana': *Masz skórę jak aksamit. Nie wierzę, że nie używasz żadnego kremu.*

2.b. wygląd niekorzystny

- ❖ **biały / blady jak mleko / jak śnieg / jak ściana / jak śmierć / jak trup** 'człowiek wyjątkowo blady, nienaturalnie blady, często z powodu choroby': *Czy boli pana żołądek? Jest pan blady jak mleko, nie*

wygląda pan zdrowo. # Powinnaś więcej wychodzić na słońce. Teraz jesteś blada jak śnieg, nie wygląda to dobrze.

- ❖ **brzydki jak noc pot.** 'bardzo brzydki; określenie pogardliwe': *Okazało się, że najbogatszy obywatel naszego miasta jest brzydki jak noc. Wszyscy bardzo się zdziwiliśmy, przecież stać go na operację plastyczną.*
- ❖ **chudy jak patyk pot.** 'wychudzony': *Przesadzasz z dietą. Jesteś chuda jak patyk, wszyscy się o ciebie martwimy.*
- ❖ **czerwony jak burak** 'mający czerwone wypieki na twarzy': *Gdy nauczycielka spytała, kto stukł wazon stojący na górnej półce, jedna uczennica zrobiła się ze wstydu czerwona jak burak i opuszczyła wzrok. Bała się przyznać, że to była jej wina.*
- ❖ **goły jak święty turecki** 'całkowicie nagi': *Nagle na wykład wszedł mężczyzna goły jak święty turecki i zagroził, że wszystkich pozabija. Na wezwanie wykładowcy kilku chłopców obezwładniło go i wyprowadziło na korytarz, na którym poczekali do przyjazdu policji.*
- ❖ **gruby jak beczka pot.** 'bardzo gruby, otyły; określenie pogardliwe': *Nikt nie zwracał uwagi na otyłość naszego profesora. Co prawda był gruby jak beczka, ale wykłady prowadził bardzo profesjonalnie. Wszyscy go lubiliśmy.*
- ❖ **ktoś wygląda jak półtora nieszczęścia / jak siedem nieszczęść** 'ktoś wygląda bardzo źle – na człowieka nieszczęśliwego, cierpiącego i / lub zaniedbanego': *Odkąd przestała spotykać się z Bartkiem, wygląda jak siedem nieszczęść. Nie umie poradzić sobie z tą stratą.*
- ❖ **ktoś wygląda jak z krzyża zdjęty** 'ktoś wygląda na zmęczonego, chore-

2.b. – 3.a.

go itp.': *Haniu, co się stało? Miałaś trudny dzień w pracy? Wyglądasz jak z krzyża zdjęta.*

- ❖ **ktoś wygląda jak żywy trup** 'ktoś jest bardzo zmęczony, nie ma sił': *Anka wygląda jak żywy trup. Twierdzi, że odkąd trzy miesiące temu urodziła dziecko, właściwie nie śpi. Rzeczywiście ma bladą, zmęczoną twarz i cienie pod oczami.*
- ❖ **łyśy jak kolano pot.** 'całkowicie łyśy; określenie pogardliwe': *Tomek ma dopiero trzydzieści lat, a jest łyśy jak kolano. Nie może się pogodzić ze stratą włosów.*
- ❖ **nago jak kogoś Pan Bóg stworzył** 'całkowicie nago': *Jesteś już dużą dziewczynką. Nie biegaj nago jak cię Pan Bóg stworzył, ubierz się.*
- ❖ **płaska jak deska pot.** 'o kobiecie: mająca bardzo mały biust; określenie pogardliwe': *Ten sweter świetnie leży na kobietach płaskich jak deska. Ty nie wyglądasz w nim dobrze. Poszukaj czegoś innego.*
- ❖ **skóra i kości** 'o człowieku bardzo chudym lub wychudzonym z powodu choroby, niedożywienia itp.': *Nie wiesz, czy Robert nie jest chory? Widziałam go ostatnio. Wygląda bardzo źle, sama skóra i kości.*
- ❖ **twarz jak księżyc w pełni** 'twarz okrągła, także: gruba, otyła': *Po dwóch miesiącach przyjmowania leków bardzo przytył. Ma twarz jak księżyc w pełni. Nie wygląda zdrowo.*
- ❖ **wysoki jak tyka** 'bardzo wysoki; określenie pogardliwe': *Jesteś wysoki jak tyka, dlatego lepiej uszyć garnitur na miarę. Masz bardzo długie ręce i żadna marynarka nie leży na tobie dobrze.*

3. Zdrowie i choroba

3.a. choroba i złe samopoczucie

- ❖ **do wesela się zagoi** 'o ranie, kontuzji: nie stało się nic złego, będzie dobrze': *Skaleczyłaś się w nogę? Nie przejmuj się, rana nie jest głęboka, do wesela się zagoi.*
- ❖ **głowa komuś pęka** 'kogoś bardzo boli głowa': *Od trzech dni mam migrenę. Głowa mi pęka, nie mogę wytrzymać z bólu, mam nadzieję, że to się skończy przed jutrzejszym egzaminem.*
- ❖ **jak ręką odjął** 'o stanie zdrowia: choroba, ból, niedyspozycja znikają natychmiast, od razu i całkowicie': *Dziadek już po jednym masażu poczuł się lepiej, ból pleców minął jak ręką odjął.*
- ❖ **ktoś bierze się, wzięła się w garść** 'ktoś, kto był w złej kondycji psychicznej, robi coś, by lepiej się czuć': *Kiedy zmarła jej córka, załamała się i zamknęła w swoim cierpieniu. Jednak po pół roku wzięła się w garść i wróciła do życia: do pracy, do znajomych.*
- ❖ **ktoś chodzi po ścianach** 'ktoś odczuwa bardzo silny ból uniemożliwiający mu funkcjonowanie': *Ewe od trzech dni bardzo boli głowa, nie może spać, jeść i w dodatku wymiotuje, z bólu chodzi po ścianach.*
- ❖ **ktoś jest nie do życia** 'ktoś źle się czuje fizycznie, psychicznie i niedobrze reaguje na otoczenie': *Tomka bardzo boli żołądek, wszystko go denerwuje, dzisiaj jest nie do życia, lepiej dać mu spokój.*
- ❖ **ktoś źle wygląda** 'ktoś – w ocenie innych – jest chory': *Aniu, podejdź bliżej. Czy mi się wydaje, czy jesteś bardzo blada? Źle wyglądasz. Na pewno coś ci jest. Idź do lekarza.*

3.b. zdrowie i dobre samopoczucie

- ❖ *ktoś czuje się jak młody bóg* 'ktoś czuje się bardzo dobrze, zdrowo, ma dużo sił': *Zmienilem dietę i czuję się jak młody bóg. Teraz jem dużo warzyw i owoców, to świetnie wpływa na moje siły vitalne.*
- ❖ *ktoś czuje się jak nowo narodzony* 'ktoś odpoczął po czymś męczącym; wypoczął, odprężył się': *Byliśmy z rodziną nad morzem, spędziliśmy tam cały tydzień, teraz czuję się jak nowo narodzony.*
- ❖ *ktoś czuje się jak ryba w wodzie* 'ktoś robi coś, na czym się dobrze zna i dlatego czuje się bardzo dobrze, swobodnie': *Powiem krótko: w nowej pracy czuję się jak ryba w wodzie. Świetnie odnajduję się na stanowisku księgowego. Wreszcie robię to, co naprawdę lubię!*
- ❖ *ktoś jest cały i zdrowy / i zdrowy* 'ktoś się dobrze czuje, jest sprawny, komuś nic nie dolega; ktoś brał udział w wypadku, złym wydarzeniu, ale nie został zraniony': *Wczoraj spadłem ze schodów, nie miałem żadnego urazu, na szczęście wyszedłem z tego cały i zdrowy.*
- ❖ *ktoś (jest) nie do zdarcia* 'ktoś (jest) niezniszczalny': *Nasz dziadek całe życie ciężko pracował, zawsze był aktywny i nie poddawał się w trudnych sytuacjach. Przeżył wojnę i więzienie. Należał do pokolenia ludzi nie do zdarcia.*
- ❖ *ktoś jest zdrowy / zdrow jak ryba / jak koń / jak rydz / jak byk* 'ktoś jest bardzo zdrowy, komuś nic nie dolega': *Nie pamiętam, kiedy byłam ostatnio u lekarza. Wcale nie choruję, jestem zdrowa jak ryba.*
- ❖ *ktoś ma końskie zdrowie* 'ktoś jest zdrowy w warunkach, w których trudno zachować zdrowie': *W pokoju hotelowym popsuło się ogrzewanie, temperatura spadła poniżej zera*

stopni Celsjusza. Tak spędziliśmy trzy dni. wróciliśmy do domu z gorączką. Tylko Franek nie zachorował, on ma końskie zdrowie.

- ❖ *ktoś ma zdrowie do czegoś* 'ktoś ma predyspozycje do wykonywania jakichś czynności, przebywania w trudnych warunkach, które wpływają źle na zdrowie': *Nie każdy może pracować w kopalni, gdzie jest wysoka temperatura, duża wilgotność powietrza, panuje ciemność i potrzeba dużo sił do wykonywania prostych czynności. Do takiej pracy trzeba mieć zdrowie.*
- ❖ *ktoś uciekł grabarzowi spod łopaty* *pot.* 'ktoś cudem przeżył; powrócił do zdrowia po ciężkiej chorobie, po ciężkim wypadku; uniknął prawie pewnej śmierci': *Tomek zachorował na koronawirusa i trafił w ciężkim stanie do szpitala. Na szczęście już jest zdrowy, ale lekarz powiedział, że uciekł grabarzowi spod łopaty.*

4. Ciało i jego funkcje

4.a. sprawność fizyczna i siła

- ❖ *komuś wszystko leci z rąk* 'ktoś jest niezdarny, często upuszcza jakieś przedmioty': *No widzisz? Wszystko mi leci z rąk. Nie wiem, czy to przemęczenie, czy może początek jakiejś choroby; wcześniej tak nigdy nie miałam.*
- ❖ *ktoś ma dwie lewe ręce* *(do czegoś)* 'ktoś nie umie czegoś zrobić, nie ma zdolności do robienia czegoś': *Dobrze podejrzewałam, że nie należy powierzać tego zadania Aśce. Ona ma dwie lewe ręce! Zobacz, jak wygląda ten napis. Każda litera jest wycięta krzywo.*

4.a. – 4.b.

- ❖ *ktos ma dziurawe ręce* 'ktos jest niezdarny, często upuszcza przedmioty': *W tym sklepie wszystkie kasjerki mają dziurawe ręce? Ciągłe coś upuszczają, to jest nie do zniesienia.*
- ❖ *ktos ma złote ręce* 'ktos bardzo dobrze wykonuje prace ręczne, umie wszystko naprawić': *Nasi pracownicy mają złote ręce. Nagła awaria w domu? Pęknięta rura? Brak prądu? Dzwon do nas, poradzimy sobie z każdą domową usterką.*
- ❖ *(ktos porusza się) jak słoń w składzie porcelany* ('ktos porusza się' bardzo niezdarnie, niezręcznie, niezgrabnie; także: nieumiejętnie, nieodpowiednio): *Wojtek najlepiej się czuł na boisku, mógł swobodnie biegać i machać rękami, nikomu to nie przeszkadzało. Koledzy jednak przestali go zapraszać do swoich ciasnych mieszkań, ponieważ poruszał się jak słoń w składzie porcelany, kiedyś stłukł dwie szklanki, innym razem wylał sok, a ostatnio zbił żyrandol.*
- ❖ *silny jak koń / jak tur / jak byk / jak wół / jak niedźwiedź* 'o człowieku: ponadprzeciętnie silny, bardzo wytrzymały fizycznie': *Trzeba być silnym jak byk, żeby samemu przenieść ten dębowy, masywny stół. On waży jakieś 90 kilogramów. Sam nie dasz rady, zawołaj Tomka na pomoc.*
- ❖ *słaby jak mucha* 'o człowieku: bardzo słaby, pozbawiony sił witalnych': *Mój tata przeszedł COVID-19 i jest słaby jak mucha. Nie wykonuje żadnych ciężkich prac. Nie wiem, kiedy wróci mu siły.*

4.b. zmęczenie i słabość

- ❖ *ktos jest na ostatnich nogach* 'ktos jest bardzo zmęczony, wyczerpany': *Cały dzień spędziłam w pracy,*

nie miałam nawet pięciu minut przerwy i jestem na ostatnich nogach. Czuję, że ze zmęczenia nawet dzisiaj nie zasnę.

- ❖ *ktos jest u kresu sił* 'ktos jest przemęczony, stracił siły witalne wskutek pracy, trudnych warunków itd.': *Pasażerowie, którzy ocalili z katastrofy, byli u kresu sił. Nie mieli wody pitnej, byli przemarznięci i poranieni. Na szczęście ekipy ratunkowe przybyły na czas i udało się pomóc rozbitkom.*
- ❖ *ktos ledwo trzyma się na nogach* 'ktos nie ma sił chodzić, ponieważ jest zmęczony, chory itd.': *Długotrwała chemioterapia zniszczyła organizm Wiktora. Nie ma sił chodzić, ledwo trzyma się na nogach. Miejmy nadzieję, że leczenie okaże się skuteczne i niebawem poczuje się lepiej.*
- ❖ *ktos ma nogi jak z ołowiu* 'ktos jest bardzo zmęczony, nie ma sił chodzić, poruszać się': *Ania jest kelnerką i musi dużo chodzić. Nie dziwię się, że po ośmiu godzinach pracy ma nogi jak z ołowiu.*
- ❖ *ktos ma nogi jak z waty* 'ktos nie może stać ani chodzić, czuje, że brak mu sił w nogach': *Przeszliśmy ponad dwadzieścia kilometrów. Mam nogi jak z waty, nie zrobię ani kroku więcej, czuję się fatalnie. Muszę odpocząć.*
- ❖ *ktos nie czuje nóg* 'ktos odczuwa zmęczenie wskutek długiego chodzenia, biegania, marszu itp.': *O, na Rysach jest przepięknie. Szkoda, że po zejściu do schroniska nie czuję nóg. Bardzo zmęczyła mnie ta wędrownia.*
- ❖ *ktos pada na twarz / na nos pot.* 'ktos odczuwa bardzo duże zmęczenie, nie ma siły, by cokolwiek zrobić': *Dużo dzisiaj się działo. Padam na twarz, nie mam siły, marzę o śnie.*

4.b. – 4.c.

- ❖ **ktos pada z nóg** 'ktos jest bardzo zmęczony': *Padam z nóg. Marzę o tym, by ten dzień się skończył. Najpierw jubiler, później krawiec, na końcu fryzjer – ile tych spraw mamy przed ślubem?*
- ❖ **ktos padł jak kawka** 'ktos był bardzo zmęczony; ktos szybko zasnął': *Dwanaście godzin chodziłem po górach, byłem wykończony. Nic dziwnego, że w schronisku padłem jak kawka.*

4.c. ruch i przemieszczanie się

- ❖ **jakby kij połknął** 'o siedzeniu, poruszaniu się itd.: w sposób sztywny, nienaturalny': *Podczas egzaminu student siedział, jakby kij połknął. Pytania profesora były wyjątkowo łatwe, ale zestresowany chłopak nie był w stanie odpowiedzieć na żadne z nich.*
- ❖ **ktos biega / lata jak kot z pęcherzem pot.** 'ktos w krótkim czasie ma wiele spraw do załatwienia i zachowuje się niespokojnie, nerwowo': *Wieczorem ma się odbyć przyjęcie, a jego główna organizatorka wczoraj się rozchorowała. Od rana więc biegam jak kot z pęcherzem, żeby przygotować wszystko na przyjazd gości z zagranicy.*
- ❖ **ktos biega / lata z wywieszonym językiem / jęzorem pot.** 'ktos jest bardzo zajęty i nie ma na nic czasu': *Cały dzień biegam z wywieszonym językiem, jestem już zmęczony, a mam do załatwienia jeszcze sporo pilnych spraw.*
- ❖ **ktos biegnie / pędzi, ile sił w nogach** 'ktos biegnie najszybciej jak potrafi, bez zatrzymywania': *Policjant napisał w raporcie, że złodziej biegł, ile sił w nogach. Był bardzo dobrze wysportowany, dlatego nie dał się złapać. # Podczas nocnego powrotu do domu usłyszałam*

za sobą dziwne wołanie, bardzo się przestraszyłam i pędziłam, ile sił w nogach. Chciałam jak najszybciej znaleźć się w domu.

- ❖ **(ktos biegnie / pędzi / leci / jedzie) na łeb na szyję pot.** '(ktos biegnie, przemieszcza się itd.) tak szybko, że wręcz niebezpiecznie, często wskutek strachu, nieodpowiedzialności itp.': *Ty zawsze pędzisz na łeb, na szyję. Dlaczego jedziesz 120 km/h, skoro nie wolno tutaj więcej niż 50 km/h? Przecież to niebezpieczne!*
- ❖ **ktos biegnie, pobiegł klusa / kłusem** 'ktos biegnie bardzo szybko': *Kamil, biegnij kłusem do sklepu po kawę. Właśnie się skończyła, a goście mają być za pół godziny.*
- ❖ **ktos biegnie / skoczył na jednej nodze** 'ktos udaje się gdzieś natiychmiast, bez zastanowienia; często w trybie rozkazującym': *Dlaczego tak krzyczycie? Gdzie jest wasz naczyniel??? Biegnij na jednej nodze i poproś tutaj pana Kowalskiego.*
- ❖ **ktos dał nogę / dyla / drapaka pot.** 'ktos uciekł, ponieważ się przestraszył': *Wczoraj wracałam do domu po północy. Wysiadłam z autobusu, szłam ciemną ulicą i nagle usłyszałam niepokojące dźwięki. Przestraszyłam się i dałam nogę.*
- ❖ **ktos dotrzymuje, dotrzymał kroku (komuś)** 'ktos idzie z taką samą szybkością jak ktos inny, nadąża za kimś; ktos nie daje się zostawić w tyle': *Chociaż przewodnik szedł szybkim krokiem, starsi państwo dotrzymywali mu kroku.*
- ❖ **ktos idzie / chodzi za kimś w trop / trop w trop** 'ktos śledzi kogoś, podąża za kimś': *Uzbrojeni żołnierze szli za nim trop w trop. Wiedzieli, że to jedyna szansa, by schwycić go żywego.*
- ❖ **ktos idzie / posuwa się noga za nogą / krok za krokiem** 'ktos idzie bardzo powoli, bez pośpiechu':

4.c. – 4.d.

Jeńcy posuwali się noga za nogą. Doskonale wiedzieli, że są prowadzeni na śmierć.

- ❖ **ktos idzie, poszedł / jedzie, pojechał, gdzie oczy kogoś poniosą, poniosły** 'ktos przemieszcza się gdzieś daleko, nie wiadomo dokąd; często: ktoś postanowił zniknąć': *To była wyprawa życia. Spontanicznie pojechaliśmy, gdzie nas oczy poniosły. Wyruszyliśmy z Warszawy, a zatrzymaliśmy się w Rzeszowie. # Po ukończeniu studiów wyprowadzę się od rodziców i pójdę, gdzie mnie oczy poniosą, choćby do Australii.*
- ❖ **ktos idzie, poszedł (dokąds) jak na ścięcie** 'ktos bardzo niechętnie udaje się w jakieś miejsce, gdzie nie chce być': *Po kolejnym lockdownie nasza Marta poszła do szkoły jak na ścięcie. Nie wyobraża sobie lekcji w czasie pandemii.*
- ❖ **ktos idzie / skrada się na palcach** 'ktos zbliża się do kogoś, do czegoś tak, by nie został zauważony': *Po północy do kuchni skradam się na palcach. Nie chcę, żeby rodzice wiedzieli, że podjadam tak późno. To przecież niezdrowe.*
- ❖ **(ktos jedzie / pędzi / leci / biegnie) na złamanie karku pot.** 'ktos jedzie, przemieszcza się itd.) tak szybko, że wręcz niebezpiecznie, często wskutek strachu, nieodpowiedzialności itp.': *Gdy usłyszeliśmy wiadomość o pożarze lasu w naszej rodzinnej uśi, w jednej chwili spakowaliśmy walizki i jechaliśmy na złamanie karku, by sprawdzić, czy rodzice są bezpieczni.*
- ❖ **ktos leci do kogoś / dokąds jak na skrzydłach** 'ktos spieszy się z radością na spotkanie z kimś, za kim tęskni, z kim bardzo chce się spotkać; ktoś udaje się gdzieś pełen entuzjazmu': *Anka wróciła z długiej delegacji. Leciała do dzieci jak*

na skrzydłach, odliczała minuty do spotkania z nimi na dworcu kolejowym.

- ❖ **ktos leży jak kłoda pot.** 'ktos leży nieruchomo': *Po zabiegu leży jak kłoda. Potrzeba dwóch godzin, żeby się wybudziła, dopiero wtedy będzie wiadomo, z jakim skutkiem przeprowadzono operację.*
- ❖ **ktos stanął jak wręty** 'ktos wskutek zdziwienia, szoku itp. stanął nieruchomo, w ogóle się nie poruszając': *Dziennikarze stanęli jak wręty. Zobaczyli gwiazdę, która przybyła na konferencję prasową półnaga.*
- ❖ **ktos ucieka / zmyka, gdzie pieprz rośnie** 'ktos ucieka daleko, zwykle w pośpiechu; często w trybie rozkazującym': *Kiedy tylko usłyszał dźwięk syreny policyjnej, uciekał, gdzie pieprz rośnie. # Przestań, proszę, śpiewać. Nie widzisz, że próbuję się uczyć? Dlaczego mnie nie słuchasz? No już, zmykaj, gdzie pieprz rośnie!*
- ❖ **ktos wziął, bierze nogi za pas** 'ktos uciekł, ponieważ się przestraszył, poczuł się niekomfortowo itd.': *Po tym, jak Kasia nakryła Andrzeja na zdradzie, spakował walizki i postanowił nigdy więcej nie widzieć się z żoną. Słowem – wziął nogi za pas i uciekł. # Gdy zobaczysz dziką w lesie, czym prędzej bierz nogi za pas.*
- ❖ **żywe srebro** 'o człowieku dorosłym: pełen wigoru, bardzo aktywny; o dziecku: ruchliwe, żywawe': *Ten nowy chłopak Zośki to żywe srebro. Ciągłe jest w ruchu. Jako hobby uprawia jogging, a w pracy jeździ rowerem – dostarcza jedzenie.*

4.d. skóra, dotyk

- ❖ **ktos dostaje, dostał gęsiej skórki** 'czyjaś skóra staje się chropowata

na skutek zimna, dreszczy, obniżonej temperatury ciała, wzruszenia, obrzydzenia itp.': *Pani doktor, od pięciu dni mam katar, kaszel, co wieczór dostaję gęsiej skórki, czy to grypa?*

- ❖ **ktos drży jak osika / jak liść osiki** 'ktos się trzęsie ze strachu, z zimna, wskutek wysokiej temperatury ciała itd.': *Na samą myśl o despotycznym kierowniku drżała jak osika. Postanowiła coś z tym zrobić, dlatego umówiła się na rozmowę z dyrektorem firmy.*
- ❖ **ktos trzęsie się jak galareta pot.** 'ktos gwałtownie drży na całym ciele, gdy jest mu zimno lub gdy się czegoś boi': *Ubierz się cieplej, bo trzęsiesz się jak galareta.* # *W centrum handlowym była strzelanina. Kasjerki pracujące w markecie trzęsły się jak galareta i nie umiały powiedzieć, co się wydarzyło.*
- ❖ **mowa ciała** 'ruchy ciałem (często nieświadome): gesty, mimika, sposób poruszania się, które prezentują czyjś stan emocjonalny': *On się w tobie kocha. Zwróć uwagę na jego mowę ciała. Wpatruje się w ciebie, słucha bardzo uważnie. Jestem pewna, że bardzo mu się podobasz.*
- ❖ **skóra na kimś cierpnie** 'ze strachu ktoś dostaje dreszczy': *Skóra na mnie cierpła, kiedy słyszałam, ile osób umarło podczas pandemii. Te liczby są nieprawdopodobnie duże.*

4.e. słuchać, słyszeć

- ❖ **bębenki komuś pękają** 'ktos słyszy bardzo duży hałas, który uniemożliwia normalne funkcjonowanie': *Normalnie pękały nam bębenki, masakra!! Hałas podczas startu samolotu był meegakosmiczny!!!*
- ❖ **cisza jak makiem zasiał** 'wokół panuje niepokojąca cisza; całkowita

cisza': *Nagle wokół zapanowała cisza jak makiem zasiał. Wystarczyło głośniejszy krzyknąć, żeby grupa rozwydrzonych dzieciaków się przestraszyła i zamilkła.*

- ❖ **coś obito się komuś o uszy** 'ktos coś słyszał, ale nie jest pewien treści informacji': *Kierowniczka powiedziała, że jakieś plotki na jej temat obity się jej o uszy. Będzie z tego awantura.*
- ❖ **głośno jak w ulu** 'bardzo głośno': *Tym razem w bibliotece było głośno jak w ulu. We wnętrzach czytelnii nagrywano kolejny odcinek serialu o przebiegłym detektywie.*
- ❖ **ktos jednym uchem słucha, a drugim wypuszcza; komuś jednym uchem wpada, a drugim wypada** 'ktos słucha, ale nie zapamiętuje przekazywanych informacji': *Ile razy mam państwu tłumaczyć, co to jest dzielnik? Jednym uchem słuchacie, a drugim wypuszczacie.*
- ❖ **ktos jest głuchy jak pień** 'ktos stracił słuch lub bardzo słabo słyszy; określenie pogardliwe': *Dziadek jest głuchy jak pień. Szkoda, że nie chce nosić aparatu słuchowego.*
- ❖ **ktos puszcza, puścił coś mimo uszu** 'ktos nie przejmuje się tym, co ktoś inny powiedział': *Zgłaszałam do gminy, że lokatorzy spod trójki demolują komunalne mieszkanie. Urzędnik puścił to mimo uszu. Trudno, pora zacząć wzywać policję.*
- ❖ **ktos słucha kogoś, czegoś z zapartym tchem** 'ktos słucha kogoś lub czegoś z bardzo dużym zainteresowaniem': *Zawsze z niecierpliwością czekaliśmy na moment, kiedy dziadek zacznie opowiadać o swoich wojennych przygodach. Słuchaliśmy go z zapartym tchem.*
- ❖ **ktos słyszał coś na własne uszy** 'ktos słyszał o czymś osobiście': *Na własne uszy słyszałam, jak pre-*

4.e. – 4.f.

mier podczas konferencji prasowej zapewniał, że do końca maja wrócimy do tak zwanej normalności i zwyciężymy walkę z wirusem.

- ❖ *ktos zamienia się w słuch* 'ktoś słucha bardzo uważnie, z dużym zainteresowaniem; często w pierwszej osobie liczby pojedynczej': *Wyjaśnij mi, proszę, jak to się stało, że z naszego konta bankowego zniknęło prawie pięć tysięcy złotych. Zamieniam się w słuch.*
- ❖ *pierwsze słyszę* 'nie wierzę; to niemożliwe': *Egzamin przesunięty na wrzesień? Pierwsze słyszę! Przecież było ogłoszenie, że wszyscy mają go zdawać w letniej sesji egzaminacyjnej.*
- ❖ *słoń komuś nadepnął na ucho* 'ktoś nie ma talentu muzycznego, w ogóle nie ma słuchu muzycznego; fałszuje': *To chyba plotka, że Tomek dostał się do akademii muzycznej. Doskonale wiemy, że słoń nadepnął mu na ucho i to niemożliwe, żeby został studentem tej artystycznej uczelni.*
- ❖ *słuchaj uchem, a nie brzuchem!* *pot.* 'proszę, słuchaj uważnie':
 - *Co powiedziałeś? Wyjeżdżasz w czwartek?*
 - *Nie w czwartek, tylko czwartego. Słuchaj uchem, a nie brzuchem.*
- ❖ *uszy (komuś) wiadną pot.* 'powiedzenie wyrażające oburzenie, zażenowanie odczuwane przez osobę, która jest zmuszona słuchać czyichś wulgarnych słów; fraza często używana w czasie przeszłym': *Wracałem wczoraj wieczorem do domu razem z kibicami piłkarskimi po przegranym meczu ich drużyny. Głośno przeklinali i wyrażali swą złość tak dosadnie, że aż pasażerom w autobusie uszy więdły.*

4.f. patrzeć, widzieć

- ❖ *ktos jest ślepy jak kret* 'ktoś stracił wzrok lub bardzo słabo widzi; określenie pogardliwe' *Na miejsce wypadku dotarli policjanci. Okazało się, że kierowca, który doprowadził do katastrofy, był ślepy jak kret, lecz nie nosił okularów. Tej tragedii można było uniknąć.*
- ❖ *ktos ma oczy dookoła głowy* 'ktoś jest bardzo uważny, czujny, dokładnie przygląda się otoczeniu; często: ktoś jest nadmiernie przewrażliwiony, ponieważ spodziewa się ataku': *Nocny spacer przez las nie jest niczym przyjemnym. Miałem oczy dookoła głowy, bo bałem się, że w każdej chwili zza drzew może wyskoczyć jakiś łotr lub dzikie zwierzę. # Kiedy władza ujawniła nagrania kompromitujące opozycję, politycy zaczęli mieć oczy dookoła głowy i z dużą ostrożnością dyskutowali przy restauracyjnych stolikach.*
- ❖ *ktos ma sokołe oczy / sokoli wzrok* 'ktoś ma bardzo dobry wzrok': *Robert ma sokoli wzrok. W oddali widział niewyraźne chmury, które jednak zapowiadały niebezpieczną burzę. Dzięki niemu nie wyruszyliśmy na Kasprowy Wierch.*
- ❖ *ktos nie spuszcza kogoś z oka* 'ktoś uważnie się komuś przygląda; ktoś nadzoruje kogoś': *Szef nie spuszczał nas z oka. Czuliśmy się bardzo niezręcznie, nie mogliśmy spokojnie pracować.*
- ❖ *ktos patrzy jak sroka w gnat / w kość pot.* 'ktoś przygląda się czemuś bardzo intensywnie, z dużym zdziwieniem, zainteresowaniem itp.': *Pamiętam, kiedy była dostawa i w sklepie pojawiły się pomarańcze z Kuby. Miałem wtedy jakieś siedem lat i patrzyłem na te*

4.f. – 4.g.

owoce jak sroka w gnat. A dziś – wszystkiego mamy, ile chcemy. Co za czasy!

- ❖ *(ktoś zakochał się w kimś) od pierwszego wejrzenia* 'ktoś zakochał się) podczas zobaczenia kogoś po raz pierwszy; w jednym momencie, od razu': *Wielu ludzi wierzy w miłość od pierwszego wejrzenia.*
- ❖ *na oko* 'około, mniej więcej, w przybliżeniu; sądząc z wyglądu': *Kiedy robię kompot ze śliwek, dosypuję cukru na oko, zwykle trzy, cztery łyżki. # Na oko miał jakieś pięćdziesiąt lat. No, może pięćdziesiąt pięć. Nie jestem pewna.*
- ❖ *na pierwszy rzut oka* 'widzieć coś od razu, natychmiast': *Na pierwszy rzut oka było widać, że mieszkanie wymagało gruntownego remontu. Jego cena była zdecydowanie zawyżona.*
- ❖ *widać jak na dłoni* 'coś wydaje się oczywiste, bezdyskusyjne': *Widać jak na dłoni, że podejrzany nie ma dobrego alibi i wszystko, co mówi, łatwo będzie podważyć. Sprawa jest jasna.*

4.g. apetyt, głód, jedzenie

- ❖ *coś kłuje kogoś w zęby* 'coś komuś nie smakuje, ktoś nie chce czegoś jeść lub je niechętnie': *Dlaczego nie jesz? Czyżby pierogi ze szpinakiem kłuły cię w zęby? Spróbuj, bo są bardzo smaczne.*
- ❖ *dary boże / Boże* 'podniosłe lub żartobliwie o pożywieniu': *Teraz spożyjemy te dary boże, proszę nie narzekać, tylko wcinać: suchy chleb z sałatką – na zakupy jest już dziś za późno.*
- ❖ *drakońska dieta* 'dieta bardzo wymagająca, rygorystyczna': *Nie jem słodczych, makaronu, słonych przekąsek, zrezygnowałam też z pieczywa, same owoce i warzywa*

oraz jogurt naturalny. Wiem – to drakońska dieta, ale muszę schudnąć szybko i skutecznie.

- ❖ *kiszki komuś marsza grają* 'komuś z głodu burczy w brzuchu': *Słyszysz? Kiszki mi marsza grają, muszę coś zjeść, jestem bardzo głodny.*
- ❖ *ktoś je jak ptaszek* 'ktoś je mało i rzadko': *Odkąd jem jak ptaszek, schudłem osiem kilogramów. Myślę, że rygorystyczne diety nie są tak skuteczne jak silna wola i konsekwencja.*
- ❖ *ktoś je za trzech / za dziesięciu* 'ktoś je bardzo dużo': *Ciotka nie wie, gdzie mieszczą mi się te wszystkie jej smakołyki, którymi mnie karmi. Jestem bardzo szczupły, a jem za trzech.*
- ❖ *ktoś je, aż mu się uszy trzęsą* 'ktoś je bardzo chętnie, z dużym apetytem': *Patryk uwielbia naleśniki z dżemem. Zobacz, je, aż mu się uszy trzęsą. Nie wiem, czy to nie za dużo dla niego.*
- ❖ *ktoś jest głodny jak wilk* 'ktoś jest bardzo głodny': *Jest siódma wieczorem, a ja od rana jeszcze niczego nie jadłam. Jestem głodna jak wilk.*
- ❖ *ktoś ma wilczy apetyt* 'ktoś jest bardzo głodny; ktoś zazwyczaj dużo jada': *To dziwne, że po operacji Mateusz miał wilczy apetyt. Ciągłe prosił o kolejne porcje, a przecież był na specjalnej diecie.*
- ❖ *ktoś może / mógłby zjeść konia z kopytami* 'ktoś jest bardzo głodny; ktoś dawno nie jadł': *Przez ostatnie dwie doby nie miałem czasu na jedzenie. Efekt jest taki, że teraz mógłbym zjeść konia z kopytami. Poproszę o kolejną porcję.*
- ❖ *niebo w gębie pot.* 'bardzo smaczna potrawa, pyszne': *Obiad był przepyszny, niebo w gębie. Gdybym mogła, zjadłabym jeszcze jedną porcję, ale jestem już pełna.*

4.g. – 4.h.

- ❖ **palce lizać** 'o czymś smacznym, co komuś bardzo smakuje': *Kochanie, zupa palce lizać! Przepysznie ją doprawiłaś. Czy mogę prosić jeszcze?*

4.h. picie, pragnienie, picie alkoholu

- ❖ **do dna!** 'wypijmy całą zawartość kieliszka!; toast wypowiedziany często przy okazji składania życzeń': *Śmiało, śmiało! Do dna! Pijemy za zdrowie naszego jubilata, za chwilę następna kolejka!*
- ❖ **film się komuś urwał pot.** 'ktoś był pijany do nieprzytomności i nie pamięta, co się działo': *Ha, to nie wiesz, dlaczego Hanka się do ciebie nie odzywa? Nie mów, że film ci się urwał. Lepiej się przyznaj, że nie chcesz wziąć odpowiedzialności za swoje zachowanie.*
- ❖ **ktoś jest nawalony jak stodoła pot.** 'ktoś jest bardzo pijany': *Spójrz na Roberta, jest nawalony jak stodoła. Nie wytrzyma nawet do północy, a zabawa ma trwać do szóstej rano. Masakra!*
- ❖ **ktoś nie wylewa za kołnierz** 'ktoś chętnie pije dużo alkoholu': *O, Dominik nie wylewa za kołnierz. Nie ma imprezy, na której nie popije.*
- ❖ **ktoś opił się jak bąk** 'ktoś napił się czegoś bardzo dużo, za dużo': *Wypiłem półtora litra soku pomarańczowego na raz – opilem się jak bąk, ledwo się ruszam.*
- ❖ **ktoś pije (coś) duszkiem** 'ktoś pije szybko, bez przerwy': *Lekarstwo jest tak niesmaczne, że trzeba je pić duszkiem, żeby nie czuć gorzkiego smaku na języku. Fu!*
- ❖ **ktoś pije na umór** 'ktoś pije bardzo dużo alkoholu; ktoś pije do nieprzytomności': *Wcale się nie dziwię, że Jarek pije na umór. Odkąd żona go zostawiła, nie ma żadnej mo-*

tywacji do życia. Niestety, szuka pocieszenia w alkoholu. Wielka szkoda.

- ❖ **ktoś pije za zdrowie czyjeś / za pomyślność czyjąś / czegoś** 'ktoś pije alkohol i dobrze komuś życzy; pije alkohol i życzy, by jakieś przedsięwzięcie się powiodło': *Goście wypili za zdrowie solenizantki. Po obiedzie ponownie wypito za jej pomyślność.*
- ❖ **ktoś schlał się jak świnia** 'ktoś wypił za dużo alkoholu, by móc normalnie funkcjonować, ktoś jest bardzo pijany; określenie pogardliwe': *Dlatego zawsze musisz schlać się jak świnia? Wszyscy dobrze się bawią, tylko ty jesteś pijany.*
- ❖ **ktoś upił się do nieprzytomności** 'ktoś jest tak bardzo pijany, że stracił świadomość': *Pierwszy raz w życiu upiłam się do nieprzytomności. Na poważnie! Nie wiem, dlaczego tym razem wódka tak bardzo mi smakowała.*
- ❖ **ktoś wypił coś do ostatniej kropli / do dna** 'ktoś wypił całą zawartość szklanki, butelki itp.': *Dopiero gdy wypili kolejną butelkę wódki do ostatniej kropli, zaczęli myśleć o powrocie do domu.*
- ❖ **ktoś wypił coś jednym haustem** 'ktoś wypił coś szybko': *Nawet na siebie nie popatrzyli. Podnieśli kieliszki i jednym haustem wypili ich zawartość.*
- ❖ **ktoś wznosi toast za kogoś, za coś** 'ktoś składa życzenia komuś lub wypowiada życzenia za powodzenie czegoś, trzymając w dłoni kieliszek, szklankę itp. z alkoholem (najczęściej), a po ich wypowiedzeniu wypija ten alkohol': *To teraz wzniesmy toast za zdrowie pary młodej! Niech im się powodzi!*
- ❖ **ktoś zagląda do kieliszka** 'ktoś chętnie i często pije alkohol': *Pocieszenia szukała w alkoholu, dlate-*

go zaczęła zaglądać do kieliszka. Codziennie można było poczuć od niej zapach wódki.

4.i. sen, zasypiać, budzić się

- ❖ *kogoś chwytła drzemka* 'ktoś jest senny po trudnej nocy, po długim i trudnym dniu, po posiłku itp.': *Podczas obrad w parlamencie jednego z posłów chwyciła drzemka. W Internecie natychmiast pojawiły się memy.*
- ❖ *ktoś chodzi spać (razem) z kurami* 'ktoś kładzie się spać bardzo wcześnie, wcześniej niż inni': *Ty to chodzisz spać razem z kurami. Wcale się nie dziwię, że wstajesz o piątej rano, skoro zasypiasz koło dziewiętnastej.*
- ❖ *ktoś jest w objęciach Morfeusza* 'ktoś śpi': *Zosia od trzech godzin jest w objęciach Morfeusza. Bądźmy cicho i jej nie przeszkadzajmy.*
- ❖ *ktoś nie zmrządził oka* 'ktoś w ogóle nie spał w czasie, kiedy można było spać': *Tak bardzo bolała mnie głowa, że przez całą noc nie zmrządziłam oka. Dzisiaj czuję się fatalnie.*
- ❖ *ktoś śpi jak kamień / jak zabity* 'ktoś śpi snem tak mocnym, że żadne hałasy nie są w stanie go obudzić': *Po nocnej zmianie Henryk śpi jak kamień. Nie słyszy ani dzwonka do drzwi, ani dzwoniącego telefonu. # Po dwugodzinnym marszu byłem bardzo zmęczony. Wróciłem do pokoju, wziąłem prysznic i padłem na łóżko. Spałem jak zabity przez jedenaście godzin.*
- ❖ *ktoś śpi jak suseł* 'ktoś śpi bardzo mocno': *Antek śpi jak suseł, możemy teraz zająć się pracą.*
- ❖ *ktoś uciął sobie drzemkę* 'ktoś śpi krótko w czasie, kiedy się zazwyczaj nie śpi, w ciągu dnia, po obiedzie, po ciężkiej pracy itp.': *Skoro nie prowadzisz samochodu, możesz*

uciąć sobie drzemkę. Prześpisz się z godzinę i poczujesz się zdecydowanie lepiej.

- ❖ *ktoś uderzył w kimono pot.* 'ktoś poszedł spać': *Halo? Nie, Romek nie może teraz gadać, uderzył w kimono. Zadzwoń jutro rano.*
- ❖ *ktoś wyspał się za wszystkie czasy* 'ktoś bardzo dobrze się wyspał, spał bardzo długo': *Miałem kilka dni urlopu i wyspałem się za wszystkie czasy. Wreszcie trochę odpocząłem.*
- ❖ *nocny marek* 'ktoś, kto jest aktywny w nocy i późno chodzi spać': *Henryk jest nocnym markiem, mógłby pracować na nocnej zmianie. # Znów przyjechały te nocne marki, a jest przecież dziesiąta w nocy. To nie czas na odwiedzin.*
- ❖ *oczy się komuś kleją / zamykają* 'ktoś jest bardzo senny ze zmęczenia, np. po długim dniu aktywności': *Na nas już pora. Dzieciom kleją się oczy. Bardzo dziękujemy za gościnę i miłe przyjęcie. Koniecznie nas niebawem odwiedźcie.*
- ❖ *powieki komuś ciążą / kleją się* 'komuś chce się spać; ktoś jest senny': *Jest już za późno na film. Nie widzisz, że Hani ciążą powieki? Lepiej połóżmy ją spać.*
- ❖ *ranny ptaszek* 'ten, kto wcześniej wstaje': *Wstaję o wpół do szóstej rano, a o siódmej jestem gotowa do pracy. Ze mnie jest po prostu ranny ptaszek.*
- ❖ *sen kogoś morzy* 'ktoś jest senny po trudnej nocy, po długim i ciężkim dniu, po posiłku': *Sen mnie zmorzył i nie pamiętam, kiedy dotarliśmy na miejsce. Większość drogi prześpałem.*
- ❖ *zbiera się komuś na drzemkę* 'ktoś jest tak senny, że prawie zasypia': *Po tym obiedzie zbiera mi się na drzemkę. Nie wiem, czy się nie prześpię tak z piętnaście minut.*

5.a

II. PSYCHIKA CZŁOWIEKA

5. Emocje i uczucia

5.a. radość i śmiech

- ❖ **boki zrywać pot.** 'można się śmiać; często ironicznie: wcale nie jest mi do śmiechu': *Paweł umie tak opowiadać dowcipy, że można boki zrywać. # Teraz spóźnię się do szkoły, bo muszę się przebrać. Specjalnie poleałem mnie sokiem. Normalnie boki zrywać.*
- ❖ **ktoś cieszy się jak dziecko** 'o człowieku dorosłym: jest bardzo szczęśliwy, odczuwa dziecięcą radość i to okazuje': *Eksperyment przeprowadzony przez profesora potwierdził jego teorię. Kiedy opowiadał o tym studentom, cieszył się jak dziecko.*
- ❖ **ktoś dusi się ze śmiechu / od śmiechu** 'ktoś śmieje się tak mocno, że brak mu tchu': *Wreszcie polska komedia na najwyższym poziomie! Podczas seansu dusiłem się ze śmiechu. Komizm za komizmem!*
- ❖ **ktoś jest w siódmym niebie** 'ktoś jest bardzo szczęśliwy, bardzo się cieszy': *Zawsze chciałem zostać lekarzem, więc kiedy dowiedziałem się, że dostałem się na medycynę, byłem w siódmym niebie.*
- ❖ **ktoś nie może się kimś, czymś (dość) nacieszyć** 'ktoś odczuwa radość dzięki czyjejś obecności, dzięki jakimś sytuacjom i jednocześnie nie chce, by ten stan uległ zmianie': *Ojciec wrócił z emigracji. Kiedy wreszcie stanął w drzwiach mieszkania, poculiśmy, jak ważny jest dla nas. Nie mogliśmy się nim nacieszyć. Nie chcieliśmy, by znów nas opuszczał.*
- ❖ **ktoś nie posiada się z radości** 'ktoś się bardzo cieszy': *Zostałem ojcem.*

Urodziło mi się piękne dziecko, zdrowe, waży prawie trzy kilogramy. Nie posiadam się z radości.

- ❖ **ktoś parsknął śmiechem pot.** 'ktoś zaśmiał się nagle i gwałtownie': *Nie wiadomo, dlaczego doradca prezydenta parsknął śmiechem. Usłyszał poważne pytanie dziennikarza i po prostu się zaśmiał. Jego zachowanie było skandaliczne.*
- ❖ **ktoś pęka ze śmiechu** 'ktoś śmieje się bardzo długo i intensywnie': *Poczucie humoru wujka Zenka było wszystkim dobrze znane. Tym razem zachowywał się jeszcze bardziej zabawnie niż zazwyczaj. Podczas rodzinnego obiadu pękailiśmy ze śmiechu.*
- ❖ **ktoś pokłada się ze śmiechu** 'ktoś śmieje się bardzo mocno, wręcz nie panuje nad ciałem': *Polecam animatora zabaw dla dzieci – Boba. Świetnie opiekuje się brzdącami, dzieci podczas zabaw pokładają się ze śmiechu.*
- ❖ **ktoś skacze (do góry) z radości** 'ktoś bardzo się cieszy i zachowaniem okazuje swoją radość': *Po zwycięskim meczu finałowym włoscy piłkarze skaczą z radości, świętują wielki sukces.*
- ❖ **ktoś szaleje, oszalał / wariuje z radości** 'ktoś bardzo się cieszy i zachowaniem okazuje swoją radość': *Robert szaleje z radości, od kiedy dowiedział się, że zdobył stypendium i może wyjechać na zagraniczny staż.*
- ❖ **ktoś szczerzy do kogoś, do czegoś zęby pot.** 'ktoś uśmiecha się i cieszy, kiedy kogoś lub coś widzi': *Co tak szczerzysz do niej zęby? Podoba ci się? Stary, ona jest zajęta.*
- ❖ **ktoś śmieje się do łez / do rozpu-**
ku 'ktoś śmieje się bardzo mocno': *Sytuacja była nietypowa. Minister śmiał się do łez, rzecznik prasowy nie wiedział, co się dzieje, a dzien-*

5.a. – 5.b.

nikarże czekali, aż wszyscy się uspokoją. Nikt nie wie, co było tak śmieszne.

- ❖ **ktoś śmieje się jak głupi do sera pot.** 'ktoś się cieszy nieadekwatnie do sytuacji, nie wiadomo, co go bawi': *I czego się śmiesz jak głupi do sera? Powinieneś ją przeprosić, a nie nazywać jej oślicą do kwadratu. Nawet jeśli jest głupia, nie możesz się z niej śmiać...*
- ❖ **ktoś śmieje się na całe gardło / na cały głos** 'ktoś śmieje się bardzo głośno': *Przejęzyczenie prezydenta najbardziej rozbawiło jego żonę. Pierwsza dama zaczęła śmiać się na całe gardło. Nie umiała powstrzymać emocji.*
- ❖ **ktoś śmieje się od ucha do ucha** 'ktoś uśmiecha się szeroko, pokazując zęby': *Na sam widok tych smakołyków Tomek śmiał się od ucha do ucha. Wiedział, że to będzie wspaniały posiłek, a on po prostu uwielbiał jeść. Jego radość nie powinna nas dziwić.*
- ❖ **ktoś śmieje się, roześmiał się komuś (prosto) w twarz / w nos pot.** 'ktoś śmieje się z kogoś w obecności tej osoby, okazując jej lekceważenie, drwinę': *Kiedy zapytałam szefa o podwyżkę, on roześmiał mi się w twarz i powiedział, że do przyszłego roku możemy zapomnieć nawet o premiach.*
- ❖ **ktoś śmieje się / uśmiecha się przez łzy** 'ktoś się śmieje, uśmiecha się, chociaż chce mu się płakać': *Czy powinna płakać? Wiadomo, jej sytuacja jest tragiczna, ale bracia odetchnęli z ulgą, kiedy zobaczyli, że uśmiecha się do nich przez łzy*
- ❖ **ktoś uśmiecha się kwaśno** 'ktoś się uśmiecha, choć nie jest zadowolony': *Wiedziałem, że odpowiadam niepoprawnie. Profesor uśmiechał się kwaśno, pewnie dawał mi znaki, że mam nie brnąć w te wywody.*

- ❖ **ktoś uśmiecha się półgębkiem** 'ktoś uśmiecha się delikatnie; często o człowieku, który uśmiecha się nieszczerze': *Ewa nie była zadowolona. Z jednej strony mówiła, że nasz projekt bardzo jej się podoba, z drugiej – uśmiechała się półgębkiem.*
- ❖ **ktoś złapał / chwycił / trzyma Pana Boga za nogi** 'ktoś czuje pełnię szczęścia, zadowolenia': *Zoska dostała się na studia do łódzkiej filmówki. Dziewczyna złapała Pana Boga za nogi – okazała się lepsza od ponad trzystu konkurentów.*
- ❖ **oczy się komuś śmieją** 'ktoś cieszy się na widok czegoś, kogoś; ktoś jest bardzo szczęśliwy': *Kiedy Antek siadał za kierownicą, od razu można było zobaczyć, że prowadzenie samochodów to jego hobby. Normalnie oczy się mu śmiały.*
- ❖ **pusty śmiech kogoś porzuca / ogarnia / bierze** 'coś wywołuje w kimś uczucie lekceważenia, pogardy': *Pusty śmiech mnie bierze! Myślisz, że wyjdę za ciebie za mąż?*
- ❖ **wesoły jak ptak / jak szczygieł** 'bardzo radosny, pogodny, uśmiechnięty': *Szefowa jest dzisiaj wesoła jak szczygieł. Ma urodziny? Imieniny? Jakąś rocznicę? To aż dziwne, że jest tak radosna.*
- ❖ **z lekkim sercem** 'z radością, ze spokojem': *Z lekkim sercem przekazał sto tysięcy złotych na fundację, która pomaga dzieciom chorym na raka.*

5.b. ulga

- ❖ **coś rozwiązuje, rozwiązało komuś ręce** 'jakaś sytuacja, okoliczności itp. zmieniają czyjąś sytuację na lepszą, pozbawiają kogoś kłopotów': *Zmiana pracy przez Tomka rozwiązała nam ręce. Teraz bez*

5.b. – 5.c.

przeszkód możemy się przeprowadzić i możemy zacząć szukać mieszkania blisko jego firmy.

- ❖ **jak ręką odjął** 'o odczuciu ulgi w trudnej, niekomfortowej sytuacji; nagle, natychmiastowo wskutek czyjegoś wsparcia, jakichś zmian': *Po rozmowie z Anetą poczułam się zdecydowanie lepiej. Na konflikt z Krystianem spojrzałam z innej perspektywy i mój żal do niego zniknął jak ręką odjął.*
- ❖ **kamień spadł komuś z serca** 'ktoś poczuł ulgę, jest spokojny, już się nie martwi': *Za piątym razem zdałam ten egzamin i za trzy tygodnie odbiorę prawo jazdy. Kamień spadł mi z serca!*
- ❖ **ktoś może spać spokojnie** 'ktoś nie ma powodu do obaw, zmartwień, nie musi się niczym niepokoić': *Nie obawiaj się, nie mam zamiaru zgłaszać tego incydentu na policję. Możesz spać spokojnie.*
- ❖ **ktoś podnosi, podniósł kogoś na duchu; coś podnosi, podniosło kogoś na duchu** 'ktoś, coś wspiera kogoś w trudnych chwilach': *Wojtek zerwał z Moniką. Trzeba podnieść ją na duchu, bo dziewczyna mocno to przeżywa i nie może się pozbierać.*

5.c. złość

- ❖ **krew kogoś zalewa, zalała pot.** 'ktoś się bardzo denerwuje, nie może opanować złości': *Normalnie krew mnie zalewa, kiedy czytam kolejne ogłoszenie o pracę, w którym oczekuje się od kandydata dużego doświadczenia i jednocześnie młodego wieku. Przecież to jest nielogiczne. Nigdy nie znajdę pracy.*
- ❖ **ktoś dostaje, dostał białej gorączki** 'ktoś się bardzo denerwuje, nie może opanować złości, ktoś wpadł w gniew': *Kiedy się do mnie nie odzywasz, nie dzwonisz, masz wyłączony telefon i milczysz przez kilka dni, dostaję białej gorączki. Zrozumię, że martwię się o ciebie.*
- ❖ **Wcale się nie dziwię, że ojciec dostał białej gorączki.** *Zainwestowałam w ciebie mnóstwo pieniędzy, a ty nawet nie przystąpiłaś do sesji egzaminacyjnej i rzuciłaś studia, nikomu nic nie mówiąc.*
- ❖ **ktoś kręci nosem** 'ktoś nie jest zadowolony i wyraża swoją niechęć za pomocą mimiki': *Projektant kręcił nosem, kiedy usłyszał o najnowszych modowych trendach. Był przekonany, że propozycja konkurencji jest dużo lepsza.*
- ❖ **ktoś ma muchy w nosie** pot. 'ktoś ma zły humor, jest poddenerwowany, łatwo go zirytować bez przyczyny': *Zoska od trzech dni ma muchy w nosie – krzyczy na każdego, kto próbuje do niej zagadać. Podejrzewamy, że Tomek z nią zerwał.*
- ❖ **ktoś pluje sobie w brodę** 'ktoś ma do siebie żal o to, że nie wykorzystał szansy; ktoś jest na siebie zły, ponieważ coś stracił przez swoje działanie': *Jaki człowiek był głupi! Trzeba było wybrać inne studia. Teraz pluję sobie w brodę, bo wiem, że doskonale bym sobie poradził nawet na prawie.*
- ❖ **ktoś traci, stracił zimną krew** 'ktoś nie jest w stanie opanować emocji i bardzo się denerwuje, wpada w gniew, okazuje złość': *Palenie papierosów podczas lekcji to zdecydowanie za dużo. Nauczyciel nie wytrzymał i stracił zimną krew. Nakrzyczał na niegrzecznych uczniów i poprosił, żeby do szkoły przyszli ich rodzice.*
- ❖ **niech to piorun trzaśnie! pot.** 'mam dość!; przekleństwo': *Mam dość, nie zdążę na czas z tymi dokumentami. Niech to piorun trzaśnie!*

- ❖ **nóż się komuś w kieszeni otwiera pot.** 'ktoś się bardzo denerwuje, złości na kogoś lub na coś, staje się agresywny': *Nóż mi się w kieszeni otwiera, kiedy widzę, ilu zdolnych ludzi nie ma pracy. To jest niesprawiedliwe.*
- ❖ **szewska pasja** 'złość, zdenerwowanie, szal': *Politycy doprowadzają mnie do szewskiej pasji. Wczoraj jeden z nich powiedział, że zarabiają za mało. Przecież to są żarty! A co ja mam powiedzieć? Pracuję od pięciu lat w tym zawodzie i zarabiam najniższą pensję krajową.*

5.d. smutek, płacz

- ❖ **(aż) łza się w oku kręci** 'jakieś wspomnienie jest przyczyną czyjegoś wzruszenia': *Kiedy pomyślę o latach młodości, aż łza się w oku kręci. Miałam tyle sił, byłam pewna, że zmienię świat. Chyba każdy młody myśli podobnie.*
- ❖ **coś ściska komuś serce** 'ktoś doznaje przykrego uczucia': *Żal ściska mi serce, kiedy pomyślę o losie zwierząt hodowanych masowo. Muszą bardzo mocno cierpieć.*
- ❖ **czarna rozpacz** 'uczucie ogromnego smutku': *Czarna rozpacz mnie ogarnia, gdy myślę o przyszłości ekosystemu Antarktydy. Klimat zmienia się z roku na rok. Średnie roczne temperatury są coraz wyższe.*
- ❖ **komuś zbiera się, zebrało się na płacz** 'ktoś jest bliski płaczu, za chwilę się rozpłaczę': *Aśce zebrało się na płacz, kiedy uświadomiła sobie, że będzie musiała powtórzyć egzamin. Do tej pory wszystkie zdawała. To chyba pierwsza negatywna ocena w jej życiu.*
- ❖ **ktoś (jest) pogrążony w smutku / w rozpacz** 'ktoś od dłuższego czasu jest smutny; ten związek często

występuje w nekrologach': *Depresja Tomka ostatnio się nasiliła. Od ponad dwóch tygodni jest pogrążony w rozpacz. Niestety, leki przestały działać. # Wczoraj wieczorem po długiej walce z chorobą zmarł nasz ukochany Tata. O modlitwę prosi pogrążona w smutku rodzina.*

- ❖ **ktoś odchodzi od zmysłów (z rozpacz / z bólu / ze strachu)** 'ktoś nie może sobie poradzić z rozpaczą / z bólem / ze strachem itp.; doświadcza tych emocji w stopniu granicznym': *Nie możesz się dziwić ojcu. Odchodzi od zmysłów z desperacji. Przecież wskutek kryzysu finansowego stracił oszczędności całego życia.*
- ❖ **ktoś płacze gorzkimi łzami** 'ktoś bardzo cierpi i płacze': *Zobaczysz, będziesz płakał gorzkimi łzami. Wspomnisz moje słowa. Nie powinienś sprzedawać domu. Dlaczego pozbywasz się majątku?*
- ❖ **ktoś płacze jak bóbr** 'ktoś płacze bardzo mocno, bardzo intensywnie': *Nikt nie rozumiał, dlaczego Wojtek – ten silny, pewny siebie mężczyzna – na widok Sądu Ostatecznego Memlinga zaczął płakać jak bóbr. Wzruszył się? Przestraszył? Coś mu się przypomniało? Nie wiadomo.*
- ❖ **ktoś płacze jak dziecko** 'ktoś dorosły płacze za bardzo, w sposób nietypowy dla dorosłych': *Po rozmowie z szefem Zośka płacze jak dziecko. Lepiej nie pytać, co się tam stało. Najprawdopodobniej została zwolniona z pracy.*
- ❖ **ktoś płacze rzewnymi łzami** 'ktoś płacze bardzo mocno, bardzo intensywnie': *Na oczach setek tysięcy widzów celebrytka płakała rzewnymi łzami. Wyrok sądu oznaczał koniec jej kariery. Była winna śmierci dwóch osób, które zginęły w spowodowanym przez nią wypadku.*

5.d. – 5.e.

- ❖ **ktoś tonie we łzach** 'ktoś płacze bardzo mocno, bardzo intensywnie': *Podczas pogrzebu wdowa tonęła we łzach. Chyba bardzo kochała swojego zmarłego męża.*
- ❖ **ktoś włosy sobie (z głowy) rwie / wyrzywa** 'ktoś przeżywa ogromny smutek i go okazuje': *Lament matki niczego nie zmieni. Może sobie włosy z głowy wyrwać, ale i tak nie ożywi ojca. Jego śmierć wstrząsnęła nami wszystkimi.*
- ❖ **ktoś wpada, upadł w rozpacz** 'ktoś jest w stanie ogromnego smutku': *Kiedy usłyszeliśmy, że Norbert zginął w wypadku, wpadliśmy w rozpacz. Nie mogliśmy w to uwierzyć, przecież za chwilę miał być w domu. Czekaliśmy na niego, a tutaj taka tragiczna wiadomość.*
- ❖ **ktoś wylewa strumienie / potoki / rzeki łez** 'ktoś przez dłuższy czas płacze bardzo mocno': *Aga trzeci dzień wylewa potoki łez. Straciła pracę, jest załamana, myśli, że jej świat się skończył.*
- ❖ **ktoś wypłakuje (sobie) oczy** 'ktoś przez dłuższy czas płacze bardzo mocno': *Matka każdego wieczoru wypłakuje oczy, oczekując na wieści z frontu wojennego. Czuje, że jej trzech synów nie żyje, bo od dawna nie dostała od nich żadnej wiadomości.*
- ❖ **ktoś zalewa się, zalał się łzami** 'ktoś płacze bardzo mocno, bardzo intensywnie': *Dlaczego zalewasz się łzami? Bądź silny, pobiegaj, wyjdź do ludzi, przestań płakać. Całe życie przed tobą!*
- ❖ **ktoś załamuje, załamał ręce** 'ktoś czuje się bezradny wobec jakiejś sytuacji, zdarzenia; rozpacza, bo nie może zmienić stanu rzeczy': *Ojciec załamał ręce, kiedy usłyszał, że Piotrek nie przystąpił do egzaminów. Wydawał na niego mnóstwo pieniędzy, a on zrezygnował*

ze studiów. # Dopóki jest jakaś nadzieja, nie możemy się poddać. Nie wolno nam załamywać rąk, musimy walczyć!

- ❖ **ktoś zanosí, zaniósł się płaczem / od płaczu** 'ktoś płacze i łka': *Podczas pożegnania z rodzicami Rafał zanosił się od płaczu. Słowa jego ojca bardzo go wzruszyły. Wiedział, że może nigdy już nie wrócić do domu rodzinnego.*
- ❖ **łzy nabiegły / napłynęły komuś do oczu** 'ktoś zaczął płakać, nie mógł powstrzymać łez; ktoś miał łzy w oczach': *W tej samej chwili, kiedy prezydent usłyszała o ataku terrorystycznym, łzy napłynęły jej do oczu. Zamach był narodową tragedią.*
- ❖ **nogi się pod kimś ugięły** 'komuś zrobiło się słabo wskutek czegoś negatywnego, z powodu złego, smutnego doświadczenia': *Nogi się podesmęgięły, kiedy zobaczyłem, co zostało z naszego samochodu. Wypadek był naprawdę bardzo poważny. Najważniejsze, że Zosia przeżyła.*
- ❖ **serce komuś pęka** 'ktoś odczuwa ogromny smutek': *Serce mi pęka, kiedy patrzę na pozostawione przez turystów śmieci na plaży. Oni nie myślą, jakie zagrożenie stwarzają.*
- ❖ **z ciężkim sercem** 'z trudem, z żalem': *Z ciężkim sercem wróciliśmy z urlopu... Podczas wyjazdu czuliśmy się świetnie!*

5.e. strach

- ❖ **blady strach kogoś ogarnia, ogarnął; blady strach pada, padł na kogoś** 'ktoś się nagle zaczyna bać, ktoś nagle się przestraszył': *I wtedy padł na niego blady strach. Tomek nie wiedział, że całą rozmowę słyszała jego teściowa. Teraz nie może udawać, że ją po prostu lubi.*

- ❖ **ciarki przechodzą, przeszły komuś po skórze** 'ktoś czuje strach': *Na widok szybko zbliżającego się do mnie mężczyzny normalnie ciarki przeszły mi po skórze. Możesz się ze mnie śmiać, ale na prawdę nie wiedziałam, czy to nie jest jakiś kryminalista. Wyglądał jak typowy zboczeniec z seriali amerykańskich.*
- ❖ **ktoś boi się czegoś jak diabeł święconej wody** 'ktoś odczuwa bardzo duży strach przed czymś i tego unika': *Wszyscy baliśmy się lekcji matematyki jak diabeł święconej wody. Czuliśmy się humanistami i przerażało nas każde czterdzieści pięć minut z liczbami. Na szczęście nasza nauczycielka bardzo szybko przekonała nas, że matematyka jest królową nauk i maturę zdaliśmy brawurowo.*
- ❖ **ktoś boi się czegoś jak ognia** 'ktoś odczuwa przed czymś bardzo duży strach': *Przez całe lata bałam się ćwiczeń fizycznych jak ognia. Teraz odczuwam tego skutki. Jestem gruby, mam problemy z kręgosłupem i stawami – a trzeba było więcej się ruszać.*
- ❖ **ktoś boi się o swoją / o własną skórę** 'ktoś jest pełen obaw, boi się, by nie stało mu się coś złego': *Kiedy wyszło na jaw, że szef chce zmniejszyć liczbę pracowników, Stefan zaczął bać się o własną skórę do tego stopnia, że sugerował mu, kogo z nas można by zwolnić.*
- ❖ **ktoś boi się własnego cienia** 'ktoś odczuwa ciągły strach, żyje w lęku; często: ktoś jest bardzo podejrzliwy w stosunku do uszysztych i uszysztkiego': *Zbyszek bał się własnego cienia, nie spotykał się z nikim, bo uważał, że inni mogą go tylko zranić.*
- ❖ **ktoś drży, zadrżał na samą myśl o kimś, o czymś** 'ktoś poczuł strach na samą myśl o kimś, o czymś, na samo wspomnienie kogoś, czegoś': *Matka drży na samą myśl o nadchodzącym meczu piłkarskim. Wszyscy wiedzą, że kibice mogą być niebezpieczni, więc nie podobają jej się, że ojciec sam chodzi na stadion.*
- ❖ **ktoś ma duszę na ramieniu** 'ktoś się bardzo boi': *Podczas nocnego spaceru przez park miałam duszę na ramieniu. Nie wiedziałam, że droga na skróty prowadzi między drzewami. Chciałam jak najszybciej znaleźć się w domu.*
- ❖ **ktoś ma stracha / pietra pot.** 'ktoś się boi, lęka, ma przed czymś obawy': *Wcale się nie dziwię, że przed egzaminem na aplikację adwokacką masz pietra. W końcu to egzamin państwowy, a nie tylko zwykła sesja egzaminacyjna, którą można poprawić.*
- ❖ **ktoś najadł się strachu** 'ktoś doświadczył silnego strachu': *Bardzo bałam się lotu do Ameryki – bo długo, bo nad Atlantykiem, bo koronawirus, bo terroryści. Na szczęście podróż przebiegała bez problemów, samolot planowo i spokojnie wylądował w Nowym Jorku, a ja tylko niepotrzebnie najadłam się strachu.*
- ❖ **ktoś robi coś z duszą na ramieniu** 'ktoś robi coś ze strachem, bojąc się bardzo': *Babcia Ela bardzo chciała pojechać z wnukiem na przejażdżkę, ale na jego motocykl wsiadała z duszą na ramieniu.*
- ❖ **ktoś trzęsie portkami pot.** 'ktoś się boi; ktoś jest tchórzem; określenie pogardliwe': *Sebastian jest zwykłym tchórzem. Kiedy słyszy Monikę, trzęsie portkami ze strachu. Nie powinien pozwalać jej na takie traktowanie.*
- ❖ **ktoś trzęsie się ze strachu** 'ktoś bardzo się boi': *Wszyscy z niepo-*

5.e. – 5.f.

kojem czekaliśmy na zakończenie operacji. Wiktor trząsł się ze strachu. Bał się, że matka nie przeżyje.

- ❖ **skóra na kimś cierpnie** 'ktoś się boi; coś kogoś wystraszyło': *Horror był naprawdę straszny. Przy wielu scenach skóra na mnie cierpła. Czułam, jak napięcie panujące w filmie zaczęło mi się udzielać. Polecam!*
- ❖ **strach ma wielkie oczy** 'niepotrzebnie się boisz; sytuacja nie jest tak straszna': *Widzisz? Dentysta nie zjada dzieci, nie robi im krzywdy. Niepotrzebnie się bałeś. Strach ma wielkie oczy.*
- ❖ **strach się bać** 'coś, ktoś wzbudza ogromny strach; jakaś sytuacja powoduje, że ktoś czuje strach na samą myśl o czymś, o kimś, na samo wspomnienie kogoś, czegoś': *Nie wiem, co to będzie, kiedy wygra ta nacjonalistyczna partia polityczna. Strach się bać. Zobaczysz, zapanuje terror. Koniec wolności.*
- ❖ **tchórz / strach kogoś obleciał pot.** 'ktoś bardzo się wystraszył': *Matka popatrzyła na bałagan w moim pokoju i zobaczyłem w jej oczach, że jest wściekła. Rozumiesz? Strach mnie obleciał i wziąłem się do sprzątania.*

5.f. wstyd, żal

- ❖ **ktoś bije się / uderzył się w piersi** 'ktoś żałuje, że coś się stało; ktoś wyraża żal z powodu tego, co złe zrobił': *Nauczycielka bije się w piersi. Zgubiła testy uczniów i teraz nie może postawić im ocen.*
- ❖ **ktoś gorzko czegoś żałuje** 'ktoś bardzo żałuje czegoś, odczuwa żal': *Ada gorzko żałowała swojej decyzji. Dopiero teraz zrozumiała, że nie powinna była zmieniać pracy.*
- ❖ **ktoś nie ma wstydu** 'ktoś łamie jakieś zasady, normy, zachowuje się

tak, jak inni by się nie zachowali': *Widziałas, jak ona się ubrała? Pięćdziesięciolatka w spódniczce mini. Nie ma wstydu!*

- ❖ **ktoś płacze nad rozlanym mlekiem; nie ma co płakać nad rozlanym mlekiem** 'ktoś zadrezcza się tym, co już się wydarzyło i czego nie można zmienić': *Nie nauczyłaś się do egzaminu, więc nie zdałaś. Nie ma co płakać nad rozlanym mlekiem, tylko trzeba wziąć się do nauki. Egzamin poprawkowy już za tydzień.*
- ❖ **ktoś posypuje, posypał (sobie) głowę popiołem** 'ktoś przyznał się do błędu, winy, przeoczenia itp., wyraził skruchę': *Przyznaję, nie miałem racji i posypuję sobie głowę popiołem. Faktycznie – nie ty wydałaś pieniądze z naszego konta, tylko moja wypłata się opóźniła, dlatego saldo się nie zgadzało.*
- ❖ **ktoś przełyka, przełknął gorzką pigułkę** 'ktoś przyjmuje nieprzyjemne konsekwencje swoich czynów, komuś jest żal, że coś się nie udało': *Przeegraliśmy w pierwszej rundzie rozgrywek. Musieliśmy przełknąć gorzką pigułkę i przeanalizować tę trudną dla nas sytuację.*
- ❖ **ktoś spiekl raka** 'ktoś się bardzo zaczerwienił': *Nauczycielka spojrzała po klasie surowym wzrokiem i jej oczy zatrzymały się na Tomku. Chłopak spiekl raka. Wiedział, że nauczycielka zobaczyła, jak podczas testu odpisywał od kolegi z ławki.*
- ❖ **ktoś spłonął ze wstydu** 'ktoś bardzo się zawstydził, zrobił się na twarzy czerwony ze wstydu': *Sandra spłonęła ze wstydu, kiedy ojciec przy kolegach powiedział, że nie jest zadowolony z jej ocen.*
- ❖ **ktoś zaczerwienił się po uszy** 'ktoś się bardzo zaczerwienił': *Usłyszała, że ma piękną twarz i zaczerwie-*

niła się po uszy. Nie spodziewała się komplementu w takiej sytuacji.

- ❖ **ktos zapadłby się pod ziemię; ktoś chciałby zapaść się pod ziemię** 'ktos chciałby być w danej chwili i w danym miejscu nieobecny, chciałby skądś zniknąć w danym momencie': *Profesor zadał mi na egzaminie najprostsze pytanie, a ja nagle zrozumiałam, że ze stresu wszystko zapomniałam. Jest mi tak wstyd, że chciałabym zapaść się pod ziemię.*
- ❖ **z bólem serca** 'z trudem, z żalem': *Zostałem zdradzony i oszukany. Z bólem serca muszę stwierdzić, że nie widzę już szans na ratowanie naszego małżeństwa.*

6. Temperament

6.a. optymizm, pesymizm

- ❖ **ktos czarno coś widzi** 'ktos jest pesymistą, nie ma nadziei na powodzenie czegoś': *Nie sędzę, żeby z tak słabym programem politycznym ta partia miała szansę na wygraną. Czarno widzę jej zwycięstwo w najbliższych wyborach parlamentarnych.*
- ❖ **ktos jasno patrzy w przyszłość** 'ktos nie boi się przyszłości, z radością i optymizmem myśli o tym, co ma nastąpić': *Wiele nieszczęść spadło na nas, ale nie poddawamy się, patrzymy jasno w przyszłość. Razem pokonamy pandemię.*
- ❖ **ktos patrzy na coś przez różowe okulary** 'ktos jest optymistą, kogoś cieszy życie': *Zosia się nie zniechęcała. Żadne niepowodzenie nie było w stanie zmienić jej nastawienia. Dziewczyna patrzyła na świat przez różowe okulary.*
- ❖ **ktos przedstawia / widzi coś w czarnych barwach** 'ktos ma

negatywne myśli, nie dostrzega pozytywnych stron sytuacji': *Nie do końca wierzę Marcie. Ona zawsze przedstawiała swoje relacje z teściową w czarnych barwach. Myślę, że wcale nie doszło do takiej dyskusji.*

- ❖ **ktos widzi szklankę do połowy pełną** 'ktos jest optymistą': *Jak możesz być spokojny, kiedy tracimy cały majątek. Ty zawsze widzisz szklankę do połowy pełną. Obawiam się jednak, że tym razem to nie skończy się dobrze.*
- ❖ **ktos widzi szklankę do połowy pustą** 'ktos jest pesymistą': *Twoje posty na Facebooku są pełne pesymizmu. Dlaczego wiecznie widzisz szklankę do połowy pustą i zakładasz, że wszystko, co się dzieje, prowadzi do nieuchronnej katastrofy ekologicznej?*

6.b. powolność

- ❖ **ciepłe kluski pot.** 'o człowieku powolnym, flegmatycznym': *Z niego to są takie ciepłe kluski. Doskonale wiesz, że nie jest w stanie pracować nad kilkoma zadaniami jednocześnie. Wykonanie jednego polecenia zajmuje mu więcej czasu niż innym.*
- ❖ **jak ślimak / jak żółw pot.** 'powoli, opieszale, bez pośpiechu': *Zbierasz się do wyjścia jak żółw. Za chwilę nie zdążymy na ostatni pociąg i popołudniową wycieczkę będziemy musieli przełożyć na następny tydzień.*
- ❖ **ktos idzie / wlecz się żółwim krokiem pot.** 'ktos porusza się bardzo powoli': *Grupa uczniów wlokła się żółwim krokiem. Nikt nie chciał wracać na ostatnie dwadzieścia minut lekcji, dlatego wszyscy zgodnie opóźniali powrót z muzeum do szkoły.*

6.b. – 6.d.

- ❖ **ktoś rusza się / porusza się jak mucha w smole** *pot.* 'ktoś porusza się bardzo powoli, co denerwuje innych: *Już pół godziny czekam na zamówioną kawę. Ta kelnerka rusza się jak mucha w smole.*
- ❖ **lelum polelum** *pot.* 'o człowieku flegmatycznym, powolnym, pozbawionym energii; określenie pejoratywne': *Nasz szef to takie lelum polelum. On nie potrafi działać szybko, potrzebuje dużo czasu na przemyślenie wszystkich scenariuszy. Jeśli chcesz z nim poważnie porozmawiać o jakiejś terminowej sprawie, lepiej już teraz się z nim umów na dyskusję.*

6.c. aktywność, porywczność

- ❖ **gorąca głowa** 'o człowieku porywczym, łatwo ulegającym emocjom': *Ale z ciebie gorąca głowa. Za każdym razem krzyczysz, zamiast poczekać, aż skończę zdanie. Jesteś niecierpliwy i gwałtowny.*
- ❖ **ktoś (jest) w gorącej wodzie kąpany** *pot.* 'ktoś jest niecierpliwy, postępuje pod wpływem emocji, działa bez zastanowienia': *Dobrze wiemy, że Irena jest w gorącej wodzie kąpana. Najpierw coś powie, a później tego żałuje. Wcale się nie przejmuj, na pewno nie ma zamiaru odchodzić z pracy.*
- ❖ **ktoś ma ognisty temperament** 'ktoś gwałtownie, żywo reaguje, nie jest opanowany': *Jeśli wiesz się z kimś, kto ma ognisty temperament, nie oczekuj, że będzie spokojnym i przewidywalnym partnerem. Na początku relacji może się to wydawać bardzo atrakcyjne, ale pomyśl o przyszłości. Czy z takim człowiekiem można myśleć o domu, rodzinie?*
- ❖ **ktoś z ikrą** 'człowiek bardzo aktywny, przedsiębiorczy, pełen życia,

działający szybko': *Zobacz, on to jest chłop z ikrą. W trzy miesiące rozkręcił taki biznes, że teraz możemy mu pozazdrościć. Na pewno niebawem zostanie milionerem.*

- ❖ **ktoś z piekła rodem** *pot.* 'człowiek dynamiczny, ruchliwy, zniechęcający innych swoją energią': *Tobie potrzeba partnerki z piekła rodem. Szybko byś się uspokoił i ustatkował.*
- ❖ **niespokojny duch** 'człowiek niestabilny emocjonalnie, dużo zmieniający w swoim życiu': *Wszyscy wiedzieliśmy, że Kuba nie będzie z nami długo pracował, bo to taki niespokojny duch.*
- ❖ **żywe srebro** 'o kimś (zwykle o dziecku) bardzo ruchliwym, pełnym energii': *Córeczka naszych sąsiadów to żywe srebro. Nie umie usiedzieć na miejscu, wszędzie jej pełno. Ciągłe biega, skacze, zagląda w każdy kąt mieszkania.*

6.d. nerwowość

- ❖ **ktoś, coś działa komuś na nerwy** *pot.* 'ktoś lub coś wpływa negatywnie na czyjeś emocje': *Nie mogę dłużej z nim pracować. Antek działa mi na nerwy, rozprasza mnie, nie pozwala efektywnie działać. To trzeba zmienić.*
- ❖ **ktoś, coś szarpie komuś nerwy** *pot.* 'ktoś lub coś wpływa bardzo negatywnie na czyjeś emocje': *Te ciągle lockdowny szarpią mi nerwy. Już nie wiem, kiedy sklepy będą otwarte, kiedy zamknięte, czy będę mogła pójść do fryzjera, co ze szkołą dla dzieci – wszystko jest takie chaotyczne.*
- ❖ **ktoś jest kłębkim nerwów** 'ktoś jest w złej kondycji psychicznej, ktoś jest bardzo nerwowy, na granicy załamania nerwowego': *Odkąd Robert zaczął studia prawnicze, jest kłębkim nerwów. Nie radzi*

sobie z dużym obciążeniem, wysokimi wymaganiami, własnymi oczekiwaniami... nie wiem, jak to się dla niego skończy, ale lepiej, żeby zrezygnował z tych studiów.

- ❖ **ktoś ma huśtawkę nastrojów** 'ktoś ma zmienne samopoczucie psychiczne, nie jest stabilny emocjonalnie': *Niektóre nastolatki mają huśtawki nastrojów. Może być to trudne dla otoczenia, ale najlepsze, co wtedy mogą zrobić nauczyciele i rodzice, to okazać im wsparcie i zrozumienie. Najczęściej takie zmiany humoru kończą się wraz z wejściem w dorosłość.*

7. Cechy charakteru

7.a. dobry, łagodny, wrażliwy

- ❖ **chodząca dobroć** 'człowiek dobry, empatyczny, chętnie udzielający pomocy': *Doskonale wiesz, że Edmund to chodząca dobroć – nigdy nie odmawia pomocy i ludzie to wykorzystują. Zaczynam się o niego martwić.*
- ❖ **dobrze komuś z oczu patrzy** 'o człowieku: wygląda na dobrego, uczciwego': *Ten nowy chłopak Justyny wydaje się taki miły, taki sympatyczny. Tak dobrze mu z oczu patrzy. Myślę, że to ktoś, z kim nasza Justysia będzie szczęśliwa.*
- ❖ **(ktoś jest taki dobry, że) do rany przyłóż** 'ktoś jest dobry, empatyczny, wrażliwy, łagodny': *Chyba żartujesz? Myślisz, że Weronika odmówi ci pomocy? Ona jest taka dobra, że do rany przyłóż! Na pewno bardzo chętnie zaopiekuje się dziećmi, kiedy ty z żoną będziesz w teatrze.*
- ❖ **ktoś ma anielską / świętą cierpliwość** 'ktoś jest wyjątkowo spokojny, opanowany': *Podziwiam cię! Nie mogłabym pracować w przedszkolu. Dzieci są takie niegrzeczne, masz anielską cierpliwość!*
- ❖ **ktoś ma cienką skórę** 'ktoś jest bardzo wrażliwy, delikatny': *Lepiej, żeby nie wiedział o zdradzie Joanny. Ma cienką skórę i psychicznie może tego nie wytrzymać. Sytuacja jest bardzo trudna.*
- ❖ **ktoś ma dobre / złote serce** 'ktoś jest dobry, empatyczny, chętnie udziela pomocy': *Ludzie z nostalgią wspominają ojca, bo nigdy nie pozostawał obojętny na potrzeby innych. Mówią o nim, że miał złote serce.*
- ❖ **ktoś miękkiego serca** 'człowiek dobry, empatyczny, wrażliwy, pobłażliwy': *Czy dyrektorem może być człowiek miękkiego serca? Potrzebujemy takiego dyrektora. Nie zgadzamy się na to, by szef wykorzystywał swoich pracowników, nie pozwalał im wziąć urlopu, dzwonił służbowo w czasie wolnym od pracy.*
- ❖ **ktoś muchy by nie skrzywdził** pot. 'ten człowiek jest bardzo łagodny, spokojny, niekonfliktowy': *Doskonale wiemy, że pani profesor by muchy nie skrzywdziła. Nie wierzę, że publicznie nazwała studenta „idiotą” i „baranem”. To jest absolutnie niemożliwe.*
- ❖ **ktoś o dobrym / o złotym sercu** 'człowiek dobry, empatyczny, chętnie udzielający pomocy': *Robert to człowiek o dobrym sercu. Dopiero po jego śmierci dowiedzieliśmy się, że wspierał fundację opiekującą się nieuleczalnie chorymi dziećmi.*
- ❖ **ktoś o gołęmbim sercu** 'człowiek dobry, empatyczny, wrażliwy, łagodny': *Mój dziadek to człowiek o gołęmbim sercu. Pamiętam, kiedy w mroźną noc zapukał do drzwi*

7.a. – 7.b.

obcy człowiek, chciał zadzwonić po pomoc – jego auto się popsulo. Dziadek nie tylko pozwolił mu zatelefonować, lecz także pomógł uruchomić zepsuty samochód.

- ❖ **łagodny / potulny jak baranek** 'o człowieku: łagodny, spokojny, godzący się na wiele': *Marek jest łagodny jak baranek. Aneta traktuje go w sposób skandaliczny, a on nie reaguje. Nie wiem, co o tym myśleć.*
- ❖ **wrażliwy jak mimoza** 'człowiek nadwrażliwy': *Moja starsza córka jest wrażliwa jak mimoza. Źle przyjmuje każdą krytykę, poza tym jest słaba fizycznie. Nie będzie jej łatwo w życiu.*

7.b. zaradny, pracowity, konsekwentny

- ❖ **ktoś do tańca i do różańca** 'ktoś o wielu zaletach, bardzo towarzyski, a zarazem pracowity i zaradny, można na niego liczyć w różnych sytuacjach': *Franek to był człowiek do tańca i do różańca. Wiedział, z kim i jak załatwić różne sprawy, można też było iść z nim na całonocną imprezę i świetnie się bawić. Mało jest takich ludzi na świecie.*
- ❖ **ktoś idzie z duchem czasu** 'ktoś jest nowoczesny, zna najnowsze, popularne zwyczaje': *Dlaczego nie idziesz z duchem czasu i ciągle nie masz konta na Facebooku?*
- ❖ **ktoś (jest) kuty na cztery nogi** 'ktoś jest bardzo błyskotliwy, sprytny, wie, czego się spodziewać w określonej sytuacji': *Podejrzany był kuty na cztery nogi. Chociaż policjanci byli pewni, że to on dokonał morderstwa, miał wiarygodne alibi. Chyba nie pójdzie do więzienia.*
- ❖ **ktoś ma silną wolę** 'ktoś jest konsekwentny, nie poddaje się, dąży

do wcześniej wyznaczonego celu': *Tabletki odchudzające pomogą ci osiągnąć idealną figurę. Jeśli nie masz silnej woli, nie umiesz konsekwentnie być na diecie, spróbuj naszych kapsulek. Z nimi stracisz na wadze już w dwa dni!*

- ❖ **ktoś ma silny charakter** 'ktoś jest konsekwentny; kogoś nie zniechęcają żadne trudności': *Dziadek lubił opowiadać o dawnych czasach. Kiedyś wspominał, jak w któreś lato zwichnął rękę, ale pracował mimo kontuzji, bo nie mógł sobie pozwolić na niższe wynagrodzenie. Dziadek miał silny charakter.*
- ❖ **ktoś ma stalowe / żelazne nerwy** 'ktoś jest opanowany, spokojny, nie daje się ponieść emocjom': *Chcesz być pilotem? Musisz mieć stalowe nerwy. Dzięki nim potrafisz zachować spokój w ekstremalnych sytuacjach.*
- ❖ **ktoś nie da, nie daje sobie w kaszę dmuchać** 'ktoś nie pozwoli sobie lekceważyć, nie zgodzi się na utracanie się komuś w swoje sprawy; zwrot wychodzący z użycia': *Nie dam sobie w kaszę dmuchać i nie pozwolę mojej teściowej na tak niemiłe komentarze. Jeśli uważa, że jestem złą żoną, niech zapyta swojego syna, co o tym sądzi.*
- ❖ **ktoś nie da się zjeść w kaszy** 'ktoś nie pozwoli się wykorzystać, oszukać; określenie wychodzące z użycia': *Bądź spokojna, Ola nie da się zjeść w kaszy. Nie pozwoli się wykorzystać i żaden współpracownik nie będzie jej dodawał kolejnych zadań.*
- ❖ **ktoś trzyma nerwy na wodzy** 'ktoś jest opanowany, konsekwentnie nie okazuje swoich emocji': *Podczas przesłuchania lepiej trzymaj nerwy na wodzy. Nie daj po sobie poznać, że się stresujesz. Wiem, że to trudne, ale dasz radę.*

- ❖ **ktoś twardo chodzi / stąpa po ziemi** 'ktoś z dystansem podchodzi do rzeczywistości, dokładnie rozważa wszystkie za i przeciw': *Doskonale wiemy, że ojciec twardo chodzi po ziemi i nie pozwoli ci na zmianę studiów na rok przed absolutorium. Rzucić studia po dwóch latach to bardzo nierozsądne działanie i ojciec ci na nie nie pozwoli.*
- ❖ **ktoś z charakterem** 'człowiek konsekwentny, zdeterminowany, niezniechęcający się trudnościami': *Karol to człowiek z charakterem. Osiągnął ogromny sukces finansowy, chociaż dwukrotnie zbankrutował. Nie poddawał się i proszę, jego trud przyniósł efekt.*
- ❖ **pracowity jak mrówka / jak pszczoła** 'bardzo pracowity': *Co z tego, że jestem pracowity jak mrówka, skoro nikt tego nie docenia. Mam dość. Powinienem więcej zarabiać!*

7.c. inne, oceniane pozytywnie

- ❖ **ktoś czysty jak łą** 'ktoś, kto zachowuje się bardzo etycznie, zgodnie z prawem': *Wiktor jest czysty jak łą. Na pewno nie miał nic wspólnego z tym wielkim oszustwem podatkowym*
- ❖ **ktoś dobrze wychowany** 'człowiek uprzejmy, kulturalny': *O, Zenek to człowiek dobrze wychowany. Przepuszcza kobiety w drzwiach, ustępuje miejsca, a kiedy trzeba – pomaga przenieść coś ciężkiego.*
- ❖ **ktoś ma (szeroki) gest** 'ktoś jest bardzo hojny, rozrzutny, łatwo wydaje dużo pieniędzy': *No, nie wiem. Wydaje mi się, że politycy mają szeroki gest, rozdając pieniądze różnym grupom społecznym. To może przynieść negatywne kon-*

sekwencje dla gospodarki kraju. Czas pokaże.

- ❖ **ktoś ma czyste ręce** 'ktoś jest uczciwy; postępuje honorowo lub zgodnie z prawem w jakiejś sytuacji': *Mam nadzieję, że Tomek ma czyste ręce i nic go nie wiąże z tą aferą korupcyjną. Bardzo się boję, że mógł się dać wciągnąć w coś takiego.*
- ❖ **ktoś nie ma serca (czegoś zrobić)** 'ktoś jest zbyt wrażliwy, żeby coś zrobić lub żeby coś komuś powiedzieć': *Nie mam serca poinformować go o śmierci matki. Nie wiem, jak przyjmie tę druzgoczącą informację.*
- ❖ **można na kimś polegać jak na Zawiszy** 'ktoś jest godny zaufania': *Na Uli można polegać jak na Zawiszy. Odpowiedzialna i obowiązkowa, zawsze dotrzymuje słowa. Wszystko robi na czas i co najważniejsze, nikomu nie zdradza powierzonych jej sekretów.*
- ❖ **odwaga cywilna** 'postawa, cecha kogoś, kto bez względu na konsekwencje nie boi się wypowiadać swoich sądów lub przyznać się do winy': *To był niezwykle człowiek, miał odwagę cywilną. W każdych okolicznościach bronił swoich przekonań i bez względu na konsekwencje szczerze mówił to, co myślał.*
- ❖ **olimpijski spokój / stoicki spokój** 'spokój niczym niezmacony, opanowanie': *Zachowywał olimpijski spokój nawet wtedy, gdy dzieci krzyczały, żona się złościła, a on musiał pracować zdalnie w dwupokojowym mieszkaniu. Rozumiał przecież, że pandemia nie będzie trwać wiecznie, a teraz jest dobra okazja, żeby więcej czasu spędzać z rodziną. Starał się więc pracować po nocach, w dzień pomagać dzieciom w lekcjach, a żonie w domu. # Pomimo*

7.c. – 7.d.

kryzysu Wojtek zachował stoicki spokój. Bardzo się stresował, ale z opanowaniem analizował sytuację na rynku i zastanawiał się, gdzie szukać pomocy

- ❖ **wierna jak Penelopa** 'o kobiecie: wierna swojemu partnerowi': *Dziadek Józek zaginął podczas wojny, ale babcia była wierna jak Penelopa. Nigdy nie związała się z żadnym innym mężczyzną, do końca życia czekała na powrót dziadka.*
- ❖ **wierny jak pies pot.** 'o człowieku: bardzo lojalny oddany, przywiązany': *Pracowałem w twojej firmie od samego początku. Poświęciłem dla niej najlepsze swoje lata, byłem wierny jak pies, a teraz trzy lata przed emeryturą chcesz mnie zwolnić? Nie zasłużyłem sobie na to.*

7.d. zły

- ❖ **czarny charakter** 'człowiek zły, pozbawiony zasad moralnych': *Można było przypuszczać, że główny bohater książki okaże się czarnym charakterem. Tym sposobem autor stawia pytanie o granice dobra i zła – nie da się ich jednoznacznie wyznaczyć.*
- ❖ **kawał drania / łobuza pot.** 'o człowieku, który jest przez innych oceniany jako zły, krzywdzący innych, łamiący zasady społeczne': *Nie od dziś wiadomo, że Zygmunt to kawał drania. Spotyka się z kilkoma dziewczynami jednocześnie, każdą w sobie rozkochuje, a później rzuca i szuka następnej.*
- ❖ **ktoś bez czci i wiary** 'człowiek bez zasad, niekierujący się w życiu żadnymi wartościami': *To nie do pomyślenia, że sprzedałeś mieszkanie należące do rodziców. Z ciebie jest człowiek bez czci i wiary. Gdzie teraz będą mieszkać nasi rodzice, co z nimi będzie? Dla ciebie zawsze forsą była najważniejsza.*
- ❖ **ktoś bez serca** 'człowiek niewrażliwy, nieempatyczny': *Wszystkim się wydawało, że Hanka to człowiek bez serca. Tymczasem kiedy nasza koleżanka zachorowała na białaczkę, to właśnie Hanka jako pierwsza zorganizowała akcję zbiórki pieniędzy na jej leczenie.*
- ❖ **ktoś bez sumienia** 'ktoś zły, potrafiący wyrządzić komuś krzywdę': *Nie wiedziałam, że z Edka to człowiek bez sumienia. Podobno sprzedał mieszkanie, w którym mieszkała jego matka!*
- ❖ **ktoś jest zdolny do wszystkiego** 'ktoś dla własnego dobra może wyrządzić krzywdę innym, kieruje się w życiu egoizmem': *Dopiero dochodzenie pokazało, że wiceprezydent był zdolny do wszystkiego. Korupcja, kradzieże, szantaż..., a zaczęło się od seksafery.*
- ❖ **ktoś jest zerem moralnym** 'ktoś dla własnego dobra potrafi wyrządzić komuś krzywdę i nie czuje skruchy': *Dla mnie jesteś zerem moralnym! Zerem moralnym! Zniszczyłeś naszą rodzinę! Przez ciebie depresja Halinki się pogłębiła i doszło do tragedii. Nie mogę na ciebie patrzeć!*
- ❖ **ktoś ma kamienne serce; ktoś ma serce jak kamień:** 'ktoś jest niewrażliwy, nieempatyczny, nieczuły na nieszczęście innych': *Moja teściowa ma kamienne serce. Dzwoniłam do niej i prosiłam o pomoc przy opiece nad Zuzią. Nic z tego – powiedziała, że jeśli nie mam czasu dla dziecka, to jest to mój problem.*
- ❖ **ktoś ma serce jak z lodu** 'ktoś jest niewrażliwy, nieempatyczny, nieczuły na nieszczęście innych': *Edmund ma serce jak z lodu. Ze spokojem przyglądał się problemom finanso-*

wym siostry, mimo że sam należy do najbogatszych ludzi w kraju.

- ❖ **ktoś nie ma serca** 'ktoś jest nieczuły, nie liczy się z uczuciami innych': *Ludzie, którzy traktują zwierzęta jak przedmioty, pozbywając się ich, kiedy im się znudzą, nie mają serca.*
- ❖ **ktoś nie ma sumienia** 'człowiek zły, pozbawiony zasad moralnych, potrafiący wyrządzić krzywdę; nieumiejący okazać skruchy': *Teraz już wiadomo, jaki naprawdę jest Tomek. On nie ma sumienia – przestał utrzymywać kontakt z własnymi dziećmi i powiedział, że nie chce ich znać. A co one mu zrobiły?*
- ❖ **typ spod ciemnej gwiazdy pot.** 'człowiek zły, pozbawiony zasad moralnych, podejrzany, oceniany negatywnie': *Nikomui nie spodobał się nowy chłopak Zofii. To jakiś typ spod ciemnej gwiazdy, a przynajmniej na takiego wygląda.*
- ❖ **zimny drań pot.** 'o mężczyźnie niewrażliwym, nieempatycznym, wyrachowanym, bezwzględnym': *W świecie gwiazd nie ma miejsca na sentymenty. Jeśli chcesz zostać kimś znanym, musisz zachowywać się jak zimny drań: pewny siebie, arogancki, nieempatyczny.*

7.e. tchórzliwy, dwulicowy, fałszywy

- ❖ **chorągiewka na dachu / na wietrze** 'człowiek szybko zmieniający poglądy, opinie, dwulicowy; wyrażenie rzadko używane': *Kowalski to taka chorągiewka na wietrze. Kiedy popularność zyskiwali politycy opowiadający się za wstąpieniem do Unii Europejskiej, był euroentuzjastą. Kiedy Unia Europejska jest negatywnie oceniana przez społeczeństwo, jest eurosceptykiem.*
- ❖ **farbowany lis** 'człowiek fałszywy, dwulicowy, podstępny':
 - *Oho, jest tu ten farbowany lis.*
 - *Co? Zośka przyjechała na południową kawę? Znowu zaczęnie plotkować o Robercie, a jemu powie, że nawet jej nie zaproponowaliśmy herbaty.*
- ❖ **ktoś chowa, schował głowę w piasek** 'ktoś nie chce przyjąć odpowiedzialności za swoje czyny lub decyzje, boi się, czyni pozory, że jakaś sprawa go nie dotyczy itp.': *Krzysiek jak zawsze chowa głowę w piasek i ucieka przed odpowiedzialnością. Nie przyzna się do błędu i winą za niepowodzenie obarczy wszystkich dookoła.*
- ❖ **ktoś jest fałszywy jak kot pot.** 'ktoś jest dwulicowy, podstępny i niegodny zaufania': *Wiki jest fałszywa jak kot. Najpierw jest dla ciebie miła, a za chwilę opowie innym, jaka z ciebie idiotka.*
- ❖ **ktoś jest tchórzem podszyty** 'ktoś bardzo często reaguje strachem, boi się wszystkiego': *Myślisz, że Adam porozmawia z szefem o ostatnim incydencie? Wiadomo, że on jest tchórzem podszyty i nie opowie, jak został pobity przez kolegę.*
- ❖ **ktoś ma zajęte serce** 'ktoś jest tchórzliwy w wielu sytuacjach czuje strach; określenie wychodzące z użycia': *Wolałabym nigdzie nie wyjeżdżać. Mam zajęte serce, łatwo się stresuję, wszystko mnie przeraża. Nie lubię zmiany otoczenia. Naprawdę musimy jechać?*
- ❖ **ktoś płynie z prądem** 'ktoś postępuje tak jak większość ludzi, bezkrytycznie akceptuje zachowanie innych ludzi, nie przeciwstawia się panującym zwyczajom': *Piotrkowi zawsze będzie dobrze. On płynie z prądem, dostosowuje się do innych, konformista z niego.*
- ❖ **ktoś położył / kładzie uszy po sobie** 'ktoś się przestraszył,

7.e. – 7.g.

stracił pewność siebie; ktoś staje się pokorny, potulny': *Matka tak nakrzyzczała na Olka, że ten nie wiedział, o co tak naprawdę chodzi. Położył uszy po sobie i wyszedł z domu. Pewnie do tej pory się zastanawia, co złego zrobił.*

- ❖ **ktos wylewa / roni krokodyle łzy** 'ktoś udaje żal, jest nieszczerzy, fałszywy': *Myślisz, że Tomek naprawdę ci współczuł? To był płacz na pokaz. Wiadomo, że on zawsze roni krokodyle łzy i każda twoja porażka tak naprawdę go cieszy.*
- ❖ **szczwany lis pot.** 'człowiek sprytny, dwulicowy, podstępny': *Nigdy nie wiadomo, jak Romek zareaguje. To szczwany lis i zawsze cało wychodzi z trudnych sytuacji, bo wie, jakie informacje wykorzystać.*
- ❖ **tchórzliwy jak zajac** 'o człowieku: pełen lęku, bojaźliwy': *Gdybyś nie był tchórzliwy jak zajac, udałoby ci się wynegocjować podwyżkę pensji. A tak będziesz dalej pracować bez żadnych dodatków i bonusów.*

7. f. zarozumiały, pewny siebie

- ❖ **ktos (jest) dumny jak paw** 'ktoś jest zarozumiały, pewny siebie, pyszałkowaty': *Producent oscarowego filmu okazał się człowiekiem dumnym jak paw. Podczas przemówienia nikomu nie podziękował, mówił tak, jakby tylko jemu należała się statuetka.*
- ❖ **ktos ma przewrócone w głowie; komuś poprzewracało się w głowie** 'ktoś jest zarozumiały, pewny siebie, pyszałkowaty, często w wyniku sukcesu finansowego': *Aga ma przewrócone w głowie. Ciągłe się przechwala i opowiada, ile zarabia. Wydaje mi się, że prawda jest zupełnie inna.*
- ❖ **ktos patrzy na kogoś z góry / z wysoka** 'ktoś jest zarozumiały,

pewny siebie, pyszałkowaty; gardzi innymi': *To takie typowe, że starsi pracownicy patrzą na młodszych z góry. Wydaje im się, że skoro są doświadczeni, mogą arogancko odnosić się do ludzi, którzy mają głowy pełne nowych pomysłów.*

- ❖ **ktos pozjadał wszystkie rozumy** 'ktoś jest zarozumiały, bardzo pewny siebie, myśli o sobie, że jest najmądrzejszy, jest pewien, że zawsze ma rację': *A co ty taki zarozumiały się zrobiłeś? To ten ostatni sukces tak na ciebie zadziałał? Coś ostatnio pozjadałeś wszystkie rozumy.*
- ❖ **ktos zadziera nosa** 'ktoś jest zarozumiały, pewny siebie, pyszałkowaty': *Olek potrafi tylko zadzierać nosa. Tak naprawdę nie jest w stanie zrobić niczego konkretnego, on się zawsze tylko przechwala.*
- ❖ **woda sodowa uderzyła komuś do głowy pot.** 'ktoś odniósł jakiś sukces, zdobył pozycję lub duże pieniądze i z tej przyczyny stał się zarozumiały, zaczął się wywyższać, zmienił swój styl życia': *Weronika wystartowała w konkursie Miss Polonia i udało jej się przejść do finału. Po tym sukcesie woda sodowa uderzyła jej do głowy – rzuciła studia i chce zostać modelką. Ciągłe gdzieś wyjeżdża, dla rodziny i przyjaciół nie ma czasu, a starych znajomych to nawet przestała poznawać na ulicy.*

7.g. inne, oceniane negatywnie

- ❖ **chytry jak lis pot.** 'o człowieku: przebiegły, wykorzystujący swój spryt przeciwko innym w celu osiągnięcia osobistych korzyści': *Sebek był chytry jak lis. Umiął rozmawiać z rodzicami. Nawet kiedy dostawał złą ocenę w szkole, przedstawiał sprawę w taki sposób, że matka uważała to za wielki sukces.*

- ❖ *ktos daje się komuś za nos wodzić* 'ktos łatwo poddaje się manipulacji, często jest wykorzystywany': *Dlaczego premier daje się posłowi za nos wodzić? Czyżby na decyzje szefa rządu miał wpływ taki zwykły polityk?*
- ❖ *ktos je komuś z ręki pot.* 'ktos łatwo poddaje się manipulacji, jest całkowicie od kogoś zależny': *Monika szukała chłopaka, który jadłby jej z ręki. Nie rozumiała, że dobry związek partnerski mogą zbudować tylko takie osoby, które cenią wzajemną niezależność i umieją pójść na kompromis.*
- ❖ *ktos ma cięty język* 'ktos zawsze komuś odpowiada dosadnie, złośliwie, lecz celnie': *Pana syn ma cięty język. Proszę więc zwrócić mu uwagę, żeby odnosił się do nauczycieli z szacunkiem, kulturalnie. Jego uwagi są zwykle trafne, ale sposób ich wyrażania pozostawia wiele do życzenia.*
- ❖ *ktos ma lepkie ręce* 'ktos kradnie, sięga po nie swoje pieniądze, dobra itp.': *Jeden z urzędników bankowych ma lepkie ręce. Ukradł z kasy pieniądze klientów. Na szczęście dyrektor zorientował się, że coś jest nie w porządku.*
- ❖ *ktos ma skórę jak hipopotam / jak nosorożec* 'ktos jest niewrażliwy, nieempatyczny, grubiański': *Jeśli chcesz się przyjaźnić z szefem, musisz mieć skórę jak hipopotam. On nie umie oddzielić życia prywatnego od zawodowego: na pewno będzie do ciebie dzwonił w weekendy i rozmawiał o pracy. Jak chcesz, ale ja na twoim miejscu nie szlabym z nim na kawę.*
- ❖ *ktos ma trudny charakter* 'ktos jest kłótlivy, drażliwy, trudno się z nim współpracuje': *Marta ma trudny charakter. Obawiam się, że będzie jej w życiu bardzo trudno. Ciągłe narzeka, nic jej nie odpowiada, bywa arogancka bez powodu i nie myśli poważnie o przyszłości.*
- ❖ *ktos ma węza w kieszeni* 'ktos jest skąpy, niechętny do wydawania pieniędzy': *Adrian ma węza w kieszeni. Wczoraj słyszałam, jak wypominał Hance, że kupiła zbyt drogie mleko. Przecież ich stać na trochę lepsze produkty spożywcze, są bardzo bogatymi ludźmi.*
- ❖ *(ktos) rodzzonego ojca by sprzedał* 'ktos jest bardzo chciwy': *Krzysztof rodzzonego ojca by sprzedał. Jemu to bardzo zależy na pieniądzach. Bierze nadgodziny w pracy, wykonuje jakieś dodatkowe zlecenia i ciągle mówi, że ma za mało na koncie w banku.*
- ❖ *ktos tańczy, jak mu zagrają* 'ktos łatwo poddaje się manipulacji, często jest wykorzystywany': *Albert tańczy, jak mu zagrają. Jeśli szef zadzwoni do niego o północy i poprosi, by w dzień wolny od pracy pojawił się w firmie, zgadza się na wszystko bez protestów. Tak dłużej być nie może. Muszę z nim pogadać.*
- ❖ *ktos wsadza, wsadził / wtyka nos w nie swoje sprawy pot.* 'ktos jest ciekawski, miesza się w sprawy innych ludzi': *A co ciebie interesują dzieci Oli? Po co się wtrącasz i dajesz jej dziwne rady. Nie wtykaj nosa w nie swoje sprawy!*
- ❖ *ktos wyrasta, gdzie go nie posiali* 'ktos jest ciekawski, pojawia się tam, gdzie nie powinien': *Ten lokalny dziennikarz zawsze pojawiał się tam, gdzie dochodziło do jakichś incydentów. Urzędnicy mówili o nim, że wyrasta, gdzie go nie posiali.*
- ❖ *(ktos zachowuje się) jak słoń w składzie porcelany* 'ktos zachowuje się niezręcznie, nieporadnie':

7.g. – 8.a.

Jesteś bardzo arogancki i niekulturalny, wobec kobiet zachowujesz się jak słoń w składzie porcelany.

- ❖ **ofiara losu** 'ktoś jest niezaradny, słabo radzi sobie w życiu, wiecznie spotykają go niepowodzenia': *Beata to taka ofiara losu: albo złamie palec, albo straci pracę, albo zapomni za czynsz zapłacić... i to wszystko wina innych ludzi. Cały świat jest przeciwko niej...*
- ❖ **trąba jerychońska** 'człowiek niezaradny, głupi, tęp': *Ale z ciebie trąba jerychońska. Naprawdę nie umiesz znaleźć lepszej pracy?! Znów straciłeś pracę? Nawet stażu nie zdążyłeś ukończyć? Co tym razem zrobiłeś? A! Zapomniałeś o szkoleniu BHP?*
- ❖ **tyran domowy** 'człowiek, który wobec domowników jest agresywny, stosuje przemoc': *Dopiero po dwóch miesiącach od rozwodu przyznała, że mąż ją bił i stosował wobec niej przemoc psychiczną. Przez ponad dwadzieścia lat mieszkała z tyranem domowym.*
- ❖ **uparty jak koziół / jak osioł** *pot.* 'nadmiernie uparty, nieadekwatnie do sytuacji': *Ty to jesteś uparty jak osioł. Co ci szkodzi posłuchać rad Eli i zmienić trochę swój wizerunek. Przecież ona dobrze ci życzy. A poza tym zna na się modzie męskiej jak nikt inny.*

III. INTELEKT CZŁOWIEKA

8. Cechy intelektualne

8.a. mądrość, inteligencja, talent

- ❖ **alfa i omega; ktoś jest alfą i omegą** 'znawca, autorytet w jakiejś dyscyplinie': *W medycynie z pew-*

nością jest alfą i omegą. Okazało się jednak, że z tym trudnym przypadkiem nie potrafi sobie poradzić. Czasem nawet wybitni specjaliści okazują się bezsilni.

- ❖ **chodząca encyklopedia** 'człowiek z wielką wiedzą, wybitny znawca czegoś': *Trzeba przyznać, że nasz nowy historyk to chodząca encyklopedia. Ma nieprawdopodobną wiedzę, naprawdę można się od niego bardzo dużo nauczyć.*
- ❖ **cudowne dziecko** 'dziecko niezwykle utalentowane w jakiejś dziedzinie': *Wolfgang Amadeusz Mozart, cudowne dziecko, komponował już w wieku kilku lat.*
- ❖ **człowiek renesansu** 'o kimś, kto jest wszechstronnie utalentowany, mającym wiedzę z różnorodnych dyscyplin, rozległe zainteresowania i umiejętności': *Zawsze chciałam poznać człowieka renesansu – kogoś, kto zna się na wielu niespokrewnionych dziedzinach i zajmuje się czymś naprawdę ciekawym.*
- ❖ **ktoś ma dobrze (poukładane) w głowie** 'ktoś jest rozsądny, dojrzały, mądry': *Wojtek ma dobrze w głowie. Ożenił się, ma syna, stabilne zatrudnienie, wyremontowany dom. Takiego męża można ci pozazdrościć.*
- ❖ **ktoś ma głęboki umysł** 'ktoś jest bardzo mądry w jakiejś dziedzinie, ze względu na swoją inteligencję budzi podziw': *Uwielbialiśmy wykłady z profesorem Nowakiem. Miał głęboki umysł. Jego proste metafory otwierały nam oczy na skomplikowane problemy społeczne.*
- ❖ **ktoś ma głowę / pot. ma łeb (nie od parady)** 'ktoś jest inteligentny, sprytny, zaradny, przedsiębiorczy': *Edek ma głowę. Jest dopiero na drugim roku studiów, a rozwiązuje zadania z matematyki*

stosowanej, z którymi nie radzą sobie studenci piątego roku. # Ty masz głowę nie od parady! Dobrze, że mnie ostrzegłaś przed tym nieprawdopodobnie wysoko oprocentowanym kredytem. Nie będę się zadłużał w tym banku. Poszukam lepszego.

- ❖ **ktos ma głowę na karku** 'ktos jest sprytny, przedsiębiorczy, zaradny': *Zawsze wiedziałem, że masz głowę na karku. Twój biznes kwitnie. Pewnie osiągasz kolosalne przychody!*
- ❖ **ktos ma iskrę bożą / Bożą** 'ktos jest szczególnie utalentowany w jakiejś dziedzinie': *Zuzka ma iskrę bożą. Wystarczyły dwa miesiące, żeby przygotowała się do olimpiady matematycznej. W finale ogólnopolskim zdobyła I miejsce.*
- ❖ **ktos ma lotny umysł** 'ktos jest inteligentny, ktoś łatwo przyswaja trudne wiadomości': *Co tu dodać? Robert ma lotny umysł i zazwyczaj wykłady go nudzą. Wszystko rozumie po pierwszych piętnastu minutach.*
- ❖ **ktos ma olej w głowie pot.** 'ktos jest mądry, sprytny, dojrzały': *Magda ma olej w głowie. Wiedziała, że nie powinna wierzyć dyrekcji i nie czekała na przedłużenie umowy, tylko znalazła dużo lepiej płatną pracę.*
- ❖ **ktos ma otwartą głowę** 'ktos jest mądrym człowiekiem, ma szerokie zainteresowania, umie trzeźwo oceniać rzeczywistość i łatwo zdobywa nowe umiejętności': *Potrzebni są nam politycy, którzy mają otwartą głowę i nie boją się nowych wyzwań. Powinni rozumieć, co jest powodem obecnych trudności i umieć im zaradzić w przyszłości.*
- ❖ **ktos nie (jest) w ciemię bity** 'ktos zaradny, kto umie poradzić sobie w każdej sytuacji': *Prezydent nie*

jest w ciemię bity. Wykorzystał najnowsze prawo i z jego inicjatywy oddano do użytku kilkadziesiąt mieszkań komunalnych. To był bardzo dobry pomysł przed kolejnymi wyborami.

- ❖ **ktos z głową** 'o kimś inteligentnym, zaradnym, przedsiębiorczym': *Powiem tak – Antek to człowiek z głową. Zaczynał jako sprzedawca warzyw, a teraz prowadzi przedsiębiorstwo logistyczne.*

8.b. głupota, ograniczenie umysłowe

- ❖ **chłopski filozof** 'mężczyzna prymitywny, naiwnie mędrkujący; określenie lekceważące': *Kultura polityczna jest na coraz niższym poziomie. Lider ugrupowania opozycji to chłopski filozof. Jego wywody o ekologii nie mają nic wspólnego ze stanem rzeczywistym.*
- ❖ **ciemna masa pot.** 'człowiek niewykształcony; określenie pogardliwe': *A co on rozumie? Z niego jest taka ciemna masa, że się zastanawiam, jakim cudem w ogóle znalazł jakąkolwiek pracę.*
- ❖ **ciężka artyleria** 'człowiek ociężały, leniwy umysłowo, powoli myślący; określenie pogardliwe': *Rzecznik prasowy szpitala wojewódzkiego to ciężka artyleria. Nie radzi sobie z najprostszymi pytaniami dziennikarzy. Dlaczego akurat on jest na tym stanowisku?*
- ❖ **dureń jakich mało pot.** 'człowiek bardzo głupi; określenie pogardliwe, często używane ironicznie': *Z ciebie dureń jakich mało! Miałeś świetną dziewczynę i pozwoliłeś jej odejść.*
- ❖ **głab kapuściany pot.** 'człowiek bardzo głupi; określenie pogardliwe': *Trafił mi się wyjątkowy głab kapuściany na egzaminie. Nie znał*

8.b.

odpowiedzi na żadne pytanie, nawet nie umiał powiedzieć, co umie. Może to przez stres?

- ❖ **głupia (jak) gęś** *pot.* 'głupia kobieta, dziewczyna; określenie pogardliwe': *Nasza firmowa głupia gęś znów pokazała, co potrafi. W ogóle nie powinna się odzywać, wtedy mielibyśmy szansę na współpracę z poważnym partnerem. Kto ją w ogóle tutaj trzyma?*
- ❖ **komuś brakuje piątej kleпки** *pot.* 'ktoś zachowuje się jak chory umysłowo; określenie lekceważące': *Temu pijakowi spod sklepu monopolowego chyba brakuje piątej kleпки. Cały dzień ze sobą rozmawia. A może to zaawansowana choroba alkoholowa?*
- ❖ **komuś coś strzeliło do głowy** / *pot.* **do łba** 'ktoś nagle zrobił coś głupiego, nieoczekiwanego': *Zosce coś strzeliło do głowy. Zostawiła bardzo dobrze sytuowanego męża i związała się z jakimś biednym artystą. Będzie jeszcze płakać.*
- ❖ **koń by się uśmieł** 'to jest głupie i bez sensu; ironicznie o czyichś absurdalnych, głupich pomysłach': *Spójrz na ten projekt. Koń by się uśmieł! Przecież taki budynek się zawali!*
- ❖ **ktoś jest głupi jak but** *pot.* 'ktoś jest bardzo głupi; określenie obraźliwe': *Zostaw go w spokoju, on jest głupi jak but. Wierzy we wszystko, co zobaczy w Internecie.*
- ❖ **ktoś jest niespełna rozumu** 'ktoś zachowuje się jak chory umysłowo; określenie lekceważące': *Czasami zdaje się nam, że matematyka jest niespełna rozumu. Potrafi tak na nas krzyżeć, że wszyscy panicznie boimy się lekcji z nią.*
- ❖ **ktoś ma bzika** *pot.* 'ktoś zachowuje się jak chory umysłowo; określenie lekceważące': *Ty chyba masz bzika! Nie skocz z tobą na bungee. My-*

ślę, że ty też powinienes darować sobie ten pomysł. Przecież nigdy wcześniej tego nie robiłeś.

- ❖ **ktoś ma kielbie we łbie** *pot.* 'ktoś jest lekkomyślny, niepoważny; określenie lekceważące': *Powinnaś przestać o nim myśleć. Wojtek ma kielbie we łbie. Co to za mężczyzna, który woli szybką jazdę motorem niż swoją dziewczynę?!*
- ❖ **ktoś ma kota / fioła / hysia / hyzia / fisia / kuku na muniu** *pot.* 'ktoś zachowuje się jak ograniczony intelektualnie; określenie pogardliwe': *Przecież wszyscy wiemy, że szef ma kuku na muniu. Nikt na poważnie nie traktuje jego groźb, że nas wszystkich zwolni z pracy. Chce nas tylko przestraszyć.*
- ❖ **ktoś ma nierówno pod sufitem** *pot.* 'ktoś zachowuje się jak ograniczony intelektualnie; określenie pogardliwe': *Uważaj na niego, on ma nierówno pod sufitem. Opowiada o tym, jak jego świetne pomysły informatyczne zostały ukradzione przez Google'a. To oczywiście nieprawda, bo przecież w ogóle nie zna się na komputerach.*
- ❖ **ktoś ma pstro / zielono w głowie** *pot.* 'ktoś jest lekkomyślny, nierozsądny, niedoświadczony i młody': *Ojej, to było do przewidzenia, że Wiktor wróci pijany. On ma pstro w głowie i nie zna umiaru w picciu wódki. Musi się tego nauczyć.*
- ❖ **ktoś ma sieczkę / siano w głowie** *pot.* 'ktoś zachowuje się głupio, niedojrzale, nierozsądnie; określenie pogardliwe': *Nie spodziewałam się, że Tomek jest tak głupi. Wziął kredyt i nigdy nie miał zamiaru go spłacać. Wydawało mu się, że jeśli zacznie wyrzucać listy z banku do kosza, problem zniknie. On ma sieczkę w głowie!*
- ❖ **ktoś ma źle w głowie** *pot.* 'ktoś zachowuje się głupio, niedojrzale,

nierozsądnie': *Chyba masz źle w głowie, żeby w twoim wieku żenić się z tak młodą dziewczyną.*

- ❖ **ktoś nie ma krzty / za grosz rozumu; ktoś nie ma rozsądku za dwa grosze** 'ktoś zachowuje się głupio, niedojrzale, nierozsądnie': *Powiem tyle – Hanka nie ma krzty rozumu. Związała się z degeneratem społecznym i wierzyła, że jej miłość go uleczy. Teraz płacze i zastanawia się, jak uciekać z tego toksycznego związku.*
- ❖ **ktoś nie umie zliczyć do trzech** pot. 'ktoś jest wyjątkowo nierozgarnięty, ograniczony umysłowo': *Na twoim miejscu nie współpracowałabym z kimś, kto nie umie zliczyć do trzech. Julek nie wie nawet, ile wydał pieniędzy na zakupy, a ty oczekujesz, że będzie partnerem biznesowym?*
- ❖ **ktoś prochu nie wymyśli** 'ktoś ma ograniczone horyzonty, nie jest bystry': *Zenek prochu nie wymyśli. Ważne, że zdaje z klasy do klasy. To i tak dużo jak na jego możliwości intelektualne.*
- ❖ **malowana lala** pot. 'kobieta ładna, ale głupia, bez polotu': *Pierwsza dama w lokalnej prasie została nazwana „malowaną lalą”. Oczekuje publicznych przeprosin od gazety.*
- ❖ **osioł patentowany / osioł dardanelski** pot. 'człowiek bardzo głupi': *Jak jeździsz? Ty ośle patentowany! Co za idiota – zająchał mi drogę.*
- ❖ **ostatni / zupełny / skończony / kompletny dureń / głupiec / głupek** pot. 'człowiek bardzo głupi': *Włączam Facebooka i widzę, że co drugi człowiek to ostatni dureń. Jak czytam te wpisy komentatorów pod postami, robi mi się niedobrze.*
- ❖ **pada, padło komuś na mózg** pot. 'ktoś zachowuje się głupio,

nierozsądnie, nieumiejętnie ocenia sytuację; określenie pogardliwe': *Nigdy nie będę twoją dziewczyną. Zapomnij. Najpierw musiałoby mi paść na mózg, żebym się z tobą związała.*

- ❖ **ptasi mózdzek** pot. 'bardzo głupi człowiek': *Ale z ciebie ptasi mózdzek! Myślałeś, że możesz wziąć kredyt i w ogóle go nie spłacać?*
- ❖ **szajba / palma komuś odbiła** pot. 'ktoś zachowuje się jak chory umysłowo; określenie pogardliwe': *Od tego upału szajba ci odbiła. Nie umiesz się zachować w miejscu publicznym? Dlaczego krzyczysz tak głośno? Zawsze muszę się za ciebie wstydzić.*
- ❖ **tępa głowa** pot. 'człowiek niezbyt bystry; ktoś nie jest inteligentny': *Pani syn to wyjątkowo tępa głowa! Nie rokuje na maturze. Uważam, że lepiej mu będzie w innej szkole.*
- ❖ **zakuta głowa / pot. pała / pot. zakuty łeb** 'człowiek bardzo głupi; określenie pogardliwe': *Dopiero po czasie okazało się, że z Anastazja to zakuta głowa. Nie była w stanie zrozumieć najprostszych zagadnień. Nie zdała żadnego egzaminu podczas sesji. Jak ona w ogóle dostała się na studia?!*

9. Czynności i stany umysłowe

9.a. myślenie

- ❖ **burza mózgów** 'dzielenie się pomysłami, które prowadzi do zespołowego, grupowego rozwiązania problemów': *Proszę państwa, dlaczego – państwa zdaniem – Mickiewicz udał się na Wielką Emigrację? Słucham pomysłów – taka burza mózgów.*

9.a.

- ❖ **coś chodzi komuś po głowie** 'ktoś intensywnie myśli o czymś, ma jakiś pomysł, zastanawia się nad czymś, planuje coś': *Nie wiem jeszcze, co będę robił po studiach. Wciąż chodzą mi po głowie różne pomysły, ale najpierw muszę zarobić trochę pieniędzy, by je zrealizować.*
- ❖ **coś (jest) komuś nie w głowie**; **coś ani w głowie komuś** 'ktoś nie może i nie chce o czymś myśleć, na czymś się koncentrować': *Mam poważne problemy, nie w głowie mi teraz zabawy.*
- ❖ **coś nasuwa komuś coś na myśl** 'ktoś ma jakiś pomysł, dochodzi do jakichś wniosków dzięki komuś lub czemuś': *Ostatnie szkolenie dla lektorów nasunęło mi na myśl, że w przyszłym semestrze możemy zorganizować dla studentów wirtualną wycieczkę do Polski. Kto powiedział, że w czasie pandemii nie da się podróżować?*
- ❖ **coś nie może komuś wyjść z głowy** 'ktoś nieprzerwanie myśli o czymś, analizuje jakieś zdarzenie, jakąś sytuację': *Nie może mi wyjść z głowy, że tej tragedii dałoby się uniknąć. Może gdybyśmy więcej ze sobą rozmawiali, zauważylibyśmy, że coś jest nie tak. Teraz jest już jednak za późno.*
- ❖ **coś nie przeszło komuś przez myśl** 'ktoś zapewnia, że nie myślał o czymś': *Przez myśl mi nie przeszło, że mógłbyś pomóc mojej córce i zacząć udzielać jej prywatnych lekcji. Przecież wiem, że nauczyciel nie powinien odpłatnie douczać swoich podopiecznych.*
- ❖ **coś strzeliło komuś do głowy** 'ktoś ma nagły, niespodziewany i niemądry pomysł': *Co mu strzeliło do głowy z tym wyjazdem na stałe do Chin? Czy z wami już o tym rozmawiał? Spróbujcie go do tego zniechęcić.*
- ❖ **ktoś bije się z myślami** 'ktoś poszukuje rozwiązania trudnej sytuacji, z której nie ma dobrego wyjścia': *Wiktoria bije się z myślami. Nie wie, czy powinna zmieniać pracę teraz, czy poczekać na termin wygaśnięcia umowy.*
- ❖ **(ktoś doszedł / trafił / odkrył) po nitce do kłębka** 'ktoś wyciąga wnioski wskutek dogłębnej, drobiazgowej analizy': *Tym sposobem doszliśmy po nitce do kłębka i udało nam się odkryć, kto stoi za największą aferą finansową ostatniego dziesięciolecia.*
- ❖ **ktoś dzieli / rozdziela / rozszczepia włos na czworo / dwuje** 'ktoś analizuje coś zbyt dokładnie, za bardzo szczegółowo, zbyt drobiazgowo, pedantycznie; stwarza sobie problem na skutek zbyt szczegółowej analizy': *Ponieważ ojciec nie zostawił testamentu, spadek po nim dziedziczą żona i dzieci. Sprawa jest oczywista, niepotrzebnie dzielicie włos na czworo.*
- ❖ **ktoś łamie sobie głowę (nad czymś)** 'ktoś dokładnie analizuje trudną sytuację, bierze pod uwagę wszystkie możliwe rozwiązania i szuka najlepszego': *Rodzice od dwóch dni łamią sobie głowę i nie wiedzą, czy podwyżka czynszu nie zrujnuje naszego budżetu domowego. Chyba będziemy musieli zmienić mieszkanie.*
- ❖ **ktoś nie może zebrać myśli** 'ktoś czuje się bardzo zmieszany, nie umie odnaleźć się w jakiejś sytuacji': *Było widać, że złodziej próbuje zebrać myśli. Chyba nie spodziewał się, że policjanci mają niezbite dowody jego winy...*
- ❖ **ktoś pogrążył się / zatopił się w myślach / w rozmyślaniach** 'ktoś bardzo intensywnie myśli o czymś': *Zuzka pogrążyła się w rozmyślaniach o nadchodzą-*

cych wakacjach. Była pewna, że w tym roku wreszcie wyjadą z mężem na zasłużony odpoczynek w jakieś piękne miejsce.

- ❖ **ktoś poszedł / sięgnął po rozum do głowy** 'ktoś przeanalizował swoje zachowanie, zrozumiał, że było błędne i wymyślił nowy sposób postępowania': *Wreszcie sięgnął po rozum do głowy i zerwał z nałogiem alkoholowym. Zapisał się na terapię, teraz od pół roku jest abstynentem.*
- ❖ **ktoś ruszył** głową 'ktoś pomyślał, przeanalizował sprawę i wpadł na pewien pomysł': *Dobrze, że Danka ruszyła głową i w porę nas ostrzegła. Przewidziała, że ten kredyt skończyłby się katastrofą finansową.*
- ❖ **ktoś wpadł na (jakiś) pomysł** 'ktoś ma nagle jakiś odkrywczy pomysł; w zależności od kontekstu zwrot ten może mieć wymowę pozytywną lub negatywną, ironiczną': *Właśnie wpadłem na genialny pomysł! Zamiast jechać nad morze, wybierzmy się na wycieczkę rowerową. Będziemy jeździć przez dwa tygodnie po Mazowszu. Co myślisz? # Zosia wpadła na poroniony pomysł! Chce, żebyśmy pojechali do Rzymu na rowerach. Przecież to ponad tysiąc kilometrów w jedną stronę!*
- ❖ **ktoś zachodzi w głowę** 'ktoś analizuje trudną do zrozumienia sytuację, nie do końca rozumie zaistniałe okoliczności': *Do dzisiaj zachodzę w głowę, jak to się stało, że zadzwoniono do mnie z propozycją tej pracy akurat wtedy, kiedy szukałam czegoś nowego. Czy to było szczęście, czy raczej przeznaczenie?*
- ❖ **na chłopski rozum** 'logicznie, w sposób praktyczny, bardzo prosto':
 - *Czy możesz mi w prosty i nieskomplikowany sposób wytłu-*

maczyć, co zostało zapisane w umowie?

- *Spróbuj. Weźmy to na chłopski rozum. Jeśli wziąłeś kredyt, to musisz go spłacić wraz z procentami.*
- ❖ **na zdrowy rozum** 'trzeźwo, rozsądnie, praktycznie myśląc': *Mieszkacie blisko nowej linii metra, zaczynajcie więc z tego korzystać. Na zdrowy rozum – nie ma sensu inwestować w nowy samochód, lepiej kupić bilet sieciowy. Zaoszczędzicie pieniądze i zyskacie czas, który traciliście, stojąc w korkach.*

9. b. intuicja

- ❖ **ktoś czuje bluesa** 'ktoś ma dobrą intuicję, dobrze rozpoznaje sytuację i umie się w niej odnaleźć, jest elastyczny': *Zoska czuje bluesa. Świetnie odnajduje się na nowym stanowisku w pracy, bardzo dobrze wyczuwa nastawienie klientów i wie, co im doradzić.*
- ❖ **ktoś czuje coś przez skórę** 'ktoś ma (zwykle złe) przeczucia, ma intuicję, czuje, że coś się wydarzy': *Od kilku dni w biurze panuje nieznosna atmosfera. Kierownicy działów niby się uśmiechają i zachowują jak zawsze, ale czuję przez skórę, że coś przed nami ukrywają. Czyżby szykowali zwolnienia?*
- ❖ **ktoś czyta między wierszami** 'ktoś domyśla się czegoś nie wprost, z aluzji, dzięki intuicji itp.': *Wielką radość sprawiały matce listy pisane przez dzieci, które wyjechały za granicę w poszukiwaniu lepszego losu. Analizowała każde ich słowo, to, co zostało napisane wyraźnie, ale i czytała między wierszami, domyślając się tego, czego nie chcieli jej wprost powiedzieć.*
- ❖ **ktoś ma nosa** 'ktoś kieruje się intuicją, ma bardzo dobrą intuicję':

9.b. – 10.

Robert ma nosa. Wiedział, że pandemia rozpocznie się w Polsce w okolicach marca. Przewidział, że wszyscy będziemy pracować przez Internet i już na początku lutego kupił bardzo dobry sprzęt komputerowy. Od marca wszystkie ceny skoczyły w górę.

- ❖ *ktos wie / czuje, co się święci* 'ktos jest dobrze zorientowany w sytuacji, przeczuwa, co się stanie': *Rządzący wiedzieli, co się święci. Stracili zaufanie obywatele i przeczuwali, że zbliża się katastrofa gospodarcza.*
- ❖ *ktos wyczuwa coś szóstym zmysłem* 'ktos ma intuicję, przeczuwa, że coś się wydarzy': *Wszyscy się bawili, a ona szóstym zmysłem wyczuwała zbliżające się niebezpieczeństwo. Nadchodziło tornado.*

9.c. pamięć i zapominanie

- ❖ *coś wyleciało / wywietrzało / wyparowało komuś z głowy* 'ktoś zapomniał o czymś': *Zupełnie o tym zapomniałem. Przyjazd Tomka wyleciał mi z głowy. Szkoda, że nie zdążyliśmy się spotkać i pogadać. Trudno.*
- ❖ *ktos ma coś na końcu języka* 'ktoś wie, co chce powiedzieć, ale nie może sobie tego przypomnieć': *Mogę ci polecić tego kardiologa, który leczył moją mamę. Mam jego nazwisko na końcu języka, podam ci je, jak sobie przypomnę.*
- ❖ *ktos ma pustkę w głowie* 'ktoś nie wie tego, co powinien wiedzieć, ktoś o czymś zapomniał, nie może sobie czegoś przypomnieć': *Przepraszam, ale teraz niczego sensownego nie powiem. Mam pustkę w głowie. To wszystko przez stres. Czy mogłabym poprawić ten egzamin w przyszłym tygodniu?*

- ❖ *ktos pamięta coś jak przez mgłę* 'ktoś niedokładnie coś pamięta': *Przy każdym rodzinnym spotkaniu Krystian wspomina, jacy byliśmy niegrzeczni. Nasze psoty pamiętam jak przez mgłę, dlatego muszę wierzyć we wszystkie historie starszego brata.*
- ❖ *ktos zapomina, zapomniał o (całym) bożym / Bożym świecie* 'ktoś nie zwraca uwagi na otoczenie, zapomina o codziennych sprawach, gdyż skupiony jest na czymś innym': *Ola zapomniała o bożym świecie! Przygotowuje się do ślubu, myśli o weselu, uroczystości w kościele, nie jest w stanie zająć się nawet obiadem. Byłoby inaczej, gdyby narzeczony ją odrobinę wspierał.*

10. Pragnienia, oczekiwania, marzenia

- ❖ *ktos buja w obłokach* 'ktoś marzy o czymś nierealnym':
 - *Kiedy skończę studia, zostanę milionerką.*
 - *Co ty opowiadasz? Przestań bujać w obłokach i zacznij realnie oceniać swoje szanse na rynku pracy.*
- ❖ *ktos chce / pragnie czegoś z całej duszy* 'ktoś bardzo czegoś chce, tęskni do kogoś, do czegoś': *Z całej duszy pragnę, by nasze dzieci mogły żyć lepiej niż my. Ciągłe gonimy za pieniędzmi, ciągle nam mało. Dlaczego tak jest?*
- ❖ *ktos chodzi z głową w chmurach* 'ktoś dużo marzy, nie jest realistą': *Przestań wreszcie chodzić z głową w chmurach! Pora, żebyś zaczął myśleć o przyszłości, o własnej rodzinie, o przyszłej żonie. Masz ponad trzydzieści lat, a nadal mieszkasz z rodzicami.*

- ❖ **ktos czeka na Godota** 'ktos czeka na coś, co się nie spełni, co nie dojdzie do skutku, co nie może się wydarzyć':
 - *Pielegniarki wierzą, że niebawem zaczną lepiej zarabiać.*
 - *Czekają na Godota, zmiany nie nastąpią.*
- ❖ **ktos czeka na kogoś, na coś jak na zbawienie** 'ktos czeka na kogoś, na coś bardzo niecierpliwie': *W domu pękła rura. Mam całe mieszkanie zalane i czekam na hydraulika jak na zbawienie.*
- ❖ **ktos dzieli skórę na niedźwiedziu** 'ktos planuje zyski z czegoś, co nie jest jeszcze pewne': *Już planujecie wakacyjny wyjazd za granicę? Dzielicie skórę na niedźwiedziu, przecież jeszcze nie ma wyników konkursu i nie wiadomo, czy właściwie wy wygracie wycieczkę.*
- ❖ **ktos ma na coś chrapkę** 'ktos ma chęć, apetyt na coś': *Dlatego nikt nie pomyślał, żeby sprzedać tę kamienicę, na którą miało chrapkę wielu lokalnych kupców? Na pewno i dziś można dostać za nią sporo pieniędzy. # Mam chrapkę na długi wyjazd na Mazury. Łódki, jeziora i my...*
- ❖ **ktos myśli o niebieskich migdałach** 'ktos rozmyśla o czymś nierealnym lub mało ważnym, traci czas, snując marzenia, zamyśla się': *Zamiast na lekcjach słuchać, co mówi nauczyciel, Małgosia często patrzyła w okno i myślała o niebieskich migdałach. Po powrocie do domu niczego z lekcji nie pamiętała.*
- ❖ **ktos pragnie / czeka / wygląda czegoś jak kania dżdżu** 'ktos bardzo czegoś pragnie': *Nauczyciele wyglądają zmian jak kania dżdżu. Uważają, że mają za dużo obowiązków w stosunku do wynagrodzeń.*
- ❖ **ktos puszcza wodze fantazji** 'ktos fantazjuje, wyobraża sobie coś, marzy': *Znany producent puszcza wodze fantazji i opowiada o swojej wizji sportowych butów przyszłości.*
- ❖ **ktos siedzi jak na szpilkach** 'ktos jest zdenerwowany, niecierpliwie na coś czeka': *Czekając na werdykt jury, siedzieliśmy jak na szpilkach. Obrady komisji konkursowej się przedłużały, a my nie mogliśmy doczekać się ogłoszenia listy zwycięzców. Nic dziwnego, że byliśmy tak zdenerwowani i niespokojni, wazyły się przecież nasze losy.*
- ❖ **oczy się komuś do czegoś śmieją** 'ktos się cieszy na widok czegoś, czego pragnie': *Kasia uwielbia słodycze. Za każdym razem, kiedy przechodzi obok cukierni, oczy jej się śmieją do serników, tortów i innych wypieków.*
- ❖ **zachciało się komuś gwiazdki z nieba** 'ktos chce czegoś, co jest nieosiągalne, czego nie można zdobyć': *Chcesz studiować w Ameryce? Zachciało ci się gwiazdki z nieba. Przecież nas nie stać nawet na to, byś wyjechał na studia do stolicy.*

11. Wiedza

11.a. orientacja

- ❖ **ktos bada grunt pod nogami** 'ktos z dużą ostrożnością stara się zorientować w sytuacji': *Nasi współpracownicy badają grunt pod nogami i sprawdzają, ile im wolno, dlatego pytają o dodatkowe dni wolne.*
- ❖ **ktos jest z czymś za pan brat** 'ktos się zna na czymś bardzo dobrze, jest specjalistą w jakiejś dziedzinie': *Z historią architektury był za pan brat. Zapytany o jakiś budynek lub most wiedział o nich wszystko.*

11.a. – 11.b.

- ❖ **ktoś ma coś w jednym / w małym palcu** 'ktoś bardzo dobrze zna się na czymś, jest bardzo dobrze zorientowany w czymś': *Trzy zasady dynamiki Newtona Robert ma w jednym palcu. Jeśli chcesz, żeby ktoś ci to dobrze wytłumaczył, pogadaj z nim. Możecie razem się pouczyć.*
- ❖ **ktoś ma oczy i uszy otwarte** 'ktoś się bardzo dobrze orientuje w jakiejś sytuacji; ktoś zwraca na coś szczególną uwagę, jest czujny': *Agenci służby wywiadu mają oczy i uszy otwarte. Cyberprzestępstwa są tak częste, że potrzeba specjalnie wyszkolonych funkcjonariuszy.*
- ❖ **ktoś wie, co w trawie piszczy** 'ktoś dobrze zna okoliczności jakiejś kwestii; domyśla się czegoś, czego inni mogą się nie domyślać': *Interesuje mnie polityka. Wiem, co w trawie piszczy, ponieważ codziennie rano czytam wiadomości w Internecie i słucham radia.*
- ❖ **ktoś wie, gdzie stoją konfitury** 'ktoś jest bardzo dobrze zorientowany w sytuacji i wie, jak to wykozystać': *Ha, Lila wie, gdzie stoją konfitury. Bardzo dobrze dogaduje się z sekretarką szefa, dzięki której wie o wszystkim, co dzieje się w firmie. Nic dziwnego, że potem jej oferty wygrywają z konkurencją.*
- ❖ **ktoś zna coś jak swoją / własną kieszeń** 'ktoś zna coś bardzo dobrze': *Przestępca, który uciekł z więzienia, ukrył się w lasach, które zna jak własną kieszeń. Nie sądzę, aby szybko go znaleziono.*
- ❖ **ktoś zna coś od kuchni** 'ktoś zna coś dobrze, co jest powszechnie nieujaławiane, co nie jest wszystkim znane': *Świat filmów znam od kuchni. Pracowałem na planie wielu produkcji, dlatego wiem, ile*

czasu zajmuje nagrywanie scen do montażu.

- ❖ **ktoś zna kogoś, coś jak swoje dziesięć palców** 'ktoś zna kogoś lub coś bardzo dobrze': *Naszą rodzinę znam jak swoje dziesięć palców. Doskonale wiem, jak skończy się ta impreza: Robert i Hanka się obrażą, Andrzej i Kryśka zaczną tańczyć, a pozostali... No cóż...*

11.b. niewiedza, nieorientowanie

- ❖ **ani w ząb** 'ani trochę, w ogóle nie': *Ani w ząb nie rozumiem, dlaczego ona za niego wyszła. Przecież w ogóle do siebie nie pasują.*
- ❖ **co jest grane pot.** 'o co chodzi': *Nie rozumiem was, co jest grane? Gniewacie się na mnie? Nie rozumiem, przecież nie zrobiłem niczego złego.*
- ❖ **coś nie mieści się komuś w głowie** 'komuś trudno w coś uwierzyć, jest bardzo zaskoczony zaistniałą sytuacją': *W głowie mi się nie mieści, że nasz sąsiad przez dwadzieścia lat miał romans. Wszyscy byliśmy pewni, że on tak bardzo kocha swoją żonę, dzieci, że jego rodzina jest dla niego najważniejsza. I co się okazało? Że jego syn z innego związku niebawem skończy studia...*
- ❖ **czarna magia** 'coś niezrozumiałego, niejasnego, skomplikowanego': *Z dziesiętzego wykładu nie rozumiem niczego. Profesor bardzo ciekawie mówił o Heisenbergu i teorii nieoznaczoności, ale niestety fizyka kwantowa to dla mnie czarna magia.*
- ❖ **czeski film (nikt nic nie wie)** 'skomplikowana sytuacja, nikt jej nie rozumie': *Zakazy wprowadzane podczas pandemii nie są jasno określone. Niektóre restauracje*

11.b. – 12.a.

działają, inne są zamknięte. Czeski film, nikt nic nie wie.

- ❖ **diabli wiedzą pot.** 'nikt nie wie': *Burmistrz obiecał budowę szkoły, boiska i przedszkola, ale diabli wiedzą, czy spełni te obietnice.*
- ❖ **ktoś (jakby) z księżycą spadł pot.** 'ktoś się zupełnie nie orientuje w sytuacji, nie wie, nie rozumie, co się dzieje': *Polscy delegaci sprawiali wrażenie, jakby z księżycą spadli. Zapewniali, że emisja dwutlenku węgla Polski mieści się we wszystkich normach. Było jednak wiadomo, że te normy są przekraczane kilkakrotnie.*
- ❖ **ktoś ma klapki na oczach** 'ktoś nie rozumie, nie dostrzega czegoś oczywistego': *Od tygodnia próbuję im wytłumaczyć, że dziś każdy ma już dostęp do bankowości internetowej. Na wszystkie moje argumenty odpowiadają, że zawsze trzymali pieniądze w szafce pod skarpetkami i było dobrze. Oni mają klapki na oczach i nie zdają sobie sprawy, że złodzieje mogą trafić do ich domu.*
- ❖ **ktoś ma mętlik w głowie** 'ktoś ma trudności z poukładaniem myśli, z logicznym myśleniem; nie jest w stanie wyciągnąć racjonalnych wniosków': *Mam mętlik w głowie po pierwszym dniu na uniwersytecie. Zrozumiałam, że zajęcia z języka polskiego odbywają się dwa razy w tygodniu, ale nie jest dla mnie jasne, jak się na nie zapisać. Koordynator wspominał o jakimś systemie internetowym, ale nie podał żadnych dodatkowych informacji.*
- ❖ **ktoś nie ma (zielonego / bladego) pojęcia (o czymś)** 'ktoś nie jest w czymś zorientowany, nie ma żadnej wiedzy w danym zakresie': *Wielu studentów, którzy zaczynają studia na naszym wydziale, nie ma*

zielonego pojęcia, czego się od nich będzie oczekiwało.

- ❖ **ktoś patrzy jak cielę / wół na malowane wrota pot.** 'ktoś wpatruje się bezmyślnie w kogoś lub w coś': *Panie, zajechał mi pan drogę i to pan wymusił pieruszeństwo. Nie zdążyłem zahamować, no bo nie miałem szans. Teraz nie ma co patrzeć na mnie jak wół na malowane wrota, tylko wzywamy policję.*
- ❖ **ktoś robi, zrobił wielkie oczy** 'ktoś bardzo się dziwi czemuś, jest czymś zdziwiony': *Co robisz takie wielkie oczy? Nie wiedziałaś, że Zośka się wyprowadziła? Zmieniła pracę i już.*
- ❖ **ktoś siedzi jak na tureckim kazaniu** 'ktoś niczego nie rozumie; nie wie, o czym się mówi': *Podczas wykładu siedziałam jak na tureckim kazaniu. Nie rozumiałam, o czym mówi profesor.*
- ❖ **ktoś traci, stracił rozum** 'ktoś zachowuje się tak, jakby zwiariował': *Szefowa chyba straciła rozum! Zadzwoń do mnie w sobotę rano, żeby w niedzielę pojawiła się w biurze, bo od poniedziałku mamy jakiś audyt.*
- ❖ **ktoś urwał się z choinki pot.** 'ktoś zachował się dziwnie, zrobił lub powiedział coś niestosownego, ponieważ nie orientował się w sytuacji': *Ada urwała się z choinki. Na konferencji wygłosiła referat o tym, że szczepionki powodują autyzm.*

12. Ocena człowieka i jego życia

12.a. określenia oceniające ludzi i ich życie

- ❖ **chłopiec do bicia** 'ktoś, kogo najczęściej niesłusznie obarcza się winą za niepowodzenie': *Szefstwo*

12.a.

znalazło sobie chłopca do bicia. To podobno sekretarka jest winna temu, że wypłynęły dane pracowników. Wszyscy jednak wiemy, że dyrekcja zakupiła zły program.

- ❖ *coś jest piętą Achilleśa / achillesową czyjąś, czegoś 'słaba strona': Służba zdrowia to pięta achillesowa Polski. Chociaż kraj coraz bardziej się bogaci, bez prywatnego ubezpieczenia wciąż trudno dostać się do lekarza specjalisty. Podobno w niektórych województwach na wizytę u państwowego endokrynologa trzeba czekać nawet rok.*
- ❖ *coś jest ponad czyjeś siły* 'ktoś jest bezradny wobec jakiejś sytuacji i próbuje ją zmienić, chociaż jest to bardzo trudne': *Prowadzenie tej firmy jest ponad moje siły. Kontrahenci są niesolidni i nie płacą w terminie za towar, od dwóch miesięcy brakuje zamówień i rosną długi, więc muszę pomyśleć, czy nie wrócić do pracy na etacie.*
- ❖ *czarna owca* 'człowiek, który przynosi wstyd rodzinie, społeczności lub jakiemuś środowisku; ktoś inny od pozostałych, odrzucany, wyróżniający się, zwykle w sposób negatywny': *Ewa nie chce wyjść za mąż, nie myśli o dzieciach, tylko imprezuje i podróżuje po świecie. Słowem – ona jest czarną owcą rodziny.*
- ❖ *dobrze komuś z oczu patrzy* 'o człowieku wyglądającym na dobrego, uczciwego': *Romek to porządny chłop – dobrze mu z oczu patrzy. Poza tym podobno jest świetnym ojcem i mężem.*
- ❖ *francuski piesek* 'człowiek nadwrażliwy, wybredny, delikatny': *To ci się trafił francuski piesek! Grześkowi nic się nie podoba: jest na specjalnej diecie, w łazience spędza ponad godzinę, codziennie chodzi do solarium.*

- ❖ *jak spod igły* 'o człowieku: elegancko ubrany': *Nauczycielka francuskiego była jak spod igły – zadbana fryzura, elegancki żakiet, odpowiednie buty.*
- ❖ *koziół ofiarny* 'ktoś, komu celowo i niesłusznie przypisano za coś winę': *Rząd potrzebował kozła ofiarnego. Prezes spółki świetnie nadawał się do tej roli, więc został oskarżony o defraudację kilkudziesięciu milionów złotych – niesłusznie, ale o tym dowiedzieliśmy się dopiero po trzech latach.*
- ❖ *krewni i znajomi królika* 'bliscy koledzy osób, które są wyżej w hierarchii społecznej i mają wpływ na jakieś działania; osoby korzystające ze znajomości z kimś ważnym, znanym': *Konkurs na najlepszy projekt fontanny wygrali krewni i znajomi królika. To niesprawiedliwe, że nikt się temu nie sprzeciwia. Zwycięzcy skorzystali ze znajomości. Tak być nie powinno.*
- ❖ *kryształowy charakter / kryształowy człowiek* 'człowiek szlachetny, uczciwy, postępujący zgodnie z prawem i z poczuciem sprawiedliwości': *Mam nadzieję, że kiedyś naszym prezydentem zostanie kryształowy człowiek – taki, który nie będzie myślał tylko o swojej karierze politycznej, ale przede wszystkim o dobru całego społeczeństwa.*
- ❖ *ktoś całą gębą* 'ktoś typowy, prawdziwy, mający wszystkie cechy przypisywane komuś': *Andrzej to rolnik całą gębą. Gospodarstwo obrabia wysokiej klasy sprzętem, uprawia ziemię ekologicznie, całe dnie spędza na roli.*
- ❖ *ktoś chodzi własnymi / swoimi ścieżkami / drogami* 'ktoś kieruje się w życiu własnymi zasadami, nie słucha rad innych, jest niezależny': *Edyta chodzi swoimi drogami. Jest*

niezależną kobietą, nie chce z nikim wiązać się na stałe, czuje się dobrze w świecie swoich wartości.

❖ *ktoś, coś **dobrze się zapowiada** 'ktoś lub coś ma bardzo dobry początek, po którym powinno nastąpić coś dobrego': Ten kryminal zapowiadał się bardzo dobrze. Niestety, kolejne rozdziały nie były ciekawe. Myślałam, że to będzie świetna książka trzymająca w napięciu.*

❖ *ktoś **jest czarnym koniem** 'osoba, która niespodziewanie odnosi w czymś zwycięstwo': Mało znany kandydat stowarzyszeń miejskich nieoczekiwanie wszedł do drugiej tury wyborów ze znaczną przewagą nad konkurentami. Mówi się o nim, że jest czarnym koniem tych wyborów, bo niespodziewanie zyskał takie poparcie, które pozwoli mu zająć fotel burmistrza.*

❖ *ktoś (jest) **diabła wart** 'ktoś jest nie wart, do niczego się nie nadaje, nie ma żadnych pozytywnych cech': Daj sobie z nim spokój! On jest diabła wart! Nie będzie dobrym partnerem. Dla niego najważniejsze jest świetne samopoczucie, bez względu na innych, oczywiście.*

❖ *ktoś **jest na poziomie** 'ktoś zachowuje się bardzo dobrze, umie się odnaleźć w każdej sytuacji': Myślę, że nasz szef jest na poziomie. Zawsze wie, jak zagadać do człowieka, umie przeprosić, jak się pomyli.*

❖ *ktoś **jest na wagę złota** 'ktoś jest wysoko ceniony, poszukiwany': W małych miastach brakuje lekarzy. Każdy specjalista, który pracuje w powiatowym szpitalu, jest na wagę złota.*

❖ *ktoś **jest najsłabszym ogniwem** 'ktoś jest w jakiejś grupie najgorzej oceniany pod względem czegoś': Najsłabszym ogniwem w naszym zespole jest ten nowy kolega. Wszyscy staramy się rozumieć,*

że dopiero się uczy, ale mam wrażenie, że idzie mu to okropnie wolno. Już trzy razy tłumaczyłam mu, jak wystawić fakturę, a on cały czas popełnia te same błędy i trzeba uszyszko po nim poprawiać, co jest dla mnie stratą czasu.

❖ *ktoś **jest z czymś na bakier** pot. 'ktoś nie zna się na czymś, słabo się orientuje w jakichś sprawach, nie jest w zgodzie z ogólnie przyjętymi zasadami': Wujek jest na bakier z przepisami ruchu drogowego, dostał już kilka mandatów, kto wie, czy nie straci prawa jazdy.*

❖ *ktoś **ma klasę** 'ktoś wygląda elegancko, jest kulturalny, umie się dobrze (grzecznie, odpowiednio) zachować w różnych sytuacjach': Ciocia Zosia ma klasę. Jest zawsze elegancko ubrana, zachowuje się taktownie, wie, kiedy zamilknąć, a kiedy zabrać głos w dyskusji i robi to w sposób czarujący!*

❖ *ktoś **spuścił z tonu** 'ktoś bardzo wymagający ograniczył swoje oczekiwania, stracił pewność siebie, stał się łagodny': Nowa opiekunka po tygodniu pracy w rodzinie siostry zaczęła domagać się podwyżki. Ale kiedy okazało się, że ukryta kamera zarejestrowała, jak naprawdę zajmuje się dziećmi, spuściła z tonu i, bojąc się, że straci pracę, zgodziła się pomagać nawet w święta.*

❖ *kura domowa 'kobieta poświęcająca dużo czasu obowiązkom domowym, wychowywaniu dzieci, niemająca własnych zainteresowań i rezygnująca z pracy zawodowej; określenie lekceważące': Nawet nie wiem, jak to się stało, że tak osiadłam w domu z trojgiem dzieci. Chciałam skończyć studia, pójść do pracy, usamodzielnić się finansowo, a jestem kurą domową.*

❖ ***mocna strona** czyjaś / czegoś; ktoś, coś **ma mocne strony**; coś*

12.a. – 12.b.

jest czyjaś **mocną stroną** 'to, co jest najbardziej wartościowe w kimś lub w czymś, najbardziej cenne, pozytywnie wyróżniające kogoś lub coś': *Moją mocną stroną jest bardzo dobra znajomość języka hiszpańskiego. Mam doświadczenie w pracy z tekstami biznesowymi oraz prawnymi.*

- ❖ **nie święci garnki lepią** 'nie trzeba być kimś wyjątkowym, żeby coś osiągnąć': *Nie martw się, dasz radę napisać ten doktorat. Nie święci garnki lepią.*

- ❖ **od siedmiu boleści** 'o kimś niedobrym w tym, co robi, o kimś, kto nie zna się na tym, co robi': *Mam dość nauczycieli od siedmiu boleści. Niczego nie potrafią dobrze wytłumaczyć, tylko każą oglądać filmy.*

- ❖ **ostatni Mohikanin** 'człowiek pielęgnujący dawne tradycje, dbający o styl życia odchodzący do przeszłości': *To nieprawdopodobne, że nadal odręcznie pisziesz listy. Myślę, że jesteś ostatnim Mohikaninem.*

- ❖ **piąte koło u wozu** 'o kimś niepotrzebnym, zbędnym': *Nie wiem, po co mnie przyjęli na tę praktykę. Kierownik się mną nie interesuje, nie wyznacza zadań, nie ma dla mnie przygotowanego stanowiska pracy. Czuję się u nich jak piąte koło u wozu, bo nikogo nie obchodzi ani moje umiejętności, ani moje projekty.*

- ❖ **podobni jak dwie krople wody** 'bardzo podobni': *Od razu widać, że Weronika i Kasia są siostrami, są podobne jak dwie krople wody: ten sam kolor oczu, kształt nosa, ust, a nawet uśmiech. Wyglądają jak bliźniaczki.*

- ❖ **słoma komuś z butów wychodzi / wystaje** 'o człowieku z aspiracjami, z awansu społecznego, który nie zna zasad zachowania w sytuacjach dotyczących tak zwanej kultury

wysokiej': *Naszej szefowej słoma z butów wystaje. Można być ordynatorem bardzo prężnie działającego oddziału szpitalnego i nadal pozostawać człowiekiem, który nie umie rozmawiać z ludźmi.*

- ❖ **stary wyga pot.** 'człowiek doświadczony w jakiejś profesji, w jakiejś dziedzinie': *Posłuchaj, nie wiem, jak ci pomóc. Moim zdaniem ten projekt trzeba gruntownie zmienić. Może porozmawiaj z Mateuszem. To stary wyga architektoniczny, na pewno dobrze ci doradzi.*

- ❖ **syn marnotrawny** 'ktoś, kto porzucił swoje dotychczasowe miejsce życia; człowiek, który zrozumiał swój błąd, odczuł skruchę, próbował się zmienić': *Krzystian jest synem marnotrawnym – wyjechał z kraju, kontakt się z nim urwał, ale jednak wrócił. Wyjazd zrobił mu dobrze – teraz jest innym człowiekiem.*

- ❖ **z krwi i kości** 'prawdziwy człowiek z pochodzenia, z natury; o kimś mającym bardzo wyraziste, typowe cechy': *Bohaterami reportażu nie są postaci fikcyjne, ale ludzie z krwi i kości, prawdziwi mieszkańcy Alaski.*

- ❖ **źle komuś z oczu patrzy** 'ktoś jest źle, podejrzliwie oceniany z powodu swego niekorzystnego wyglądu': *Nawet nie wiem, jak ma na imię ten nowy chłopak, który zastępuje w pracy Natalię. Nie mam ochoty z nim rozmawiać, bo jakoś źle mu z oczu patrzy. To jakiś nieprzyjemny typ.*

12.b. ocena życia

- ❖ **cierniowa / ciernista droga** 'życie pełne trudu, bólu fizycznego lub psychicznego': *Odkąd stracił pracę, jego życie stało się cierniową drogą. Miał depresję, czuł się samotny i nierozumiany przez rodzinę.*

- ❖ **coś się komuś (w końcu) od życia należy** 'komuś coś przysługuje, ponieważ wcześniejse wydarzenia go do tego uprawniają': *Coś mi się od życia należy. Pandemia się skończyła, ja przeżyłam. Teraz udaję się w podróż po Atlantyku.*
- ❖ **czyjeś życie jest usłane różami** 'ktoś ma życie bardzo łatwe, szczęśliwe, bez trosk i kłopotów': *Niewiele ludzi może powiedzieć, że ich życie było usłane różami.*
- ❖ **(ktoś był / bywał) raz na wozie, raz pod wozem** 'ktoś doświadczył w życiu dobrych i złych chwil, sukcesów i porażek; związek ten wyraża zmienność życia: zarówno chwile dobre, jak i złe mijają': *Moja droga, byłem raz na wozie, raz pod wozem, wiem, co to znaczy życie. Kilukrotnie musiałem zmieniać pracę, straciłem syna w wypadku..., dopiero teraz czuję się lepiej i żyję spokojniej.*
- ❖ **ktoś jadł / jadł chleb z niejednego pieca** 'ktoś jest doświadczoneym człowiekiem, uczestniczył w życiu w wielu różnych sytuacjach': *Chociaż ma niecałe trzydzieści lat, jadł chleb z niejednego pieca. Wie, co znaczy bieda, zostać oszukanym i stracić najbliższych.*
- ❖ **ktoś żyje jak człowiek** 'ktoś żyje godnie, ma zaspokojone wszystkie potrzeby': *On to żyje jak człowiek. Niczego mu nie brakuje. Ma dom, samochód, zdrową rodzinę.*
- ❖ **owczy pęd** 'bezwrefleksyjne kierowanie się powszechnie obowiązującą modą, podążanie za większością; wyrażenie lekceważące': *Nie mogę znieść tego owczego pędu, który ostatnio panuje wśród moich znajomych. Wchodzi nowy serial na Netflixie – wszyscy mówią tylko o tym. Wychodzi nowy model iPhone'a – każdy zaczyna odkładać pieniądze, żeby go sobie kupić.*

IV. ŻYCIE CODZIENNE CZŁOWIEKA

13. Najbliższe otoczenie człowieka

13.a. rodzina

- ❖ **dziesiąta woda po kisielu pot.** 'o krewnym z dalekiej rodziny': *Za miesiąc wesele Anki, wnuczki brata dziadka. Chociaż nas zaprosiła, nigdzie się nie wybieramy, bo to dziesiąta woda po kisielu.*
- ❖ **głowa rodziny** 'ojciec, matka; osoba mająca decydujący wpływ na sprawę rodziny': *Głowa rodziny postanowiła, że w tym roku nigdzie nie wyjeżdżamy. Gadaj z ojcem i pytaj, dlaczego tak zdecydował.*
- ❖ **ktoś czuje się, poczuł się jak u siebie (w domu)** 'ktoś czuje się gdzieś bardzo dobrze, swobodnie, nie jest skrupowany': *Witam was serdecznie! Proszę, rozgośćcie się i czujcie się jak u siebie w domu. Całe piętro jest dla was, możecie też korzystać z kuchni na parterze. # Ledwo przestąpiła próg domu swego narzeczonego, poczuła się w nim jak u siebie i zaczęła omyślać, co w nim można ulepszyć.*
- ❖ **ktoś jest (rzadkim) gościem w (we własnym) domu** 'ktoś bardzo rzadko bywa w domu': *Od kiedy Zbyszek dostał pracę w firmie handlowej, zaczęły się wyjazdy na delegacje, nierzaz kilkudniowe. Beacie się to nie podoba, narzeka, że jej mąż od maja jest gościem we własnym domu.*
- ❖ **ktoś mieszka (z kimś) pod wspólnym / jednym dachem** 'ktoś mieszka z kimś': *Przez dziesięć lat mieszkali pod wspólnym dachem i nie zdecydowali się na ślub.*

13.a. – 13.b.

Ich związek skończył się z dnia na dzień.

- ❖ *ktos uwil sobie gniazdko* 'ktos przygotował dom, mieszkanie dla własnej rodziny; często w liczbie mnogiej': *Nowakowie uwili sobie gniazdko. Za dwa miesiące powiększy im się rodzina, dlatego kupili i wyremontowali mieszkanie.*
- ❖ *ktos z dobrej rodziny* 'osoba pochodząca z bogatej lub porządnej, szanowanej rodziny': *Powinnaś poważnie myśleć o życiu, rozglądać się za kawalerem z dobrej rodziny. Daj sobie spokój z jakimiś marzycielami.*
- ❖ *ognisko domowe* 'rodzina, najbliżsi, dom rodzinny': *Moja mama bardzo dbała o ognisko domowe. Stała na straży spokoju rodzinnego i potrafiła doprowadzić do zgody między mną a bratem.*
- ❖ *więzy krwi* 'pokrewieństwo': *Cokolwiek myśli się o rodzinie, trzeba przyznać, że najsilniejszymi relacjami są więzy krwi. Kiedy bowiem ktoś z rodziny wymaga pomocy, to bardzo często uzyskuje ją od członków rodziny, chociaż często na co dzień żyje z nimi w konflikcie.*

13.b. dom, mieszkanie

- ❖ *dziki lokator* 'człowiek mieszkający gdzieś bezprawnie, bez umowy najmu, zameldowania itp.': *Najemca nie wiedział, że ze studentkami mieszka dziki lokator. Poczul się oszukany, dlatego wypowiedział im umowę.*
- ❖ *ktos (długo) miejsca nie zagrzał, nie zagrzeje (gdzieś)* 'ktos często zmienia miejsce zamieszkania, miejsce pracy': *Nie sądzę, żeby Tomek zamieszkał w Warszawie na stałe.*

On nie zagrzeje tam długo miejsca, na pewno niebawem wróci do Poznania.

- ❖ *ktos (jest) bez dachu nad głową* 'ktos jest bezdomny': *Liczba osób bez dachu nad głową wzrasta. Szacuje się, że w Łodzi to już ponad półtora tysiąca osób. Władze miasta postanowiły wesprzeć działalność przytułków.*
- ❖ *ktos jest na swoim* 'ktos jest niezależny finansowo, prowadzi własne gospodarstwo domowe': *Kasia już dawno wyprowadziła się od rodziców. Pracuje, opłaca rachunki, jest na swoim.*
- ❖ *ktos ma dach nad głową* 'ktos ma schronienie, miejsce do mieszkania': *Bezdomni nie mają dachu nad głową, dlatego zimą potrzebują opieki. Kiedy w mroźny dzień widzisz bezdomnego, zadzwoń na policję.*
- ❖ *ktos mieszka kątem u kogoś* 'ktos mieszka w nie swoim domu, mieszkaniu, co może ograniczać jego swobodę i powodować dyskomfort': *Antek z żoną mieszka kątem u teściów. Nie może już tego znieść, więc postanowił znaleźć lepszą pracę i jak najprędzej się wyprowadzić.*
- ❖ *ktos pocałował klamkę* 'ktos nie zastał kogoś (np. w domu lub biurze), ktoś zastał coś zamknięte': *Umówiłem się z Mirkiem na 20:00. Przyjechałem punktualnie i... pocałowałem klamkę. Okazało się, że Mirek zapomniał o naszym spotkaniu i poszedł z dziewczyną do kina.*
- ❖ *ktos prowadzi dom otwarty* 'ktos chętnie zaprasza gości': *Profesorstwo Kowalscy prowadzili dom otwarty. Często organizowali u siebie debaty na temat współczesnej kultury. Nie dziwię się, że na pogrzebie pana profesora były tłumy.*

- ❖ **ktoś wrócił na stare śmieci** 'ktoś przeniósł się do miejsca, z którego pochodzi, gdzie spędził młodość': *Widzisz, całe życie dorabiałem się majątku, by przed emeryturą wrócić na stare śmieci. Chciałbym właśnie tutaj się zestarzeć i po prostu odpocząć.*
- ❖ **ktoś zamyka, zamknął coś na cztery spusty** 'ktoś zamknął coś bardzo dokładnie, bardzo szczelnie': *Zamknęliśmy dom na cztery spusty i pojechaliśmy na wakacje. Poprosiliśmy dodatkowo sąsiadów, by w czasie naszej nieobecności od czasu do czasu spojrzeli, czy na naszej posesji nie kręci się ktoś obcy.*
- ❖ **ktoś zapuszcza, zapuścił korzenie** (gdzieś) 'ktoś zamieszkał gdzieś na stałe, zdomowił się gdzieś': *W Poznaniu mieszkam od ponad dwudziestu lat. Zapuściłem korzenie w tym mieście i nie mam zamiaru się stąd wyprowadzać.*
- ❖ **po sąsiedzku** 'w pobliżu, niedaleko miejsca zamieszkania, przebywania itp.': *Mieszkańcy osiedla „Zielone wzgórza” zaczęli protest przeciwko powstającej po sąsiedzku drodze szybkiego ruchu. Zdaniem protestujących droga ekspresowa pogorszy jakość ich życia.*
- ❖ **pod jednym dachem** 'w tym samym budynku': *Pod jednym dachem znajdowała się świątynia, pracownia RTG, przychodnia lekarska oraz biblioteka – niesamowicie!*
- ❖ **w czterech ścianach** 'we własnym domu, w mieszkaniu, w pokoju; w miejscu dającym poczucie bezpieczeństwa; w odosobnieniu': *Potrzebuję być ze sobą w ciszy w moich czterech ścianach i zapomnieć o całym dniu. Jestem bardzo zmęczony. # Do tragedii doszło w czterech ścianach tego ekskluzywnego osiedla. Kobiety*

zranionej nożem nie udało się uratować. Jej partner – morderca – sam zgłosił się na policję.

14. Przyroda, warunki atmosferyczne, wieś, miasto

- ❖ **drapacz chmur** 'wieżowiec, bardzo wysoki budynek miejski': *Drapacz chmur – duma miasta – zaczął się chwiać. Architekci są zaniepokojeni. Najprawdopodobniej jest to konsekwencja budowy metra tuż pod fundamentami wieżowca.*
- ❖ **kocie łby** 'złej jakości nawierzchnia ulicy z bruku, kamienia': *Droga prowadziła przez kocie łby. Bardzo odczuwaliśmy wyboje i nierówności. Dobrze, że od celu dzielił nas jakiś kilometr.*
- ❖ **(ktoś odpoczywa, przebywa, znajduje się, jest itp.) na łonie natury / przyrody** 'ktoś spędza czas w otoczeniu przyrody, na świeżym powietrzu': *Urządziliśmy piknik. Przebywaliśmy kilka godzin na łonie natury, wreszcie mogliśmy odpocząć od ludzi.*
- ❖ **(ktoś udaje się, jedzie itp.) na łono natury / przyrody** 'ktoś jedzie na świeże powietrze, w otoczenie przyrody, do lasu, nad jezioro itp.': *Co tydzień w niedzielę uciekamy z miasta. Wsiadamy na rowery i jedziemy na łono natury, aby odetchnąć na wolnym powietrzu.*
- ❖ **ktoś zapowiada pogodę** 'ktoś podaje prognozę pogody w programie do tego przeznaczonym': *Słyszałeś? Zapowiadali pogodę: za tydzień mają do nas dotrzeć afrykańskie upały. Nie znoszę takiej pogody!*
- ❖ **leje jak z cebra** 'pada ulewny deszcz': *Nie, nasz wyjazd nie był udany. Dwa tygodnie lało jak z cebra, dlatego nie wychodziliśmy z hotelu.*

14. – 15.

- ❖ **pod chmurką** 'na zewnątrz, w miejscu niezadaszonym': *Wesela zorganizujemy pod chmurką. W razie deszczu będą przygotowane namioty. W połowie sierpnia pogoda na pewno będzie bardzo dobra.*
- ❖ **pod gołym niebem** 'na zewnątrz, w miejscu niezadaszonym': *Zorganizowaliśmy biwak pod gołym niebem. Zrezygnowaliśmy z namiotów, spaliliśmy, patrząc w niebo. Było wspaniale!*
- ❖ **pogoda jak drut!** *pot.* 'bardzo dobra pogoda!': *Panowie, pogoda jak drut! Idziemy na Kasprowy. Jutro ma być burza.*
- ❖ **pogoda jak na zamówienie** 'pogoda odpowiednia podczas urlopu, uroczystości w plenerze itp.': *Podczas dożynek pogoda była jak na zamówienie. Uroczystości odbyły się w promieniach słońca.*
- ❖ **pogoda pod psem** 'deszczowo, chłodno': *Boli mnie głowa. To chyba przez tę aurę. Jest wietrznie, deszczowo, pogoda pod psem.*
- ❖ **pogoda w kratkę** 'zmienna pogoda, np. raz deszczowa, raz słoneczna': *Nie wiem, czy powinnam zabierać parasol. Nie chmurzy się, ale w prognozie mówiono, że dzisiaj ma być pogoda w kratkę. Wracam tramwajem, więc parasol może się przydać.*
- ❖ **wieś / wiocha / dziura zabita deskami / dechami** 'bardzo mała wieś, w której nie ma sklepów, punktów usługowych, edukacyjnych, rozrywkowych': *Szkoda, że samochód popsuł się akurat tutaj. Jesteśmy w jakiejś wsi zabitej deskami. Musimy czekać na pomoc drogową.*
- ❖ **zieleń miejska** 'przestrzeń w mieście z trawnikiem, drzewami, kwiatami, przeznaczona do odpoczynku': *Już dawno potwierdzono, że zieleń miejska ma wpływ na wysokość temperatury latem. Im więcej*

zeleni, tym niższa temperatura otoczenia. Sadźmy drzewa!

15. Szkoła, nauka

- ❖ **egzamin dojrzałości** 'matura': *Zdałam egzamin dojrzałości! Zobacz, na świadectwie maturalnym mam bardzo wysokie oceny. # Wielu młodych ludzi, którzy kończą naukę w liceum, dopiero po zdaniu egzaminu dojrzałości dokonuje wyboru kierunku studiów i uczelni.*
- ❖ **ktos oblał egzamin** 'ktos nie zdał egzaminu': *Nie mów, że znów oblałaś egzamin? Które to było podejście? Ósme? Może po prostu nie powinnaś mieć prawa jazdy.*
- ❖ **ktos wykuł coś na blachę** 'ktos nauczył się czegoś doskonale na pamięć': *Kacperek wykuł wiersz na blachę. Recytował pięknie, chociaż był najmłodszym uczestnikiem akademii. Babcia jest bardzo dumna!*
- ❖ **ktos wzywa, wezwał kogoś na dywanik** 'ktos prosi studenta albo ucznia o rozmowę do swojego gabinetu, zwykle po to, by dać mu upomnienie': *Co ty zrobiłeś? Zaraz ktoś poczuje, że palileś fajki na przerwie!*
- ❖ **kwadrans akademicki** 'piętnaście minut tolerancji na spóźnienie; wyrażenie początkowo używane w środowisku uniwersyteckim': *Kwadrans akademicki minął. Nie będziemy dłużej czekać. Profesor chyba się nie pojawi.*
- ❖ **wieczny student** 'student, który bardzo długo studiuje albo z powodu niezdawanych terminowo egzaminów, albo z powodu podejmowania studiów na innych kierunkach': *Bartek to wieczny student. Teraz skończył filologię angielską*

i rozpoczął studia dziennikarskie, a przecież zbliża się do trzydziestki.

- ❖ **wilczy bilet** ‘negatywna opinia wystawiona uczniowi lub pracownikowi, którego przełożeni wydalają ze szkoły lub zwalniają z pracy; zakaz wstępu gdzieś dla osoby usuniętej z jakiejś instytucji’: *Maciek został wydalony ze szkoły, dostał wilczy bilet. Wszyscy wiemy, dlaczego.*
- ❖ **wyścig szczurów** ‘o ludziach uczestniczących w bezmyślnej, wyniszczającej rywalizacji w szkole lub w pracy’: *Zastanawiam się, do której szkoły powinna iść moja córka. Jest bardzo ważliwa, mało odporna na stres i dlatego nie chcę jej narażać na wyścig szczurów, który panuje w niektórych liceach.*
- ❖ **zielona szkoła** ‘wyjazd, wycieczka z noclegiem i zajęciami edukacyjnymi’: *Podczas polskojęzycznej zielonej szkoły studenci pogłębiają kompetencje językowe, czują się ośmieleni i coraz chętniej mówią w języku obcym.*

16. Praca, obowiązki

- ❖ **benedyktyńska praca** ‘praca wymagająca wielkiej dokładności, precyzji, cierpliwości, poświęcenia; praca czasochłonna’: *Kiedyś to kobiety miały cierpliwość! Popatrz na ten piękny obrus, jak starannie wyhaftowany. Czy wiesz, że to efekt benedyktyńskiej pracy naszej babci?*
- ❖ **ciężki / twardy kawałek chleba** ‘praca przynosząca mały dochód i jednocześnie bardzo trudna, wymagająca poświęceń’: *Malarstwo to ciężki kawałek chleba. Malarzowi nie zawsze uda się sprzedać jakiś obraz. Zdarzają się nawet takie*

miesiące, kiedy nie ma pieniędzy, żeby kupić farby, ramy i płótno.

- ❖ **coś przypada, przypadło komuś w udziale** ‘coś stało się czyjś zadaniem do wykonania, często ubrew czyjejś woli’: *Jako dyrektorowi firmy przypadło mu w udziale wygłoszenie mowy powitalnej na początku spotkania. Chyba nie był przyzwyczajony do występów publicznych, ale poradził sobie.*
- ❖ **coś spoczywa, spoczęło na czyichś barkach** ‘ktoś stał się za coś odpowiedzialny, ma jakiś obowiązek, zadanie do spełnienia’: *Szef partii cieszył się, że zostanie premierem. Nie spodziewał się, jaka wielka odpowiedzialność spocznie na jego barkach. W tydzień po wyborach w kraju wybuchła pandemia.*
- ❖ **czarna robota** ‘nieprzyjemna, ciężka praca’: *Dziś już coraz mniej ludzi uważa, że czarna robota w domu przypada w udziale tylko kobietom. Więcej mężczyzn również angażuje się w obowiązki domowe, ponieważ ich partnerki pracują na wysokich stanowiskach i chcą mieć czas na sport i na spotkania z koleżankami.*
- ❖ **kolega / koleżanka po fachu** ‘ktoś zajmujący się tą samą branżą’: *Lubie spotykać się z kolegami po fachu, bo możemy porozmawiać o pracy. Mój mąż już nie może słuchać, kiedy opowiadam mu o szefie, raportach i problemach zawodowych.*
- ❖ **ktoś bierze, wziął coś na swe / swoje / własne barki** ‘ktoś podjął się czegoś, zobowiązał się do wykonania czegoś’: *Radziłem jej, żeby nie brała na swoje barki dodatkowych obowiązków zawodowych, bo nie będzie w stanie im podołać. Powinna więcej czasu poświęcić swoim dzieciom, a nie zostawać po godzinach w pracy.*

- ❖ **ktoś chodzi jak w (szwajcarskim) zegarku** 'ktoś bardzo dobrze pracuje, funkcjonuje, jest zdyscyplinowany': *W naszym zespole wszyscy chodzą jak w zegarku. Stanowimy prawdziwą drużynę, dlatego osiągamy sukcesy i udało nam się pokonać konkurencyjne firmy.*
- ❖ **ktoś daje, dał z siebie wszystko** 'ktoś w pełni się w coś zaangażował, ktoś nie oszczędza swoich sił': *Bardzo mi zależy na dzieciach. Uwierz mi, zmieniłem się i pomogę ci. Dam z siebie wszystko, żebyśmy znów byli szczęśliwą rodziną.*
- ❖ **ktoś haruje / orze / tyra jak wół / koń / (dziki) osioł pot.** 'ktoś bardzo ciężko pracuje': *Mój chłopak od rana do wieczora haruje jak dziki osioł, a szef nawet mu za to nie podziękuje. Do tego wszystkiego premię kwartalną dostał jego leniwy kolega z biura. # Człowiek orze jak ten wół przez całe życie i nic z tego nie ma. Życie nie jest sprawiedliwe!*
- ❖ **ktoś jest czyjąś prawą ręką** 'ktoś jest czyjś najbliższym doradcą, pomocnikiem, współpracownikiem': *Od samego początku Jan był prawą ręką dyrektora. Kiedy przyszedł kryzys, często zamykali się na długie godziny w gabinecie, opracowując strategię rozwoju firmy.*
- ❖ **ktoś jest złotą rączką** 'ktoś jest zdolny manualnie, umie wykonać wiele prac fizycznych, remontowych i rzemieślniczych': *Mój tata jest złotą rączką. Umie zrobić w domu wszystko: pomalować ściany, złożyć meble, naprawić pralkę.*
- ❖ **ktoś ma coś na warsztacie** 'ktoś właśnie teraz czymś się zajmuje w pracy; ktoś w danym momencie wykonuje jakieś zadanie': *Co masz teraz na warsztacie? Dalej piszesz tę samą książkę? Myślałam, że już ją skończyłeś i teraz pracujesz nad biografią tej znanej aktorki.*
- ❖ **ktoś ma do kogoś interes** 'ktoś chce z kimś załatwić jakąś sprawę': *Muszę spotkać się z Adamem. Mam do niego sprawę – chodzi o dodatkową pracę. Podobno szukał jakiegoś zajęcia.*
- ❖ **ktoś ma dwie lewe ręce (do czegoś)** 'ktoś nie umie czegoś zrobić albo jest leniwy, nie chce pracować': *Wydaje mi się, że Kaśka ma dwie lewe ręce do pracy. Podobno zamiast zajmować się sprawami zawodowymi, przegląda portale społecznościowe. Nic dziwnego, że znów została zwolniona.*
- ❖ **ktoś ma pełne ręce roboty** 'ktoś ma dużo pracy': *Dziś niestety nie mogę ci pomóc w pracy, ponieważ mam ręce pełne roboty. Jutro muszę wysłać ważny projekt, a jestem dopiero w połowie.*
- ❖ **ktoś ma pod sobą kogoś** 'ktoś jest czyjś szefem, kieruje grupą osób': *Łukasz został szefem działu. Ma pod sobą dziesięć osób, a oprócz tego jeszcze dwóch stażystów.*
- ❖ **ktoś minął się z powołaniem** 'ktoś pracuje w zawodzie innym niż ten, do którego ma talent, predyspozycje i zamiłowanie': *Joanna ma wielki talent aktorski. Chyba minęła się z powołaniem, bo pracuje w biurze, a nie w teatrze.*
- ❖ **ktoś pracuje / zarabia na utrzymanie / na chleb / na życie / na kawałek chleba** 'ktoś ciężko pracuje, a zarabia tyle pieniędzy, że starcza mu na skromne życie': *Zarabiam na życie jako rolnik. To nie jest prosta praca. Codziennie od rana do wieczora pracuję fizycznie, ale nie chodzę głodny.*
- ❖ **ktoś pracuje na czarno** 'ktoś pracuje bez umowy, nielegalnie': *Wielu imigrantów ze wschodu pracuje na czarno na europejskim rynku.*

To bardzo smutne, nie mają przecież prawa do bezpłatnej opieki zdrowotnej ani do urlopu.

- ❖ *któs pracuje w pocie czoła* 'któs pracuje ciężko, w trudnych warunkach': *Mojemu magistrantowi zostało tylko dziewięć dni na oddanie gotowej pracy dyplomowej. Pracuje teraz w pocie czoła nad jej ostatnią częścią.*
- ❖ *któs przysiadł fałdów* 'któs zaczął pilnie, intensywnie pracować, poświęcił wiele czasu pracy': *Przez lato niewiele pracowałem nad moją pracę doktorską. Było bardzo gorąco i wołałem pływać w basenie. Trzeba będzie teraz porządnie przysiąść fałdów, bo muszę ją skończyć za dwa miesiące.*
- ❖ *któs składa, złożył coś na czyjeś barki* 'któs obciąża kogoś jakimś zadaniem, powinnością, obowiązkiem': *Jej rodzice odeszli na emeryturę w tym samym czasie i złożyli na jej barki funkcję dyrektora firmy. Nie była chyba na to gotowa, ale pracowała najlepiej jak umiała.*
- ❖ *któs stawia, postawił komuś wysoko poprzeczkę* 'któs oczekuje od kogoś wiele, ma ambitne plany w stosunku do kogoś': *Rodzice Wiole nie skończyli studiów, ale ona postawiła sobie wysoko poprzeczkę i dostała się na medycynę. Chce zostać chirurgiem.*
- ❖ *któs szlifuje bruki* 'któs chodzi po ulicach, włóczy się bez celu, bo nie ma nic do roboty, nie ma pracy': *Liczymy, że w naszym mieście powstanie nowa fabryka, dzięki której bezrobotni zamiast szlifować bruki znajdą zajęcie i środki na utrzymanie swoich rodzin.*
- ❖ *któs urabia, urobił (sobie) ręce po łokcie* 'któs pracuje dużo, ciężko, ryzykując zdrowiem': *Matka urabiała sobie ręce po łokcie, żeby jej dzieci miały porządne ubrania,*

zdrowe jedzenie i mogły jeździć na wycieczki szkolne, a one w ogóle tego nie doceniały, tylko chciały coraz wyższe kieszonkowe.

- ❖ *któs wypruwa z siebie żyły* 'któs pracuje bardzo ciężko, ponad swoje siły, ryzykując zdrowiem': *Ojciec wypruwa sobie żyły w fabryce po nocach, a ty cały dzień tylko leżysz na sofie i oglądasz seriale albo grasz na konsoli.*
- ❖ *któs wyrywa, wyrwał się z kieratu* 'któs kończy lub skończył trudną, powtarzalną, mozolną pracę': *Nie mogę się już doczekać wakacji! W końcu wyrwę się z kieratu na miesięc nad morze. Będę odpoczywała, pływała i czytała książki.*
- ❖ *któs wzywa, wezwał kogoś na dywanik* 'któs prosi pracownika, studenta albo ucznia o rozmowę do swojego gabinetu, zwykłe po to, by dać mu upomnienie': *Ciebie też szef dziś wezwał na dywanik? Był zdenerwowany, że straciliśmy tego ważnego klienta. Wy tłumaczyłam mu, że to nie nasza wina.*
- ❖ *któs zakasał rękawy* 'któs wziął się do pracy': *Nasza publikacja za chwilę musi trafić do wydawnictwa. Zostało nam jeszcze dużo pracy. Musimy zakasać rękawy i wziąć się do roboty, bo nie zdążymy.*
- ❖ *któs zarabia na boku* 'któs zarabia gdzieś w sposób nieformalny lub nielegalny': *Wielu dziennikarzy pracuje nie tylko na pełen etat w redakcji, ale w wolnym czasie zarabia jeszcze na boku, pisząc hasła marketingowe i reklamy.*
- ❖ *łowca głów* 'osoba zawodowo poszukująca nowych talentów; dosłowne tłumaczenie z języka angielskiego head hunter': *Moja córka szła spokojnie ulicą, kiedy podszedł do niej łowca głów ze znanej agencji modelek w Me-*

16 – 17.a.

diolanie i zapytał, czy nie byłaby zainteresowana wzięciem udziału w pokazie słynnej marki.

- ❖ **mrówcza praca** 'trudna, uciążliwa praca, wymagająca dużo wysiłku i cierpliwości': *Twój licencjat to jest mrówcza praca. Przejrzałeś kilkadziesiąt publikacji o życiu i twórczości Adama Mickiewicza. Gratuluje!*
- ❖ **robota pali się komuś w rękach** 'ktoś pracuje bardzo szybko, sprawnie': *Justyna bardzo nie lubi nieporządku. Każdy, kto widział ją przy sprzątaniu, wie, że robota pali jej się w rękach. W godzinę całe mieszkanie jest czyste.*
- ❖ **syzyfowa praca** 'bezsensowna praca, bez rezultatu, mimo włożonego w nią wielkiego wysiłku': *Nauczycielka przez godzinę tłumaczyła uczniom polską gramatykę. Potem przeszli do ćwiczeń i okazało się, że nikt niczego nie zrozumiał. Co za syzyfowa praca!*
- ❖ **święty obowiązek** 'zadanie, przed którym nie wolno się uchylać; powinność': *Każdy żołnierz uważa, że obrona granic jego kraju to jego święty obowiązek. Wielu patriotów też z tym się zgadza.*
- ❖ **wilczy bilet** 'negatywna opinia wystawiona uczniowi lub pracownikowi, którego przełożeni wydalają ze szkoły lub zwalniają z pracy; zakaz wstępu gdzieś dla osoby usuniętej z jakiejś instytucji': *Czy dziennikarz piszący krytyczne artykuły o układach panujących w radzie miasta może dostać wilczy bilet zakazujący mu wstępu do urzędów miejskich?*
- ❖ **wyścig szczurów** 'o ludziach uczestniczących w bezmyślnej, wyniszczającej rywalizacji w szkole lub w pracy': *Boję się pracy w korporacji. Słyszałem, że to prawdziwy wyścig szczurów. Pogoń za punktami, wyzwaniami i nagrodami.*

- ❖ **za Bóg zapłać** 'za darmo; bez wynagrodzenia': *Martyna myślała, że za tłumaczenie dostanie dużo pieniędzy. Nie dogadała się jednak ze zleceniodawcą, który był pewien, że jej praca to wolontariat. Okazało się, że pracowała za Bóg zapłać.*
- ❖ **za chlebem** 'w celu zarobkowym': *W tym roku jadę odwiedzić moją rodzinę w Stanach Zjednoczonych, która wyemigrowała do tego kraju jeszcze w latach osiemdziesiątych za chlebem.*

17. Czas wolny

17.a. rozrywka, kultura

- ❖ **coś utrzymuje się na afiszu** 'jakieś wydarzenie kulturalne, np. film, przedstawienie itp., jest cały czas popularne, cieszy się zainteresowaniem publiczności': *Przedstawienie „Szalone nożyczki”, odkąd pamiętam, utrzymuje się na afiszu łódzkiego Teatru Powszechnego. Myślę, że to jedna z ulubionych komedii widzów.*
- ❖ **coś wchodzi, weszło na ekrany** 'o filmie: zaczyna być wyświetlany w kinach': *Jesienią wejdą na ekrany filmy, które zdobyły nagrody na ostatnim festiwalu filmowym.*
- ❖ **dziesiąta muza** 'twórczość filmowa, kinematografia': *W osiedlowym kinie studyjnym w każdy czwartek po wieczornym seansie miłośnicy dziesiątej muzy mają możliwość spotkania się i podyskutowania z filmoznawcą.*
- ❖ **gościnne występy** 'występy zespołu muzycznego lub teatralnego, aktora, piosenkarza poza miejscem stałej siedziby': *Nasz gminny ośrodek kultury ma bogatą ofertę kulturalną, co miesiąc na gościnne wy-*

stępy zaprasza znanych aktorów, muzyków lub piosenkarzy.

- ❖ **gwóźdź programu** 'najważniejsza część wydarzenia, imprezy': *Gwoździem programu był recital Rafała Blechacza. Wystąpienie pianisty przyciągnęło tłumy, w sali koncertowej nie było ani jednego wolnego miejsca.*
- ❖ **ktos czyta, przeczytał** (coś) **od deski do deski** 'ktoś przeczytał do końca książkę lub jakiś inny dłuższy tekst pisany': *Możesz mnie przepytac, przeczytałam tę lekturę od deski do deski. Znam ją całą.*
- ❖ **ktos jest mołem książkowym** 'ktoś lubi czytać książki, jest miłośnikiem książek': *Przemek jest mołem książkowym, każdą wolną chwilę przeznacz na lekturę książek historycznych. On nie tylko pochłania książki, ale je kolekcjonuje. Zgromadził chyba wszystkie pozycje na temat II wojny światowej.*
- ❖ **łabędzi śpiew** 'o ostatnim dziele artysty, twórcy, które zapowiada koniec jego kariery': *Jej książka nikomu się nie podoba. Wydaje mi się, że to łabędzi śpiew. Raczej nie opublikuje niczego nowego.*
- ❖ **szklany ekran** 'telewizja': *Zimę więcej czasu spędzam przed szklanym ekranem, oglądam przede wszystkim filmy przyrodnicze.*
- ❖ **wesołe miasteczko** 'miejsce zabaw z licznymi atrakcjami głównie dla rodzin z dziećmi': *Z czasów dzieciństwa najlepiej pamiętam nasze wyjazdy do wesołego miasteczka. Lubiłam zwłaszcza oglądać się w krzywych lustrach w gabinecie śmiechu i jeździć na karuzeli. Ile było wtedy śmiechu i radości!*

17.b. wypoczynek

- ❖ **ktos daje / wrzuca (sobie) na luz** 'ktoś się relaksuje, odrywa od pracy,

pozuła sobie na odpoczynek, spokój': *Wiele matek jest zestresowanych. Muszą codziennie zajmować się dziećmi, domem i często też pracą, a każdy przecież czasami potrzebuje wrzucić na luz i nic nie robić. # Po całym roku nauki zdalnej musisz dać sobie na luz i oderwać się od komputera. Najlepiej wyjedź na działkę.*

- ❖ **ktos leży do góry brzuchem** 'ktoś odpoczywa pasywnie, nic nie robi, leniuchuje': *Od jutra będę leżeć do góry brzuchem. Mam za sobą bardzo długi miesiąc intensywnej pracy. Zero dni wolnych. Pora odpocząć!*
- ❖ **ktos ładuje, naładował akumulatory | baterie** 'ktoś gromadzi energię po dłuższym wysiłku': *Agata pracuje od rana do nocy w międzynarodowej korporacji w stolicy. Jej codzienne życie jest bardzo męczące, dlatego od czasu do czasu potrzebuje pojechać do rodziców na wieś, ponieważ tam ładuje akumulatory. # Potrzebny mi wypoczynek gdzieś daleko od cywilizacji, najlepiej nad ciepłym morzem. Jeśli naładuję baterie, będę miał siły na kolejny pracowity sezon.*
- ❖ **ktos ma lenia** 'ktoś nie ma ochoty niczego robić, chce odpoczywać, jest leniwy': *Ale mam lenia! Odkąd jest tak gorąco, nic mi się nie chce, a muszę przecież jeszcze uczyć się do ostatniego egzaminu w tej sesji.*
- ❖ **ktos zbija baki** 'ktoś nic nie robi, marnując czas; ktoś próżnuje, leni się': *Kiedy w końcu zdam wszystkie egzaminy, będę zbijać baki co najmniej przez tydzień. Potem pojedę nad morze, a po powrocie poszukam jakiejś pracy wakacyjnej.*
- ❖ **wczasys pod gruszą** 'wypoczynek na wsi': *Nie stać nas na zagra-*

17.b. – 18.a.

niczne wycieczki, więc w tym roku wybieramy się na wczasy pod gruszą do gospodarstwa agroturystycznego na Kaszubach.

- ❖ **wczasy w siodle** 'wypoczynek połączony z jazdą konną': *Nasze dzieci wiosną zaczęły się uczyć jazdy konnej, dlatego w tym roku zdecydowaliśmy się całą rodziną pojechać na wczasy w siodle do znanego ośrodka na Mazurach.*

17.c. nuda

- ❖ **dla zabicia czasu** 'z powodu nudy; aby się nie nudzić': *Musisz być bardzo zmęczona tą długą podróżą. Kiedy na ciebie czekałem, dla zabicia czasu posprzątałem mieszkanie i przygotowałem kolację.*
- ❖ **ktoś nudzi się jak mops** 'ktoś bardzo mocno się nudzi': *Na spotkaniach rodzinnych mój maly kuzyn często nudzi się jak mops. Jest w końcu jedynym dzieckiem w rodzinie, a wokół sami dorośli rozmawiają na poważne tematy.*
- ❖ **ktoś skraca sobie czymś czas** 'ktoś spędza czas na jakiejś aktywności tak, aby szybciej mijał': *Przed podróżą pociągami kupiłam synowi konsolę, żeby skracał sobie czas gramy wideo.*
- ❖ **ktoś umiera, umrze z nudów** 'ktoś bardzo się nudzi': *Moja randka z tym chłopakiem poznanym przez aplikację była okropna. Nie mieliśmy o czym ze sobą rozmawiać. Umierałam z nudów.*
- ❖ **ktoś zabija, zabije nudę** 'ktoś zajmuje się czymś, aby się nie nudzić': *Zanim nastała era smartfonów, ludzie w metrze zabijali nudę zabawą kalkulatorem albo czytaniem książek.*
- ❖ **nudny jak flaki z olejem** 'bardzo nudny': *Przez cały seans patrzyłam na zegarek. Film był nudny jak*

flaki z olejem, żadnej akcji, fabuła się nie kleiła. Czekałam na napisy końcowe.

- ❖ **nudy na pudy** *pot.* 'wielka nuda': *Ciesz się, że nie byłeś wczoraj na kolacji u wujka. Straszne nudy na pudy. W ogóle nie mieliśmy o czym ze sobą rozmawiać.*

18. Człowiek jako członek społeczeństwa

18.a. Człowiek wobec instytucji państwa i urzędów, wobec polityki

- ❖ **coś jest kielbasą wyborczą** 'obietnice, które składają kandydaci przed wyborami; działania na pokaz, mające na celu pozyskanie przyszłych wyborców': *Nie wierz temu politykowi. To, co mówi, to jest kielbasa wyborcza. Jeśli wygra wybory i zostanie prezydentem, nie spełni obietnicy i nie stworzy nowych miejsc pracy.*
- ❖ **czwarta władza** 'media, środki masowego przekazu': *Rząd doskonale rozumie, że media są czwartą władzą, dlatego też kontroluje telewizję publiczną i prasę lokalną.*
- ❖ **ktoś chodzi od Annasza do Kajfasza** 'ktoś chodzi z jednego miejsca w drugie, aby załatwić swoją sprawę, zwykle bez rezultatu, bo jest ciągle odsyłany gdzieś indziej': *Chodzimy od Annasza do Kajfasza, bo nikt z urzędników nie wie, kto powinien załatwić naszą sprawę. Jesteśmy zdenerwowani i zmęczeni.*
- ❖ **ktoś odszedł, odchodzi z kwitkiem** 'ktoś próbował załatwić jakąś sprawę, ale mu się to nie udało': *Cały dzień stałam w kolejce do dziekanatu. Pracowniczka nie przyjęła mojego wniosku o urlop dziekański, bo nie miałam podpi-*

su jednego profesora i odeszłam z kwitkiem.

- ❖ **ktoś przekłada papierki** 'ktoś zajmuje się pracą biurową': *Praca biurowa nie jest dla niej. Codziennie wraca do domu zdenerwowana, że nie robiła nic innego, tylko przekładała papierki.*
- ❖ **mąż zaufania** 'w instytucjach demokratycznych osoba godna zaufania, kontrolująca porządek i prawidłowość przebiegu jakiegoś wydarzenia, np. wyborów': *Podczas wyborów parlamentarnych w krajach, w których dochodzi do łamania reguł demokracji, często w komisjach wyborczych zasiada mąż zaufania. Jego zadaniem jest pilnowanie tego, aby nie dochodziło do żadnych nielegalnych praktyk.*
- ❖ **ryba psuje się od głowy** 'złe, niemoralne postępowanie szefów jakiejś instytucji czy firmy wpływa negatywnie na jej funkcjonowanie, prowadzi do jej upadku': *Jeśli wszyscy w mieście wiedzą, że dyrektor urzędu kradnie, to nie możemy oczekiwać, że urzędnicy będą pracować uczciwie. Wiadomo, że ryba psuje się od głowy.*
- ❖ **rządy twardej / silnej ręki** 'rządy totalitarne, władza autorytarna': *W tym totalitarnym kraju od prawie trzydziestu lat rządy silnej ręki sprawuje ten sam prezydent.*
- ❖ **wojna domowa** 'wojna pomiędzy obywatelami tego samego kraju': *Wojna domowa w Hiszpanii okazała się zapowiedzią II wojny światowej.*
- ❖ **zimna wojna** 'walka bez użycia broni, ale prowadzona metodami politycznymi, ekonomicznymi i propagandowymi': *Wraz z upadkiem Związku Radzieckiego zakończyła się zimna wojna pomiędzy tym krajem a Stanami Zjednoczonymi.*
W dzisiejszych czasach zimna

wojna pomiędzy wieloma krajami toczy się przede wszystkim w Internecie przy pomocy szerzenia fałszywych informacji.

- ❖ **żelazna kurtyna** 'symboliczna bariera dzieląca Europę na kraje komunistyczne i kapitalistyczne': *Za żelazną kurtyną, np. w Polsce, dostęp do nieocenzurowanych informacji był bardzo trudny.*

18.b. handel i usługi, finanse i pieniądze, oszczędność

- ❖ **bajońskie sumy** 'bardzo duże kwoty pieniędzy': *Czytałam raport Ministerstwa Obrony Narodowej, z którego wynika, że nasz rząd wydał bajońskie sumy na zakup nowych samolotów bojowych, czołgów i armat.*
- ❖ **ciężkie / grube / ładne pieniądze** 'bardzo dużo pieniędzy': *Myszę, że dla celebrytów wygląd jest bardzo ważny, dlatego też wydają takie grube pieniądze na kosmetyki i operacje plastyczne.*
- ❖ **co do grosza / centa** 'o pieniądzu dokładnie rozliczonych, wydanych: wszystko, wszystkie pieniądze': *Na spacerze dzieci chciały lody, ale matka nie mogła ich kupić, bo mającą wypłatę wydała co do grosza, a na kolejną musiała jeszcze kilka dni poczekać.*
- ❖ **(co) do (ostatniego) grosza / centa** 'całą kwotę, wszystkie pieniądze': *Nieuczciwy klient nie chciał zapłacić malarzowi za odświeżenie mieszkania. Pracownik jednak powiedział mu, że będzie tak długo za nim chodził, aż odzyska swoje wynagrodzenie co do ostatniego grosza.*
- ❖ **coś idzie / trafia pod młotek** 'coś jest wystawione na licytację, najczęściej z powodu bankructwa, długów, problemów finansowych': *Sąsiedzi*

18.b.

kupili wielki dom na kredyt. Zbankrutowali, a ich majątek trafił pod młotek, bo nie mieli jak spłacać comiesięcznych rat.

- ❖ *coś (jest) dostępne dla czyjejs kieszeni* 'coś jest w atrakcyjnej cenie': *Rząd ma niedługo zaproponować plan budowy mieszkań dostępnych dla kieszeni młodych rodzin, na które nie będą musieli brać kredytu w banku na 30 lat.*
- ❖ *czarny rynek* 'nielegalny, potajemny handel czymś': *W Polsce legalnie nie da się kupić narkotyków. Handlują nimi dilerzy na czarnym rynku.*
- ❖ *człowiek interesu* 'biznesmen, przedsiębiorca': *Premier Czech jest człowiekiem interesu, jednym z najbogatszych obywateli kraju i uważa, że państwem należy kierować jak firmą.*
- ❖ *do wyboru, do koloru* 'bardzo duży wybór czegoś': *U nas kupi pani każdy model smartfonu. W tym momencie mamy ich ponad 100 w sklepie: do wyboru, do koloru.*
- ❖ *dojna krowa* 'źródło dużych, bez trudu uzyskiwanych dochodów': *Mama była dla niego dojną krową. Dużo zarabiała, a on nie pracował, nie uczył się i był na jej utrzymaniu. # Właściciele samochodów czują się traktowani jak dojna krowa. Wszędzie słyszą żądania, by płacili więcej, a to za benzynę, a to za parkowanie, a to za naprawy. A poza tym urzędy nakładają na nich opłaty za rejestrację pojazdu, ubezpieczenie, obowiązkowe przeglądy techniczne.*
- ❖ *gorączka złota* 'poszukiwanie złota, przede wszystkim w Stanach Zjednoczonych; chęć zdobycia bogactwa': *Kiedy w Kalifornii odkryto złoto, wielu ludzi w Ameryce i Europie ogarnęła gorączka złota. Mieli*

nadzieję, że uda im się szybko wzbogacić. # Opanowała ich gorączka złota. Zaczęli inwestować w akcje i obligacje państwowe, ponieważ byli pewni, że przyniesie to ogromne zyski.

- ❖ *gruba forsa* 'duża ilość pieniędzy': *Myślę, że twój plan, aby zostać nauczycielem i zarabiać grubą forszę, jest nierealny. W edukacji pensje nie są bardzo wysokie.*
- ❖ *krakowskim targiem* 'porozumienie finansowe osiągnięte dzięki kompromisowi stron zawierających jakąś umowę; o dochodzeniu do porozumienia w drodze kompromisu': *Udało mi się kupić ten laptop krakowskim targiem. Poprzedni właściciel chciał za niego trzy tysiące złotych, ja mogłem dać dwa tysiące, więc stanęło na dwóch i pół tysiąca.*
- ❖ *ktoś dobija, dobił targu* 'ktoś dokonał transakcji': *Lubię kupować z drugiej ręki, ponieważ ceny można negocjować. Prawie zawsze udaje się dobić targu ze sprzedającym i obie strony transakcji są usatysfakcjonowane.*
- ❖ *ktoś dostaje, dostał po kieszeni* 'ktoś poniósł straty finansowe': *W związku z reformą emerytur zaproponowaną przez rząd najbardziej dostaną po kieszeni najbardziej niesprawiedliwe, bo i tak do tej pory żyło im się trudno.*
- ❖ *ktoś kręci lody* 'ktoś szybko zarabia pieniądze dzięki nielegalnej, nieuczciwej działalności': *Nie wiem, skąd Tomek ma tyle pieniędzy. Na pewno kręci lody. Słyszałam, że kupuje stare samochody i sprzedaje je po wyższej cenie.*
- ❖ *ktoś kupił, kupuje kota w worku* 'ktoś kupił coś, czego stanu lub jakości nie sprawdził': *Nie wiem, wydaje mi się, że kupujesz kota*

w worku. Ten samochód nie wygląda dobrze, a ty nie znasz się na motoryzacji. Nie wiesz, czy nie zepsuje się za tydzień.

❖ ***ktoś liczy się z (każdym) groszem*** 'ktoś oszczędza pieniądze, kontroluje wydatki': *Wielu studentów nie pracuje, a rodzice nie mogą pozwolić sobie na to, aby dawać im dużo pieniędzy, dlatego też muszą liczyć się z każdym groszem.*

❖ ***ktoś łowi ryby w mętnej wodzie*** 'ktoś osiąga zyski z nielegalnych źródeł': *Niestety, takie mamy czasy, że kombinatorzy mają się dobrze, łowią ryby w mętnej wodzie. Wykorzystują niejasne przepisy prawa, a przy tym zbijają wielkie fortuny.*

❖ ***ktoś ma węża w kieszeni*** 'ktoś jest skąpy': *Zawsze myślałam, że ona ma węża w kieszeni, ale okazało się, że po prostu jest biedna i dlatego nie może pozwolić sobie na kupowanie modnych ubrań.*

❖ ***ktoś nabija, nabił sobie kieszenie*** *pot.* 'ktoś zarabia dużo, bogaci się ponad miarę': *Dla niego rodzina, przyjaźń czy prawda są nieważne. On żyje po to, by robić interesy i nabijać sobie kieszenie, całymi dniami goni za forszą.*

❖ ***ktoś odkłada / trzyma (coś) na czarną godzinę*** 'ktoś ma zabezpieczenie na nieszczęście, na trudną sytuację życiową': *To, co miałam na czarną godzinę, przepadło! Cyberprzestępcy dostali się do setek kont bankowych, w tym do mojego.*

❖ ***ktoś pierze brudne pieniądze*** 'ktoś wprowadza do obrotu pieniądze zdobyte w nieuczciwy sposób, ktoś prowadzi nieczyste interesy': *Widziałeś tę wypożyczalnię kaset wideo w centrum? Nikt przecież już nie ogląda filmów na wideo! Jestem pewna, że to fikcyjny biznes i piorą tam brudne pieniądze.*

❖ ***ktoś płaci (za coś) jak za zboże*** 'ktoś płaci za coś za dużo, więcej niż to warto': *Zapomnieliśmy wczoraj zrobić zakupy. Dziś jest niedziela i wszystkie sklepy są zamknięte. Musimy iść kupić chleb na stację benzynową, gdzie zapłacimy za niego jak za zboże.*

❖ ***ktoś puszcza, puścił (kogoś) w skarpetkach*** *pot.* 'ktoś doprowadził kogoś do biedy, do utraty majątku, pozostawił kogoś bez pieniędzy, pozbawił kogoś praw do majątku': *Jeżeli nie weźmiesz się do pracy i będziesz wydawał tak duże sumy pieniędzy na rozrywki, to cię wydziedziczą i puszcza w skarpetkach.*

❖ ***ktoś puszcza, puścił kogoś z torbami*** *pot.* 'ktoś doprowadził kogoś do utraty majątku, spowodował czyjś duże straty finansowe': *Czytałam w prasie o tym, że żona tego piosenkarza puściła go z torbami w następstwie rozwodu. Sąd przyznał jej większość majątku gwiazdy.*

❖ ***ktoś robi, zrobił pieniądze / kasę / forszę*** *pot.* 'ktoś zarabia duże pieniądze': *Trzy lata pracował na budowie w Szwecji, zrobił pieniądze i teraz buduje sobie dom na wsi. # Marek skończył filozofię, ale nigdy nie pracował w swoim zawodzie. Kasę robi na handlu komputerami. # Nigdy nie marzyła o tym, żeby zrobić forszę. Chciała tylko skromnie żyć i służyć ludziom.*

❖ ***ktoś siedzi u kogoś w kieszeni*** 'ktoś nie jest samodzielny finansowo, jest od kogoś zależny': *Po urodzeniu dzieci nigdy nie wróciła do pracy, więc siedzi w kieszeni u swojego męża. Nie ma własnych pieniędzy.*

❖ ***ktoś trzyma się za kieszeń*** 'ktoś kontroluje wydatki, przede wszystkim w sytuacji, która prowokuje do wydawania pieniędzy': *Podczas wyjścia do kina z dzieckiem trzymany się za kieszeń, bo nie tylko*

18.b.

bilety nie są tanie, ale też chipsy, popcorn czy gazowane napoje w kinie kosztują dużo.

- ❖ *ktos ubił, ubija interes* 'ktos z sukcesem skończył negocjacje, sfinalizował transakcję, doprowadził do podpisania umowy finansowej': *Ubił interes życia. Kupił bardzo tanio dom w pięknej okolicy i nawet nie musi go remontować.*
- ❖ *ktos wychodzi na czysto* 'ktos nie zarobił ani nie stracił na czymś; wyszedł na zero': *Ślub nie kosztował mało, ale od gości weselnych też dostaliśmy w prezencie trochę pieniędzy, więc wyszliśmy na czysto.*
- ❖ *ktos wychodzi, wyszedł na czymś jak Zabłocki na mydle* 'ktos zamiast zyskać, stracił; interes, który miał przynieść zysk, nie opłacił się komuś': *Kupiłem tańsze buty zamiast droższych, bo nie chciałem wydawać tak dużo pieniędzy i wyszedłem na tym jak Zabłocki na mydle – po miesiącu się zniszczyły i znowu musiałem iść do sklepu obuwniczego.*
- ❖ *ktos wyrzuca pieniądze w błoto* 'ktos wydaje pieniądze na bezsensowny cel': *Na rynku cały czas pojawiają się nowe oferty usług bankowych. Kiedy jednak poczytamy, ile możemy na nich zarobić, to jest jasne, że inwestując w większość z nich, wyrzucamy pieniądze w błoto.*
- ❖ *ktos wyszedł, wychodzi na swoje* 'ktos nie stracił na czymś, ale zyskał, jego działania przyniosły pozytywny rezultat, ktoś zarobił na czymś': *Kupiliśmy na przedmieściach dom do remontu. Wprawdzie ponieśliśmy duże koszty, ale w rezultacie wyszliśmy na swoje. Inwestycja opłaciła się.*
- ❖ *ktos zarabia kokosy* 'ktos ma bardzo wysokie przychody': *W czasach boomu mieszkaniowego doradcy*

kredytowi w bankach zarabiali kokosy. Potem przyszedł kryzys i dziś nie jest to aż tak dochodową zawód.

- ❖ *ktos zbiera grosz do grosza* 'ktos z trudem oszczędza małe kwoty': *Zużył człowiek, jeśli chce sobie pozwolić na jakiś markowy kosmetyk albo ubranie od znanego projektanta, musi zbierać grosz do grosza przez wiele miesięcy albo i lat.*
- ❖ *ktos żyje z procentów / z odsetek* 'ktos utrzymuje się z inwestycji finansowych': *Ta rodzina dostała bardzo duży spadek, mądrze zainwestowała pieniądze i teraz nikt z nich nie musi pracować, żyją szczęśliwie z procentów.*
- ❖ *ktos zamroził, zamraża ceny / płace; coś zamroziło, zamraża ceny / płace* 'ktos, coś nie podnosi ani nie obniża cen, płac': *Z powodu kryzysu rząd zamroził płace w sektorze publicznym. Oczywiście pracownicy nie są z tego zadowoleni, bo ceny w sklepach rosną.*
- ❖ *kura znosząca złote jajka* 'źródło wysokich dochodów': *Pomysł na restaurację z hamburgerami okazał się kurą znoszącą złote jajka. W mieście nie było jeszcze lokalu, który oferował szybkie jedzenie wysokiej jakości.*
- ❖ *na kreczę / na kreskę pot.* 'z możliwością późniejszego zapłacenia za coś': *W naszym wiejskim sklepiku sprzedawczyni często musi dawać zakupy na kreczę, bo większość mieszkańców ma niskie pensje i przed wypłatą zaczyna im brakować na chleb.*
- ❖ *okrągła sumka* 'duża kwota pieniędzy': *Mam nadzieję, że na tym remoncie rezydencji biznesmena zarobię okrągłą sumkę i będę mógł sobie potem zrobić dłuższe wakacje.*
- ❖ *pchli targ* 'targ, bazar z używanymi, tanimi rzeczami': *W każdą sobotę*

18.b. – 18.c.

w hali odbywa się pchli targ. Można tam kupić tanio używane książki, ubrania i stare płyty gramofonowe.

- ❖ **pieniądze się kogoś nie trzymają** 'ktoś szybko i łatwo traci pieniądze, nie ma szczęścia do pieniędzy, nie umie oszczędzać, jest zawsze bez pieniędzy': *Pieniądze nigdy nie trzymały się naszej córki, za to nasz syn już jako dziecko umiał tak zaplanować wydatki, żeby nie tylko mieć pieniądze do końca miesiąca, ale jeszcze coś odłożyć na później.*
- ❖ **prywatna inicjatywa** 'niewielka prywatna firma działająca w czasach socjalizmu': *W czasach komunizmu prywatna inicjatywa była zakazana, ale i tak ludzie nielegalnie oferowali swoje usługi i produkty innym za pieniądze.*
- ❖ **ruch w interesie** 'intensywne funkcjonowanie jakiejś firmy związane z dużym zapotrzebowaniem na jej produkty lub usługi': *Ta restauracja została otwarta tydzień temu, a już widać niezły ruch w interesie. Codziennie ustawia się przed nią długa kolejka klientów, więc chyba można w niej naprawdę smacznie zjeść. Muszę się sam o tym przekonać.*
- ❖ **słona cena** 'wysoka cena czegoś': *Tego lata za kilogram truskawek zapłacimy słoną cenę. Plantatorzy tłumaczą, że wzrosły koszty produkcji owoców.*
- ❖ **tani jak barszcz** 'bardzo tani': *Kiedy zaczynałam palić, papierosy były tanie jak barszcz. Potem ich cena wzrosła, więc już nie palę.*
- ❖ **tanim kosztem** 'po niskiej cenie': *W dzisiejszych czasach istnieje wiele możliwości, żeby tanim kosztem nauczyć się języka obcego. Można czatować z obcokrajowcami przez Internet, oglądać*

filmy w oryginale albo słuchać zagranicznych stacji radiowych i telewizyjnych.

- ❖ **wdowi grosz** 'niewielka suma pieniędzy, подарowana z dobrego serca przez ubogą osobę, dla której jest znacznym wydatkiem': *Wielu starszych ludzi, mimo niskich emerytur, decyduje się oddać swój wdowi grosz na cele Kościoła.*
- ❖ **worek / studnia bez dna** 'coś, co pochłania dużo pieniędzy': *Schrońsko dla zwierząt to studnia bez dna, utrzymanie zwierząt pochłania mnóstwo pieniędzy, a pomoc miasta i sponsorów jest niewystarczająca.*
- ❖ **za frajer** 'za darmo': *Naprawdę myślałaś, że ta koleżanka będzie codziennie zajmować się twoimi dziećmi za frajer? Dlaczego miałyby tracić czas i nie chcieć za to żadnych pieniędzy?*
- ❖ **za psie pieniądze** 'po niskiej cenie': *Wiele produktów z drugiej ręki można kupić za psie pieniądze, mimo że są prawie nieużywane i wyglądają jak nowe.*
- ❖ **żyła złota** 'źródło dużych dochodów': *Wielu właścicieli mieszkań zrozumiało, że wynajem długoterminowy się nie opłaca, ale prawdziwą żyłą złota jest wynajem wakacyjny dla turystów.*

18.c. prawo – jego łamanie i przestrzeganie

- ❖ **coś pachnie kryminałem pot.** 'coś, jakieś działania są nielegalne, grożą więzieniem': *Edward opowiedział mi o swoim nowym pomysle na biznes i próbował namówić mnie do współpracy, ale mnie się wydaje, że ten interes pachnie kryminałem.*
- ❖ **czarna lista / księga** 'spis osób, instytucji lub przedmiotów ocenia-

18.c.

nych z jakiegoś powodu negatywnie': *Mimo że tworzenie czarnych list biznesmenów jest w wielu krajach nielegalne, ludzie i tak piszą o swoich negatywnych doświadczeniach w pracy w zamkniętych grupach na portalach społecznościowych.*

- ❖ **grubsza sprawa** 'coś poważnego; o jakimś działaniu niezgodnym z prawem': *Wygląda na to, że mój kuzyn jest przestępcą. Skoro wczoraj w nocy zabrała go z domu policja, to musi być jakaś grubsza sprawa. Albo kradzież samochodów, albo sprzedaż narkotyków.*

- ❖ **handel żywym towarem** 'przestępstwo, nielegalny handel ludźmi w celu zmuszania ich do niewolniczej pracy, prostytucji': *Ostatnio policja wpadła na trop gangu zajmującego się handlem żywym towarem. Młode kobiety i dzieci z krajów trzeciego świata są ofiarami zorganizowanych grup przestępców. Są sprzedawani do bogatych krajów i tam zmuszani do prostytucji.*

- ❖ **kruczki prawne** 'niejasności, kombinacje, trudności związane z zapisem prawnym, a umożliwiające oszukanie kogoś, kto się nie orientuje w tekstach prawnych': *Dlaczego podpisałeś tę umowę? Nie widziałeś tych kruczków prawnych? Teraz musimy wywiązać się z podjętych zobowiązań albo zapłacić olbrzymią karę za odstąpienie od umowy.*

- ❖ **ktoś chowa, schował coś do własnej kieszeni** 'ktoś nielegalnie wziął jakąś kwotę pieniędzy dla siebie': *Kiedy zapłaciłam za usługę fryzjerską, nie dostałam paragonu, czyli pracownik najprawdopodobniej schował pieniądze do własnej kieszeni.*

- ❖ **(ktoś idzie / trafia) za kratki** '(ktoś poszedł) do więzienia': *Syn*

sąsiadki handlował narkotykami pod szkołą podstawową i trafił za to za kratki.

- ❖ **ktoś ma czyste ręce** 'ktoś jest uczciwy': *Mam nadzieję, że Tomek ma czyste ręce i nie ma nic wspólnego z tą aferą korupcyjną. Bardzo się boję, że mógł dać się wciągnąć w coś takiego.*

- ❖ **ktoś ma krew na rękach** 'ktoś jest odpowiedzialny za czyjąś śmierć': *Minister obrony ma krew na rękach. To w końcu on wysłał na wojnę tych młodych żołnierzy.*

- ❖ **ktoś maczał palce / ręce w czymś** 'ktoś brał w czymś udział, najczęściej w jakimś przestępstwie, w działaniach, które łamią prawo, w jakichś kompromitujących, nieuczciwych sprawach': *Nie wiadomo, jak doszedł do takiego majątku. Podobno maczał palce w aferze korupcyjnej, o której mówiło się ostatnio w mediach. # Nikt go nie złapał za rękę, ale wygląda na to, że nasz sąsiad maczał ręce w przemyśle. Prokurator podejrzewa, że jego firma transportowa nielegalnie przywoziła alkohol z Ukrainy.*

- ❖ **ktoś położył, kładzie łapę na czymś pot.** 'ktoś nielegalnie przywłaszczył sobie coś lub przejął nad czymś kontrolę': *Podobno w wielu krajach restauratorzy muszą bardzo uważać, kiedy otwierają nowy lokal, bo mafia może na nim położyć łapę i trzeba jej będzie oddawać część zysków.*

- ❖ **ktoś rozwali, rozwalił komuś łeb pot.** 'ktoś pobił lub zabił kogoś': *Mówiłam mu, żeby nie angażował się w import motocykli ze wschodu, bo to niebezpieczne. Kontrahent to jakaś mafia i ktoś w końcu rozwali mu łeb.*

- ❖ **ktoś złapał / zatrzymał kogoś na gorącym uczynku** 'ktoś zastał kogoś przy popełnianiu czynu zabro-

nionego albo nielegalnego': *Złodziej został zatrzymany przez policję na gorącym uczynku, kiedy próbował ukraść z banku pieniądze.*

- ❖ **ktoś złapał kogoś za rękę** 'ktoś zastał kogoś przy popełnianiu czynu zabronionego albo nielegalnego': *Nikogo za rękę nie złapałam, ale jestem pewna, że to ona kradnie drobne monety z mojego portfela.*
- ❖ **mokra robota pot.** 'o morderstwie, zabójstwie': *Znam ludzi od mokrej roboty. Jeśli chcesz, dam ci do nich namiar, ale pamiętaj, że taka decyzja ma poważne konsekwencje i będzie drogo kosztować.*
- ❖ **na gapę** 'bez ważnego biletu': *Kiedy byłam młoda, lubiłam adrenalinę i nie miałam dużo pieniędzy, więc często jeździłam autobusami i tramwajami na gapę.*
- ❖ **oko za oko (zęb za zęb)** 'prawo zemsty': *Przeprosiłam ją za to, co zrobiłam, ale ona i tak poszła do dyrektora. Jeśli nie chce się ze mną pogodzić, to w takim razie będzie oko za oko, zęb za zęb.*
- ❖ **polowanie na czarownice** 'szukanie kogoś, kogo bez dowodów można uznać za winnego i ukarać': *Zaczęło się polowanie na czarownice. Władza bardzo chce dla przykładu wsadzić do więzienia przynajmniej kilku uczestników tej manifestacji, żeby przestraszyć społeczeństwo.*
- ❖ **prawo dżungli** 'władza silniejszego, przemoc, bezprawie, okrucieństwo': *W środowisku młodych przestępców nie ma zasad. Obowiązuje prawo dżungli, wygrywają mocniejsi, ale szybko na ich miejsce przychodzą jeszcze mocniejsi.*
- ❖ **prawo pięści** 'panowanie bezprawia, zasady ustalane przez silniejszych, agresja, przemoc': *W wielu szkołach rządzi prawo pięści. Od pierwszego dnia uczeń musi po-*

kazać, że jest twardy, bo inaczej starsi chłopcy będą go terroryzować.

- ❖ **ręka rękę myje** 'wszyscy działają tak samo nielegalnie i wzajemnie siebie kryją': *Chcesz otworzyć nową restaurację na naszej ulicy? Nie wiem, czy to dobry pomysł. Miejscowi restauratorzy nie lubią konkurencji. W tym biznesie ręka rękę myje.*
- ❖ **rozbój w biały dzień** 'o jawnym bezprawiu, rabunku, oszustwie': *Pojawiły się już pierwsze lokalne czereśnie, ale kosztują 14 euro za kilogram. Taka cena to rozbój w biały dzień!*
- ❖ **salomonowy wyrok** 'sprawiedliwa decyzja, mądre, sprawiedliwe rozstrzygnięcie sporu; wyrok, który jest najlepszym rozwiązaniem konfliktu': *Po latach studiów prawniczych odkrył, że salomonowy wyrok wydać może tylko taki sędzia, który jest odważny i niezależny w myśleniu, mądry i doświadczony; słowem – sędzia, który rozumie, że ważniejsza jest sprawiedliwość niż przepisy prawne.*
- ❖ **śliska sprawa** 'niejasna, podejrzana sytuacja, potencjalnie nielegalne działanie': *Nie wiem, dlaczego mój kolega z pracy został zwolniony. Wydaje mi się, że to jakaś śliska sprawa, bo nikt w firmie nie chce o tym mówić otwarcie.*
- ❖ **świadek koronny** 'przestępca, który w zamian za bezkarność pomaga ująć i oskarżyć innych przestępców': *Dzięki zeznaniom świadka koronnego do więzienia trafiło kilku gangsterów, uważanych za liderów świata przestępczego.*
- ❖ **wierchołek / czubek góry lodowej** 'początek większego problemu, niewielka, widoczna część kłopotliwej sprawy': *Ujawnione nagrania to czubek góry lodowej.*

18.c. – 19.a.

Afera podatkowa dotyczy nie tylko polityków, ale i ludzi biznesu, czego jeszcze nie udowodniono, ale o czym wszyscy wiemy.

- ❖ **zielona granica** 'niestrzeżona część granicy między dwoma państwami, bez przejścia granicznego': *W filmie pokazano, jak mafia transportuje narkotyki do naszego kraju przez zieloną granicę. Ten proceder trwa od lat i celnicy nikogo jeszcze nie złapali.*

V. RELACJE MIĘDZY LUDŹMI

19. Kontakty towarzyskie

19.a. znajomość, koleżeństwo, przyjaźń

- ❖ **bratnia dusza** 'człowiek bliski, mający podobne upodobania, wyznający podobne wartości': *Po śmierci męża czuła się bardzo samotna i postanowiła poszukać bratniej duszy wśród członków klubu seniora.*
- ❖ **czyjeś drogi przecięły się** 'jacyś ludzie spotkali się w pewnym momencie swego życia i coś ich ze sobą połączyło': *Jestem chory i czuję, że zbliża się koniec mojego pobytu na ziemi. Chcę podziękować wszystkim, których spotkałem, których życiowe drogi przecięły się ze ścieżką mojego życia.*
- ❖ **czyjeś drogi rozeszły się, rozchodzą się** 'ktoś zrywa lub traci z kimś kontakt, rozstaje się z kimś': *Maria i Jan poznali się przed wojną, kiedy razem pracowali jako młodzi nauczyciele w tym samym liceum. Z powodu wybuchu wojny ich drogi się rozeszły. Po siedmiu latach spotkali się ponownie i od tego czasu razem idą przez życie. # Niestety,*

po kilku latach owocnej współpracy nasze drogi się rozchodzą. Musimy się rozstać, bo każdy z nas ma inny pogląd na to, jak daleką prowadzić firmę. Poza tym przestały nas łączyć wspólne interesy.

- ❖ **ktoś i ktoś dobrali się jak w korcu maku** 'jacyś ludzie do siebie pasują, dobrze się rozumieją, tworzą zgraną parę': *Moi dziadkowie dobrali się jak w korcu maku. Przeżyli razem w zgodzie 50 lat i ciągle lubią ze sobą przebywać.*
- ❖ **ktoś i ktoś trzymają się razem; ktoś trzyma się (z kimś) razem** 'ludzie, którzy dobrze się znają, wspierają się, lubią spędzać czas w swoim towarzystwie': *Jacek i Franek już od podstawówki trzymają się razem, pracują w jednym zakładzie i wspólnie w weekendy łowią ryby.*
- ❖ **ktoś i ktoś znają się jak łyse konie** *pot.* 'ludzie, którzy wzajemnie bardzo dobrze się znają': *Znaliśmy się z Heniem jak łyse konie. Byliśmy w tej samej klasie w technikum, a potem razem służyliśmy w wojsku. Kiedy miałem jakiegokolwiek problemy, zawsze był blisko i mogłem na niego liczyć.*
- ❖ **ktoś idzie / jedzie do kogoś w gości** 'ktoś wybiera się do kogoś z wizytą, odwiedza kogoś': *Kiedyś rodziny odwiedzały się częściej. Pamiętam, że z rodzicami co niedzielę jeździliśmy w gości to do cioci, to do wujka, a najczęściej do babci.*
- ❖ **ktoś jest duszą towarzystwa** 'ktoś jest zabawny, wesoły, dowcipny, lubiany, gromadzi wokół siebie innych ludzi i potrafi ich rozbawić': *Pan profesor jest duszą towarzystwa. Na każdej konferencji poznaje nowych ludzi, świetnie odnajduje się w sytuacjach nieoficjalnych i rozmowach kuliuarowych. Możemy brać z niego przykład.*

- ❖ **ktos jest z kimś za pan brat** 'ktos ma z kimś bliskie, partnerskie kontakty': *Chociaż urodził się w arystokratycznej rodzinie, ze szlachcicami z okolicznych wiosek był za pan brat. Wszyscy go lubili, zapraszali go do swoich dworów i na polowania.*
- ❖ **ktos prowadzi dom otwarty** 'ktos przyjmuje gości, organizuje przyjęcia': *Agnieszka utrzymywała kontakty z wieloma znajomymi z czasów studiów. Po ślubie planowała prowadzić dom otwarty, ale kiedy przyszły na świat dzieci, nie miała czasu i siły na organizowanie przyjęć i spotkań towarzyskich.*
- ❖ **ktos przełamał (pierwsze) lody** 'ktos pokonał pierwsze trudności w nawiązaniu z kimś bliskiego kontaktu, przełamał nieśmiałość, nieufność': *Uczestnicy wycieczki początkowo traktowali się nieufnie, z dystansem, ale kiedy podczas wieczorku zapoznawczego przełamali pierwsze lody, okazało się, że mają ze sobą wiele wspólnego.*
- ❖ **ktos przychodzi, przyszedł z pustymi rękami** 'ktos przychodzi do kogoś bez niczego, z niczym, bez drobnego подарunku': *Pamiętaj, że nie wypada przychodzić w gości z pustymi rękami do rodziny, w której są małe dzieci.*
- ❖ **ktos smaży się / dusi się / kisi się we własnym sosie** 'ktos nie ma szerszych kontaktów, perspektyw, obraca się wśród tych samych ludzi, tych samych zagadnień': *Musiał zmienić miejsce zamieszkania albo pracę. Miał dosyć smażenia się we własnym sosie, ciągle z tymi samymi ludźmi.*
- ❖ **ktos umie się znaleźć w towarzystwie** 'ktos wie, jak się zachować w sytuacjach oficjalnych, podczas różnych uroczystości': *Medialny sukces naszego kandydata na prezydenta jest bardzo prosty. On umie się znaleźć w towarzystwie. Reprezentuje nową jakość kultury politycznej.*
- ❖ **ktos wodzi rej** 'ktos przewodzi, gra główną rolę w jakiejś grupie osób': *W domu lubił ciszę i spokój, ale na spotkaniach towarzyskich wodził rej.*
- ❖ **ktos zjadł z kimś beczkę soli** 'ludzie, którzy znają się długo i dobrze, wiedzą o sobie wszystko': *Dziadek znał swojego najlepszego kolegę od czasów wojny. Mówił, że zjadł z nim beczkę soli. Razem przeżyli trudne wojenne i powojenne czasy, ale potem stracili ze sobą kontakt.*
- ❖ **można z kimś konie kraść** 'można na kimś polegać, ktoś jest dobrym kolegą': *Hanka zachowała się wspaniale! Jak prawdziwy przyjaciel. Z nią można konie kraść. Warto jej było zaufać, na pewno nas nie zostawi w potrzebie.*
- ❖ **papuzki nierozłączki** 'zwykle o dziewczynkach, młodych kobietach, blisko zaprzyjaźnionych, przebywających stale razem; określenie żartobliwe': *Na zakupy chodzą razem, potem do kawiarni, piją kawę i plotkują, a następnego dnia znów muszą się spotkać, bo to takie papuzki nierozłączki.*
- ❖ **śmietanka towarzyska** 'najlepsza część jakiegoś środowiska, elita': *Na otwarcie nowo wybudowanej hali widowiskowej burmistrz zaprosił wojewodę. W spotkaniu z nim, przy kawie i lampce wina, wzięła udział cała śmietanka towarzyska okolicy.*
- ❖ **towarzystwo wzajemnej adoracji** 'grono osób wzajemnie się popierających, zamknięte środowisko; określenie ironiczne': *To nie jest festiwal z prawdziwego zdarzenia. Jego organizatorzy od lat są*

19.a. – 19.b.

towarzystwem wzajemnej adoracji. Na scenę zapraszają tylko grono swoich bliższych i dalszych znajomych, przy okazji realizując własne biznesowe cele.

19.b. relacje damsko-męskie, miłość, zdrada

- ❖ **białe małżeństwo** 'związek małżeński bez kontaktów seksualnych': *Wiesz, że Ania i Tomek nie są szczęśliwi? Już pół roku po ślubie ich związek stał się białym małżeństwem.*
- ❖ **ciche dni** 'czas, kiedy bliscy mieszkający razem nie rozmawiają ze sobą, ponieważ są skłóceni; czas milczenia': *Jaka jest recepta na udane małżeństwo? Czy to prawda, że w każdym małżeństwie od czasu do czasu zdarzają się ciche dni? Jakie są sposoby, aby utrzymać w domu dobrą atmosferę i unikać kilkudniowego milczenia?*
- ❖ **ktoś czuje, poczuł miętę do kogoś**: 'ktoś jest kimś zauroczony, czuje sympatię, czuje pociąg do kogoś': *Zawsze podobali jej się blondyni o niebieskich oczach. Nic więc dziwnego, że kiedy w firmie pojawił się jasnowłosy Zbyszek, od razu poczuła do niego miętę.*
- ❖ **ktoś daje komuś buzi / buziaka** 'ktoś kogoś całuje, pocałował': *Wyobraź sobie, że dwa miesiące z nią chodziłem, kupowałem kwiaty i czekoladki, zanim zgodziła się dać mi buzi. # Na dobranoc mama daje mi buziaka.*
- ❖ **ktoś dał komuś kosza** 'ktoś odrzucił czyjeś starania, czyjeś zaloty, nie przyjął propozycji małżeństwa lub odmówił spotykania się z kimś':
 - *Dlaczego Adam jest taki smutny?*
 - *To ty nie wiesz, że Beata dała mu kosza. Wczoraj widziałam*

ją na spacerze z jakimś nowym chłopakiem.

- ❖ **ktoś dostał buzi / buziaka** 'ktoś został pocałowany przez kogoś': *Pomogłem dziewczynie, której ze-psuł się rower. Na podziękowanie dostałem buziaka.*
- ❖ **ktoś dostał kosza (od kogoś)** 'ktoś otrzymał negatywną odpowiedź na oświadczenia, czyli propozycję małżeństwa; ktoś dostał odmowną odpowiedź na propozycję spotkania się': *Kiedy dostał kosza, długo nie mógł zrozumieć, dlaczego Zofia go tak potraktowała, dlaczego go nie chciała, dlatego został przez nią odrzucony.*
- ❖ **ktoś i ktoś / ktoś z kimś mają się ku sobie** 'o dwojgu ludziach, którzy odczuwają do siebie wzajemną sympatię': *Jacek i Ola od dawna mają się ku sobie. Zauważyłam, że śmieją się z tych samych dowcipów, mają podobne zainteresowania i styl. Spędzają ze sobą dużo czasu, ale zamieszkać razem planują dopiero po studiach.*
- ❖ **ktoś idzie, poszedł za głosem serca** 'ktoś w swoim życiu kieruje się uczuciem, nie rozumem i zimną kalkulacją': *Wielu młodych ludzi staje przed dylematem, czy w podejmowaniu życiowych wyborów iść za głosem serca, czy jednak kierować się przede wszystkim rozumem. # Decydując się na małżeństwo z ubogim studentem, poszła za głosem serca i nigdy tego nie żałowała.*
- ❖ **ktoś jest / siedzi pod (czyimś) pantoflem** 'ktoś ulega komuś we wszystkim; bezwolnie, biernie poddaje się czyjejś władzy, zwykle żony': *Nie bój się małżeństwa! To, że wezmiesz ślub, nie oznacza, że będziesz pod pantoflem żony. Twoja Zośka nie jest apodyktyczna, na pewno nie będziesz musiał jej we wszystkim słuchać.*

- ❖ *ktos kocha kogoś z całego serca / całym sercem* 'ktoś kocha głęboko, szczerze, gorąco': *Dziewieczyna kochała go całym sercem, ale on nie zwracał na nią uwagi.*
- ❖ *ktos prosi kogoś o rękę; ktos prosi o czyjąś rękę* 'zwykle o mężczyźnię, który oświadcza się komuś; ktos prosi, żeby ktos stał się żoną proszącego, oświadczającego się': *Zastanawiam się, dlaczego Zofia została starą panną. Podobno prosił o jej rękę jakiś biedny nauczyciel i ona się zgodziła, ale do ślubu nie doszło. Kto stanął na ich drodze?*
- ❖ *ktos prowadzi / ma drugie życie* 'o kimś, kto jest niewierny, zdradza swego partnera lub partnerkę; ktos, będąc w stałym związku, prowadzi ukryte życie z kochanką lub kochankiem': *Nikt się tego po nim nie spodziewał. Po latach wyszło na jaw, że prowadził drugie życie. Drugi dom – kobietę i dziecko miał w Warszawie, gdzie spędzał w pracy pół tygodnia.*
- ❖ *ktos przyprowadza, przyprowadził komuś rogi* 'o kobiecie, która zdradza męża; określenie ironiczne': *Od dawna wiedział, że żona przyprowadza mu rogi, ale ponieważ stracił pracę i z powodu choroby nie zamierzał szukać innej, zgadzał się na taki układ i cierpiał w milczeniu.*
- ❖ *ktos puścił kogoś w trąbę* 'ktoś zawiódł czyjeś uczucia, oszukał kogoś, porzucił, zdradził; określenie żartobliwe': *Co słychać u Beaty? Wiem, że wyjechała do miasta. Tam podobno związała się z jakimś mechanikiem, ale po paru miesiącach puściła go w trąbę i znowu szuka naiwnego.*
- ❖ *ktos robi (do kogoś) maślane oczy* 'ktoś patrzy na kogoś z wyrazem uwielbienia, zachwytu, miłości': *Wydaje mi się, że Zosia podkochuje się w tym młodym asystencie,*
- bo robi do niego maślane oczy i obserwuje go ukradkiem.*
- ❖ *ktos robi (do kogoś) słodkie oczy* 'zwykle o kobiecie, która zalotnie patrzy na kogoś, kokietuje kogoś': *Czy to możliwe, że od kiedy Jolka jest ekspedientką w sklepie, mamy większe obroty. Ona przyciąga klientów, robi do nich słodkie oczy i interes się kręci.*
- ❖ *ktos skacze z kwiatka na kwiatek* 'o kimś niestałym w uczuciach, często zmieniającym obiekt swojego zainteresowania': *W dzisiejszych czasach luźne związki stały się modne. Już nie tylko młodzi mężczyźni, zanim założą rodzinę, skaczą z kwiatka na kwiatek, ale i kobiety, zwłaszcza w dużych miastach, często zmieniają partnerów.*
- ❖ *ktos stanął, stanie (z kimś) na ślubnym kobiercu* 'ktoś wziął, weźmie z kimś ślub': *Planujemy we wrześniu stanąć na ślubnym kobiercu. Ślub odbędzie się w katedrze poznańskiej.*
- ❖ *ktos stracił dla kogoś głowę* 'ktoś zakochał się w kimś, nie widział świata poza nim': *Młody student szkoły teatralnej stracił głowę dla znanej aktorki, ale ta nie odwzajemniała jego uczuć. Traktowała go jak kolegę, z którym lubiła występować na scenie.*
- ❖ *ktos szuka przygód* 'ktoś szuka emocji, przelotnych romansów, przeżyć erotycznych': *Co ty mówisz? Adam jest w sanatorium? Mnie się wydaje, że on nie pojechał tam, żeby się leczyć, tylko żeby szukać przygód.*
- ❖ *ktos wpadł komuś w oko* 'ktoś spodobał się komuś, zrobił na nim dobre wrażenie': *Jeśli ci wpadnie w oko ładna dziewczyna, zainteresuj się nią. Nie trać czasu, najlepiej od razu zaprosz ją do kawiarni lub na spacer do parku.*

19.b.

- ❖ **ktoś wychodzi za mąż (za kogoś); wyszła za mąż (za kogoś)** 'o kobiecie, która wstępuje w związek małżeński, która zawarła z kimś związek małżeński': *Córeczko, za miesiąc wychodzisz za mąż. Czas zacząć przygotowania do ślubu i wesela. Tak się cieszę, że Jacek będzie twoim mężem. # Marianna miała oryginalną urodę, wdziek i powodzenie wśród mężczyzn. W marcu odrzuciła oświadczyny znanego aktora, a w maju zaręczyła się z lekarzem. Po kilku miesiącach wyszła za niego za mąż i u jego boku znalazła szczęście rodzinne.*
- ❖ **ktoś zaciągnął kogoś do ołtarza** 'ktoś zachęcił, przekonał, skłonił kogoś do zawarcia małżeństwa': *Tyle dziewczyn chciało go zaciągnąć do ołtarza, a udało się to dopiero Monice. Ciekawe, czy zadziałał jej urok osobisty, czy też w końcu zrozumiał, że trudno być wiecznym kawalerem.*
- ❖ **ktoś zakochał się w kimś na zabój** 'ktoś pokochał kogoś bardzo mocno, namiętnie, bez opamiętania': *Kazimierz był przed laty jednym z najbardziej cenionych reżyserów. Pracując w teatrze, poznał młodą kandydatkę na aktorkę uczącą się dopiero zawodu i zakochał się w niej na zabój. Widział w niej uosobienie ideału dziewczyny. Nie krył, że nie wyobraża sobie bez niej życia.*
- ❖ **ktoś zakochał się w kimś od pierwszego wejrzenia** 'ktoś zakochał się w kimś) podczas zobaczenia kogoś po raz pierwszy; w jednym momencie, od razu': *Spodobali się sobie od pierwszego wejrzenia, zresztą nic w tym nie było dziwnego. Od razu było widać, że mają podobne poczucie humoru, zainteresowania i styl. Życzę im wiele szczęścia.*
- ❖ **ktoś zerwał, zrywa zaręczyny** 'ktoś zrezygnował z zamiaru wstąpienia w związek małżeński': *Martwię się o Magdę, bo nie jest już młoda, a ciągle sama. Od kiedy zerwała zaręczyny, nie wychodzi z domu i często płacze.*
- ❖ **ktoś żyje na kocią łapę z kimś** pot. 'o kobiecie i mężczyźnie, którzy razem mieszkają; żyją ze sobą jak w małżeństwie, ale bez ślubu; o dwojgu ludziach, którzy tworzą nieformalny związek; żyją w konkubinacie; określenie pogardliwe': *Dlaczego interesujesz się tym, że Marek z Jolą żyją na kocią łapę? Chcesz ich przekonać do ślubu? Przecież to ich prywatne sprawy! Od dawna nikomu to nie przeszkadza.*
- ❖ **lepsza połowa** 'zwykle o żonie, partnerce, ciepło, czule, z serdecznością': *Kiedy chciał sprawić radość żonie, zwracał się do niej słowami „Moje kochanie”, a będąc wśród przyjaciół, zwykle mówił tak: „Moja lepsza połowa”. Zazdrościłam trochę jego żonie, kiedy słyszałam jego słowa: „Nie wiem, co będziemy robić w niedzielę, ale moja lepsza połowa już na pewno zaplanowała całe popołudnie”.*
- ❖ **miodowy miesiąc** 'pierwszy miesiąc małżeństwa, okres zaraz po ślubie; początkowy okres małżeństwa, pierwsze tygodnie po ślubie': *Na miodowy miesiąc wyjedziemy do Francji. Tam chcemy spędzić pierwsze dwa tygodnie po ślubie.*
- ❖ **pan młody** 'mężczyzna w dniu ślubu': *Pan młody na przyjęcie weselne zaprosił wszystkich swoich kolegów z drużyny piłkarskiej.*
- ❖ **panna młoda** 'kobieta w dniu ślubu': *Pannę młodą, ubraną w białą koronkową suknię, do ołtarza prowadzi ojciec. Przed ołtarzem czeka na nią pan młody i świadkowie.*

19.b. – 20.a.

- ❖ **państwo młodzi** 'kobieta i mężczyzna w dniu ślubu': *Po przyjęciu weselnym państwo młodzi udali się w podróż poślubną.*
- ❖ **pleć brzydka** 'żartobliwie o mężczyznach': *Gabinety kosmetyczne z roku na rok coraz więcej zabiegów pielęgnacyjnych oferują panom, ale przedstawiciele płci brzydkiej jeszcze stosunkowo rzadko z nich korzystają.*
- ❖ **pleć piękna** 'kobiety': *W głosowaniu kibiców na najlepszych sportowców stulecia wysokie miejsca w rankingu zajmują przedstawicielki płci pięknej.*
- ❖ **skok w bok pot.** 'zdrada jednego z małżonków, stosunek seksualny poza formalnym związkiem, krótkotrwały romans':
 - *Dlaczego doszło do rozwodu?*
 - *Dlatego, że miałem skok w bok i żona się dowiedziała. Wyrzuciła mnie z domu i nie dała mi szansy na powrót.*
- ❖ **słaba pleć** 'o kobietach': *Panowie, do końca zawodów zostały dwie konkurencje. Bierzmy się więc do pracy. Nie możemy przecież pozwolić, żeby słaba pleć z nami wygrała.*
- ❖ **wybranka serca** 'o ukochanej kobiecie': *Kazimierz był człowiekiem niezwykle upartym, więc się łatwo nie poddawał. Pewnego dnia oświadczył się wybrance swojego serca i dostał kosza. Wcale się tym nie zraził i nadal adorował swoją ukochaną.*
- ❖ **wyjście za mąż** 'zawarcie przez kobietę związku małżeńskiego z mężczyzną': *Znam wiele aktorek, które po wyjściu za mąż pozostały przy swym panińskim nazwisku.*

19.c. samotność

- ❖ **ktos nie ma do kogo ust / pot. gęby otworzyć** 'ktos nie ma z kim porozmawiać, spędza czas samotnie,

jest sam': *Po śmierci babci dziadek został sam i często żali się nam, że nie ma do kogo ust otworzyć. Może trzeba poprosić sasiadkę, żeby częściej go odwiedzała.*

- ❖ **ktos sam / samotny jak kołek (w płocie)** 'zupełnie samotny, całkiem sam, bez rodziny': *Nie przewidział, że samotność może tak dokuczać. Kiedy pracował w fabryce, nie dbał o kontakty towarzyskie, więc teraz na emeryturze nikt go nie odwiedza. Nic dziwnego, że czuje się samotny jak kołek w płocie. Nie życzę nikomu samotnej starości. # Przykro patrzeć na ludzi, którzy siedzą w swoich domach sami jak kołek.*
- ❖ **ktos został sam na świecie** 'ktos stracił rodzinę, nie ma krewnych i osób mu bliskich jest całkiem sam, bez rodziny': *Nie miał rodzeństwa ani dalszej rodziny. Kiedy jego rodzice zginęli w wypadku samochodowym, miał 15 lat i został sam na świecie. Trafił do domu dziecka.*
- ❖ **sam jak palec** 'o kimś, kto nie ma nikogo bliskiego, kto został bez krewnych i znajomych, jest bardzo samotny': *Starzy mieszkańcy naszej wioski wymarli, a młodzi wyjechali do miasta. Zostałem sam jak palec, ale nigdzie się nie wybieram, bo jestem już za stary na zmiany. Czasem ktoś wtedy przejeżdża, zatrzymuje się na dzień, dwa i jedzie dalej.*

20. Dobre stosunki międzyludzkie

20.a. pozytywny stosunek do innych ludzi (przychyłość, życzliwość, sympatia, zaufanie)

- ❖ **ktos darzy kogoś zaufaniem** 'ktos ma do kogoś zaufanie, ufa komuś,

20.a. – 20.b.

wierzy w coś, w kogoś': *Z sondażu wynika, że ponad połowa obywateli darzy zaufaniem policjantów i prokuratorów.*

- ❖ **(ktoś dziękuje komuś | życzy komuś czegoś) z całego serca** 'ktoś dziękuje komuś, życzy komuś czegoś bardzo szczerze, wylewnie': *Dziękuję państwu z całego serca za pomoc okazaną mi i mojej rodzinie w trudnym dla nas czasie.*
- ❖ **ktoś ma kredyt zaufania u kogoś** 'ktoś cieszy się czyjśm zaufaniem, ma od niego pozwolenie na swobodne działania': *Zdaję sobie sprawę, że koncerty, które od wielu lat gram, cieszą się dużą popularnością i mam duży kredyt zaufania u mojej publiczności.*
- ❖ **ktoś popuścił komuś cugli** 'ktoś dał komuś więcej swobody, popołgował komuś, ponieważ kogoś lubi': *Nauczyciel popuścił cugli swoim uczniom, ponieważ była to jego klasa wychowawcza. Wyniki były widoczne na maturze – niestety, nie imponowały.*
- ❖ **ktoś przybił piątkę** 'ktoś klasnął dłonią o dłoń innej osoby na znak powitania, pożegnania, gratulacji, aby tym gestem wyrazić uznanie, zadowolenie, radość': *Cieszę się, że pokazałeś, na co cię stać. Byłeś najlepszy! Przybij piątkę!*
- ❖ **ktoś przyjął coś z pocałowaniem ręki** 'bardzo chętnie, z wielkim zadowoleniem': *Uśzykowałam dla mojej sąsiadki paczkę z odzieżą po moich dzieciach. Myślałam, że może się obrazi i nie będzie chciała przyjąć tej pomocy. Okazało się, że niepotrzebnie się obawiałam. Przyjęła z pocałowaniem ręki! A w podziękowaniu upiekała dla nas placek drożdżowy.*
- ❖ **ktoś przyjmuje, przyjął kogoś z otwartymi ramionami** 'przyjając kogoś gościnnie, serdecznie, ze

szczerą radością': *Po śmierci córki teściowa przyjęła zięcia i wnuka z otwartymi ramionami i gościła ich przez kilka dni u siebie z największą serdecznością. Bardzo zależało jej na tym, by nie stracić z nimi kontaktu.*

- ❖ **ktoś trzyma kciuki za kogoś** 'ktoś życzy komuś powodzenia, np. na egzaminie, w zawodach': *Zdasz na pewno ten egzamin. W każdym razie my trzymamy kciuki za ciebie!*

20.b. troska, opieka, nadopiekuńczość

- ❖ **coś leży komuś na sercu** 'coś jest dla kogoś bardzo ważne, istotne, cenne; komuś na czymś zależy': *Chyba wszystkim rodzicom leży na sercu dobro ich dzieci. Wielu dorosłych pracuje po godzinach, żeby tylko opłacić kursy angielskiego czy jazdy konnej swoim synom i córkom. Wstają wcześnie, żeby przygotować im każdego ranka świeże i zdrowe śniadanie. Zależy im również na tym, żeby ich dzieci poradziły sobie w dorosłym życiu.*
- ❖ **ktoś bierze, wziął sobie coś do serca** 'ktoś przejmując się czymś bardzo, martwi się czymś; odczuwa coś bardzo; bardzo mocno się czymś interesuje, zajmuje': *Nie bierz sobie do serca tego, co powiedziała Kasia. Dobrze wiemy, że ostatnio ma trudny czas i pewnie dlatego wygaduje bzdury.*
- ❖ **ktoś chce przychylić | uchylić komuś nieba** 'ktoś pragnie uczynić kogoś szczęśliwym, jest dla kogoś dobry, spełnia jego zachcianki': *Ania nie miała rodzeństwa. Mieszkała z rodzicami, którzy swej jedynaczce chcieli nieba przychylić.*
- ❖ **ktoś chodzi koło kogoś na palcach | na paluszkach** 'ktoś opie-

kuje się kimś, nadskakuje komuś, dogadza mu, świadczy mu wiele uprzejmości': *Kiedy ojciec wracał do domu z nocnej zmiany w kopalni, wszyscy chodzili koło niego na palcach. Mama zanosila mu śniadanie do łóżka, babcia gotowała obiad, a my musieliśmy przez cały dzień się cicho zachowywać. Wszyscy staraliśmy się dostosować do zmiennego rytmu pracy ojca, bo zależało nam na tym, by w domu dobrze wypoczął.*

- ❖ **ktoś chucha i dmucha na kogoś**, na coś 'ktoś dba o kogoś, o coś; troskliwie się kimś lub czymś zajmuje, pielęgnuje kogoś, coś; otacza kogoś przesadną opieką': *Ten chłopiec jest niezwykle utalentowany. Przed nim wielka sława i kariera. Trzeba na niego chuchać i dmuchać, żeby wyrósł na wielkiego kompozytora. # Ania zaczęła interesować się roślinami ozdobnymi. Chucha i dmucha na nie, żeby jej pięknie rosły.*
- ❖ **ktoś, coś jest czyimś oczkiem w głowie** 'ktoś jest ulubieńcem, faworytem; coś jest przedmiotem szczególnej troski, opieki': *Ta ambitna studentka była oczkiem w głowie profesora, który spędzał z nią całe popołudnia w laboratorium i pomagał rozwinąć jej pasję naukową.*
- ❖ **ktoś jest / znalazł się w dobrych rękach** 'ktoś ma dobrą opiekę, ma szansę, aby dobrze się rozwijać': *Nie martw się, twój syn jest w dobrych rękach. Jeżeli ma talent muzyczny, to ten stary nauczyciel z pewnością pomoże mu go rozwinąć.*
- ❖ **ktoś nie spuszcza, nie spuścił oka / oczu z czegoś, z kogoś; ktoś nie spuszcza, nie spuścił kogoś, czegoś z oka / z oczu** 'ktoś pilnuje kogoś, czegoś; uważnie obserwuje kogoś, coś; uważa na kogoś lub

na coś; ktoś jest czujnym obserwatorem, śledzi kogoś': *To oczywiste, że obowiązkiem nauczyciela pilnującego dzieci na placu zabaw jest nie spuszczać z nich oka. Nigdy nie wiadomo, kiedy może się zdarzyć wypadek, trzeba więc cały czas uważać, żeby przedszkolakom nic się nie stało.*

- ❖ **ktoś nosi kogoś na rękach** 'ktoś jest dla kogoś bardzo opiekuńczy, delikatny, troskliwy, ma dla kogoś szczególnie względy, uznanie': *Gdybyś zechciała być moją żoną, nosiłbym cię na rękach i niczego by ci nie brakowało, obiecuje.*
- ❖ **ktoś obchodzi się z kimś jak z jajkiem** 'ktoś traktuje kogoś bardzo delikatnie, z wyczuciem, stara się być wobec kogoś przesadnie uprzejmy, grzeczny': *Ciocia Ksenia jest bardzo drażliwa, łatwo się obraża. Kiedy przychodzi do nas z wizytą, wszyscy obchodzą się z nią jak z jajkiem, żeby jej czasem nie urazić.*
- ❖ **ktoś prowadzi kogoś za rączkę** 'ktoś przesadnie opiekuje się kimś, kieruje czyimś postępowaniem': *Nie jesteście już małymi dziećmi, opiekunowie nie będą was całe życie prowadzić za rączkę, musicie wreszcie zacząć planować, co będziecie robić w dorosłym życiu.*
- ❖ **ktoś trzyma kogoś pod kloszem** 'ktoś, dbając o czyjś bezpieczeństwo, izoluje go od szkodliwych wpływów otoczenia, chroni przed wpływami innych': *Są i tacy rodzice, którzy trzymają dziecko pod kloszem, chronią je przed złymi wpływami otoczenia. Zapominają jednak, że kiedyś to dziecko będzie musiało poznać prawdziwe życie.*
- ❖ **ktoś zdejmuję, zdjął komuś kamień z serca; coś zdejmuję, zdjęło komuś kamień z serca** 'ktoś, coś

20.b. – 20.c.

uwalnia kogoś od troski, kłopotu': *Wiadomość o odnalezieniu zaginionego dziecka zdjęta nam kamień z serca.*

20.c. pomoc, wsparcie

- ❖ **ktoś ciągnie / wyciąga kogoś za uszy** *pot.* 'ktoś bardzo stara się pomóc komuś, kto nie daje sobie z czymś rady, zwykle z nauką; określenie żartobliwe': *Najmłodszy z rodzeństwa brat nie miał zdolności do nauki. Przez cały rok pomagały mu starsze siostry, które nieraz robiły za niego zadania domowe. Na szczęście nauczyciele też ciągnęli go za uszy z klasy do klasy, dzięki czemu skończył szkołę podstawową.*
- ❖ **ktoś, coś jest jedyną / ostatnią deską ratunku (dla kogoś)** 'jedyne, ostateczny sposób wyjścia z kłopotów, z trudnej sytuacji, jedyne możliwe rozwiązanie; także jedyna osoba, która może pomóc znaleźć wyjście w trudnej sytuacji': *Dla wielu osób, które od lat nadużywają alkoholu i nie potrafią żyć bez wódki lub wina, jedyną deską ratunku jest kilkutygodniowa terapia w ośrodku zamkniętym, w którym leczy się chorobę alkoholową. # Żaden lekarz nie wie, co mi dolega. Ten wybitny specjalista jest dla mnie ostatnią deską ratunku. Może on będzie wiedział, co mi pomoże na moje bóle głowy.*
- ❖ **ktoś dodaje, dodał komuś skrzydeł; coś dodaje, dodało komuś skrzydeł** 'ktoś, coś zachęca kogoś do pracy, pozytywnie go wzmacnia': *Twoja pochwała dodaje mi skrzydeł. Nie poddam się i w przyszłym roku wezmę udział w konkursie. Mam nadzieję, że uda mi się zdobyć główną nagrodę.*
- ❖ **ktoś idzie, poszedł komuś na rękę** 'ktoś pomaga komuś, wyświadcza

mu przysługę, ułatwia coś': *Lekarze specjaliści nie mają kłopotów ze znalezieniem pracy, a często władze małych miast idą im na rękę i wynajmują im mieszkania na korzystnych warunkach. # Miałem szczęście, bo wydawca zgodził się na moją prośbę, poszedł mi na rękę i przedłużył termin oddania książki.*

- ❖ **ktoś oddałby komuś ostatnią koszulę** 'ktoś oddałby komuś wszystko': *Dziadek Józef to dobry, pocziwy człowiek. Sam ma niewiele, ale dla swoich wnuków jest hojny. Oddałby im ostatnią koszulę, gdyby go o to poprosili.*
- ❖ **ktoś odejmuje sobie od ust** 'ktoś oszczędza nawet na jedzeniu po to, by zaspokoić czyjeś potrzeby': *Wykształcenie jest w dzisiejszym świecie cenną wartością, dlatego rodzice robią wszystko, by ich dzieci zdobyły dobry zawód. Często sto odejmują sobie od ust, aby być w stanie opłacić studia na prestiżowych uczelniach. Edukacja dzieci jest dla nich ważniejsza niż ich dostatnie życie.*
- ❖ **ktoś ofiarowałby komuś gwiazdkę z nieba** 'ktoś jest gotowy, chętny uczynić dla kogoś wszystko, nawet to, co wydaje się niemożliwe': *On ofiarowałby ci gwiazdkę z nieba! Nie zastanawiaj się, daj mu szansę i umów się z nim na randkę.*
- ❖ **ktoś podaje, podał komuś pomocną dłoń** 'ktoś pomaga komuś, wspiera kogoś': *Dziękuję wszystkim moim przyjaciółom, ale i osobom, których nie znam osobiście. Oni też mi pomogli w pewnym momencie, podali pomocną dłoń, wspierali mnie dobrym słowem i uśmiechem.*
- ❖ **ktoś wyciągnął do kogoś pomocną / przyjazną dłoń** 'ktoś pomógł komuś': *Gdy wichura zerwała dach*

na ich zabudowaniach, mieszkańcy okolicznych wsi wyciągnęli do nich pomocną dłoń. Zebrali pieniądze i pomogli odbudować zniszczone budynki.

- ❖ **ktoś wyświadcza, wyświadczył komuś przysługę** 'ktoś pomógł komuś': *To dla mnie wielka przyjemność i zaszczyt, że mogłem państwu wyświadczyć tę drobną przysługę.*

20.d. zgoda, porozumienie

- ❖ **jak jeden mąż** 'zgodnie, wszyscy razem, bez wyjątku': *Wszyscy mieszkańcy wsi jak jeden mąż przeciwstawili się wycinaniu drzew w pobliskim lesie.*
- ❖ **ktoś bije się / uderzył się w piersi** 'ktoś przyznaje się do winy, żałuje czegoś, okazuje skruchę': *Biję się w piersi, nigdy nie wierzyłam, że Frankowi uda się pokonać chorobę alkoholową. To cudownie, że ja dziś muszę przyznać się do błędu, a Franek może cieszyć się powrotem do normalnego życia.*
- ❖ **ktoś dał komuś święty spokój** 'ktoś przestał kogoś dręczyć, wtrącać się w cudze sprawy': *Wreszcie Robert dał jej święty spokój. Po długim procesie doszli do porozumienia i podzielili udziały w firmie zgodnie z wyrokiem sądu.*
- ❖ **ktoś i ktoś mówią jednym głosem** 'o osobach mających takie samo zdanie, żyjących w zgodzie': *Rodzice mogą mieć odmienne zdanie na wiele tematów, ale ważne jest, aby w sprawach wychowania dzieci mówili jednym głosem.*
- ❖ **ktoś jest tego samego zdania** 'ktoś zgadza się z kimś, uważa tak samo, jak on': *Jestem tego samego zdania, co Twój mąż. Nie powinnaś teraz wyjeżdżać na staż zagraniczny, bo jesteś potrzebna dzieciom.*

- ❖ **ktoś znajduje, znalazł z kimś wspólny język** 'o ludziach, którym udało się dojść do porozumienia dzięki wspólnym doświadczeniom, podobnym poglądom': *Odkąd zaczętem mówić otwarcie o kłopotach, znalazłem z rodzicami wspólny język.*

20.e. wyrażanie uznania, szacunku, podziwu

- ❖ **achy i ochy; ochy i achy** 'nadmierne zachwyty nad kimś, nad czymś': *Nie wiem, czy jego projekt zasługuje na takie ochy i achy. Znam lepsze pomysły.*
- ❖ **coś przynosi komuś zaszczyt** 'coś jest przedmiotem czyjejś dumy, chwały': *Pańska propozycja przynosi mi zaszczyt, chętnie pracowałbym w tej fundacji, nie mogę jednak przyjąć tego stanowiska, bo mam już inne zobowiązania.*
- ❖ **czapki z głów!** 'wyraz podziwu dla kogoś lub czegoś': *Jeszcze niedawno nikt w nich nie wierzył, a teraz mają takie osiągnięcia, że czapki z głów! Pięć zwycięstw i szansa na złoty medal.*
- ❖ **ktoś chyli czoła / czoło (przed kimś)** 'ktoś składa hołd komuś, wyraża uznanie dla kogoś, ktoś darzy kogoś szacunkiem': *Chylę czoło przed ludźmi, którzy bezinteresownie pomagają osobom starszym i niepełnosprawnym.*
- ❖ **ktoś cieszy się dobrą opinią** 'ktoś jest oceniany pozytywnie przez innych ludzi': *Rodzice byli dumni z syna. W szkole był wzorowym uczniem, a kiedy podjął pracę w biurze projektowym, cieszył się dobrą opinią przełożonych, ale koledzy nie darzyli go sympatią.*
- ❖ **ktoś jest / znajduje się, znalazł się na świeczniku** 'o kimś, kto jest osobą powszechnie znaną, zajmuje

20.e. – 21.a.

bardzo wysokie stanowisko': *To oczywiste, że od osób, które są na świeczniku, możemy wymagać więcej niż od przeciętnych obywateli. Oni powinni dawać przykład wysokiej kultury i uczciwości.*

- ❖ **ktoś ma zaszczyt** 'ktoś czuje się czymś wyróżniony, coś jest przedmiotem czyjejś dumy; także zwrot grzecznościowy poprzedzający zwykłą czyjąś wypowiedź lub przedstawienie gościa': *Chciałabym podzielić się z państwem moim wspomnieniem z wczesnej młodości. Otóż dzięki mojemu wujkowi miałam zaszczyt poznać osobiście największego polskiego kompozytora współczesnego. # Mam zaszczyt przedstawić państwu naszego gościa. Jest nim znany i ceniony publicysta tygodnika „Polityka”.*
- ❖ **ktoś nie może wyjść z podziwu** 'ktoś wyraża zachwyt dla kogoś, dla czegoś': *Lubię oglądać teleturynie. Ostatnio nie mogłem wyjść z podziwu, jakie talenty ujawnili młodzi ludzie z naszego miasta.*
- ❖ **ktoś stracił twarz** 'ktoś – darzony zaufaniem przez innych ludzi – stracił dobrą opinię, często wskutek głośnej afery': *Dyrektor teatru stracił twarz, gdy potwierdziły się zarzuty aktorek o stosowanie mobbingu w pracy. Musiał zrezygnować z zajmowanego stanowiska.*
- ❖ **ktoś wyrobił sobie nazwisko** 'ktoś stał się znany, zyskał sławę, popularność, rozgłos': *Już na studiach prowadziła prace badawcze, kierowała kołem naukowym i publikowała artykuły. Jeszcze przed trzydziestką wyrobiła sobie nazwisko i została wyróżniona w rankingu „30 przed 30” miesięcznika „Forbes”.*
- ❖ **ktoś zachował twarz** 'ktoś nie stracił swego dobrego imienia, reputacji; ktoś wyszedł z trudnej sytuacji

z honorem, z godnością, nie stracił szacunku u innych ludzi': *Zaproponowano mi awans i podwyżkę, ale postawiono jeden warunek, miałem donosić na kolegów. Odmówiłem, chociaż potrzebowałem wyższej pensji. Zachowałem twarz, bo trzeba być wiernym swoim zasadom.*

- ❖ **tytan pracy** 'o człowieku bardzo pracowitym': *Pracuje od rana do wieczora. Nie znajduje czasu na odpoczynek. Mówią o nim, że jest tytanem pracy.*
- ❖ **ze świecą / ze świeczką szukać** (kogoś) 'o kimś kto ma rzadko spotykane cechy, przymioty, kto wyróżnia się bardzo pozytywnie': *Takiego nauczyciela to ze świecą szukać. Potrafi nauczyć wszystkich i wszystkiego! Szkoda, że tak późno go spotkałem.*

21. Nieprzyjemne traktowanie innych ludzi

21.a. niezyczliwe stosunki międzyludzkie

- ❖ **ktoś, coś jest komuś solą w oku** 'ktoś, coś budzi w kimś nieprzyjemne uczucia, daje powód do zazdrości, zawiści': *Niepotrzebnie pochwaliła się, że urlop spędzi na Wyspach Kanaryjskich. Zagraniczne wyjazdy były koleżankom z biura solą w oku. One nie miały bogatych mężów, nie stać ich było nawet na wczasy nad polskim morzem.*
- ❖ **ktoś jest źle widziany (gdzieś)** 'o kimś niepożądanym w jakimś środowisku, o osobie mającej złą opinię': *Przed wojną biedne nauczycielki były źle widziane na salonach arystokracji.*
- ❖ **ktoś ma kogoś dość** 'ktoś nie chce utrzymywać z kimś stosunków, ktoś

się chce kogoś pozbyć, zerwać z nim kontakt': *Czuje, że będziemy musieli się rozstać. Powiedz po prostu, że masz mnie dość.*

- ❖ *ktoś ma kogoś, czegoś powyżej uszu; ktoś ma kogoś, czegoś po dziurki w nosie pot.* 'ktoś jest czymś zmęczony, niezadowolony z obecnej sytuacji, ktoś chce się kogoś, czegoś pozbyć': *Jestem zmęczony. Mam po dziurki w nosie Grażyny i jej ciągłych awantur. Najchętniej spakowałbym walizki i wyjechał jak najdalej stąd.*
- ❖ *ktoś nie chce kogoś znać* 'ktoś nie chce utrzymywać z kimś stosunków, ktoś się chce kogoś pozbyć, zerwać z nim kontakt, ponieważ się na nim zawiodł': *Koleżanki widziały w kinie mojego chłopaka z inną dziewczyną. Kiedy mi o tym powiedziały, napisałam mu SMS-a, że to koniec i że nie chcę go znać.*
- ❖ *ktoś odpłaca, odpłacił komuś pięknym za nadobne* 'ktoś traktuje kogoś tak, jak wcześniej został przez niego potraktowany, odpłaca złem za zło, mści się na kimś': *Ja mam ci pomóc?! Zapomniałeś już, jak mnie poniżyłeś i upokorzyłeś? Teraz mogę ci jedynie odpłacić pięknym za nadobne. Radź sobie sam!*
- ❖ *ktoś patrzy komuś na ręce* 'ktoś nie ma do kogoś zaufania, dlatego go pilnuje, kontroluje': *Nasz szef ma z nami dobry kontakt i nam ufa, ale nowo zatrudnionym pracownikom na wszelki wypadek patrzy na ręce.*
- ❖ *ktoś patrzy na kogoś bykiem pot.* 'ktoś patrzy na kogoś z niechęcią, złością, wrogością': *Przestań się już na mnie gniewać. Nie patrz na mnie bykiem, bo nie jestem twoim wrogiem.*
- ❖ *ktoś patrzy na kogoś krzywo; ktoś patrzy na kogoś krzywym okiem*

'ktoś odnosi się niechętnie do kogoś lub czegoś': *Nie martw się, na razie jesteś dla nich obcy i patrzą na ciebie krzywym okiem, ale jak cię bliżej poznają i zobaczą, że mogą się od ciebie dużo nauczyć, zmienią swoje nastawienie.*

- ❖ *ktoś patrzy na kogoś wilkiem* 'odnosi się do kogoś z niechęcią i wrogością, traktuje kogoś nieprzyjaźnie': *Paweł i Bartek to moi najlepsi uczniowie, ale od czasu, kiedy walczą o pierwsze miejsce w konkursie matematycznym, zaczęli się odnosić do siebie z wrogością. Musiałam ich prosić, by przestali patrzeć na siebie wilkiem, bo idą święta i trzeba postarać się być miłym dla innych.*
- ❖ *ktoś patrzy spođe łba (na kogoś) pot.* 'ktoś odnosi się do kogoś z niechęcią, traktuje kogoś nieprzyjaźnie, nieżyczliwie, wrogo; patrzy na kogoś nieufnie lub wrogo, patrzy na kogoś z ponurym wyrazem twarzy': *Latem od czasu do czasu odwiedzaliśmy wiejskie kluby, szukając okazji do zabawy. Niekiedy spotykaliśmy tam ludzi, którzy patrzyli na każdego obcego spođe łba. Wyczuwając ich niechęć, a nawet wrogie nastawienie, szybko opuszczaliśmy ich teren.*
- ❖ *ktoś przyjął kogoś chłodno* 'ktoś potraktował kogoś z obojętnością': *Rodzice narzeczonej przyjęli mnie chłodno, widąc uznali, że nie jestem wystarczający bogaty, by wejść do ich rodziny.*
- ❖ *ktoś utopiłby kogoś w łyżce wody* 'o kimś, kto nienawidzi kogoś tak bardzo, że nie pominąłby żadnej okazji, żeby mu zaszkodzić': *Od jakiegoś czasu pochłaniała go myśl o zemście. Swego przeciwnika tak nienawidził, że gdyby mógł, utopiłby go w łyżce wody.*

21.a.

21.b. lekceważenie

- ❖ *ktoś gra, zagrał komuś na nosie* 'ktoś nie potraktował kogoś poważnie, zadurzył z kogoś, okazując mu brak szacunku': *Wśród dilerów sprzedających narkotyki wielu jest takich, którzy dzięki swojej pozycji i znajomościom ze światem polityki bezkarnie grają na nosie policjantom.* # *Niedoceniana w środowisku piłkarskim drużyna z małego miasteczka zagrała konkurentom na nosie i zajęła pierwsze miejsce w konkursie.*
- ❖ *ktoś leci (sobie) w kulki pot.* 'ktoś nie traktuje kogoś poważnie, lekceważy go; ktoś irytuje kogoś swoim zachowaniem; zwodzi go, nie dając mu jednoznacznej odpowiedzi': *Od pewnego czasu mam wrażenie, że Janek leci sobie w kulki. Nie słucha, co do niego mówię, nie dotrzymuje obietnic. Umawia się ze mną, że będzie po piętnastej, a dochodzi już osiemnasta, a jego ani widu, ani słychu. Mam już dość takiego traktowania!*
- ❖ *ktoś ma kogoś, coś gdzieś pot.* 'ktoś zupełnie się z kimś lub czymś nie liczy, lekceważy kogoś, coś': *Porozmawiaj z Zosią. Ona ma gdzieś nasze obawy i nie chce nam nic powiedzieć, może ty ją przekonasz, by nie wyjeżdżała.*
- ❖ *ktoś ma kogoś, coś w dużym / w głębokim poważaniu pot.* 'ktoś zupełnie się z kimś lub czymś nie liczy, lekceważy kogoś, coś; określenie ironiczne': *Dziennikarze przytaczają liczne przykłady lekceważenia ich pytań przez ministerstwa i urzędy. Rzecznik pewnego ministerstwa, kiedy był najbardziej potrzebny, nie odbierał telefonów, ani nie odpisywał na maile, miał w głębokim poważaniu udzielać odpowiedzi.*
- ❖ *ktoś ma kogoś, coś w nosie pot.* 'ktoś lekceważy kogoś, coś; zupełnie się czymś, kimś nie przejmując, jest obojętny wobec czegoś, kogoś, ma negatywny stosunek do kogoś, czegoś': *Nie byłoby tylu wypadków drogowych, gdyby kierowcy nie mieli w nosie przepisów i jechali z dozwoloną prędkością.* # *Musimy się rozstać. Nie zamierzam dłużej znosić twoich humorów i ciągłych pretensji, skoro masz w nosie mnie, moją pracę i moje starania o lepsze mieszkanie.*
- ❖ *ktoś traktuje kogoś jak powietrze* 'ktoś ignoruje kogoś, udaje, że go ktoś nie obchodzi, celowo kogoś nie dostrzega': *Jak długo jeszcze będziecie mnie traktować jak powietrze? Przecież to nie moja wina, że nie podpisaliśmy tego kontraktu!*
- ❖ *ktoś traktuje kogoś per noga pot.* 'ktoś odnosi się do kogoś lekceważąco, pogardliwie': *Widziałas jak Maciej nadskakuje Dance? Wczoraj pomagał jej przy prezentacji, dziś naprawiał drukarkę. On dla niej zrobiłby wszystko, a ona traktuje go per noga.*
- ❖ *ktoś traktuje kogoś z góry* 'ktoś okazuje komuś swoją wyższość, lekceważy kogoś': *Swoich rówieśników traktowała z góry i to powodowało, że nie miała przyjaciół.*
- ❖ *ktoś traktuje, potraktował kogoś jak psa / jak śmiecia pot.* 'ktoś bardzo źle kogoś traktuje, ponieważ kimś': *W regionach, w których nie ma zakładów przemysłowych i panuje wysokie bezrobocie, pracownicy najemni traktowani są jak śmiecie. Nikt o nich nie dba, bo w każdej chwili na ich miejsce można znaleźć innych chętnych do pracy.* # *Co z tego, że jest bezdomny? Nie mogę na to pozwolić, żeby traktowano go jak psa.*

21.c. kłótnia, konflikt

- ❖ **burza w szklance wody** 'kłótnia, awantura, spór o coś mało istotnego': *Cała ta awantura o bójkę na ulicy to była burza w szklance wody. Okazało się, że to trening sportowy, który lokalne media uznały za zaplanowaną akcję.*
- ❖ **kość niezgody; coś jest kością niezgody** 'przedmiot konfliktu, powód sporu; coś jest przyczyną konfliktu, powodem sporu': *Nagroda dyrektora stała się kością niezgody. Przecież nikt się nie spodziewał, że dostanie ją Edyta. Doskonale wiemy, że należała się Anecie. # Wszystkie partie polityczne doszły do porozumienia, że konieczne są wcześniejsze wybory parlamentarne, ale kością niezgody jest ich termin. Koalicja rządząca chce przeprowadzić je już w maju, zanim całkowicie straci poparcie, natomiast partie opozycyjne proponują termin we wrześniu.*
- ❖ **ktoś dolewa, dolał oliwy do ognia** 'ktoś doprowadza do eskalacji konfliktu': *Politycy nie umieli zakończyć konfliktu, tylko dolewali oliwy do ognia. Podczas każdej debaty awanturowali się o kolejne punkty programu wyborczego, aż sprawa skończyła się w sądzie.*
- ❖ **ktoś drze z kimś koty** pot. 'o osobach, które ciągle się ze sobą kłócą': *Przez piętnaście lat darliśmy z żoną koty, bo moim zdaniem wydawała zbyt dużo pieniędzy, a ona uważała, że kupuje tylko niezbędne rzeczy. Odkąd zmieniłem pracę i więcej zarabiam, w domu panuje spokój.*
- ❖ **ktoś i ktoś biorą, wzięli się za łby** pot. 'o osobach prowadzących spór, kłótnię, w wyniku których dochodzi do szarpaniny, bójki': *Chłopcy na boisku posprzeczali się i wzięli się za łby, na szczęście nikomu nic się nie stało.*
- ❖ **ktoś jest z kimś na bakier** pot. 'ktoś jest z kimś skłócony, gniewa się na kogoś, pozostaje z kimś w złych stosunkach': *Ze szwagrem nie rozmawiam od dawna. On ma tak konfliktowy charakter, że ze wszystkimi jest na bakier.*
- ❖ **ktoś ma z kimś na pieńku** pot. 'ktoś jest z kimś skłócony, ktoś ma z kimś niedobre stosunki, jest w konflikcie; ktoś ma do kogoś pretensje, żal': *Niedawno wprowadziła się do naszego bloku starsza kobieta. Od początku naszej znajomości mamy z nią na pieńku, bo zamiast z nami rozmawiać, od razu złożyła na nas skargę za zakłócanie ciszy i spokoju. A przecież my od lat żyjemy z sąsiadami w dobrych stosunkach, nie wchodzimy z nimi w konflikty, nawet radia nie włączamy zbyt głośno.*
- ❖ **ktoś postawił, stawia coś na ostrzu noża** 'ktoś domaga się, aby ktoś inny załatwił jakąś sprawę, aby rozwiązał jakiś problem; żąda zdecydowanej odpowiedzi lub podjęcia ostatecznej decyzji; ktoś dąży do rozstrzygnięcia jakiegoś sporu, konfliktu': *Minister zdrowia postawił sprawę na ostrzu noża. Nie może zabraknąć szczepionek.*
- ❖ **ktoś robi komuś (o coś) scenę** 'ktoś wywołuje kłótnię, awanturę, występuje z pretensjami w sposób gwałtowny, uzewewnętrzniając swoją urazę do kogoś': *Z Weroniką boję się pokazać wśród znajomych. Ona potrafi o byle głupstwo zrobić taką scenę, że człowiek nie wie, gdzie się podziać!*
- ❖ **ktoś wyprowadza, wyprowadził kogoś z równowagi** 'ktoś spowodował czyjeś rozdrażnienie, wybuch gniewu, zniecierpliwienie, zdenerwowanie u kogoś': *Nie musiałaś*

21.c. – 21.e.

wypominać mu wyskoków sprzed dziesięciu lat. Mogła się domyślić, że przez te swoje gorzkie uwagi znowu wyprowadzisz go z równowagi. Jeśli tak będziesz z nim rozmawiać, nigdy nie dojdziecie do porozumienia.

- ❖ **ktos żyje (z kimś) jak pies z kotem** 'ktoś klóci się z kimś ciągle, ma z kimś złe stosunki, żyje z kimś w niezgodzie; ktoś nie znosi kogoś, nie toleruje kogoś': *Od kiedy wujek stracił pracę i znowu zaczął pić, bardzo pogorszyło się w ich domu. Ciocia coraz częściej traci cierpliwość i wiem od ich syna, że od pół roku żyją jak pies z kotem. Ciągłe się kłócą i nie ma nadziei na poprawę.*
- ❖ **noga czyjaś gdzieś nie postanie, nie powstała pot.** 'ktoś mówi, grozi, że z jakichś powodów (np. doznanej krzywdy, braku zgody na coś) nigdy więcej nie pojawi się w jakimś miejscu; ktoś grozi, że zrywa kontakty z kimś lub z jakąś grupą ludzi; często używane w pierwszej osobie liczby pojedynczej': *Nie myślcie sobie, że po tym, jak potraktowała mnie wasza matka, będę chciał was odwiedzać. Moja noga nigdy więcej w tym domu nie postanie. Musicie radzić sobie sami.*

21.d. sprzeciw, odmowa, bunt

- ❖ **ani mi się śni** 'na pewno nie, absolutnie nie; ktoś nie ma zamiaru czegoś zrobić': *Nie, nie! Nie będzie żadnych naleśników! Zobacz, która jest godzina! Ani mi się śni wstawać o trzeciej w nocy, żeby zaspokoić twoje zachcianki.*
- ❖ **bierny opór** 'przeciwstawianie się komuś lub czemuś bez użycia siły, bez przemocy': *Ekolodzy przystąpili do akcji biernego oporu. W środku puszczy zablokowali*

dwa kombajny do wycinania lasu i wspięli się na drzewa.

- ❖ **ktos broni się przed kimś, przed czymś rękami i nogami** 'ktoś bardzo nie chce czegoś, ucieka przed czymś z całej mocy, ze wszystkich sił, z determinacją, z uporem; wzbrania się przed kimś lub przed czymś': *Janek skończył już 40 lat i ciągle był kawalerem. Przed małżeństwem bronił się rękami i nogami. Kobiety podobały mu się, ale się ich bał. Wolał spędzać czas samotnie i łowić ryby. Myślał, że kiedy się ożeni, to straci wolność.*
- ❖ **młody gniewny** 'ktoś, kto ostentacyjnie manifestuje swój sprzeciw, wyraża krytyczny stosunek do świata i akcentuje swą niezależność; buntownik': *We współczesnym pokoleniu są coraz liczniejsze grupy młodych gniewnych, którzy swoim buntem i brakiem zgody na zasady obowiązujące w społeczeństwie konsumpcyjnym propagują idee ekologii i ochrony środowiska.*
- ❖ **nie dla psa kielbasa pot.** 'ktoś nie zasługuje na coś': *Ta porcja nie jest dla ciebie. Swoją już zjadłeś. Zostaw, nie dla psa kielbasa.*
- ❖ **nie ma głupich pot.** 'nie jestem naiwny, nie dam się zwieść, oszukać, wykorzystać': *Nie ma głupich, nie pożyczę ci mojego auta, bo nie mam żadnej pewności, że oddasz mi je całe. Wiem, że lubisz wypić i jeszcze po pijanemu spowodujesz wypadek.*
- ❖ **nie ma mowy (o czymś)** 'na pewno nie, absolutnie nie': *Nie zgadzam się, nie będę jego żoną. Nie ma mowy. Nie kocham go.*

21.e. zachowanie agresywne, bicie, stosowanie przemocy

- ❖ **argument siły** 'przemoc, użycie siły w celu udowodnienia swojej

racji, przewagi': *Pamiętaj, że dobry przywódca stara się rozmawiać ze wszystkimi i ich przekonywać. Kiedy sięga po argument siły, przegrywa.*

- ❖ **ktoś bierze, wziął kogoś do galopu** 'ktoś zaczął kogoś ponaglać, zmuszać do intensywniejszej pracy; określenie żartobliwe': *Nowy trener zapowiedział, że weźmie nas do galopu i w końcu zaczniemy odnosić sukcesy.*
- ❖ **ktoś bierze, wziął kogoś w obrotu pot.** 'ktoś dręczy kogoś, wymusza na kimś określone zachowanie': *Kiedy policjanci wzięli go w obroty, przestał wymyślać dziwne historie i przyznał się do kradzieży.*
- ❖ **ktoś bierze, wziął kogoś za mordę / za pysk pot.** 'ktoś stosuje wobec kogoś przemoc, brutalnymi metodami wymusza na kimś posłuszeństwo, bezwzględnie podporządkowuje sobie kogoś; określenie wulgarne': *W sekcie wymagane było bezwzględne posłuszeństwo. Psychopatyczny przywódca wprowadził swoje zasady i wziął wszystkich swoich podwładnych za pysk.*
- ❖ **ktoś daje, dał, komuś szkołę pot.** 'ktoś zmusił kogoś do ciężkiej, wytężonej pracy, do działania w jakichś trudnych warunkach; ktoś jest surowy, wymagający dla kogoś, surowo obchodzi się z kimś, dokucza komuś': *Mamy bardzo wymagających trenerów. Dają nam niezłą szkołę, ale dzięki nim mamy wyniki i co roku nasza drużyna zdobywa mistrzostwo. # Cieszę się, że jesteś harcerzem. Dobrze, że już wkrótce wyjedziesz na obóz w góry. Tam ci dadzą szkołę. Mam nadzieję, że wrócisz odmieniony, silny i pewny siebie.*
- ❖ **ktoś dał komuś w kość pot.** 'ktoś zmusił kogoś do ciężkiej, wytężonej pracy, do działania w jakichś

trudnych warunkach; ktoś dokuczał komuś, zameczał kogoś': *Już pierwszego dnia trenerzy na obozie sportowym tak nam dali w kość, że wieczorem wcześniej położyliśmy się spać i nikt nie miał ochoty ani na żarty, ani na rozmowy.*

- ❖ **ktoś dobrał się, dobiera się komuś do skóry; ktoś dobrał się, dobiera się do czyjejś skóry pot.** 'ktoś ma zamiar ukarać kogoś, chce komuś dokuczyć, sprawić mu lanie': *Już ja ci się dobiore do skóry! – krzyknął nagle sprzedawca, widząc złodzieja uciekającego z torbą pełną bananów zabranych z ulicznego straganu. # Kiedy wreszcie prokuratorzy i sędziowie dobiórą się do skóry przedsiębiorcom, którzy bezkarnie niszczą środowisko, wylewając ścieki do rzek lub zatruwając powietrze toksycznym dymem.*
- ❖ **ktoś dorwał, dorwie / dostał, dostanie kogoś w swoje ręce pot.** 'ktoś złapał, schwycił kogoś, aby go ukarać, zemścić się na nim': *Przez dwa miesiące z piwnic ginęły różne przedmioty. W końcu mieszkańcy osiedla zastawili pułapkę i dorwali złodzieja w swoje ręce. # Jak ja go dostanę w swoje ręce, to on pożałuje, że mnie okłamał.*
- ❖ **ktoś podnosi, podniósł rękę na kogoś** 'ktoś bije, uderzył kogoś; ktoś występuje przeciw komuś': *Kiedy mąż podniósł rękę na najstarszego syna, wiedziała, że ta awantura źle się skończy. # Buntownicy, którzy podnoszą rękę na przedstawicieli władzy, zostaną przykładnie ukarani.*
- ❖ **ktoś popamięta ruski miesiąc / rok** 'ktoś zostanie tak mocno ukarany, że zapamięta to na bardzo długo': *Filip mnie oszukał. Ale już obmyśliłem zemstę, tak że popamięta ruski miesiąc!*

21.e. – 21.f.

- ❖ **ktoś porachował / policzył komuś kości pot.** 'ktoś dotkliwie kogoś pobił': *Nie wtrącaj się do nie swoich spraw, zmykaj stąd, bo porachujemy ci kości!*
- ❖ **ktoś przetrzepał / wygarbował komuś skórę pot.** 'ktoś dotkliwie kogoś, pobił': *Uważaj, ojciec przetrzepie ci skórę, jak zobaczy, że zniszczyłeś książki.* # *Mój ojciec miał proste zasady wychowawcze – od czasu do czasu wygarbował mi skórę, może dzięki temu nie popełniłem większych błędów życiowych.*
- ❖ **ktoś przyparł, przypiera kogoś do muru** 'ktoś zmusił kogoś do wykonania czegoś, do powiedzenia czegoś; ktoś stawia kogoś w sytuacji bez wyjścia, nie pozwala mu się wykręcić': *Długo nie chciał się przyznać rodzicom do swojej porażki. Kiedy go jednak przyparli do muru, powiedział całą prawdę o swej rezygnacji ze studiów.*

21.f. upominanie, karcenie i karanie

- ❖ **ktoś daje, dał komuś nauczkę pot.** 'ktoś ukarał kogoś za coś, aby długo popamiętał karę; pokazał komuś, że się źle zachował, pouczył go, jak należy postępować; ostro skarcił kogoś': *Kiedy Wojtek dowiedział się, że chuligani z siódmej klasy dokuczali jego młodszemu braciom, zebrał swoich kolegów z podwórka i razem postanowili dać im nauczkę. Najpierw ich publicznie ośmieszyli, a potem sprawili im takie lanie, że od tej pory siódmoklasiści przestali zaczepiać słabszych.*
- ❖ **ktoś dał komuś po łapach / po nosie pot.** 'ktoś ukarał kogoś, przywołał kogoś ostro do porządku, udzielił komuś reprymendy': *Dobrze się stało, że Wiesiek dał siostrze po nosie. Może wreszcie*

przestanie się wtrącać do jego małżeńskich spraw.

- ❖ **ktoś dobrze się zapowiada** 'o kimś, kto w przyszłości odniesie sukces w jakiejś dziedzinie, kogo czeka dobra przyszłość': *Jacek jest jeszcze w liceum i jak każdy w tym wieku dobrze się zapowiada. Niewątpliwie jest ciekawym muzykiem, ale czy zostanie prawdziwym artystą, czas pokaże.*
- ❖ **ktoś dostał po nosie / po głowie / po uszach pot.** 'ktoś został skarcony, dostał nauczkę': *Wcale mnie to nie dziwi, że Franek dostał od szefa po nosie – może nie będzie już taki zarozumiały.* # *Robert dostał od mamy po głowie, ponieważ nie posprzątał swojego pokoju. Wczoraj jeszcze obiecywał, że zrobi porządek, ale szybko o tym zapomniał.*
- ❖ **ktoś dostał za swoje pot.** 'ktoś został ukarany, poniósł konsekwencje swojego złego postępowania': *Dobrze, że dostał za swoje, może teraz zastanowi się, zanim komuś zrobi krzywdę.*
- ❖ **ktoś natarł, natrze komuś uszu** 'ktoś udzielił komuś nagany, nakrzyczał na kogoś, skarcił go': *Mama znowu natrze mi uszu, że nie noszę czapki. Zapomniałem ją wziąć, gdy wychodziłem z domu. Nie sądziłem, że na dworze jest taki mróz.*
- ❖ **ktoś przemówił, przemawia komuś do sumienia** 'ktoś upomina kogoś, zwraca mu uwagę na niewłaściwe zachowanie': *Proszę cię, przemów mu do sumienia! Spróbuj go zmusić do zajęcia się dziećmi i do pomocy żonie.*
- ❖ **ktoś przytarł / utarł komuś nosa** 'ktoś upokorzył kogoś, dał komuś nauczkę': *Ona jest nieznoszna. Myśli, że na wszystkim się zna najlepiej. Próbowала nami rządzić, ale na szczęście przytarliśmy jej nosa.*

Już nie próbuje nas ustawiać. # Dużo by dał za to, gdyby udało się utrzyć nosa temu zarozumiałemu koledze. Całe godziny zastanawiał się, jak go nauczyć pokory.

- ❖ *ktos przytarkł komuś rogów* 'ktos dał komuś nauczkę, poskromił kogoś': *Wynosił się nad wszystkich, aż przytarto mu rogów.*
- ❖ *ktos przywołuje kogoś do porządku* 'ktos zwraca komuś uwagę na niewłaściwe zachowanie': *Tylko matka potrafiła przywołać go do porządku. Słowa innych ludzi nie robiły na nim wrażenia.*
- ❖ *ktos robi komuś wymówki* 'ktos okazuje komuś niezadowolenie, wyraża zastrzeżenia z powodu czyjegoś postępowania': *Żona ciągle robi mi wymówki, że za mało czasu i uwagi poświęcam dzieciom. Muszę przyznać, że ma trochę racji.*

21.g. drażnienie i dokuczanie

- ❖ *ktos, coś działa komuś na nerwy* *pot.* 'ktos, coś jest powodem czyjegoś zdenerwowania, drażni, złości kogoś': *Ta dziewczyna działa mi na nerwy, bo ciągle każe na siebie czekać, spóźnia się na spotkania i nie szanuje naszego czasu.*
- ❖ *ktos, coś działa na kogoś jak (czerwona) płachta na byka* *pot.* 'ktos, coś drażni kogoś samą swoją obecnością, czyjeś zachowanie wzbudza w kimś niechęć, doprowadza kogoś do irytacji': *Na mnie wypowiedzi polityków o prawie i sprawiedliwości działają jak czerwona płachta na byka. Przecież wiadomo, że oni dbają tylko o własne interesy, wcale nie chodzi im o przestrzeganie prawa.*
- ❖ *ktos bawi się cudzym kosztem; ktos bawi się czyimś kosztem* 'ktos śmieje się z kogoś, dokucza komuś':
 - *Nie wiedziałam, że lubisz się bawić cudzym kosztem! A po-*

myślałaś, jak byś się czuła, gdyby to z ciebie się śmiali?

- *Nie przesadź, przecież nic się nie stało. Codziennie ludziom przydarzają się jakieś śmieszne sytuacje, ale już następnego dnia o nich nikt nie pamięta. # Kiedy opowiadasz w towarzystwie o moich pomyłkach, nie czuję się z tym dobrze. Wszyscy bawią się moim kosztem, a ja tracę humor i przestaję wierzyć w siebie.*
- ❖ *ktos bawi się z kimś w chowanego* *pot.* 'ktos unika kogoś, nie daje mu jednoznacznej odpowiedzi, zwodzi kogoś': *On nie jest wobec mnie szczery. Znika na kilka dni i się do mnie nie odzywa. Myślę, że wcale nie chce ze mną jechać na urlop. Po prostu bawi się ze mną w chowanego.*
- ❖ *ktos bawi się z kimś w ciuciubabkę* 'ktos oszukuje kogoś, zwodzi go, nabiera go, nie jest w stosunku do niego uczciwy, szczery': *Nie zamierzam się z wami bawić w ciuciubabkę. Albo jasno mówicie, jaki macie plan na spłacenie długów, albo kończymy naszą współpracę.*
- ❖ *ktos bawi się z kimś w kotka i myszkę* 'ktos zwodzi, oszukuje kogoś, manipuluje i bawi się kimś': *Dziewczyno, czy ty nie widzisz, że twój pracodawca bawi się z tobą w kotka i myszkę? Od miesięcy zwodzi cię obietnicą awansu, ale nowej umowy nie zamierza ci zaproponować. Nie płaci ci za nadgodziny, nie odbiera telefonów, a ciągle ma nowe wymagania.*
- ❖ *ktos dopiekl komuś do żywego* 'ktos boleśnie kogoś dotknął, mocno obraził': *Podczas zebrania kierownik wyśmiał mój projekt, czym dopiekl mi do żywego. Nigdy nie zapomnę mu tego.*

21.g. – 21.h.

- ❖ *ktoś doprowadza, doprowadził kogoś do białej gorączki; coś doprowadza, doprowadziło kogoś do białej gorączki* 'ktoś swoim zachowaniem, swoją postawą lub słowami powoduje u kogoś innego stan wzburzenia, wściekłość': *Twoje zapominalstwo, ciągle spóźnienia i bałagan w pokoju doprowadzają mnie do białej gorączki.*
- ❖ *ktoś dotknął kogoś do żywego* 'ktoś boleśnie komuś dokuczył, bardzo go obraził': *Redaktor naczelny wypowiedział kilka złośliwych uwag na temat mojego artykułu, a jego podejrzenie o plagiat dotknęło mnie do żywego. Chyba zerwę z nim współpracę.*
- ❖ *ktoś nadepnął komuś na odcisk* 'ktoś swoim zachowaniem lub słowami dotknął kogoś, uraził; naraził się komuś': *Wydawało się, że był spokojnym człowiekiem, ale kiedy ktoś nadepnął mu na odcisk, wpadł w gniew i przez dłuższy czas nie mógł zapanować nad sobą.*
- ❖ *ktoś napsuł komuś krwi* 'ktoś dokuczył komuś, drażnił kogoś swoim zachowaniem, dał się we znaki, wprawił w zły humor, spowodował zły nastrój': *Czy to nie dziwne, że do dziś pamiętam tych moich wychowanków, którzy przed laty swoimi wygłupami napsuli mi sporo krwi? Dziś nie mam do nich żalu, taka jest młodość.*

21.h. oszukiwanie

- ❖ *ktoś nabił kogoś w butelkę pot.* 'ktoś oszukał kogoś, okpił kogoś': *Nabił kolegę w butelkę, sprzedał mu zepsutą kamerę.*
- ❖ *ktoś pokazał komuś figę pot.* 'ktoś zwiódł kogoś, nie dał komuś': *Po-szedłem do Adama i poprosiłem go o małą pożyczkę. Chodziło o dwieście złotych, a on pokazał im figę.*

Chyba zadzwonię do Roberta – on mi nie odmówi.

- ❖ *ktoś robi dobrą minę do złej gry* 'ktoś udaje, że wszystko jest w porządku, chociaż tak nie jest': *Podczas rozwodu kolejne zdrady Daniela zaczęły wychodzić na jaw. Jemu nie pozostało nic innego, jak robić dobrą minę do złej gry.*
- ❖ *ktoś robi, zrobił z kogoś durnia / idiotę pot.* 'ktoś ośmiesza, kompromituje kogoś, ktoś nabrał, oszukał kogoś': *Przestań kłamać! Nie rób ze mnie idioty, bo przecież widzę, jak ona o ciebie zabiega. Powinneś jej być wdzięczny, że po tym wszystkim była przy tobie i cię nie zostawiła. # Nie wybaczę mu tego, na oficjalnym zebraniu pracowników publicznie mnie upokorzył i zrobił ze mnie durnia.*
- ❖ *ktoś stroi się w cudze piórka* 'ktoś udaje kogoś innego, niż jest naprawdę; ktoś z jakichś przyczyn podszywa się pod kogoś innego': *Dopiero teraz zrozumieliśmy, że Szczepan stroił się w cudze piórka i wcale nie był dziennikarzem, tylko blogerem, który starał się zaistnieć w mediach społecznościowych.*
- ❖ *ktoś udaje Greka / pot. głupiego* 'ktoś udaje, że czegoś nie rozumie, że nie wie, o co chodzi, że nie orientuje się w czymś': *Widziałam, jak kierownik zmiany rozmawiał z Jarkiem. Na przerwie pytam go, o czym była rozmowa, a on udaje Greka i dziwi się: jaka rozmowa?*
- ❖ *ktoś wpuszcza, wpuścił kogoś w maliny pot.* 'ktoś oszukał kogoś, podstępem spowodował, że ktoś znalazł się w trudnej sytuacji; ktoś wprowadzi kogoś w błąd': *Chcesz, żebym kupiła akcje na giełdzie? Nie proponuj mi takich rzeczy, nie dam się wpuścić w maliny. Przecież ja się na tym kompletnie nie znam.*

- ❖ **ktoś wpuścił kogoś w kanał** *pot.* 'ktoś oszukał, zwiódł kogoś, podstępem spowodował czyjąś trudną sytuację': *Koleżanka z pracy wpuściła mnie w kanał, pożyczyła ode mnie pieniądze i zniknęła. Wyjechała za granicę, nawet nie wiem, czy zamierza wrócić i oddać mi pożyczkę.*
- ❖ **ktoś wylewa / roni krokodyle łzy** 'ktoś udaje żal, ból, smutek, współczucie, skrucę; nieszczerze współczuje': *Już zapomniałeś, jak ją skrzywdziłeś. Było ci obojętne, jak potoczą się jej losy. Nieraz czytałeś jej wszystkiego najgorszego, a teraz wylewasz krokodyle łzy, że została samotną matką. Nie wierzę w twoją skrucę, powinienś jej pomóc, a nie użalać się nad sobą.*
- ❖ **ktoś wyprowadził kogoś w pole** 'ktoś oszukał, zwiódł kogoś': *Chceszjechać do pracy za granicę, a nie sprawdziłeś, czy ta firma działa legalnie? Nie bądź taki łatwowierny, mądrzejszych od ciebie oszuściwyprowadzili w pole.*
- ❖ **ktoś wystawił kogoś do wiatru** 'ktoś kogoś oszukał, zwiódł, nabrał kogoś': *Janek razem z kolegą zaplanował na wrzesień kilkudniowy wyjazd w góry, ale ten wystawił go do wiatru i pojechał z nowo poznaną dziewczyną nad morze. Ponieważ nie miał ochoty na samotne wędrowki, przełożył wyjazd na następny rok.*
- ❖ **ktoś wystrychnął kogoś na dudka** 'ktoś oszukał, ośmieszył, przechytrzył kogoś, zdrwił sobie z kogoś': *Myśleli, że robią dobry interes i bardzo się zdziwili, gdy zrozumieli, że zostali wystrychnięci na dudka. Okazało się, że kupili niesprawny samochód.*
- ❖ **ktoś zrobił kogoś w balona; ktoś robi z kogoś balona** *pot.* 'ktoś

oszukał, ośmieszył, okpił kogoś, zdrwił sobie z kogoś': *Myślał, że jest sprytny, a tak łatwo dał z siebie zrobić balona.*

- ❖ **ktoś zrobił kogoś w konia** *pot.* 'ktoś kogoś oszukał, nabrał, zwiódł': *Ta oferta jest moim zdaniem podejrzana. Pewnie jacyś cwaniacy chcą wyłudzić dane osobowe i włamać się na cudze konto w banku. Nie daj im się zrobić w konia. # Wiele osób uważa, że niełatwo zrobić ich w konia, ale ciągle przybywa osób poszkodowanych, którzy zostali oszukani w Internecie przez hakerów.*
- ❖ **ktoś zrobił, robi kogoś na szaro** *pot.* 'ktoś oszukał, nabrał kogoś': *Jeśli nie będziesz czytał umów, które podpisujesz, to się nie zdziw, że pewnego dnia trafisz na takiego kontrahenta, który robi cię na szaro.*

21.i. inne działania na czyjąś szkodę

- ❖ **krecia robota** 'podstępne działanie na szkodę innych, intrygi, knowania': *Nie podejrzewał, że prawdziwą przyczyną upadku firmy była krecia robota jednego ze współników. Kiedy zdemaskował jego intrygi, było już za późno na działania naprawcze.*
- ❖ **ktoś chodzi za kimś jak cień** 'ktoś obserwuje kogoś, śledzi kogoś, chodzi za kimś': *Chyba się w niej zakochał. Od tygodnia śledził każdy jej krok. Poznał jej codzienne zwyczaje, wiedział, gdzie robi zakupy i z kim się spotyka. W końcu zorientowała się, że chodzi za nią jak cień i postanowiła mu powiedzieć, co myśli o takim zachowaniu.*
- ❖ **ktoś chowa / ukrywa coś pod korcem** 'ktoś ukrywa coś, stara się zataić, utrzymać w tajemnicy': *Ja*

21.i.

prawdy pod korcem nie będę ukrywać, zaraz wszystkim powiem, co zrobiłeś z pieniędzmi zbieranymi na pomoc dla powodzian.

- ❖ *ktoś, coś miesza komuś w głowie* 'ktoś powoduje dezorientację u kogoś przez podawanie sprzecznych bądź nieprawdziwych informacji, także przez ich nadmiar': *Politycy z różnych ugrupowań zwykle mają przeciwstawne pomysły na ten sam temat. Co gorsze, często sami zmieniają zdanie i mieszaają ludziom w głowach. W rezultacie trudno się zorientować, jakie zmiany przepisów proponują poszczególne partie.*

- ❖ *ktoś ciosa komuś kołki na głowie* 'ktoś zupełnie się z kimś nie liczy, wykorzystuje czyjąś cierpliwość, dręczy go psychicznie, pozwala sobie na wszystko':

- *Słyszałaś, że Kowalczyk rzucił pracę nauczyciela? Podobno uczniowie starszych klas bezkarnie ciosali mu kołki na głowie.*

- *To możliwe, on jest cichy i spokojny, zbyt łagodnie traktował uczniów. Zamiast uczyć historii, powinien zostać bibliotekarzem.*

- ❖ *ktoś czepia się, uczepił się (kogoś) jak rzep psiego ogona pot.* 'ktoś narzuca się komuś, zamęcza go swoim towarzystwem; o kimś namolnym, natrętnym': *Czy ty nie masz nic do roboty? Chodzisz za mną krok w krok. Mam już dość twoich problemów i narzekań. Chcę ci pomóc, ale ty uczepiłeś się mnie jak rzep psiego ogona i nic sam nie robisz, żeby zmienić swoją sytuację. Nie możesz ciągle tylko na mnie liczyć, musisz wziąć się do pracy.*

- ❖ *ktoś depcze komuś po piętach* 'ktoś podąża czyjimiś śladami; ściga kogoś, jest na czyjims tropie':

Morderca z Ciechocinka próbuje przekroczyć granicę, ale służby specjalne depczą mu po piętach. To tylko kwestia czasu, kiedy groźny bandyta zostanie schwytany.

- ❖ *ktoś je komuś z ręki* 'o sytuacji, w której ktoś mający przewagę podporządkował sobie kogoś słabszego i uzależnił go od siebie':

- *Nie wiem, jaką on stosuje socjotechnikę, ale umie sobie wszystkich podporządkować.*

- *Przecież to proste, ma talent organizacyjny, znajomości, majątek i władzę. Stać go też na najlepszych prawników. Urzędnicy i radni go popierają, bo wiedzą, że bez jego znajomości i pieniędzy nic nowego w gminie by nie powstało. Nic dziwnego, że jedzą mu z ręki.*

- ❖ *ktoś kopie pod kimś dołki* 'ktoś działa podstępnie na czyjąś szkodę, intryguje': *Współpracownicy zażądali mu uznania szefa, uważali, że niesłusznie go faworyzuje, więc zaczęli kopać pod nim dołki, rozprowadzając plotki.*

- ❖ *ktoś ma coś na sumieniu* 'ktoś jest winny czegoś, wyrządził komuś coś złego': *Do więzienia trafiają ludzie, którzy mają na sumieniu najcięższe przestępstwa: rozboje, gwałty, morderstwa, kradzieże.*

- ❖ *ktoś ma długie ręce pot.* a) 'ktoś jest złodziejem, dopuszcza się kradzieży': *Pilnuj go, podobno ma długie ręce, a mamy tu trochę cennych przedmiotów, które mogą go skusić;* b) 'ktoś jest dla kogoś niebezpieczny, ponieważ ma wpływ, pieniądze, powiązania z osobami łamiącymi prawo': *W hotelu doszło do porachunków między gangami dilerów narkotykowych. Właściciel jednak nie wezwał policji, bo bał się, że mają oni długie ręce i mogą mu zaszkodzić.*

- ❖ *ktos ma kogoś na sumieniu* 'ktos jest winny czyjejś śmierci': *Młody kierowca ma sumieniu śmierć dwojga dzieci. Był nietrzeźwy i spowodował wypadek, w którym zginęło rodzeństwo przechodzące przez jezdnię.*
- ❖ *ktos ma kogoś w garści* pot. 'ktos uzależnił kogoś od siebie, ma nad kimś całkowitą przewagę': *Pracownicy tajnych służb przez lata gromadzili informacje kompromitujące urzędników miejskich, przez co mieli ich w garści. Bez względu na wykorzystywali swą przewagę, by wywierać na nich nacisk.*
- ❖ *ktos ma lepkie ręce* pot. 'ktos kradnie, jest złodziejem': *Kiedy wsiadacie do metra, pociągu lub tramwaju, pilnujcie swoich portfeli i smartfonów. Pamiętajcie, że możecie tam łatwo natknąć się na pasażerów, którzy mają lepkie ręce. Najlepiej unikajcie tłoku.*
- ❖ *ktos oddał / wyrządził / wyświadczył komuś niedźwiedzią przysługę* 'ktos, chcąc komuś pomóc, zaszkodził mu, ktoś wyświadczył komuś przysługę, która zamiast pożytku przyniosła szkodę': *Rodzice powinni się zastanowić, czy nie wyrządzają swoim dzieciom niedźwiedziej przysługi, kiedy zbyt wcześnie kupują im tablet czy telefon. Coraz więcej dzieci jest uzależnionych od urządzeń mobilnych. # Chciał pomóc młodszemu koledze, z którym mieszkał w akademiku. Zrobił za niego projekt budowlany. Wyświadczył mu jednak niedźwiedzią przysługę, bo wyszło na jaw, że oddana do oceny praca nie była samodzielna i chłopak musiał powtarzać semestr.*
- ❖ *ktos otwiera, otworzył puszkę Pandory* 'ktos spowodował świadomie lub nieświadomie sytuację, która

może się wymknąć spod kontroli, pociągnąć za sobą przykre i nieodwracalne konsekwencje': *Dziennikarze śledczy, opisując pojedyncze przypadki pedofilii w różnych krajach i środowiskach, otworzyli puszkę Pandory. Okazało się bowiem, że przestępstwa te mają dużo szerszy zasięg, niż przypuszczano, a ujawnianie kolejne afery wpływają na zmiany poglądów dużej części społeczeństwa.*

- ❖ *ktos owija, owinał (sobie) kogoś dookoła / wokół (małego) palca* 'ktos narzuca komuś we wszystkim swą wolę, ktoś podporządkował sobie kogoś, uczynił go uległym': *Agnieszka owinęła sobie Krystiana wokół małego palca. Chłopak robi wszystko, czego ona chce. # Robert wie doskonale, co robić, by swoich współpracowników owinąć wokół małego palca i ich wykorzystywać.*
- ❖ *ktos pierze brudy* pot. 'ktos ujawnia, publicznie roztrząsa nieprzyjemne, wstydlive sprawy prywatne': *Godziła się na wszelkie ustępstwa, byle tylko w sposób polubowny i kulturalny rozstać się z mężem. Nie wyobrażała sobie, żeby w sądzie prali brudy.*
- ❖ *ktos podciął, podcina komuś skrzydła* 'ktos powoduje u kogoś zniechęcenie, sprawia, że traci on zapał do czegoś': *To szczery i odważny chłopak. Przyznał się do niepowodzenia, a to nie jest proste. Co więcej, on wyciąga wnioski z porażki i próbuje ponownie zdać egzamin. Nie podcinajcie chłopakowi skrzydeł. Wspaniale, że się nie poddał.*
- ❖ *ktos puszcza, puścił kogoś kantem* pot. 'ktos zerwał z kimś kontakty, opuścił, porzucił kogoś, nie spełniwszy danych uprzednio obietnic': *On żył nadzieją na wspólne życie*

21.i. – 22.a.

i już planował się do niej przeprowadzić, tymczasem ona niespodziewanie i bez słowa wyjaśnienia puściła go kantem.

- ❖ *któs puścił kogoś w trąbę pot.* 'któs porzucił kogoś, opuścił, odwrócił się od kogoś': *Mieli zamiar pobrać się, jednak nieoczekiwanie narzeczonny puścił dziewczynę w trąbę.*
- ❖ *któs rzuca komuś kłody pod nogi* 'któs przeszkadza komuś, utrudnia komuś działanie': *W każdym zespole znajdziesz takie osoby, które niewiele pracują, mało umieją, ale swoim kolegom z zazdrości rzucają kłody pod nogi.*
- ❖ *któs wodzi kogoś za nos* 'któs sprytnie narzuca komuś swoją wolę, któs ma nad kimś przewagę, potrafi podporządkować sobie kogoś; kieruje nim': *Pamiętaj, Magda jest sprytna, a ty młoda i naiwna. Nie daj się jej wodzić za nos, zrób tak, jak uważasz za słuszne.*
- ❖ *któs zamiata, zamiótł coś pod dywan* 'któs ukrywa wiedzę o negatywnej sprawie przed opinią publiczną, któs coś zatuszował, utajnił': *To są zbyt poważne sprawy, nie zamieciesz ich pod dywan w dobie Internetu. Ujawnij prawdę i ponieś konsekwencje, rozlicz się z haniebną przeszłością.*
- ❖ *któs zostawił kogoś, coś na pastwę losu* 'któs zostawił, porzucił kogoś lub coś, skazując na niepowodzenie, nieszczęście, przykre doświadczenia': *Sąsiedzi przygarnęli dwa kundelki, które od tygodnia biegały głodne po ulicach naszego miasteczka. Prawdopodobnie właściciele zwierząt zostawili je na pastwę losu, bo nikt nie zgłaszał zaginięcia psów.*
- ❖ *któs zostawił kogoś na lodzie* 'któs opuścił kogoś w trudnej sytuacji, pozostawił kogoś bez pomocy, samemu sobie': *Już zapomniałeś, jak ją*

skrzywdziłeś. Było ci obojętne, jak potoczą się jej losy. Zostawiłeś ją na lodzie, samotną matkę! Nigdy ci tego nie wybaczę!

- ❖ *któs zwałił się komuś na głowę / na kark / na łeb pot.* 'któs odwdzielił kogoś niespodziewanie, przybył do kogoś, chociaż nie był oczekiwanym': *Zaplanowaliśmy sobie spokojny weekend tylko we dwoje, a tu niespodziewanie w piątek przyjechała przyjaciółka żony, a wieczorem zwałili się nam na głowę teściowie.*

22. Werbalne formy kontaktu

22.a. rozmowa i dyskusja

- ❖ *jednym słowem* 'krótko mówiąc, streszczając się, bez długiego gadania': *Nie wiadomo, kiedy minie pandemia ani czy szczepionki będą działać. Być może będzie obowiązywać kwarantanna. Jednym słowem – radzę wam spędzić urlop w kraju.*
- ❖ *któs bije pianę* 'któs mówi dużo, a niepotrzebnie, mówi rzeczy mało istotne, a nadaje im dużą rangę': *Przed wyborami politycy biją pianę. Zależy im na głosach, dlatego dużo obiecują, wypowiadają się na każdy temat, ale tak naprawdę ich wypowiedzi nie mają żadnego znaczenia.*
- ❖ *któs ciągnie kogoś za język* 'któs wypytuje kogoś o coś, chcąc, by któs zdradził jakieś informacje': *Prześlan cię ciągnąc mnie za język! Nie powiem ci, dlaczego Tomek zrezygnował ze studiów.*
- ❖ *któs dochodzi, doszedł do głosu / do słowa* 'któs ma możliwość powiedzenia czegoś; któs mógł wypowiedzieć się, zabrać głos': *Skąd możesz wiedzieć, co ona o tym*

myśli, kiedy nie pozwalasz jej dojść do słowa?

- ❖ **ktos jest innego zdania** 'ktos nie zgadza się z kimś, uważa inaczej niż ktoś inny': *Od pewnego czasu moja żona w każdej sprawie jest innego zdania niż ja. W ten sposób podkreśla swą niezależność i samodzielnosc. Zastanawiam się, czy my jesteśmy jeszcze małżeństwem.*
- ❖ **ktos leje wodę** 'ktos mówi lub pisze niekonkretnie, ogólnikowo; z powodu niewiedzy zmyśla, fantazjuje, wypowiada się nie na temat': *Na egzaminie miałem napisać wypowiedź na minimum pięćset słów. Nie umiałem zbyt wiele, dlatego lałem wodę, żeby wykonać zadanie zgodnie z poleceniem. Napisałem tekst na pięćset dwadzieścia słów – jestem z siebie dumny! # Zapytany o wyniki swoich badań, które miał prowadzić za granicą, musiał lać wodę, żeby się nie wydało, że jeszcze ich nie zaczął.*
- ❖ **ktos liczy się ze słowami** 'ktos starannie dobiera słowa, mówi tak, by nikogo nie obrazić': *Tomek jest bardzo taktowny. Chociaż czasem mówi o przykrych sprawach, liczy się ze słowami i stara się nikogo nie obrazić.*
- ❖ **ktos łapie, złapał kogoś za słowo / za słówka** 'ktos ironicznie, drwiąco interpretuje czyjąś wypowiedź, jest nie miły, cyniczny i nastawiony negatywnie, zwraca uwagę na jakieś nieistotne szczegóły, doszukując się w nich złych intencji': *Ciągle łapiesz mnie za słówka. Słuchaj, proszę, uważnie, co mam ci do powiedzenia. Chodzi o to, że po prostu nie mam sił, nie jestem leniem, nie mam sił.*
- ❖ **ktos mówi do rzeczy** 'ktos wypowiada się rozsądnie, logicznie, z sensem': *Była pewna swej racji. Z oszczędności nie zatrudniła*

adwokata i postanowiła bronić się sama. Na rozprawie sądowej po raz pierwszy przemawiała publicznie i każdy, kto jej słuchał, musiał przyznać, że mówiła do rzeczy. Jestem pewien, że przekonała też sędziego.

- ❖ **ktos nie odkrył, nie odkrywa (na nowo) Ameryki** 'ktos wygłasza, prezentuje poglądy i opinie oczywiste, powszechnie znane': *Nie odkryłeś Ameryki, czas tak szybko płynie. Jutro już nie będziemy tacy młodzi jak dziś. # Podczas spotkania z mieszkańcami miasteczka znany lekarz powiedział, że nie będzie na nowo odkrywał Ameryki, ale pokaże podstawowe zasady, jak dbać o zdrowie. W swojej prelekcji nie powiedział nic nowego, nie był odkrywcy, przekonywał bowiem, że decydujący wpływ na zdrowie mają ruch i sposób żywienia.*
- ❖ **ktos odbija, odbił piłeczkę** 'ktos zabiera głos w dyskusji, prezentując odmienne zdanie niż rozmówca': *Debata była bardzo długa. Kandydaci na prezydenta odbijali piłeczkę i nie mogli skończyć. Na szczęście mieli ograniczony czas wypowiedzi.*
- ❖ **ktos prosi o głos** 'ktos wyraża chęć przemawiania, chce wziąć udział w rozmowie, w dyskusji': *Proszę państwa, widzę, że o głos prosi przedstawiciel związków zawodowych. Udzielam panu głosu.*
- ❖ **ktos waży słowa; ktos waży każde słowo** 'ktos mówi z namysłem, rozważnie, starannie dobiera słowa': *Nauczyciel powinien ważyć słowa, by nikogo nie urazić.*
- ❖ **ktos upada, wpadł komus w słowo** 'ktos przerywa komus wypowiedź, ktos zaczął mówić, zanim ktos inny skończył': *Podróżnik opowiadał o swoich wyprawach do Ame-*

22.a. – 22.b.

ryki Południowej, a prowadząca spotkanie co chwila wpadała mu w słowo, zadając irytujące pytania.

- ❖ **ktoś wrzuca, wrzucił kamyk / kamyczek do czyjegoś ogródka** ktoś krytykuje kogoś, wypowiadając złośliwą uwagę na pozór mimochodem, przy omawianiu innej sprawy: *Na imprezę, na której świętowaliśmy sukcesy naszych sportowców, przybyło wielu znakomitych gości. Pewnie dlatego trener kadry piłkarzy ręcznych skorzystał z okazji i, przemawiając, wrzucił kamyczek do ogródka ministra sportu. Przypomniał, że obietnice ministerstwa dotyczące stypendiów dla młodych piłkarzy nie zostały dotychczas zrealizowane.*
- ❖ **ktoś wtrąca, wtrącił swoje trzy grosze** 'ktoś odzywa się bez pytania, wtrąca się do rozmowy, choć nikt o to nie prosi i się tego nie spodziewa': *Nie znoszę, kiedy ktoś, kto nie ma zielonego pojęcia o tym, co robię, wtrąca swoje trzy grosze i daje mi dobre rady.*
- ❖ **ktoś zabiera, zabrał głos** 'ktoś wypowiada swoje zdanie, swoją opinię w dyskusji': *Na forum publicznym rzadko zabierała głos. Tym razem postanowiła powiedzieć, co myśli o planowanych zmianach w szkolenictwie.*
- ❖ **lanie wody** 'mówienie lub pisanie w sposób nieprecyzyjny, niekonkretny, zmyślanie, fantazjowanie; wypowiedzi ogólnikowe, niekonkretne': *Medialne wypowiedzi naszych polityków przypominają zwykłe lanie wody. Ich słowa nic nie wnoszą do debaty, a obietnice, które składają, nie powodują zmian w realnym świecie.*
- ❖ **od słowa do słowa** 'w trakcie rozmowy': *Długo dyskutowaliśmy, po dwóch godzinach od słowa*

do słowa udało się nam dojść do porozumienia. Teraz możemy zacząć działać – wszystko ustalone!

- ❖ **w cztery oczy** 'sam na sam z kimś, we dwie osoby, bez świadków': *Rozmawialiśmy w cztery oczy. Już wiem, że nie dojdziemy do porozumienia. Powiedział mi, co myśli o naszym projekcie. Pora się z nim pożegnać.*
- ❖ **z innej beczki pot.** 'na inny temat, z innej perspektywy': *Mówiłeś, że interesujesz się jazdą konną. A ja zapytam z innej beczki, czy umiesz pływać?*
- ❖ **żarty na bok** 'porozmawiajmy na poważnie, potraktujmy temat na serio': *Problem segregowania śmieci nie jest śmieszny. Żarty na bok, potrzebujemy poważnej kampanii reklamowej.*

22.b. gadatliwość

- ❖ **babskie gadanie** 'pogardliwie o wypowiedziach kobiet, o rozmowach, które nie są warte uwagi, o słowach pozbawionych sensu i znaczenia': *Nie przejmuj się babskim gadaniem. Kobiety lubią plotkować, ale gdy ktoś ma kłopoty, chętnie pomagają. Nie obawiaj się, praca w damskim towarzystwie na pewno ci się spodoba.*
- ❖ **ktoś gada jak najęty** 'ktoś mówi dużo, bez przerwy': *Na spotkaniu wszyscy milczeli, a ona gadała jak najęta. Nikt nie ośmielił się jej przerwać, choć nic mądrego nie mówiła.*
- ❖ **ktoś gada / plecie od rzeczy** 'ktoś mówi bez sensu, nielogicznie': *Gadasz od rzeczy. To niemożliwe, żeby zburzyli Pałac Kultury i Nauki. To na pewno ci się śniło.*
- ❖ **ktoś miele językiem / jęzorem** 'ktoś mówi dużo, o rzeczach nieistot-

nych, denerwując przy tym innych': *On potrafi tylko mleć jeżorem. Dużo obiecuje, mało robi, z jego wypowiedzi nie wynika nic ciekawego. Obawiam się, że nasz projekt upadnie.*

- ❖ **ktoś mówi bez ładu i składu** 'ktoś mówi chaotycznie, o rzeczach niepowiązanych ze sobą': *Dziadek dostał wysokiej gorączki. Kiedy próbował coś powiedzieć, trudno go było zrozumieć. Wspominał dawne czasy, mówił bez ładu i składu.*
- ❖ **ktoś mówi / plecie / gada, co ślina na język przyniesie** 'ktoś mówi dużo, bez zastanowienia, bez sensu': *Mówisz, co ci ślina na język przyniesie. Brzmiś jak głupek. Staraj się pamiętać, z kim rozmawiasz, bądź ostrożny i słuchaj uważnie.*
- ❖ **ktoś mówi / plecie trzy po trzy** 'ktoś mówi bez zastanowienia, byle co': *Na przyjęciach unikała alkoholi, bo pod jego wpływem zaczynała pleść trzy po trzy.*
- ❖ **ktoś plecie androny / banialuki / duby smalone** 'ktoś mówi dużo, bez sensu; kłamie, zmyśla, fantazjuje': *Pleciesz banialuki. Nie wierzę, że Tomek zaręczył się z Hanią. On przecież jej nie cierpi. # Marek androny plecie, nie było go z nami na wycieczce, więc nie wie, co się stało. # Daj spokój, szkoda czasu na jego opowieści. On przecież duby smalone plecie.*
- ❖ **ktoś plecie / bredzi jak Piekarski na mękach** 'ktoś mówi chaotycznie, niezrozumiale, bezsensownie': *Nie było go cały dzień, wrócił do domu przed północą. Byłam ciekawa, gdzie był i co robił, ale on bredził jak Piekarski na mękach i niewiele z tego, co mówił, pojąłam.*

22.c. otwartość i szczerość

- ❖ **(ktoś mówi, powiedział) prosto z mostu** '(ktoś mówi, powiedział coś) wprost, jasno, szczerze, jednoznacznie; niczego nie ukrywając': *Nie lubię niejasnych sytuacji i ukrywania tego, co myślę. Jeśli mi się coś nie podoba, to mówię prosto z mostu, o co mi chodzi.*
- ❖ **ktoś mówi, powiedział coś komuś w oczy; ktoś mówi, powiedział coś komuś prosto w twarz** 'ktoś mówi coś komuś nieprzyjemnego, otwarcie, bez osłonek': *Nie lubię obgadywania za plecami, więc jeśli ci się coś nie podoba, to powiedz mi prosto w oczy.*
- ❖ **ktoś nazywa, nazwał (rzecz / rzeczy) po imieniu** 'ktoś mówi o czymś wprost, bezpośrednio, prosto, jednoznacznie': *Musimy nazwać rzeczy po imieniu. Czeka nas bankructwo. Nasza firma nie radzi sobie na rynku.*
- ❖ **ktoś nie owija w bawełnę** 'ktoś mówi wprost, bezpośrednio, często niekulturalnie i dosadnie, niczego nie ukrywając': *Tomek powiedział, co myśli o naszym starym mieszkaniu. Nie owijał w bawełnę. Czeka nas wprowadzka.*
- ❖ **ktoś odkrywa, odkrył karty** 'ktoś ujawnił swoje plany, zamiary, nie robi z nich tajemnicy': *Pod koniec wakacji odkryła przed nim w końcu karty. Powiedziała, że te dwa wspólne tygodnie wiele dla niej znaczyły, ale planuje wyjechać do innego kraju na studia, a związek na odległość trudno jest utrzymać.*
- ❖ **ktoś wyklada, wyłożył kawę na ławę** 'ktoś mówi wprost, jasno i jednoznacznie': *Podczas kolacji wyłożyła kawę na ławę. Powiedziała, że nie chce teraz brać ze mną ślubu, bo zdobyła stypendium zagraniczne dla młodych*

22.c. – 22.d.

twórców i woli realizować swoje marzenia. Mogę jechać z nią, ale zrozumie, jeśli się nie zgodzę.

22.d. różne inne sposoby mówienia i przekazywania informacji

- ❖ **krótko i węzłowato** 'zwięźle, nie rozwlekając tematu': *Nie mamy zbyt dużo czasu, spróbuj przedstawić nasze stanowisko krótko i węzłowato. Powiedz, że nie podejmiemy współpracy, bo mamy inne plany.*
- ❖ **ktoś kaleczy język / mowę** 'ktoś mówi niepoprawnie, popełnia błędy językowe': *Chociaż ożenił się z Polką i od kilkunastu lat przebywa w Polsce, Antoine wciąż kaleczy język polski. Przekręca wyrazy, mylą mu się końcówki i czasami z tego powodu dochodzi do śmiesznych nieporozumień.*
- ❖ **ktoś łamie (sobie) język (na czymś)** 'ktoś z trudem wymawia obce wyrazy': *Dla wielu osób uczących się języków obcych najtrudniejszy jest pierwszy etap, kiedy trzeba sobie łamać język, by nauczyć się wymawiać dźwięki niewystępujące w języku ojczystym.*
- ❖ **ktoś ma kluski w gębie** 'ktoś mówi niewyraźnie': *Ona nie nadaje się na nauczycielkę, trudno ją zrozumieć. Mówi, jakby miała kluski w gębce.*
- ❖ **ktoś mówi / cedzi przez zęby** 'ktoś mówi nienaturalnie, wolno, nieznacznie otwierając usta; ktoś jest zły, zdenerwowany, zaniepokojony': *Adam był wściekły, chciał mnie pobić, mówił przez zęby, że mnie zabije.*
- ❖ **ktoś mówi łamaną polszczyzną / angielszczyzną** itp. 'o cudzoziemcu: ktoś mówi po polsku, po angielsku itp. z błędami, źle wymawia wyrazy; ktoś niepoprawnie wypowiada się w języku obcym': *Mimo że mówili łamaną polszczyzną, zrozumieli-*

śmy, że są turystami i proszą nas o pomoc w znalezieniu noclegu.

- ❖ **ktoś mruczy pod nosem** 'ktoś mówi cicho i niewyraźnie, niezrozumiale': *Marku, przeczytaj polecenie głośno i wyraźnie jeszcze raz, przestań mruczeć pod nosem, bo koledzy nic nie rozumieją.*
- ❖ **ktoś nie przebiera w słowach** 'ktoś mówi wprost, bezpośrednio, dosadnie, bez namysłu, często niekulturalnie': *Kiedy zobaczyła swego brata alkoholika leżącego na podłodze, wpadła w szal i, nie przebijając w słowach, nakrzyzczała na niego. Dosadnie powiedziała mu, co o nim myśli.*
- ❖ **ktoś podnosi, podniósł głos** 'ktoś zaczyna na kogoś krzyżeć, wyrażając w ten sposób złość; ktoś zwrócił się do kogoś podniesionym głosem z powodu złości, zdenerwowania': *Uczniowie zachowywali się tak skandalicznie, że nauczycielka nie wytrzymała i podniosła na nich głos. Zagroziła im, że wpi-sze im naganę do dziennika.*
- ❖ **ktoś połyka słowa** 'ktoś opuszcza, nie wymawia niektórych słów, sylab, głosek (np. końcowych) zwykle ze zdenerwowania, pośpiechu': *Nie rozumiem, co mówisz. Powtórz, o co ci chodzi, ale mów wolniej i wyraźniej, nie połykaj słów.*
- ❖ **poczta pantoflowa** 'ustne przekazywanie jakichś informacji; ustne promowanie czegoś': *Najlepszą reklamą jest poczta pantoflowa, kiedy ludzie polecają sobie sprawdzone produkty.*
- ❖ **słowa więzną komuś w gardle** 'ktoś z powodu wzruszenia, strachu lub innych silnych emocji mówi z trudnością, nie może wydobyć z siebie głosu': *Kiedy zobaczyłem spalony dom moich rodziców, nie mogłem nic powiedzieć: słowa wię-*

zły mi w gardle. Z domu zostały same zgłiszcza.

- ❖ **z ust do ust** 'o wiadomości przekazywanej ustnie pomiędzy ludźmi; bezpośrednio od człowieka do człowieka': *Ludzie podawali sobie tę wiadomość z ust do ust. Następnego dnia całe miasto wiedziało o wszystkim.*

22.e. mówienie na darmo, bez efektu

- ❖ **głos wołającego na puszczy / na pustyni** 'nadaremne nawoływania, rady, apele, przestrogi': *Apele naukowców wzywających światowe korporacje do ochrony naturalnego środowiska są głosem wołającego na pustyni, pomimo widocznych zmian klimatu ich apele nie przynoszą rezultatu.*
- ❖ **ktoś mówi / gada jak do ściany** pot. 'ktoś nieskutecznie mówi do kogoś, kto nie reaguje, zachowuje się, jakby nie słyszał': *Mogę dużo mu tłumaczyć. Kiedy proszę go, by nie pił alkoholu, on wcale mnie nie słucha, a ja gadam jak do ściany.*
- ❖ **przelewa z pustego w próżne** 'ktoś mówi coś bez sensu, bez celu, na darmo': *Panowie, przelewacie z pustego w próżne. To już piąte zebranie, a wy nie potraficie nic ustalić i zaproponować coś konstruktywnego.*
- ❖ **ktoś rzuca grochem o ścianę** 'ktoś próbuje kogoś do czegoś przekonać, czegoś nauczyć, ale czuje, że jego słowa nie trafiają do słuchacza': *Nie wiem, jak mam mówić, żeby do was dotarło. Ile razy ostrzegałam, żeby nie jeździć autobusem bez biletu?! Ciekawe, kto teraz zapłaci mandat. Codziennie staram się, żeby was czegoś nauczyć, ale czasem wydaje mi się, że rzucam grochem o ścianę. Kiedy wreszcie*

zrozumiecie, że chcę waszego dobra?

- ❖ **ktoś strzępi sobie język (po próżnicy)** pot. 'ktoś mówi, ale nie przynosi to efektu': *Mama strzępi sobie język po próżnicy. Tłumaczy tacie, że wyjazd na weekend nie ma sensu, ale on wie lepiej.*

22.f. oddziaływanie słowami na innych ludzi (czyli mówienie w jakimś celu: obiecywanie, przekonywanie, naleganie, zapewnienie)

- ❖ **bez dwóch zdań** 'na pewno': *Bez dwóch zdań, Ania jest najlepszą studentką w grupie. Należy jej się stypendium.*
- ❖ **Bogiem a prawdą** 'bez wątplenia, bezspornie; prawdę mówiąc': *Bogiem a prawdą on ma rację. Powinnaś mu powiedzieć, że zostajesz u rodziców na noc. Nie dziwię się, że Tomek bardzo się martwił.*
- ❖ **Bóg mi świadkiem** 'przysięgam, na pewno': *Bóg mi świadkiem! Widziałam, jak Zosia całuje się z Tomkiem.*
- ❖ **gruszki na wierzbie** 'obietnice nierealne, niemożliwe do spełnienia': *Już nieraz się okazało, że obietnice, jakie składają politycy przed wyborami, to gruszki na wierzbie.*
- ❖ **ktoś da / dałby sobie głowę / rękę / palec uciąć** 'ktoś jest czegoś pewien, jest przekonany o czymś bez zastrzeżeń, może za coś ręczyć': *Nikt mi nie wierzy, że dziś rano widziałem w markecie prezydenta, a ja dałabym sobie głowę uciąć, że kupował chleb i mleko. # Franek wziął udział w teleturnieju. Był tak pewien swej odpowiedzi, że dałby sobie rękę uciąć. Mógł spokojnie zaryzykować pół miliona. Na szczęście przecucie go nie myliło.*

22.f.

- ❖ *ktoś daje, dał głowę (za coś)* 'ktoś ręczy za coś, zaświadcza, gwarantuje, że coś jest pewne': *Nie martw się. Pogoda będzie wspaniała, dają głowę. Nasze wakacje będą cudowne, zobaczysz!*
- ❖ *ktoś daje, dał słowo honoru* 'ktoś zapewnia o czymś, ręcząc swoim honorem, swoją uczciwością': *Daj słowo honoru, że nie kłamiesz. Nie mogę uwierzyć w tę nieprawdopodobną historię.*
- ❖ *ktoś dotrzymuje, dotrzymał słowa* 'ktoś zrobił to, co przyrzekł; spełnił obietnicę': *Był z siebie zadowolony, bo udało mu się dotrzymać słowa danego dziadkom. Co miesiąc ich odwiedzał i robił im większe zakupy.*
- ❖ *ktoś obiecuje gruszki na wierzbie* 'ktoś obiecuje rzeczy nieprawdopodobne, niemożliwe do spełnienia': *Nie wierz Jankowi i nie inwestuj razem z nim w ten interes. On obiecuje ci gruszki na wierzbie, a ja go znam i wiem, że do tej pory nigdy nie dotrzymał danego słowa.*
- ❖ *ktoś obiecuje (komuś) złote góry* 'ktoś ziwodzi kogoś, składa obietnice, których nie zamierza zrealizować': *Tomek obiecywał nam złote góry. Mieliliśmy zarobić mnóstwo pieniędzy. Niestety, straciliśmy wszystkie oszczędności.*
- ❖ *ktoś odsądza, odsądził kogoś od czci i wiary* 'ktoś potępia kogoś, wyraża się o nim jak najgorzej, odbiera mu dobre imię': *Dziennikarze mediów prawicowych odsądzili od czci i wiary feministki organizujące protesty w obronie praw kobiet.*
- ❖ *ktoś robi komuś nadzieję* 'ktoś zapowiada pomyślny obrót jakiejś sprawy, pociesza kogoś': *Przegraliśmy sprawę w sądzie. Ale adwokat robił nam nadzieję, że złoży apelację i uda nam się odzyskać pieniądze.*
- ❖ *ktoś robi komuś wodę z mózgu pot.* 'ktoś wmawia coś komuś, manipuluje kimś, oglupia kogoś, przedstawiając mu fałszywy obraz rzeczywistości': *Firma organizuje spotkania z emerytami, na których prezentuje swoje produkty jako najlepsze i w dodatku w promocyjnej cenie. Robi ludziom wodę z mózgu, produkty te można kupić dużo taniej w zwykłych sklepach.*
- ❖ *ktoś robi z gęby cholewę pot.* 'ktoś nie dotrzymuje danego słowa': *Pamiętaj, jeżeli okaże się, że robisz z gęby cholewę, nie licz na współpracę z moją firmą, bo nie będę miał do ciebie zaufania.*
- ❖ *ktoś robi z igły widły* 'ktoś przesadza, wyolbrzymia jakiś problem': *Mój starszy brat odważył się powiedzieć rodzicom, że robią z igły widły. Jeden niezdany egzamin to nie koniec świata. We wrześniu go poprawię i znowu wszystko wróci do normy.*
- ❖ *ktoś rzuca słowa na wiatr* 'ktoś nie bierze odpowiedzialności za to, co mówi, nie przywiązuje wagi do wypowiedzianych słów, nie dotrzymuje danego komuś słowa': *Na ojca zawsze mogę liczyć. Wielokrotnie przekonałem się, że nie rzuca słów na wiatr, bo ile razy coś obiecał, tyle razy dotrzymywał słowa.*
- ❖ *ktoś suszy komuś głowę* 'ktoś nieustannymi prośbami usiłuje wymóc coś na kimś': *Tak długo suszyli głowę ojcu, żeby kupić nowy telewizor, aż się zgodził.*
- ❖ *ktoś wierci komuś dziurę w brzuchu* 'ktoś uparcie i konsekwentnie prosi kogoś o coś': *Nie wierć mi dziury w brzuchu. Nie kupię ci nowego laptopa, ponieważ nie mam pieniędzy.*
- ❖ *ktoś zawraca komuś głowę pot.* 'ktoś zajmuje kogoś błahymi spr-

wami, nudzi': *W końcu Magda zrozumiała, że w czasie pracy zauraca mi głowę swoimi prywatnymi sprawami.*

- ❖ **ktos zmył komuś głowę** 'ktoś zwy-myślał kogoś, nakrzyczał na kogoś': *Matka zmyła głowę dzieciom, kiedy po powrocie z pracy zastała bałagan w całym domu.*
- ❖ **obiecanki cacanki** 'obietnice składane bez zamiaru spełnienia': *Wierzysz mi? Myślisz, że zabierze cię na randkę? Jego propozycje to obiecanki cacanki.*
- ❖ **pranie mózgu** 'zmuszanie kogoś do zmiany poglądów; manipulacja': *Na tych studiach zrobili mu pranie mózgu. Jest zupełnie innym człowiekiem, nie chce mieć do czynienia ze swoją rodziną. Zaczynam się o niego martwić.*

22.g. wybrane zachowania werbalne oceniane negatywnie (kłamstwo, przeklinanie, oczernianie, plotkowanie, niedyskrecja)

- ❖ **bujda na resorach** 'wiadomość nieprawdziwa, zmyślona historia, kłamstwo': *Co ty opowiadasz?! Przecież to bujda na resorach, dziwię się, że tak łatwo można cię nabrać.*
- ❖ **ktos bierze, wziął kogoś na języki** 'ktoś plotkuje na czyjś temat; ktoś jest obiektem obmowy': *Jechał zbyt szybko i upadł do stawu, a następnego dnia cała wieś wzięła go na języki. Plotkowano, że nadużywa alkoholu.*
- ❖ **ktos chłapie, chlapnął językiem** 'ktoś powiedział coś nietaktownego, bez namysłu, bez zastanowienia; ktoś powiedział za dużo': *Tomek zapomniał, że Kasia się rozwodzi i zapytał ją o męża. Dziewczyna się popłakała. Ten to zawsze chlapnie coś językiem.*

- ❖ **ktos, coś jest na ustach wszystkich** 'ktoś lub coś staje się często podejmowanym tematem; o kimś lub o czymś chętnie się mówi': *Teraz wszyscy mówią o rywalizacji sportowców na olimpiadzie. Igrzyska są na ustach wszystkich.*
- ❖ **ktos jest / znalazł się na językach** 'ktoś plotkuje na czyjś temat; ktoś jest obiektem obmowy': *Nie jestem zdziwiona, że Robert jest na językach. Wszyscy wiedzieliśmy o jego romansie z Anią.*
- ❖ **ktos klnie / przeklina na czymś świat stoi** 'ktoś przeklina, złorzeczy w stanie bardzo dużego zdenerwowania': *Kiedy na parkingu zobaczył swój zniszczony samochód, kłął na czym świat stoi.*
- ❖ **ktos klnie jak szewc** 'ktoś przeklina, używa dosadnych, niewybrednych słów': *Nie zapraszaj Pawła do nas, nie dość, że pali papierosy, to jeszcze klnie jak szewc. Nie chcę, żebyś się z nim kolegował.*
- ❖ **ktos kłamie jak z nut** 'ktoś umiejętnie, z uprawą i bez skrupułów mówi nieprawdę': *Był świadkiem przestępstwa, ale aby uniknąć posądzenia o współudział, kłamał jak z nut, że o niczym nie wie i nikogo nie zna.*
- ❖ **ktos kłamie w żywe oczy** 'ktoś kłamie w obecności kogoś, jawnie, bezczelnie': *Spędzał czas z kolegami, a rodzicom kłamał w żywe oczy, że ma dodatkowe zajęcia w szkole.*
- ❖ **ktos ma niewyparzoną gębę; ktoś ma niewyparzony język pot.** 'ktoś mówi dużo i bez namysłu, ktoś wypowiada swoje zdanie na jakiś temat w sposób otwarty, szczerzy, dosadny i nieprzyjemny dla kogoś innego': *Nie powinnaś mówić Adamowi o naszych prywatnych sprawach. Doskonale wiemy, że on ma niewyparzoną gębę. Teraz wszyscy będą znać szczegóły z naszego życia.*

22.g. – 22.h.

- ❖ **ktoś miesza, zmieszał kogoś z błotem** 'ktoś mówi o kimś źle, oczernia go, ubliża komuś, krytykuje go bezpardonowo': *Wszyscy wartościowi pracownicy odeszli z tego oddziału, bo szef publicznie ich krytykował i poniżał. Mieszał z błotem każdego, kto popełnił nawet najdrobniejszy błąd.*
- ❖ **ktoś mija się z prawdą** 'ktoś kłamie': *On wiecznie mija się z prawdą. Nie wierz mu. To, co mówi, nie jest prawdą.*
- ❖ **ktoś mydli, zamydlił komuś oczy** (czymś): 'ktoś celowo wprowadza kogoś w błąd, nie mówiąc mu prawdy; ktoś okłamał kogoś, oszukał go': *Niech nikt nam nie mydli oczu, że wszystkie trudności życia codziennego znikną nagle, kiedy nastąpi zmiana rządu. # Kolegom w pracy zamydlił oczy, że z kierowniczką łączą go tylko stosunki służbowe, a znajomym przedstawiał ją jako narzeczoną.*
- ❖ **ktoś nie zostawił na kimś, na czymś suchej nitki** 'ktoś bezlitośnie skrytykował kogoś lub coś; oczernił, obmówił kogoś': *W obszernym artykule na łamach lokalnego tygodnika dziennikarz nie zostawił suchej nitki na mazowieckim wojewodzie, oskarżając go o korupcję, błędy w polityce mieszkaniowej i ignorancję w sprawach społecznych.*
- ❖ **ktoś obrzuca, obrzucił błotem kogoś, coś** 'ktoś mówi o kimś, o czymś źle, oczernia kogoś, przekazuje o kimś, o czymś złe, krytyczne informacje': *Kandydaci na prezydentów wzajemnie obrzucają siebie błotem. Mówią o sobie bardzo dużo przykrych rzeczy. Nikt już nie słucha tych awantur.*
- ❖ **ktoś odwraca, odwrócił / wykręca, wykręcił kota ogonem** 'ktoś opacznie interpretuje czyjąś wypowiedź, przeinacza sens czegoś': *Jeżeli*

już zabierasz głos w jakiejś sprawie, to zapoznaj się z obowiązującymi dokumentami. Postaraj się też zrozumieć, co na dany temat mówią inni, a nie odwracaj kota ogonem.

- ❖ **ktoś wciska kit / ciemnotę komuś pot.** 'ktoś umawia coś komuś; ktoś oszukuje kogoś': *Nie wciskaj mi kitu. Dobrze wiedziałeś, że nie zdążysz odebrać Hani z przedszkola. Ty po prostu jesteś nieodpowiedzialny!*
- ❖ **ktoś wiesza psy na kimś, na czymś** 'ktoś mówi źle o kimś, obgaduje, szkaluje, oczernia kogoś': *Jak ma być zgoda w tej rodzinie, kiedy synowa wiesza psy na teściowej, a teściowa skarży się wszystkim, jaką to złą kobietę poślubił jej syn.*
- ❖ **ktoś wyssał coś z palca** 'ktoś zmyślił coś': *Przekazuję to, co usłyszałam w wywiadzie radiowym z ministrem, nie wysssałam tej informacji z palca.*
- ❖ **uszy (komuś) wziędną** 'powiedzenie wyrażające oburzenie, zażenowanie odczuwane przez osobę, która jest zmuszona słuchać czyichś wulgarnych słów; często używane w czasie przeszłym': *Awaria sieci wodno-kanalizacyjnej sprawiła, że mieszkańcy bloku klęli, aż uszy wziędły.*

22.h. milczenie, dyskrecja, tajemnica

- ❖ **ani be, ani me (ani kukuryku)** 'o kimś, kto milczy, niczego nie mówi, przestał się odzywać': *Agata jest dziwna. Nie odzywa się, siedzi w samotności. Pytam ją o coś, a ona ani me, ani be. Chyba ma depresję.*
- ❖ **ani mru-mru pot.** 'milcz, nic nie mów nikomu': *Synku, na temat naszego prezentu dla mamy ani mru-mru. Niech to będzie nasza tajemnica.*

- ❖ **ani pary z ust pot.** 'milcz, nic nie mów nikomu': *Pamiętaj, o tym, co się działo na wyjeździe integracyjnym, nikomu ani pary z ust!*
- ❖ **coś jest tajemnicą poliszynela** 'o jakimś fakcie, o którym wszyscy wiedzą, ale o nim publicznie nie rozmawiają, gdyż chcą utrzymać go w ukryciu': *Nikt z nas nie mówił o problemach finansowych taty, choć wszyscy o nich wiedzieliśmy. W naszej rodzinie to była tajemnica poliszynela.*
- ❖ **coś rozwiązuje, rozwiązało komuś język / usta** a) 'coś skłania kogoś do ujawnienia tajemnicy': *Policja liczy, że obietnica wysokiej nagrody rozwiąże język świadkom przestępstwa.* b) 'coś zachęca kogoś do rozmowy, coś sprawia, że ktoś jest bardziej towarzyski': *Zenek rzadko spędzał wolne wieczory z kolegami. Lubił wtedy opowiadać o swojej rodzinie, bo alkohol rozwiązywał mu język.*
- ❖ **język kogoś śwędzi / świerzbi** 'ktoś bardzo chce mówić, nie może się powstrzymać, aby czegoś nie powiedzieć': *Ilona nie utrzyma żadnej tajemnicy, zaraz ją język śwędzi, żeby swoim kolegom wszystko ze szczegółami opowiedzieć.*
- ❖ **ktoś milczy jak grób / jak głaz / jak zaklęty** 'ktoś zachowuje coś w tajemnicy, nie mówi nikomu o czymś': *Staszek nie zdradzi naszego sekretu. Jemu można zaufać, on milczy jak grób.* # *To prawda, że małomówność Romana jest niekiedy irytująca, ale dzięki temu można liczyć na jego dyskrecję. On potrafi milczeć jak głaz.* # *Franek wychowywał się w domu dziecka i wstydził się tego. Kiedy inni wspominali dzieciństwo, on milczał jak zaklęty.*
- ❖ **ktoś mówi, powiedział komuś coś w zaufaniu** 'ktoś powiedział coś komuś, licząc na dyskrecję': *Koleżanka z pracy powiedziała mi w zaufaniu o chorobie psychicznej swego męża, bardzo jej współczuję.*
- ❖ **ktoś nabrał, nabiera wody w usta** 'ktoś milczy, nic nie mówi na jakiś temat, nie chce czegoś ujawnić': *Olu, podobno wiesz, dlaczego Tomek zerwał z Kaśką. Nie chcesz powiedzieć? Z tobą tak zawsze. Znow nabrałaś wody w usta.*
- ❖ **ktoś nie pisał (ani) słowa** (o czymś) 'ktoś zachował milczenie, nie ujawnił czegoś, dotrzymał tajemnicy': *Uczniowie nie pisnęli ani słowem o tym, kto rzucił pomysł, żeby w pierwszy dzień wiosny zamiaszt iść do szkoły pójść na wagar.*
- ❖ **ktoś nie puszcza, nie puścił pary z ust / pot. z gęby** 'ktoś zachowuje milczenie, dotrzymuje tajemnicy, nie ujawnia czegoś': *Pawłowi możesz zaufać, on jest po naszej stronie, on na pewno nie puści pary z ust, bo to nie jest w jego interesie.*
- ❖ **ktoś trzyma gębę / buzię na kłódkę pot.** 'ktoś milczy, ma nakaz milczenia': *Dobrze ci radzę, trzymaj gębę na kłódkę, a po kilku dniach sprawa ucichnie i nikt nie będzie podejrzymywał, że coś wiesz.*
- ❖ **ktoś trzyma język na wodzy** 'ktoś jest powściągliwy w mówieniu, nie zdradza tajemnic, ktoś potrafi powstrzymać się od wypowiadania się na jakiś temat': *Człowiek dorosły powinien umieć trzymać język na wodzy. Dlatego, zanim coś powiesz, przemyśl to trzy razy. I nie daj się nikomu sprowokować.*
- ❖ **ktoś trzyma język za zębami** 'ktoś nie zabiera głosu, milczy w jakiejś sprawie': *Teraz powinnaś trzymać język za zębami. Zachowaj te szczegóły dla siebie. Nie muszę wiedzieć, z kim się spotykasz i co robicie na randkach.*
- ❖ **ktoś uchylił, uchyla rąbka / rąbek tajemnicy** 'ktoś wyjawiał część

22.h. – 23.a.

tajnych informacji': *Przez przypadek Tomek uchylił rąbką tajemnicy i już wiemy, że zamierza oświadczyć się Kasi.*

- ❖ *któs ugryzł się w język* 'któs powstrzymał się w ostatniej chwili od powiedzenia, wyjawienia czegoś': *Dobrze, że ugryzłem się w język. Nie powiedziałem Tomkowi, co myślę o lekarzach. Przecież Tomek jest lekarzem. Byłoby mu przykro.*
- ❖ *któs zapomina, zapomniiał języka w gębie pot.* 'któs ze zdziwienia, zmieszania, zachwyty itp. milczy, bo nie wie, co powiedzieć; nie umie znaleźć odpowiednich słów': *Uczyła się dużo, ale wywołana do tablicy, zapomniała języka w gębie. Wolala pisać klasówki niż odpowiadać ustnie.*
- ❖ *morda w kubek* 'dosadnie: nic nie mów, przestań się odzywać, słuchaj mnie; określenie wulgarne': *Teraz milcz! Morda w kubek i do roboty!*

VI. CZŁOWIEK I SYTUACJE

23. Sytuacje pomyślne

23.a. szczęście

- ❖ *Bogu dzięki; chwała Bogu* 'na szczęście': *Była bardzo chora, ale Bogu dzięki wraca do zdrowia.*
- ❖ *coś trafiło się komuś jak ślepej kurze ziarno* 'któs miał szczęście, które nie było jego zasługą': *Ty w ogóle nie rozumiesz, jaką masz dobrą żonę! Jest mądra, piękna, sympatyczna i do tego ma dobrą pracę. Trafiła ci się jak ślepej kurze ziarno!*
- ❖ *dziecko szczęścia* 'osoba, która ma w życiu szczęście': *Ty to jesteś dzieckiem szczęścia! Znałeś odpowiedź tylko na dwa pytania z li-*

teratury i właśnie je wylosowałeś na egzaminie!

- ❖ *jak u Pana Boga za piecem* 'dostanie, spokojnie, bezpiecznie': *U moich rodziców żyłem jak u Pana Boga za piecem, dlatego takim wielkim szokiem okazało się dla mnie rozpoczęcie samodzielnego życia.*
- ❖ *któs jest w siódmym niebie* 'któs się cieszy, jest bardzo szczęśliwy': *Teraz jestem w siódmym niebie! Wreszcie zostałam moją żoną!*
- ❖ *któs ma szczęśliwą rękę do czegoś* 'komuś coś dobrze wychodzi': *Chodź, rzuć za mnie kostkami! Ty masz szczęśliwą rękę, a ja już czwartą raz przegrywam w tę grę. Może mi pomożesz.*
- ❖ *któs spada (jak kot) na cztery łapy* 'któs ma szczęście, udaje mu się wyjść cało z każdej trudnej sytuacji': *On zawsze spada jak kot na cztery łapy. Może zrobić coś naprawdę głupiego, ale dzięki temu, że wszyscy go lubią, któs mu na pewno pomoże w razie problemów.*
- ❖ *któs urodził się pod szczęśliwą gwiazdą* 'któs ma szczęście w życiu, odnosi sukcesy, ma powodzenie': *Zawsze zazdrościłam tym, którzy urodzili się pod szczęśliwą gwiazdą – mieli dostanie życie, szczęśliwe rodziny, spokojną pracę. A ja? Tylko harówka...*
- ❖ *któs urodził się pod złą gwiazdą* 'któs nie ma w życiu szczęścia': *Karol mówi, że urodził się pod złą gwiazdą, bo nie udało mu się skończyć studiów, znaleźć dobrej pracy i założyć rodziny.*
- ❖ *któs wychodzi z czegoś oborną ręką* 'któs unika niebezpieczeństwa, szkody': *Chłopcy zignorowali komunikat o nadciągającej burzy. Wypłynęli na środek jeziora. Kiedy zerwała się wichura, stracili panowanie nad kajakiem. Mocno się namęczyli, żeby dołynąć*

do brzegu, ale na szczęście wyszli z opresji obronną ręką.

- ❖ **ktoś wygrał los na loterii** 'komuś poszczęściło się w życiu, ktoś znalazł się w szczęśliwej sytuacji': *Znaleźć dobrego przyjaciela to jak wygrać los na loterii. Rzadko kto może powiedzieć, że przyjaźni się z tą samą osobą od dwudziestu pięciu lat.*
- ❖ **ktoś złapał / chwycił / trzyma Pana Boga za nogi** 'komuś coś się udało i czuje z tego powodu pełnię szczęścia, jest bardzo zadowolony': *Najpierw Paweł, jeszcze jako student prawa, pracował w kancelarii podczas wakacji, potem podpisano z nim umowę na rok. Kiedy obronił pracę dyplomową, szef kancelarii złożył mu propozycję pracy na stałe. Paweł chwycił Pana Boga za nogi, ponieważ nie musiał szukać pracy tak jak jego koledzy ze studiów.*
- ❖ **los / fortuna uśmiecha się do kogoś** 'jakaś sytuacja przynosi komuś szczęście, powodzenie': *Przez całe studia był słabym studentem i z trudem zdawał egzaminy. Jednak los się do niego uśmiechnął i dzięki napisaniu dobrej pracy dyplomowej, która zwyciężyła w konkursie, dostał wymarzoną pracę.*
- ❖ **łut szczęścia** 'odrobina szczęścia; szczęśliwa okoliczność, sytuacja': *To był łut szczęścia, że akurat przechodziłem obok autobusu, kiedy ona z niego wysiadała. W taki sposób poznałem swoją przyszłą żonę.*
- ❖ **manna z nieba** 'nieoczekiwany, niezaskluzony dar od losu; coś, co ktoś dostał za darmo': *Skończyły mi się pieniądze. Nie wiedziałem, skąd je wezmę, żeby zapłacić za mieszkanie. Aż tu nagle – manna z nieba! Niespodziewanie dostałem od szeffa premię!*

- ❖ **psim swędem** 'dzięki szczęśliwemu przypadkowi, nieoczekiwanie, nie wiadomo jak; także za pomocą oszustwa': *Udało mi się zdać ten egzamin psim swędem, bo naprawdę nic nie umiałem, ale miałem szczęście do pytań.*
- ❖ **szczęście uśmiechnęło się do kogoś** 'ktoś miał szczęście': *Przez wiele lat wykonywałam pracę, której nie lubiłam. Kiedy zadzwoniła koleżanka i zapytała, czy chciałabym wyjechać za granicę jako lektor, zrozumiałam, że szczęście w końcu się do mnie uśmiechnęło.*
- ❖ **w czepku urodzony** 'taki, który ma w życiu dużo szczęścia': *Tomek nie mógł uwierzyć, że Kasia pierwszy raz zagrała na loterii i wygrała pół miliona złotych. Ona jest w czepku urodzona, nigdy nie poniosła porażki.*

23.b. sukces i powodzenie

- ❖ **akcje czyjeś idą w górę** 'ktoś staje się popularny, ceniony, ważny': *Od-kąd ten młody polityk skrytykował politykę premiera, zainteresowały się nim wszystkie media w kraju i jego akcje poszły w górę.*
- ❖ **coś daje kopa komuś pot.** 'coś zachęca kogoś do działania, mobilizuje go, dodaje mu energii': *Podwyżka dała mi kopa. Teraz mam motywację do pracy, bo wiem, że warto się starać. # Dostała świetne recenzje od krytyków. To dało jej kopa, już planuje następny film.*
- ❖ **coś dodaje, dodało komuś skrzydeł** 'coś zachęca kogoś do pracy, mobilizuje go, jest dla kogoś motywujące': *Ta dobra ocena dodała mi skrzydeł. Teraz chcę uczyć się polskiego.*
- ❖ **coś pada na podatny grunt** 'coś dobrze się rozwija, ponieważ ma do tego odpowiednie warunki': *Po-*

23.b.

mysły Pawła padają na podatny grunt, ponieważ odpowiadają zainteresowaniom profesora.

- ❖ *coś stoi przed kimś otworem* 'ktoś zyskuje możliwość wykorzystania jakiejś szansy': *Po tym jak pojawiła się jako modelka na billboardzie znanej marki, wszystkie pokazy mody świata stanęły przed nią otworem.*
- ❖ *coś uszło, ujdzie komuś na sucho* 'ktoś nie doznał z jakiegoś powodu przykrych konsekwencji, komuś się udało uniknąć kary': *Jeśli jutro znowu nie pójdziesz do szkoły, to nie myśl sobie, że rodzice się nie dowiedzą i ujdzie ci to na sucho.*
- ❖ *coś wyszło, wychodzi komuś na dobre* 'jakaś trudna sytuacja, jakieś przykre okoliczności doprowadziły do korzystnych zmian': *Nie chciał słuchać rodziców i chodzić na kurs językowy, ale ostatecznie znajomość angielskiego wyszła mu na dobre – dzięki niej znalazł pracę.*
- ❖ *coś wyszło, wychodzi komuś na zdrowie* 'jakaś sytuacja, okoliczności z pozoru niekorzystne dobrze na kogoś wpłynęły, dały pozytywne rezultaty': *Chodź ze mną do siłowni! Wyjdzie ci to na zdrowie.*
- ❖ *kamień milowy* 'ważne odkrycie, krok naprzód w jakiejś dziedzinie, postęp': *Teorie Heisenberga to kamień milowy fizyki kwantowej. Bez jego koncepcji ten dział fizyki by nie powstał.*
- ❖ *ktoś, coś jest na topie* 'ktoś jest rozpoznawalny, popularny, dobrze znany szerszemu gronu odbiorców; coś jest rozpoznawalne, popularne, dobrze znane szerszemu gronu odbiorców': *Grupa The Rolling Stones była na topie ponad 50 lat. # Pierogi są według cudzoziemców na topie polskich dań.*

- ❖ *ktoś, coś jest na ustach wszystkich* 'ktoś lub coś jest częstym tematem dyskusji, rozmów, debat, kampanii społecznych itp': *Kiedy poetka Wisława Szymborska otrzymała Nagrodę Nobla, stała się bardzo popularna, była na ustach wszystkich.*
- ❖ *ktoś, coś podbija / zdobywa świat* 'ktoś staje się znany, rozpoznawalny na całym świecie; coś staje się znane, rozpoznawalne na całym świecie': *Piętnastoletnia gwiazda podbiła świat swoim rytmicznym hitem dyskotekowym.*
- ❖ *ktoś, coś robi furorę* 'ktoś, coś zdobywa wielkie powodzenie, odnosi ogromny sukces, zyskuje wielką popularność': *Ta nieznana nikomu dziewczyna pojawiła się na czerwonym dywanie obok wielkiego artysty i od razu zrobiła furorę swoim oryginalnym stylem.*
- ❖ *ktoś, coś święci triumfy* 'ktoś, coś odnosi sukcesy': *Ta młoda aktorka po debiucie w filmie znanego reżysera święciła triumfy na festiwalu filmowym w Gdyni.*
- ❖ *ktoś, coś trafia w dziesiątkę* 'ktoś ma jakiś pomysł, który okazuje się sukcesem; ktoś dokonuje dobrego wyboru; ktoś robi coś, co daje dobry rezultat': *Trafiłeś w dziesiątkę z wyborem studiów. Okazuje się, że na słowackim rynku jest teraz wielki boom na pracowników ze znajomością języka polskiego.*
- ❖ *ktoś, coś utrzymuje się na fali* 'ktoś, coś cieszy się stałą popularnością': *Proza Olgi Tokarczuk utrzymuje się na fali. Na pewno w zdobyciu nowych czytelników pomogła jej Nagroda Nobla.* ❖ *ktoś jest / znajduje się, znalazł się na świeczniku* 'ktoś stał się popularny, znany; ktoś zajmuje wysokie stanowisko w jakiejś hierarchii': *Dzięki swojemu debiutanckiemu filmowi młody reżyser znalazł*

się na świeczniku. Pisały o nim wszystkie portale internetowe, zapraszano go do programów telewizyjnych.

- ❖ **ktoś jest w swoim żywiole** 'ktoś czuje się w jakiejś sytuacji świetnie, bo może robić to, co bardzo lubi': *Trzy razy w tygodniu Monika chodzi tańczyć do klubu. Nie może żyć bez tańca. Kiedy tańczy, jest w swoim żywiole.*
- ❖ **ktoś ma swoje pięć minut** 'ktoś ma w swoim życiu niedługi okres, w którym zyskuje popularność, staje się znany, ceniony i rozpoznawalny, ma duże szanse na sukces w jakiejś dziedzinie': *Ta młoda gwiazda ma teraz swoje pięć minut. Występuje w prawie każdym programie muzycznym. Myślę jednak, że za rok nikt już o niej nie będzie pamiętał.*
- ❖ **ktoś ma święty spokój** 'ktoś prowadzi spokojne życie': *Odkąd zmieniłem pracę, mam święty spokój. W antykwariacie mogę czytać książki, doradzać klientom i pracę kończę po ośmiu godzinach, wieczory mam dla rodziny – coś wspólnego!*
- ❖ **ktoś odbił, odbija się od dna** 'ktoś wychodzi z trudnej sytuacji życiowej': *Kiedy Sławek zaczął pić, nikt nie wierzył, że wyjdzie z alkoholizmu. On jednak odbił się od dna i zaczął chodzić na terapię AA.*
- ❖ **ktoś postawił na swoim** 'ktoś osiągnął zamierzony cel mimo trudności, przeszkód': *Daniel chciał, żeby jego żona Beata została w domu, gotowała obiady, sprzątała i opiekowała się dziećmi. Ona jednak nie zamierzała na tym poprzestać i w tajemnicy przed mężem zapisała się na studia zaoczne. Po trzech latach postawiła na swoim i z dyplomem położnej zatrudniła się w szpitalu.*

- ❖ **ktoś spoczął, spoczywa na laurach** 'ktoś osiągnął sukces i na tym poprzestał': *Owszem, masz z matematyki same piątki, ale nie możesz spocząć na laurach i powinnaś systematycznie powtarzać materiał przed maturą.*
- ❖ **ktoś staje, stanął na nogi / na nogach** 'ktoś po okresie niepowodzeń zaczął lepiej żyć, jego sytuacja się poprawiła': *Ta organizacja charytatywna pomaga stanąć na nogach osobom, które chcą wyjść z bezdomności.*
- ❖ **ktoś stanął na własnych nogach** 'ktoś rozpoczął samodzielne życie, najczęściej po początkowych trudnościach': *Kiedy Dagmara robiła specjalizację urologiczną w szpitalu, nie zarabiała dużo pieniędzy i rodzice musieli jej pomagać finansowo. Teraz już pracuje jako lekarz i stanęła na własnych nogach.*
- ❖ **ktoś upiekł dwie pieczenie na jednym ogniu** 'komuś udało się załatwić dwie sprawy jednocześnie': *Widzieliśmy się z fotografem. Okazuje się, że robi też filmy. Od razu zdecydowaliśmy się na jego usługi. Upiekliśmy dwie pieczenie na jednym ogniu i nie musimy szukać kogoś, kto nagra nasz ślub.*
- ❖ **ktoś wychodzi, wyszedł na prostą** 'ktoś pokonuje trudności, wychodzi z kłopotów i zaczyna żyć lepiej niż wcześniej': *W młodości nie chciał się uczyć, tylko zaczął pić alkohol i brać narkotyki, ale potem wyszedł na prostą, skończył szkołę i znalazł pracę.*
- ❖ **ktoś wypływa, wypłynął na szerokie wody** 'ktoś stał się znany, rozpoznawalny, sławny, zrobił karierę': *Na początku grał tylko w amatorskich grupach teatralnych, ale potem wypłynął na szerokie wody*

23.b. – 23.c.

i pojawił się nawet w hollywoodzkim filmie.

- ❖ **ktoś wyszedł na ludzi / na człowieka** 'ktoś, dorastając, stał się wartościowym, przyzwoitym człowiekiem, prowadzi życie zgodne z normami społecznymi': *Jako dziecko całe dnie spędzał, grając w gry na konsoli. W liceum też zamiast się uczyć, do późnej nocy grał na komputerze w strzelanki. Potem skończył studia informatyczne i wyszedł na ludzi.*
- ❖ **ktoś zajdzie, zaszedł daleko** 'ktoś osiągnął sukces w jakiejś dziedzinie, zrobił karierę': *Zawsze wiedziałam, że zajdziesz daleko jako artystka. Już jako dziecko byłaś bardzo utalentowana manualnie.*
- ❖ **ktoś zdobywa laury** 'ktoś osiąga sukcesy w jakiejś dziedzinie, zdobywa nagrody, wyróżnienia': *Ona jest tak utalentowana, że zdobywała laury w konkursach szkolnych z różnych przedmiotów: i z matematyki, i z literatury, i z języków obcych.*
- ❖ **ktoś zostawia po sobie (jakiś) ślad** 'ktoś dokonał czegoś, co go upamiętnia': *Praca biurowa nie jest dla mnie, bo myślę, że nie ma sensu, a ja chciałabym zostawić po sobie jakiś ślad i robić coś ważnego dla innych.*
- ❖ **ktoś zyskuje, zyskał / rośnie, urosł w czyichś oczach** 'ktoś staje się bardziej ceniony podziwiany przez kogoś': *Studentka przygotowała taką interesującą prezentację na zajęcia, że urosła nie tylko w oczach profesora, ale też w oczach jej kolegów z roku.*
- ❖ **strzał w dziesiątkę** 'o czymś udanym, co przyniosło dobry rezultat: trafna decyzja, dobry wybór, świetny pomysł': *Wybór tego architekta okazał się strzałem*

w dziesiątkę. Jesteśmy bardzo zadowoleni z tego, jak zaprojektował nasze mieszkanie.

- ❖ **wszystko gra** 'wszystko jest w porządku': *Po ukończeniu studiów miała problemy ze znalezieniem satysfakcjonującej pracy, ale teraz już u niej wszystko gra. Chyba jest szczęśliwa.*
- ❖ **złote lata** 'okres pełen sukcesów': *Złote lata dla reprezentacji Polski w piłce nożnej już dawno się skończyły.*

23.c. bogactwo

- ❖ **bogaty jak Krezus** 'bardzo bogaty': *Ten nastoletni youtuber zrobił szybką karierę w mediach i dzięki temu stał się bogaty jak Krezus.*
- ❖ **(chyba tylko) ptasiego mleka komuś brak / brakuje** 'ktoś ma w życiu wszystko, żyje dostatnio i niczego mu nie brakuje': *Skończył studia, od razu znalazł pracę, ożenił się z ukochaną kobietą, kupił dom i mają dwoje zdrowych dzieci. Chyba tylko ptasiego mleka mu brak.*
- ❖ **czego / ile dusza zapagnie** 'tyle, ile się chce': *Dziś są twoje urodziny. Możesz wybierać, czego dusza zapagnie – płacę za wszystko.*
- ❖ **kraina mlekiem i miodem płynąca; kraj miodem i mlekiem płynący** 'kraj, region dobrobytu, państwo uważane za szczęśliwe i bogate': *Wielu emigrantom ze wschodu wydawało się, że Unia Europejska to kraina mlekiem i miodem płynąca. Niestety po przyjeździe niektórzy się rozczarowali.*
- ❖ **ktoś leży / śpi na pieniądzach** 'ktoś ma bardzo dużo pieniędzy': *Arabski szejch śpi na pieniądzach, więc kupił sobie lamborghini ze złotą karoserią.*

- ❖ **ktoś ma czegoś w bród** 'ktoś ma czegoś bardzo dużo': *Odkąd prowadzę własną firmę, pieniędzy mam w bród, ale i nie mniej problemów.*
- ❖ **ktoś ma (szeroki) gest** 'ktoś jest hojny, nie liczy się z pieniędzmi': *Na weselach w Polsce widać, jak wielu ludzi ma szeroki gest. Jedzenia i alkoholu jest zwykle dwa razy więcej, niż goście są w stanie zjeść i wypić.*
- ❖ **ktoś obrósł, obrasta w piórka / pierze** 'ktoś stał się bogaty, czyjaś pozycja społeczna się poprawiła': *Myślę, że ona nie lubi naszego towarzystwa. Od kiedy jej mąż został adwokatem, obrósł w piórka i teraz myśli, że jest od nas lepsza.*
- ❖ **ktoś odcina kupony** (od czegoś) 'ktoś czerpie zyski z wcześniejszych osiągnięć, sukcesów, z dorobku przeszłości': *Pięć lat temu wydała pierwszą książkę i stała się bardzo sławna, ale każde jej kolejne dzieło wydaje się coraz gorsze. Odcina kupony od dawnego best-selleru.*
- ❖ **ktoś opływa we wszystko** 'ktoś żyje w dobrobycie': *Współczesne dzieci opływają we wszystko. Mają bardzo dużo zabawek i słodyczy.*
- ❖ **ktoś żyje na wysokiej stopie** 'ktoś ma wysoki status finansowy, żyje na wysokim poziomie': *Oboje dobrze zarabiamy, już spłaciliśmy kredyt na dom i nie mamy dzieci, więc żyjemy na wysokiej stopie.*
- ❖ **raj na ziemi** 'szczęśliwe miejsce, wymarzone': *Dubaj nie dla każdego jest rajem na ziemi. Robotnicy na budowie zarabiają tam równowartość kilkuset złotych.*
- ❖ **łuste lata** 'okres dobrobytu, pomyślności, dobrej passy': *Po studiach nie zarabialiśmy dużo, ale po dziesięciu latach ciężkiej pracy przyszły łuste lata i dostaliśmy lepsze oferty i podwyżki pensji.*

- ❖ **ziemia obiecana** 'szczęśliwe miejsce, wymarzona sytuacja': *Polacy w czasach socjalizmu myśleli o Ameryce jak o ziemi obiecanej. Niektórym udało się tam wyemigrować.*

24. Sytuacje niesprzyjające

24.a. bieda

- ❖ **bez grosza (przy duszy / w kieszeni)** 'bez pieniędzy': *Kiedy zbankrutował, spakował mały plecak i bez grosza przy duszy ruszył na Zachód w poszukiwaniu pracy.*
- ❖ **bieda aż piszczy** 'bardzo zła sytuacja materialna': *Przyjechałem do kolegi do akademika i chciałem coś zjeść, a tu bieda aż piszczy – lodówka pusta, szafki puste i nie ma od kogo pożyczyć kasy.*
- ❖ **chude lata** 'okres niepowodzeń, braku pieniędzy; czas biedy': *Kryzys gospodarczy wywołany koronawirusem to tylko początek. Boję się, że przed nami długie chude lata.*
- ❖ **głód zagląda, zajrzał / bieda zagląda, zajrzała komuś do oczu / w oczy** 'ktoś staje się bardzo biedny, nie ma pieniędzy na utrzymanie, komuś grozi głód': *Po tym, jak ojciec stracił pracę, głód zajrzał nam do oczu. Jedyńm żywicielem rodziny została matka, ale jej niska pensja nie była w stanie zapewnić nam codziennych obiadów.*
- ❖ **ktoś, coś jest pod kreską** 'ktoś się zadłużył, nie radzi sobie finansowo; coś nie jest tak dużo warte jak kiedyś': *Z powodu epidemii koronawirusa wiele firm jest pod kreską – upadają lub zwalniają pracowników.*
- ❖ **ktoś klepie biedę** 'ktoś żyje w niedostatku, ktoś z trudem utrzymuje gospodarstwo domowe': *Nie prosz No-*

24.a. – 24.b.

waków o pożyczkę. Oni od dwóch lat klepią biedę. Nie wiedziałeś, że ich firma zbankrutowała?

- ❖ **ktoś nie ma co do garnka włożyć** 'ktoś żyje w biedzie, komuś brakuje pieniędzy na zakup żywności': *Lata 80. były w Polsce trudnym okresem dla ludzi, ponieważ pensje były niskie i brakowało artykułów spożywczych. Wiele rodzin nie miało co do garnka włożyć.*
- ❖ **ktoś nie ma grosza (przy duszy)** 'ktoś nie ma pieniędzy': *Zaprosiłem Anię na kolację do restauracji, a potem zdałem sobie sprawę, że nie mam grosza przy duszy i nie będę mógł zapłacić. Nie wiem, dlaczego nie miałem w ogóle pieniędzy na koncie.*
- ❖ **ktoś nie śmierdzi groszem** 'ktoś nie ma pieniędzy lub ma ich bardzo mało': *Mimo że nie śmierdzimy groszem i nie stać nas na wynajęcie pokoju, pojedziemy nad morze, a nocować będziemy pod namiotem.*
- ❖ **ktoś jest na minusie pot.** 'ktoś się zadłużył, nie radzi sobie finansowo': *Odkąd straciłem pracę, jestem na minusie. Zasiłek dla bezrobotnych z ledwością wystarcza na comiesięczne rachunki.*

24.b. kłopoty, zmartwienia, trudne sytuacje

- ❖ **ani widu, ani słychu** 'w ogóle kogoś, czegoś nie uidać, nie słychać; nie ma po kimś, po czymś śladu': *Nie wiem, dokąd przeprowadził się Kuba. Przepadł. Ani widu, ani słychu.*
- ❖ **błędne koło** 'problem nie do rozwiązania, sytuacja bez wyjścia, beznadziejna': *Każdy, kto ma w domu osobę chorą psychicznie, wie, że nielatwo przekonać ją do leczenia szpitalnego. Chorzy najczęściej*

nie wyrażają na to zgody, a bez tej zgody nie mogą być leczeni w szpitalu. I tak powstaje błędne koło, choroba się rozwija, a lekarze i rodzina są bezsilni. Trzeba znaleźć jakieś rozwiązanie tej sytuacji.

- ❖ **co się stało, (to) się nie odstanie** 'coś niekorzystnego się wydarzyło i nie można tego naprawić; nie mieliśmy wpływu na to, co się wydarzyło': *Wiem, że nie chciałeś tego im zrobić, ale co się stało, to się nie ostanie. Dlatego powinieneś zrobić wszystko, żeby im pomóc.*
- ❖ **coś idzie (komuś) jak krew z nosa** 'coś dzieje się z dużym trudem, powoli': *Nie ukrywam, że mam dość patrzenia na twoją nieporadność. Nie umiesz gotować, sprzątać, prac. Prowadzenie domu idzie ci jak krew z nosa! Wyprowadzam się do mamy.*
- ❖ **coś idzie (komuś) jak po grudzie** 'coś odbywa się z trudem, powoli': *Nauka języka polskiego szła mi jak po grudzie, dopóki nie poznałem moich polskich znajomych. Od kiedy się z nimi spotykam i mam okazję dużo mówić po polsku, czuję, że błyskawicznie uczę się tego języka.*
- ❖ **coś leży komuś na sercu** 'coś kogoś martwi': *Los emigrantów z Afryki leży na sercu wolontariuszom, którzy pracują na europejskich wybrzeżach Morza Śródziemnego. Poświęcają oni każdą wolną chwilę, by im pomagać.*
- ❖ **coś leży komuś na wątrobie** 'coś kogoś złości, irytuje, coś komuś dokucza, doskwiera': *Uspokój się i powiedz mi wreszcie, co ci leży na wątrobie. Dlaczego uważasz, że z teściową nie potrafisz się dogadać.*
- ❖ **coś woła o pomstę do nieba** 'coś jest irytujące, wywołuje czyjąś dezaprobatę, złość, niechęć, nie powinno

mieć miejsca': *Jest środek lata, a ceny świeżych owoców i warzyw na targu wołają o pomstę do nieba.*

- ❖ **droga krzyżowa** 'bardzo trudna, męcząca sytuacja': *Studia to była dla mnie prawdziwa droga krzyżowa. Cieszę się, że już je kończę.*
- ❖ **ktoś jest w kropce** 'ktoś jest w trudnej sytuacji, z której nie ma dobrego wyjścia': *Popsuł mi się samochód, a muszę odebrać mamę ze szpitala. Albo pożyczyć jakiś wóz, albo poproszę kogoś o pomoc. Jestem w kropce.*
- ❖ **ktoś ma przerabane / przechłapanie** *pot.* 'ktoś znalazł się w trudnej sytuacji, z której nie widzi wyjścia': *Mam przerabane. Nie przyszedłem na egzamin poprawkowy i boję się, że zostanę skreślony z listy studentów. Nie wiem, co robić.*
- ❖ **ktoś nawarzył piwa** 'ktoś narobił kłopotu, dał powód do zmartwień, przykrości': *Grzesiek narobił długów i nie ma za co żyć. Szuka pomocy u rodziny, ale wszyscy się od niego odsunęli, gdy przestał chodzić do pracy. Nie ma się co dziwić, sam sobie nawarzył piwa, niech je teraz wypije.*
- ❖ **mleko się rozlało / wylało** 'nie zmienimy tego, co się wydarzyło': *Hania odebrała dowcipy Bartka jako szowinistyczny atak na siebie i się obraziła. Nie pomogły jego wyjaśnienia i przeprosiny, mleko się rozlało.*
- ❖ **płacz i zgrzytanie zębów** 'żartobliwie o ciężkiej sytuacji, kłopotcie, zmartwieniu': *Teraz myślisz tylko o rozrywkach, a za pół roku czekają cię egzaminy. Jeśli nie zaczniesz się uczyć, będzie płacz i zgrzytanie zębów.*
- ❖ **siąść i płakać** 'o bardzo trudnej sytuacji, w której ktoś czuje się bezradny; ktoś wie, że nie da się nic

zrobić': *Splonęło ponad 500 hektarów lasów. Pogorzeliśko wygląda tragicznie. Tylko siąść i płakać.*

- ❖ **ślepa uliczka / ślepy zaułek** 'sytuacja bez wyjścia; trudna sytuacja': *Cały czas okłamywał swoich bliskich, że świetnie mu się wiedzie, że kupił nowe mieszkanie i dobrze zarabia. Za nic w świecie nie chciał się przyznać do porażki, jaką w jego przypadku okazał się wyjazd za granicę. Kiedy siostra ze szwagrem postanowili go odwiedzić, zrozumiał, że zabrnął w ślepą uliczkę i dalsze ukrywanie prawdy tylko pogorszy jego beznadziejną sytuację.*
- ❖ **węzeł gordyjski** 'skomplikowany, trudny do rozwiązania problem': *Nie wiem, jak skończy się ten konflikt między Edkiem a Karolem. Wydaje mi się, że każdy z nich ma rację – chyba nie dojdą do porozumienia. Ten spór to istny węzeł gordyjski.*

24.c. pogorszenie sytuacji i porażka

- ❖ **coś ścięło kogoś z nóg** 'jakaś informacja albo jakaś sytuacja, której ktoś był świadkiem, zrobiła na kimś bardzo mocne wrażenie': *Wiadomość o śmierci brata ścięła go z nóg. Nie mógł normalnie funkcjonować przez kilka dni.*
- ❖ **komuś powinęła się noga** 'komuś się nie powiodło, coś się nie udało; ktoś poniósł porażkę': *Nikt się tego nie spodziewał. Kamilowi powinęła się noga na egzaminie, przez co stracił szansę na otrzymanie stypendium.*
- ❖ **ktoś dolewa, dołało oliwy do ognia** 'ktoś pogorszył lub coś pogorszyło i tak już złą sytuację': *Konrad próbował uspokoić kłócących się Marię*

24.c.

i Andrzeja. W rezultacie jednak tylko dołał oliwy do ognia, bo para zastrzyła konflikt oburzona jego interwencją.

- ❖ **ktos ma coś w plecy** 'ktos traci coś, możliwość zdobycia czegoś': *Nie dostanę stypendium. Mam jeden egzamin w plecy. Poprawka we wrześniu, a podanie o stypendium składa się do końca sierpnia.*
- ❖ **ktos napytał sobie biedy** 'ktos zrobił coś niedobrego i teraz ma problemy': *Powiem krótko: napytałam sobie biedy. Niepotrzebnie brałam kredyt we frankach, teraz spłacam dziesięciokrotność zaciągniętej pożyczki.*
- ❖ **ktos obudził się z ręką w nocniku pot.** 'ktos jest w bardzo trudnej sytuacji, w której znalazł się w wyniku nieumiejętności przewidziania skutków swoich działań': *Nie myślałam o tym, co będzie, jeśli Tomek umrze. Byłam skupiona na ratowaniu jego zdrowia. Teraz jego nie ma, a ja obudziłam się z ręką w nocniku – nie mam pracy, nie mam dochodów, nie mam celu w życiu.*
- ❖ **ktos postawił na złego / na niewłaściwego konia** 'ktos źle wybrał, podjął niedobłą decyzję': *Marta postawiła na złego konia, decydując się na firmę ubezpieczeniową oferującą najtańszą składkę. Po wypadku miała problemy z wyegzekwowaniem odszkodowania, a kiedy je w końcu otrzymała, okazało się, że było ono znacznie niższe niż u konkurencji.*
- ❖ **ktos strzelił sobie w stopę / w kolano** 'ktos, działając w sposób lekkomyślny, zaszkodził sobie': *Kupił rower bez spisania jakiegolwiek umowy, bo twierdził, że nie będzie bawił się w biurokrację. Zdziwił się bardzo, gdy po kilku dniach został oskarżony o kradzież ro-*

weru. Zorientował się, że strzelił sobie w kolano, kiedy nabył go bez potwierdzenia zakupu. Nie miał żadnego dowodu na to, że rower należy do niego.

- ❖ **ktos trafił / wpadł z deszczu pod rynnę** 'ktos znalazł się niespodziewanie w sytuacji gorszej od tej, w której znajdował się dotychczas': *Z powodu słabych zarobków zmienił pracę na inną, ale oddaloną od domu 100 kilometrów. Zarabiał więcej, lecz prawie całą nadwyżkę wydawał na dojazdy, które miały jeszcze jeden minus – odczuwał permanentne zmęczenie. Żona drwiła z niego: Wpadłeś, Marian, z deszczu pod rynnę.*
- ❖ **ktos wdepnął w kłopoty / w bagno pot.** 'ktos znalazł się nieoczekiwanie, w wyniku swoich działań, w bardzo niekorzystnej dla siebie sytuacji': *Gdybym zatrzymał się do kontroli policyjnej, a nie uciekał, to nie miałbym teraz problemów. Jednym słowem: wdepnąłem w bagno.*
- ❖ **ktos wpadł jak śliwka w kompot** 'ktos znalazł się w trudnej sytuacji bez szans na wyjście z niej': *Wpadłeś jak śliwka w kompot. Szef słyszał, jak się chwalisz, że specjalnie nie odbierasz od niego telefonów. Będziesz się z tego tłumaczył.*
- ❖ **ktos wyszedł na czymś jak Zabłocki na mydle** 'ktos chciał polepszyć swoją sytuację, zyskać coś, ale pogorszył ją w wyniku nieudolnych działań, stracił coś': *Adam kupił 50 ton cukru w Niemczech i chciał sprzedać go drożej w Polsce. Jednak kurs złotego w krótkim czasie mocno wzrósł i Adam sprzedał towar poniżej ceny zakupu. Na tym interesie wyszedł jak Zabłocki na mydle.*
- ❖ **mądry Polak po szkodzie** 'człowiek jest mądry dopiero wtedy, kie-

dy popełni błąd; człowiek najlepiej uczy się na błędach': *Skąd miałam wiedzieć, że nie należy brać kredytu we frankach? Mądry Polak po szkodzie.*

- ❖ **zaczynają się schody** 'od teraz mamy kłopoty, sytuacja stała się bardziej skomplikowana': *Już wierzyłam, że nasze kłopoty finansowe się skończyły. Przyszła pandemia i dopiero teraz zaczynają się schody: lockdown za lockdownem.*
- ❖ **zamienił stryjek siekierkę na kijek** *pot.* 'zmiana, jakiej dokonałeś, wyszła tobie na gorsze': *Wojtek wyprowadził się z centrum miasta, ponieważ z trudem znosił ciężką hałas ruchu ulicznego. Zamieszkął w spokojnej dzielnicy na peryferiach. Ma upragniony spokój, lecz irytuje go długi czas dojazdu do pracy w centrum, zatłoczone środki komunikacji miejskiej i oczekiwanie w tłumie na przystankach na przyjazd autobusu. Niepokoją go wątpliwości, czy podjął dobrą decyzję. W jego głowie coraz częściej pojawia się myśl: zamienił stryjek siekierkę na kijek.*

24.d. zagrożenie, niebezpieczeństwo, ostrzeżenie

- ❖ **cisza przed burzą** 'spokój, który zapowiada kłótnię, spór, eskalację konfliktu': *Dyrektor zachowywał się spokojnie wobec pijanego pracownika, lecz sekretarka, która pracowała z nim od wielu lat, wiedziała, że ten spokój to cisza przed burzą i czekała w napięciu na wybuch jego wściekłości.*
- ❖ **coś wisi w powietrzu** 'wydarzy się coś': *Globalna katastrofa ekologiczna wisi w powietrzu. Niebawem woda stanie się najcenniejszym surowcem świata.*
- ❖ **coś wisi, zawisło na włosku** 'czemuś grozi niebezpieczeństwo, coś jest zagrożone; w każdej chwili może się zdarzyć coś złego': *Życie kierowcy autobusu poszkodowanego w wyniku wypadku na autostradzie zawisło na włosku. Na szczęście pogotowie ratunkowe zdążyło go przewieźć do szpitala. # Turysty nie powinni wybierać się do krajów afrykańskich, w których wojna domowa wisi na włosku.*
- ❖ **falszywy alarm** 'niepewna informacja, nieprawdziwy sygnał, wywołujące strach, niepokój i podjęcie jakichś działań': *Na szczęście to był tylko falszywy alarm. To nie był poród, ale zwykły ból brzucha.*
- ❖ **grunt / ziemia pali się komuś pod nogami** 'sytuacja, w której ktoś jest, ulega pogorszeniu, staje się niebezpieczna; komuś grozi niebezpieczeństwo': *Nie ma czasu na zastanowienie. Ziemia pali nam się pod nogami, musimy podjąć szybką decyzję – wyjeżdżamy z Polski i zaczynamy nowe życie, czy zostajemy tutaj, gdzie przyszłość jest niepewna.*
- ❖ **ktos balansuje / znajduje się na krawędzi przepaści** 'ktoś znajduje się, zwykle z własnej winy, w sytuacji krytycznej, bardzo ryzykującej': *Ten, kto w czasach kryzysu inwestuje, znajduje się na krawędzi przepaści – w krótkim czasie może wiele zyskać, ale i wszystko stracić.*
- ❖ **ktos bije na alarm** 'ktoś ostrzega przed czymś szkodliwym, co zagraża zdrowiu, życiu, poprawności funkcjonowania czegoś': *Lekarze biją na alarm, że w szpitalach pracuje za mało personelu medycznego i że w związku z tym warunki pracy są bardzo trudne.*
- ❖ **ktos drży / boi się o własną skórę / pot. o własny tyłek** 'ktoś bardzo się boi o siebie, o swoje interesy':

24.d. – 25.a.

Tragedia Shakespeare'a Makbet pokazuje, że dyktator, który doszedł do władzy w wyniku popełnionych zbrodni, prędzej czy później drży o własną skórę.

- ❖ **ktoś igra z ogniem** 'ktoś, najczęściej świadomie, naraża się na niebezpieczeństwo': *Rowerzysta jadący w nocy po drodze nieoświetlonym rowerem igra z ogniem. Stanowi zagrożenie dla siebie i dla innych uczestników ruchu drogowego.*
- ❖ **ktoś jest / znajduje się między młotem a / i kowadłem** 'ktoś jest zagrożony, znajduje się w bardzo trudnej sytuacji, z której nie ma dobrego wyjścia, ponieważ każda decyzja przynosi złe konsekwencje': *Jeśli powiem Kaśce, że ją zdradziłem, na pewno mnie zostawi. Jeśli nie powiem, na pewno się o tym dowie... Jestem między młotem a kowadłem.*
- ❖ **ktoś ma nóż na gardle** 'ktoś znalazł się w bardzo trudnej sytuacji, która wymaga od niego działania, zwykle dla niego niekorzystnego': *Uważam, że dobrze się stało. Straciłaś pracę, masz nóż na gardle, wreszcie musisz coś zmienić w swoim życiu.*
- ❖ **ktoś nie zna dnia ani godziny** 'ktoś nie zna momentu, kiedy wydarzy się coś złego, czego się spodziewa, dlatego jest zagrożony': *Nie znamy dnia ani godziny. W każdej chwili nasi partnerzy finansowi mogą zbankrutować, a wtedy i nasze przedsiębiorstwo upadnie.*
- ❖ **ktoś sprawił komuś manto pot.** 'ktoś kogoś bardzo pobił': *Schwytaliśmy złodzieja i sprawiliśmy mu manto, zanim przyjechała policja.*
- ❖ **ktoś stłukł kogoś na kwaśne jabłko** 'ktoś kogoś bardzo pobił': *Wiedziałeś, że Andrzej stłukł Roberta na kwaśne jabłko? Robert trafił do szpitala!*
- ❖ **ktoś traci, stracił grunt pod nogami** 'ktoś jest w bardzo trudnej

sytuacji, komuś zagraża niebezpieczeństwo finansowe, społeczne itd.': *Szef opozycji stracił grunt pod nogami. Jak wskazują sondaże – jego partia nie ma szans na zwycięstwo w niedzielnych wyborach.*

- ❖ **ktoś złoł komuś skórę** 'ktoś kogoś bardzo pobił': *Czesiek złoł skórę Edycie. Dobrze, że dziewczyna zgłosiła to na policję.*
- ❖ **ktoś znalazł się między Scyllą a / i Charybdą** 'ktoś znalazł się w bardzo trudnej sytuacji, w której z dwóch stron grozi mu niebezpieczeństwo': *W 1939 roku Polacy znaleźli się między Scyllą a Charybdą. Z jednej strony zagrażali im okupanci niemieccy, a z drugiej Związek Radziecki.*
- ❖ **ostatni dzwonek** 'ostatni moment na zrobienie czegoś, właśnie teraz należy coś zrobić, bo potem będzie za późno': *Paulina postanowiła przejść na dietę wegetariańską. Dzięki temu przestała tyć. Całe szczęście, że podjęła taką decyzję, bo to był już ostatni dzwonek. Gdyby prowadziła dotychczasowy styl życia, groziłaby jej już otyłość i związane z nią choroby serca.*
- ❖ **puszka Pandory** 'wywołanie kłopotów, nieszczęść': *Pojawienie się koronawirusa okazało się dla świata otwarciem puszki Pandory.*
- ❖ **ściany mają uszy** 'o sytuacji, w której ktoś może podsłuchiwać; trzeba się strzec, żeby nie być podsłuchanym': *Chodźmy na spacer, by swobodnie porozmawiać. Tutaj ściany mają uszy.*

25. Aktywność człowieka

25.a. podejmowanie działania, rozwiązywanie problemów

- ❖ **albo rybki, albo akwarium pot.** 'albo jedno, albo drugie': *Nie możesz*

jednocześnie mieszkać u rodziców i z dziewczyną. Musisz się na coś zdecydować – albo rybki, albo akwarium.

- ❖ **burza mózgów** 'dzielenie się pomysłami, które prowadzi do zespołowego rozwiązywania problemów': *Nadchodzi kryzys. Jeśli nie wymyślimy nowych sposobów działania, to czeka nas trudny okres. Musimy zrobić burzę mózgów, może uda nam się wymyślić, jak poradzić sobie z nadchodzącym zagrożeniem.*
- ❖ **co z tym fantem zrobić?** 'jak postąpić w danej sytuacji?; ktoś nie wie, co powinno się zrobić': *Uczeń, który dotychczas wzorowo się zachowywał, tuż przed maturą obraził nauczycielkę matematyki. Uczy się bardzo dobrze, a poza tym niedawno stracił rodziców. I co z tym fantem zrobić? – zastanawia się dyrektor.*
- ❖ **dasz, dacie radę!** 'pozytywne wzmocnienie: nie poddawaj się, poradzisz sobie': *Czego się boisz? Dasz radę! Przecież trzy lata uczyłaś się do matury. Zdasz ten egzamin bardzo dobrze.*
- ❖ **jak się powiedziało A, to trzeba powiedzieć B** 'należy być konsekwentnym, kończyć to, co się zaczęło': *Nie możesz teraz się wycofać. Kończysz drugi rok studiów, jak się powiedziało A, to trzeba powiedzieć B. Musisz skończyć te studia.*
- ❖ **ktoś bierze / przyjmuje, przyjął coś za dobrą monetę** 'ktoś przyjmuje czyjeś słowa, zachowanie lub działania, uznając je za prawdziwe, szczerze, nie dostrzegając w nich fałszu': *Staram się bez uprzedzeń przyjmować wyjaśnienia urzędników, brać za dobrą monetę ich słowa i obietnice. Chociaż do tej pory nic dla nas nie zrobili, tym razem chcę wierzyć w ich szlachetne intencje.*
- ❖ **ktoś bierze, wziął** coś na swe / swoje / własne barki 'ktoś podejmuje się czegoś i bierze za to odpowiedzialność, zobowiązuje się do wykonania czegoś': *Anna zgodziła się na kierowanie kolejnym projektem badawczym. Tym sposobem wzięła na swoje barki trud koordynowania pracy dwóch zespołów naukowców.*
- ❖ **ktoś bierze, wziął** coś w swoje ręce 'ktoś zajmuje się czymś osobiście': *Nie ma co czekać, aż na osiedlu powstanie państwowe przedszkole. Musimy wziąć sprawy w swoje ręce i zapewnić naszym dzieciom opiekę we własnym zakresie. Kto popiera ten pomysł?*
- ❖ **ktoś daje, dał komuś wolną rękę** 'ktoś pozwala komuś samodzielnie o czymś decydować': *Rektor dał dziekanom wolną rękę w wyborze strategii pozyskiwania środków na badania naukowe.*
- ❖ **ktoś daje, dał komuś, czemuś zielone światło** 'ktoś stwarza komuś, czemuś preferencyjne warunki do rozwoju, przyznaje komuś prawo, przywilej do działania': *Rząd dał zielone światło dla rozwoju elektrowni wodnych i wiatrowych.*
- ❖ **ktoś daje, dał radę** 'ktoś nie zniechęca się trudnościami, dobrze funkcjonuje pomimo niesprzyjających sytuacji': *Basia w dzień studiuje, a wieczorami pracuje w pizzerii. Zdaje egzaminy terminowo i jeszcze dostaje stypendium za dobre wyniki w nauce. Jednym słowem, daje radę.*
- ❖ **ktoś dołożył cegielkę do czegoś** 'ktoś finansowo wsparł jakąś inicjatywę': *Każdy z nas może dołożyć cegielkę do odbudowy katedry, która została zniszczona na skutek pożaru.*
- ❖ **ktoś dotrzymuje, dotrzymał kroku (komuś, czemuś)** 'ktoś nadąża

25.a.

za kimś, za czymś; ktoś nie daje się zostawić w tyle': *Pod względem nowoczesnych technologii trudno dotrzymać kroku Japończykom. # Świat tak szybko się zmienia, że trzeba dotrzymać mu kroku, jeśli nie chce się zostać w tyle.*

- ❖ **ktos dzieli / rozdziela / rozszczepta włos na czworo / na dwoje** 'ktoś analizuje coś zbyt dokładnie, za bardzo szczegółowo, niepotrzebnie coś komplikuje, stwarza sobie problem na skutek zbyt szczegółowej analizy': *Zebrania w naszej firmie trwają bardzo długo, bo każdy ma coś do powiedzenia. Zamiast skupić się na argumentach merytorycznych, ludzie dzielą włos na czworo, przez co wydłuża się czas posiedzenia, a problem pozostaje nierozwiązany.*

- ❖ **ktos gra pierwsze skrzypce** 'o kimś, kto jest najważniejszy w zespole i ma decydujący głos': *W naszym zespole Kasia gra pierwsze skrzypce. Zawsze ma niezłe pomysły i jest bardzo energiczna. Ciągle coś organizuje i rozdziela nam zadania. Chociaż nie wszystkim się to podoba, trzeba przyznać, że to właśnie ona decyduje o najważniejszych sprawach.*

- ❖ **ktos idzie, poszedł za ciosem** 'ktoś kontynuuje rozpoczęte z sukcesem działanie': *Nie ma na co czekać, trzeba iść za ciosem. Skoro zapisałaś się na studia, dostałaś się na nie, nie rezygnuj z tej szansy – pora opuścić rodzinne miasto.*

- ❖ **ktos jest na dobrej / najlepszej / prostej drodze do czegoś** 'czyjeś działania, postępowanie lub stan, w którym ktoś się znajduje, na pewno przyniosą określony rezultat': *Na razie zdajesz wszystkie egzaminy na ocenę bardzo dobrą i tym samym jesteś na najlepszej drodze do uzyskania stypendium.*

- ❖ **ktos kombinuje jak koń pod górkę** pot. 'ktoś przesadnie myśli, zastanawia się, szuka bardzo skomplikowanego rozwiązania; określenie żartobliwe': *Beata i Marek biorą ślub w czwartek o 16.00, zaprosili mnie na wesele, a ja niedawno podjęłam pracę, nie mogę wziąć urlopu i teraz muszę kombinować jak koń pod górkę, żeby zwolnić się z pracy wcześniej i zdążyć do kościoła.*

- ❖ **ktos kruszy kopie o kogoś, o coś** 'ktoś spiera się o kogoś, o coś, ktoś kłóci się o coś, walczy o coś': *Nie ma sensu kruszyć kopii o to, kto więcej czasu poświęca na zajęcia domowe. Lepiej po prostu jasno rozdzielić zadania między domowników.*

- ❖ **ktos kuje żelazo, póki gorące; kuj żelazo, póki gorące** 'ktoś intensywnie działa w jakiejś sprawie, wykorzystując sprzyjającą sytuację; korzystaj z okazji': *Skoro udało wam się założyć spółdzielnię mleczarską, która dobrze sobie radzi na lokalnym rynku, to kujcie żelazo, póki gorące i rozwijajcie swoją działalność w okolicznych gminach.*

- ❖ **ktos łapie, złapał / chwycił / wziął byka za rogi** 'ktoś odważnie i zdecydowanie zajął się jakimś problemem, jego zasadniczą kwestią, zabrał się od razu do działania': *Kolega poradził mi, żebym się nie bał i ostro od razu przystąpił do działania. Postanowiłem więc chwycić byka za rogi i odważnie powiedziałem, co źle dotychczas funkcjonowało i proponowałem reformy, żeby wyjść z kryzysu.*

- ❖ **ktos łapie, złapał / chwytą, chwycił wiatr w żagle** 'ktoś korzysta z okazji, wykorzystuje możliwości, by rozwinąć swą działalność': *Kiedy zmieniły się przepisy podatko-*

we, chwyciliśmy wiatr w żagle, podjęliśmy współpracę w pięciu miastach i nadal się rozwijamy. # Po wygranym konkursie na projekt biurowca Julek złapał wiatr w żagle i założył własne biuro architektoniczne.

- ❖ **ktoś ma twardy orzech do zgryzienia** 'ktoś ma trudny problem do rozwiązania': *Ola dostała stypendium, o którym zawsze marzyła – na uniwersytecie w USA. Ma jednak fantastycznego chłopaka, którego kocha i z którym nie chce się rozstawać. Nie wie, co robić. Ma twardy orzech do zgryzienia.*
- ❖ **ktoś ma wolną rękę** 'ktoś ma swobodę działania': *Skończyłem z pracą na etacie. Kupiłem mały hotel w górach i teraz mam wolną rękę. Pracuję u siebie i nikt mnie nie poucza, co mam robić.*
- ❖ **ktoś nie zasypia gruszek w popiele** 'ktoś nie zaniedbuje spraw wymagających załatwienia, ktoś korzysta z nadarzającej się okazji': *Rozwijamy naszą firmę, inwestujemy w nową przetwórnię, eksportujemy do krajów europejskich, ale nasi konkurenci też nie zasypiają gruszek w popiele.*
- ❖ **ktoś omija coś szerokim łukiem** 'ktoś unika kogoś, czegoś, nie zbliża się do kogoś, czegoś, omija coś lub kogoś z daleka': *Przez trzy lata leczył się z uzależnienia od hazardu. Na szczęście leczenie się powiodło i już od kilku miesięcy kasyna omija szerokim łukiem.*
- ❖ **ktoś patrzy przez palce na coś** 'ktoś udaje, że czegoś nie widzi, godzi się na coś nieprzyzwoitego, haniebnego, skandalicznego': *Udawala, że nie widzi jego romansu. Na jego późne powroty do domu patrzyła przez palce. Dopiero po dwóch latach zrozumiała, co się dzieje i poprosiła o rozwód.*

- ❖ **ktoś płynie pod prąd** 'ktoś kontestuje ogólnie uznawane zasady, normy, idee': *Tomek nigdy się nie ożeni. On zawsze płynie pod prąd i na pewno wybierze samotne, niezależne życie.*
- ❖ **ktoś popuścił komuś cugli** 'ktoś pofolgował komuś, dał komuś więcej swobody, zwykle w relacji rodzice – dzieci, przełożony – podwładny': *Ojciec popuścił synowi cugli, nic dziwnego, że chłopak zamiast się uczyć wolał spędzać czas na boisku i zaczęły się problemy w szkole.*
- ❖ **ktoś robi z igły widły** 'ktoś przesadza, wyolbrzymia jakiś problem': *Robisz z igły widły! Na pewno szef Cię nie zwolni za to, że spóźniłaś się do pracy. Za bardzo to wszystko przeżywasz.*
- ❖ **ktoś robi, zrobił swoje** 'ktoś zajmuje się tym, co uważa za ważne, niezależnie od okoliczności': *Wiele osób w okresie pandemii nie poddaje się frustracji, lecz robi swoje na tyle, na ile to możliwe. Prowadzi online zajęcia ze studentami, lekcje z uczniami, a nawet treningi jogi.*
- ❖ **ktoś ruszył z kopyta, coś ruszyło z kopyta** 'ktoś zaczął coś robić od razu; coś zaczęło się dziać szybko, nagle': *W maju urzędnicy dostali pozwolenie na budowę obwodnicy, a dwa tygodnie później drogowcy ruszyli z kopyta. Jeszcze w tym roku nowa droga będzie gotowa.*
- ❖ **ktoś stawia pierwsze kroki** 'ktoś zaczyna jakąś działalność, ktoś jest nowicjuszem w jakiejś dziedzinie': *Już na studiach stawiał pierwsze kroki w zawodzie dziennikarza, w gazecie studenckiej pisał recenzje filmów i książek oraz reportaże z wakacyjnych wypraw.*
- ❖ **ktoś stawia, stawiał komuś, czemuś czoło / czoła** 'ktoś nie poddaje się komuś, czemuś, sprze-

25.a. – 25.b.

ciwia się trudnościom': *Żołnierze w zwycięskiej bitwie stawili czoło wrogom ojczyzny. # Jeśli chcesz żyć po swojemu, to musisz być gotowa stawiać czoła opinii publicznej.*

- ❖ *ktos szuka dziury w całym* 'ktoś poszukuje wad, błędów tam, gdzie ich nie ma, szuka czegoś złego w czymś, co jest dobre; czepia się': *Mamo, przestań szukać dziury w całym, to jest całkowicie bezpieczny wyjazd. Jedziemy pod opieką trenera, będziemy nocować w porządnym schronisku, mamy zagwarantowane wyżywienie i ciekawy program sportowy, więc szkoda byłoby nie skorzystać z tej okazji.*
- ❖ *ktos szuka igły w stogu siana* 'ktoś próbuje znaleźć coś, co zaginęło; szuka kogoś wśród wielkiej liczby innych osób, nie mając prawie żadnych szans na znalezienie go':
 - *Gdzie ja mam ten paragon? Położyłam go gdzieś w pokoju, nie mam pojęcia, co się z nim stało?! Bez niego nie będę mogła wymienić butów. Pomóż mi go szukać.*
 - *Jeśli zapodział się gdzieś w tych papierach, które gromadzisz od miesiąca, to będziemy go szukać jak igły w stogu siana.*
- ❖ *ktos trzyma rękę na pulsie* 'ktoś śledzi rozwój sytuacji, na bieżąco obserwuje coś, czuwa nad czymś':
 - *Jakie rady daje pani swoim młodym kolegom?*
 - *Niech starają się trzymać rękę na pulsie i przede wszystkim na bieżąco rozwiązują te problemy, które niesie codzienne życie.*
- ❖ *na dzień dobry* 'na początku, od razu': *W pracy nie zostałam dobrze przyjęta. Na dzień dobry usłyszałam, że mój strój nie jest odpowiedni.*

❖ *nigdy nie mów nigdy* 'nie wiadomo, co przyniesie los; nie poddawaj się': *Na przykładzie własnego życia przekonałem się, że raczej mają ci, którzy mówią: „Nigdy nie mów nigdy!”. Otóż dwa lata temu po kontuzji kolana myślałem, że nigdy nie wrócę do sportu. A dziś wygrałem zawody i zostałem mistrzem w skokach narciarskich!*

❖ *zielone światło* 'zgoda na robienie czegoś': *Dostaliśmy zielone światło od szefowej, możemy organizować konferencję, w przyszłym tygodniu wysłamy zaproszenia.*

25.b. działania odważne, ryzykowne, z zaangażowaniem

- ❖ *ktos daje, dał z siebie wszystko* 'ktoś się nie oszczędza, z uporem dąży do celu, robi coś z ogromnym zaangażowaniem': *Nasi kajakerze dali z siebie wszystko. Walczyli pięknie i mamy to! Pierwsze miejsce!!!*
- ❖ *ktos idzie po trupach pot.* 'ktoś postępuje egoistycznie i bezwzględnie, nie liczy się z uczuciami innych osób, uparcie dąży do celu, nie zważając na nic, łamiąc ogólnie przyjęte zasady; nie przebiera w środkach': *Każdy doskonale wie, że Adam jest gotów poświęcić dobro rodziny, żeby osiągnąć sukces zawodowy. On od zawsze idzie po trupach do celu.*
- ❖ *ktos idzie, poszedł na całość* 'ktoś angażuje się w coś całkowicie; nie oglądając się na nic, ryzykuje wszystko': *Zosia była spokojna i ostrożna, a jej brat przeciwnie – od dzieciństwa lubił ryzyko. Kiedy się w coś zaangażował, to nie poprzestawał na małych sukcesach. Nie bał się iść na całość i zawsze mu się udawało. Można mu zazdrościć szczęścia i odwagi.*

- ❖ **ktos igrza z ogniem** 'ktos, najczęściej swiadomie, podejmuje ryzyko': *Rowerzysta jadacy w nocy po drodze nieoswietlonym rowerem igrza z ogniem. Stanowi zagrozenie dla siebie i dla innych uczestnikow ruchu drogowego.*
- ❖ **ktos igrza ze smiercia** 'ktos postepuje brawurowo, glupio, ryzykujac utrate zdrowia lub zycia': *Ryzykujesz, udajac sie w taka wyprawe – chcesz zdobyc osmiotysiecznik po dlugiej przerwie. Mysle, ze igrasz ze smiercia.*
- ❖ **ktos jedzie, pojechał po bandzie** pot. 'ktos robi cos w sposob ryzykowny, bez obaw dazy do zamierzonego celu': *Pojechales po bandzie. Nie powinienes przesylac Zosi kwiatow do domu, ma bardzo czujnego ojca. Myslales, ze dzieki temu zgodzi sie na randke?*
- ❖ **ktos kupuje, kupil kota w worku** 'ktos kupuje, kupil cos, czego stanu lub jakosci wzescniej nie sprawdzil': *Moim zdaniem ryzykujesz, wydajac pieniadze na to mieszkane. Nie bylasc na miejscu, nie widziasc go. Obawiam sie, ze kupujesz kota w worku.*
- ❖ **ktos porusza, poruszyl niebo i ziemie** 'ktos uzywa wszelkich srodkow, aby cos osiagnac': *Mieszkanicy wsi, w ktorej miala powstac farma wiatrowa, poruszyl niebo i ziemie, zeby nie dopuscic do tej inwestycji.*
- ❖ **ktos porywa sie, porwal sie z motyka na słońce** pot. 'ktos probuje zrobic cos niemozliwego, decyduje sie na zrobienie czegoś, do czego nie ma wystarczajacych srodkow, sil, mozliwosci': *Planujesz zdobyc dwa bieguny w jednym roku? Moim zdaniem, porywasz sie z motyka na słońce, bo nie zdajesz sobie sprawy, jak dlugo trwa wyprawa na koło podbiegunowe. A zastano-*
- wiles sie, ile to bedzie kosztowac i skad wezmiesz pieniadze. Poza tym ze swoja slaba kondycja fizyczna nie masz zadnych szans, by twój plan sie powiódł.*
- ❖ **ktos próbuje szczescia** 'ktos ryzykuje': *Jestes jeszcze mloda, nie masz dzieci. Spróbuj szczescia i wyjedz do pracy za granice. To moze byc swietne doswiadczenie.*
- ❖ **ktos staje, stanal na glowie** 'ktos robi wszystko, co mozliwe, aby cos osiagnac, bardzo sie stara, dazy do celu za wszelka cene': *Kiedy trzeba bylo zebrać pieniadze na operacje chorego dziecka, cala rodzina stawala na glowie. Jedni pracowali na dwuch etatach, inni organizowali akcje charytatywne, jeszcze inni poszukiwali pomocy w Internecie. # Przysłysł żonie, ze dostanie prace w tej nowej firmie zagranicznej, chocby mial stanac na glowie.*
- ❖ **ktos stawia, postawil cos na ostrzu noza** 'ktos stanowczo domaga sie, aby ktos inny zalatwil jakas sprawe, aby rozwiagal jakis problem; zada zdecydowanej odpowiedzi lub podjecia ostatecznej decyzji, dazy do rozstrzygnięcia jakiegoś sporu, konfliktu': *Ten, kto stawia sprawe na ostrzu noza, musi liczyć sie z tym, ze nie bedzie mial mozliwosci manewru w przypadku niespeelnienia przez kogos jego zadan.*
- ❖ **ktos stawia, postawil wszystko na jedna karte** 'ktos zaryzykowal, ryzykuje, by osiagnac cel': *Rzucil pewna prace, opuscil rodzinę i wyjechal z kraju. Postawil wszystko na jedna karte, zeby spelnic zyciowe marzenie i zostac zeglarzem.*
- ❖ **ktos szuka guza** pot. 'ktos zachowuje sie prowokacyjnie, nieodpowiedzialnie, sciaga na siebie gniew innych': *Krzyś prowokowal starszych kolegow, przerywajac im co*

25.b – 25.c.

chwile rozmowę. W końcu jeden z nich nie wytrzymał i powiedział: Szukasz guza, mały? Spadaj!

- ❖ **odwaga cywilna** ‘postawa, cecha kogoś, kto bez względu na konsekwencje nie boi się wypowiadać swoich sądów lub przyznać się do winy: *To był niezwykle człowiek, miał odwagę cywilną. W każdych okolicznościach bronił swoich przekonań i bez względu na konsekwencje szczerze mówił to, co myślał.*
- ❖ **pyrrusowe zwycięstwo** ‘zwycięstwo pozorne, osiągnięte zbyt wielkim kosztem, niewspółmierne do poniesionych strat’: *Turcja wygrała tę bitwę militarnie, ale odniosła pyrrusowe zwycięstwo, ponieważ koszty polityczne i ekonomiczne były ogromne. Na kraj zostały nałożone surowe sankcje, umowy międzynarodowe zostały zerwane, państwu groziła izolacja.*
- ❖ **raz kozie śmierć pot.** ‘trzeba zaryzykować i niech się dzieje, co chce’: *Jan XXIII mówił, że najgorszą cechą człowieka jest niezdecydowanie. Zgadzam się z nim. Lepiej powiedzieć sobie: Raz kozie śmierć!, i działać, niż pozostać biernym.*
- ❖ **skok na głęboką wodę** ‘odważna decyzja o podjęciu jakiejś aktywności, jakichś działań bez doświadczenia’: *Weszliśmy na rynek. To był skok na głęboką wodę, ponieważ rozpoczęliśmy działalność w branży motoryzacyjnej, choć nikt z nas nie miał nawet prawa jazdy.*

25.c. rywalizacja

- ❖ **ktoś bije, pobił kogoś na głowę** (czyms) ‘ktoś przerasta innych w jakiejś dziedzinie, dominuje nad innymi, jest lepszy’: *Adam był świetny z matematyki. Swoich kolegów*

z klasy bił na głowę ocenami z tego przedmiotu.

- ❖ **ktoś czuje czyjś oddech na plecach** ‘ktoś ma świadomość, że ktoś inny zaczyna mu dorównywać, że ktoś rywalizujący z nim jest już blisko, dogania go’: *Zmiana przepisów prawnych i otwarcie granic spowodowały, że właściciele dużych biur podróży nagle poczuli na plecach oddech młodych organizatorów turystyki zagranicznej, którzy z powodzeniem zdobywali coraz to liczniejsze grupy nowych klientów.*
- ❖ **ktoś daje komuś pole do popisu** ‘ktoś daje komuś możliwość pokazania, co potrafi, ktoś daje komuś okazję do zaprezentowania swoich umiejętności, talentów’: *Starsza część ekipy zdecydowała, że przy pracy nad nowym projektem da pole do popisu młodszemu pracownikowi i zajmie się tylko dokumentacją.*
- ❖ **ktoś dał, daje komuś fory pot.** ‘ktoś dał komuś słabszemu szansę na zwycięstwo’: *Sluchaj, wiem, że dajesz mi fory, ale jak nie zaczniesz w końcu grać na poważnie, to się obrażę.*
- ❖ **(ktoś i ktoś) idą łeb w łeb pot.** ‘o ludziach podczas jakiejś rywalizacji: konkurujące ze sobą osoby mają takie same wyniki’: *Nie wiadomo, kto zwycięży, na razie zawodnicy idą łeb w łeb.*
- ❖ **ktoś nie dorasta komuś do pięty** ‘ktoś nie dorównuje komuś w czymś, ktoś jest znacznie gorszy od kogoś innego, z kim jest porównywany’: *W tej konkurencji Justyna nie ma sobie równych. Przeciwniczki jej do pięty nie dorastają.*
- ❖ **ktoś odstawił kogoś na boczny tor** ‘ktoś odsunął kogoś od jakiejś działalności, zepchnął na margines, przestał się z kimś liczyć’: *Znany sprawozdawca sportowy na za-*

kończenie swej bogatej kariery chciał pożegnać się z kibicami, komentując finał wielkiego turnieju piłkarskiego, ale mu na to nie pozwolono. Ma wielki żal do kierownika stacji telewizyjnej, który kilka dni przed finałem odsunął go na boczny tor.

- ❖ **ktoś podjął rękawicę** 'ktoś przyjął wyzwanie': *Hubert postanowił zaryzykować i udowodnić kolegom ze szkoły teatralnej, że zrobi karierę za granicą. Po wyjeździe do Paryża, szybko podjął rękawicę i zaczął grać w serialu, chociaż jeszcze dobrze nie znał języka francuskiego.*
- ❖ **ktoś przechylił szalę zwycięstwa** (na czyjąś korzyść); **coś przechyliło szalę zwycięstwa** (na czyjąś korzyść) 'ktoś sprawił, że ktoś inny zaczął wygrywać; coś przyczyniło się do tego, że ktoś zaczął wygrywać': *Najpierw reprezentacja Polski przegrywała, ale zejście z boiska najlepszego piłkarza Słowacji przechyliło szalę zwycięstwa na korzyść polskiej drużyny.*
- ❖ **ktoś rzucił rękawicę** 'ktoś prowokuje, wzywa kogoś do walki, rywalizacji, otwarcie występuje przeciw komuś, chce z kimś rywalizować, wzywa kogoś do rywalizacji': *Antek rzucił rękawicę Robertowi. Za chwilę się okaże, który z panów gra lepiej w szachy.*
- ❖ **ktoś stanął w szranki** 'ktoś stanął do walki, podjął wyzwanie': *Maciej stanął w szranki w konkursie na stanowisko dyrektora i wygrał mimo dużej konkurencji.*
- ❖ **ktoś wiedzie prym** 'ktoś przewodzi komuś, odgrywa znaczącą rolę w jakiejś grupie': *Przed wojną prawnicy umysłowi mieli duży prestiż. Pozycję zapewniał im wykonywany zawód, w społeczeństwie prym wiedli prawnicy, profesorowie*

szkół wyższych, lekarze i urzędnicy.

- ❖ **palma pierwszeństwa** 'prowadzenie; przewaga nad kimś lub nad czymś': *Palme pierwszeństwa przyznano najmłodszej uczestniczce konkursu Miss Polski.*
- ❖ **wyścig szczurów** 'o ludziach uczestniczących w rywalizacji w szkole i w pracy': *Młodzi ludzie nie mają łatwego życia, codziennie uczestniczą w wyścigu szczurów. Najpierw w szkole walczą o dobre oceny, później w pracy muszą się starać, by zająć jak najwyższą pozycję i nie wypaść z gry.*

25.d. działania skuteczne

- ❖ **ktoś doszedł, dojdzie z czymś, z kimś do ładu** 'ktoś poradził sobie z czymś, z kimś, uporządkował coś; pogodził się z kimś, doszedł z nim do porozumienia': *Moja relacja z Tomkiem jest tak chaotyczna, że już nie wiem, na czym mu zależy. Nie mogę z nim dojść do ładu.*
- ❖ **(ktoś doszedł / trafił / odkrył) po nitce do kłębka** 'ktoś wyciąga trafne wnioski wskutek dogłębnej, drobiazgowej analizy': *Detektyw Sherlock Holmes badał szczegółowo i konsekwentnie każdą sprawę, aż doszedł po nitce do kłębka i znalazł rozwiązanie zagadki. # Już wiem, że Tomek mnie zdradzał. Po nitce do kłębka odkryłam jego romans. Widziałam e-maile, zdjęcia, rachunki z hoteli...*
- ❖ **ktoś postawił kropkę nad i** 'ktoś skończył coś, jednoznacznie coś rozstrzygnął, zdecydował o czymś': *Postawiła kropkę nad i. Wreszcie poprosiła go o rozwód.*
- ❖ **ktoś postawił na swoim** 'ktoś pomimo trudności osiągnął zamierzony cel': *Odkąd pamiętam, Ala*

25.d – 25.e.

nie radziła sobie w kuchni: zupy były za stone lub za kwaśne, ciasta przypalone lub niemilośnie twardo, nawet jajka na twardo wychodziły jej na miękko. W końcu zapisała się na jakiś internetowy kurs, uczestniczyła w nim i postawiła na swoim – gotuje rewelacyjnie!

- ❖ **ktos przeciął węzeł gordyjski** 'ktoś rozstrzygnął zawiłą, trudną sprawę w sposób stanowczy, radykalny, jednym śmiałym posunięciem': *W tej gminie nikt nie dba o ekologię, ludzie palą w domach odpady, brak oczyszczalni ścieków, w lasach są nielegalne wysypiska śmieci, kto wreszcie przetnie ten węzeł gordyjski i zrobi coś dla ochrony środowiska?*
- ❖ **ktos przekroczył Rubikon** 'ktoś powziął nieodwołalną decyzję, przekroczył granicę': *Obserwujemy ciągły postęp w badaniach. W 1996 roku biolodzy przekroczyli Rubikon, sklonowali owcę Dolly. Po tym wydarzeniu naukowcy będą przekraczać kolejne granice.*
- ❖ **ktos spisał się na medal** 'ktoś wykonał jakieś zadanie świetnie, doskonale, znakomicie': *Sąsiedzi jak zawsze w trudnych sytuacjach spisali się na medal. Zorganizowali pomoc dla rodziny, której dom spłonął w pożarze.*
- ❖ **ktos stanął na wysokości zadania** 'ktoś wykonał coś dobrze, sprawdził się, sprostał wymaganiom': *Ten festyn był doskonale zorganizowany. Organizatorzy stanęli na wysokości zadania, przybyło dużo gości i wszyscy dobrze się bawili.*
- ❖ **ktos trafia, trafił w sedno** 'ktoś określił coś trafnie, we właściwy sposób, przedstawia istotę rzeczy, to, co najważniejsze': *Uwielbiam wiersze Wisławy Szymborskiej. Ta poetka ma umysł przenikliwy,*

pisze lekko i swobodnie. Potrafi genialnie operować skrótem, którym trafia w sedno spraw dzisiejszego świata.

- ❖ **ktos upiekł dwie pieczenie na jednym ogniu** 'komuś udało się załatwić dwie sprawy za jednym podejściem': *Pójdę na uniwersytet w środę, bo wtedy mają konsultacje obaj profesorowie, z którymi muszę porozmawiać. Upiekę dwie pieczenie na jednym ogniu.*
- ❖ **ktos wyszedł, wychodzi na swoje** 'ktoś nie stracił na czymś, ale zyskał, jego działania przyniosły pozytywny rezultat, ktoś zarobił na czymś': *Kupiliśmy na przedmieściach dom do remontu. Wprawdzie ponieśliśmy duże koszty, ale w rezultacie wyszliśmy na swoje. Inwestycja opłaciła się.*
- ❖ **strzał w dziesiątkę** 'dobry wybór': *Wybór tego architekta okazał się strzałem w dziesiątkę. Jesteśmy bardzo zadowoleni z tego, jak zaprojektował nasze mieszkanie.*

25.e. brak rezultatu, rezygnacja, niemożność działania

- ❖ **coś idzie na marne** 'coś się marnuje, coś nie przynosi pożytku, nie daje wyników': *Powódź zniszczyła drogi, most i zabudowania we wsi. Tyle pracy i wysiłków rolników poszło na marne.*
- ❖ **coś mija się z celem** 'coś jest niepotrzebne, jakiś pomysł nie jest dobry, nie ma uzasadnienia': *W ogóle nie widać, że cały dzień polerujemy podłogę. Nasze działanie mija się z celem – parkiet wygląda tak samo.*
- ❖ **coś spełzło na niczym** 'o jakichś staraniach, działaniach: coś nie dało żadnych wyników, rezultatów, nie doszło do skutku': *Nasze plany, by stworzyć osiedlowy teatr, spełzły*

na niczym, bo dom kultury wolał zainwestować w kino.

- ❖ *coś utknęło w martwym punkcie* 'coś napotkało przeszkody nie do pokonania, czegoś nie można doprowadzić do końca': *Poszukiwania sprawcy pobicia utknęły w martwym punkcie. Świadkowie nie chcą zeznawać, a kamery monitoringu nie zarejestrowały zdarzenia. Mam wrażenie, że nikomu nie zależy, by śledztwo ruszyło.*
- ❖ *głową muru nie przebijesz* 'o sytuacji bez wyjścia, trudności są zbyt duże, żeby je pokonać': *Wieżowiec wybudowano za blisko naszych budynków. Protesty na nic się zdały. Sąd nie przyznał nam racji, więc co możemy zrobić? Jest jak jest, głową muru nie przebijesz.*
- ❖ *ktoś bije głową o / w ścianę; ktoś bije głową o / w mur* 'ktoś stara się usilnie zmienić jakąś trudną sytuację, jest bezradny': *Nie powinienem dawać synowi samochodu, przecież dopiero za tydzień miał egzamin na prawo jazdy. Jechał zbyt szybko i potracił pieszego. Teraz obaj musimy ponieść karę. Nawet gdybym bił głową w ścianę, niczego to nie zmieni.*
- ❖ *ktoś daje, dał sobie z kimś, z czymś spokój* 'ktoś zrezygnował z czegoś, przestał o coś się starać, pogodził się z porażką, zrezygnował ze swoich zamiarów, ustąpił, poddał się, przestał walczyć o kogoś lub o coś': *Bardzo cię proszę, daj sobie spokój z tym chłopakiem, on na ciebie nie zasługuje. # Daj sobie spokój z tą gitarą, po pierusze, nie masz słuchu, po drugie, nie nauczysz się grać przez jeden wieczór.*
- ❖ *ktoś dał komuś święty spokój* 'ktoś przestał kogoś irytować, denerwować swoją osobą; ktoś komuś nie przeszkadza': *Daj jej wreszcie święty spokój, to nie jest dzie-*

czyzna dla ciebie. Pozwól jej żyć tak, jak chce, nie musisz jej wciąż kontrolować. Ona sobie poradzi bez twojej pomocy, bo jest uparta i ambitna.

- ❖ *ktoś daje, dał za wygraną* 'ktoś zrezygnował z czegoś, przestał o coś się starać, pogodził się z porażką, zrezygnował ze swoich zamiarów, ustąpił, poddał się, przestał walczyć o kogoś lub o coś': *Marta była silną i upartą kobietą. Mimo przeciwności losu, biedy i choroby, realizowała swoje marzenia podróżnicze i nie dała za wygraną nawet wtedy, gdy doznała kontuzji kolana w wypadku drogowym.*
- ❖ *ktoś drepcze w miejscu* 'czyjś działania nie przynoszą rezultatu, ktoś nie rozwija się, nie idzie do przodu, nie ma osiągnąć': *Nasze badania nie posuwają się do przodu. Drepczemy w miejscu, chyba gdzieś popełniliśmy błąd.*
- ❖ *ktoś ma związane ręce* 'ktoś nie ma swobody działania, nie może nic zrobić': *Bywa i tak, że po rozwodzie dziecko nie chce spotykać się ze swoim ojcem, który je wcześniej krzywdził. Matka musi jednak umożliwić byłemu mężowi kontakt z dzieckiem, bo tak postanowił sąd. Ma ona związane ręce i nie może nic zrobić, chociaż widzi, że jej dziecko cierpi.*
- ❖ *ktoś machnął ręką na coś, na kogoś pot.* 'ktoś przestał zwracać na kogoś, na coś uwagę, lekceważy kogoś, coś; ktoś zrezygnował z kogoś lub czegoś': *Widzę, że pomysły nowego kierownika nie podobają ci się. Dobrze ci radzę, machnij na niego ręką i zajmij się swoją pracą. # Bank pobrał ci dodatkowe opłaty i to cię tak mocno denerwuje?! Nie przejmuj się, 10 zł to żadna strata, lepiej machnij na to ręką i pomyśl o czymś miłym.*

25.e – 26.a.

- ❖ **ktos nie kiwnie, nie kiwnął palcem (w bucie)** 'ktos nie włożył żadnego wysiłku w załatwienie jakiejś sprawy': *Wszyscy studenci z grupy bardzo napracowali się przy projekcie zaliczeniowym. Niektórzy przez ostatni tydzień nawet nie spali po nocach, żeby nadać prezentacji estetyczny format. Tylko jeden chłopak nie kiwnął palcem w bucie i całą pracę zostawił innym. Co za egoista!*
- ❖ **ktos opuścił, opuszcza ręce** 'ktos zrezygnował z dalszego działania, załamał się': *Popatrz na starszych nauczycieli. Mimo beznadziejnej sytuacji w szkolnictwie oni nie opuszczają rąk, nie rezygnują i wciąż mają zapał do pracy z dziećmi.*
- ❖ **ktos położył, postawił na kimś, na czymś krzyżyk** 'ktos zrezygnował z kogoś, z czegoś, uznał coś za stracone': *Kiedy znany piłkarz został oskarżony o zażywanie narkotyków i branie niedozwolonych środków dopingujących, trenerzy postawili na nim krzyżyk. Jego kariera błyskawicznie się skończyła.*
- ❖ **ktos przelewa z pustego w próżne** 'ktos robi coś bez sensu, bez celu, na darmo': *Rząd przelewa z pustego w próżne. Politycy zajmują się jakimiś aferami, podsłuchami, kwestiami nieistotnymi, kiedy problemy społeczne są nietknięte – co z bezrobociem, polityką prodominą?*
- ❖ **ktos rozkłada, rozłożył ręce** 'ktos okazuje bezradność, bezsilność z powodu braku możliwości pomocy': *Za późno dostarczyliście dokumenty do banku i nasz wniosek kredytowy przepadł, o czym poinformował nas urzędnik, który bezradnie rozłożył ręce.*
- ❖ **ktos umywa ręce** 'ktos unika odpowiedzialności, odsuwa się od czegoś':

Córka niespodziewanie oznajmia, że zaręczyła się ze starszym o 15 lat aktorem. Matka bezskutecznie próbuje wyperswadować dwudziestoletniej dziewczynie ten pomysł, a ojciec umywa ręce, całą winę zrzucając na matczyne złe wychowanie.

- ❖ **ktos wypił / wychylił / spełnił czarę / kielich goryczy** 'ktos przeżył wiele porażek, napotkał wiele przeszkód i bezradnie cierpi': *Ustyszeliśmy, że to koniec meczu. Ponieśliśmy porażkę. Trzeba było wypić czarę goryczy i spotkać się z dziennikarzami.*
- ❖ **ktos zwija, zwinął żagle** 'ktos wycofuje się, rezygnuje z czegoś': *Marzyła o pracy w korporacji, ale po kilku latach poczuła, że marnuje życie, zwinęła żagle i zajęła się projektowaniem ogrodów.*
- ❖ **walka z wiatrakami** 'dążenia, starania, które są daremne, bez skutku; walka o słuszną sprawę, ale skazana na niepowodzenie, walka bez nadziei na sukces': *Dotychczas nikomu nie udało się zlikwidować przestępczości w świecie realnym. Podobnie działania, które mają na celu wyeliminować cyberprzestępczość w Internecie, są walką z wiatrakami. Ale trzeba ją podejmować, trzeba starać się o to, by Internet był bezpiecznym miejscem.*

26. Spóśób działania

26.a. tak, jak należy, dobrze,
dokładnie, wyraźnie, równo

- ❖ **co do grosza** 'o pieniądzech: dokładnie wszystko, np. wydać wszystkie pieniądze, nawet drobne monety, zapłacić dokładnie wszystko, całą sumę': *Na spacerze dzieci chciały łody, ale matka nie mogła ich kupić, bo mająwą wypłatę*

wydała co do grosza, a na kolejną musiała jeszcze kilka dni poczekać. # Mógłbyś pracować w banku, bo przygotowałeś dokładny bilans wydatków i przychodów, wszystko się zgadza co do grosza.

- ❖ **co do joty** 'dokładnie': *Moje plany i marzenia spełniły się w najdrobniejszych szczegółach. Wyjechałam za granicę, wyszłam za mąż i założyłam własną firmę. Skończyłam nawet pisać powieść i oddałam ją do wydawnictwa. Zrealizowałam swoje zamierzenia co do joty.*
- ❖ **coś chodzi jak w (szwajcarskim) zegarku** 'coś bardzo dobrze działa': *Odkąd mam nowy laptop, nie mogę narzekać. Naprawdę chodzi jak w szwajcarskim zegarku!*
- ❖ **czarno na białym** 'bez wątplenia, bezsprzecznie, ewidentnie; często na temat czegoś, co zostało napisane; na piśmie': *Tu masz czarno na białym, że powinniśmy wykonać jeszcze dwadzieścia pięć kontroli w tym tygodniu. # Nie zakończymy strajku, jeśli nie będziemy mieć czarno na białym, że prezes zgadza się na podwyżkę pensji i dwa dodatkowe dni wolne od pracy.*
- ❖ **jak na komendę** 'równocześnie, naraz, w jednym czasie': *Podczas wykładu otworzyły się drzwi i wszyscy studenci jak na komendę odwrócili się, patrząc na spóźnionego kolegę.*
- ❖ **jak Pan Bóg przykazał** 'tak jak należy, zgodnie z zasadami, z tradycją': *Mieli pieniądze i wolny czas, mogli zimą wyjeżdżać do ciepłych krajów. Jednak święta, jak Pan Bóg przykazał, spędzali z całą rodziną. Nie wyobrażali sobie Bożego Narodzenia pod palmami.*
- ❖ **jak pod sznur / sznurek** 'w ustalonym porządku, regularnie, według schematu': *Niewiele jest w Europie naturalnie rosnących lasów, ta-*

kich jak na pograniczu polsko-białoruskim Puszcza Białowiecka. Te lasy, które znamy, zostały zasadzone przez człowieka jak pod sznurek, co widać w regularności rosnących drzew.

- ❖ **jota w jotę** 'identycznie, identycznie': *Wydaje mi się, że ten artykuł to plagiat. Czytałem tekst jota w jotę w jakimś niszowym czasopiśmie.*
- ❖ **ktoś robi coś z głową** 'ktoś robi coś po dokładnym namyśle, po wnikliwym przeanalizowaniu sprawy': *Planujesz remont domu po dziadku czy zakup nowego mieszkania? Niezależnie, jaką podejmiesz decyzję, rób to z głową. Nie śpiesz się, przemyśl dokładnie wady i zalety każdego rozwiązania, przelicz koszty.*
- ❖ **na chłopski rozum** 'logicznie, w sposób praktyczny, bardzo prosto': *Nie kombinuj, tylko podejdź do sprawy na chłopski rozum!*
- ❖ **na jedno kopyto** 'identycznie, jednakowo, tak samo, bez pomysłu, nijako': *Obiady studenckie w tym barze są smaczne, lecz monotonne: codziennie mięso z ziemniakami i sałatką, a w piątki ryba z ziemniakami i sałatką. Jednym słowem, gotują tu na jedno kopyto.*
- ❖ **na tip-top** 'bardzo dobrze, świetnie, dokładnie': *Do matury jestem przygotowana na tip-top. Mam nadzieję, że perfekcyjnie zdam wszystkie egzaminy.*
- ❖ **słowo w słowo** 'nic nie zmieniając, dosłownie, wiernie': *Zapamiętałeś, co powiedziała lekarka? Powtórz mi to dokładnie, słowo w słowo.*

26.b. niedokładnie, chaotycznie, przypadkowo, w pośpiechu, byle jak

- ❖ **bez ładu i składu** 'w sposób nieuporządkowany, chaotycznie, byle

26.b.

jak': *Czytałem kilka jego tekstów, moim zdaniem on nie nadaje się na dziennikarza. Píše bez ładu i składu, nie jest dokładny, miesza wątki, myli fakty i opinie, a poza tym ma ciężki styl.*

- ❖ **ktos biega / lata jak kot z pęcherzem** 'ktoś w krótkim czasie zajmuje się wieloma sprawami i dlatego zachowuje się niespokojnie, nerwowo': *Co tak latasz jak kot z pęcherzem? Uspokój się! Zdążył ze wszystkimi przygotowaniami. Kolacja na pewno będzie bardzo wystawna.*
- ❖ **ktos robi coś na kolanie** 'ktoś nie przykłada się do czegoś; robi coś szybko, w pośpiechu, niedbale, niedokładnie': *Jackowi tylko w głowie piłka i mecze. Najchętniej cały wolny czas spędzałby na boisku z kolegami. Dziś po szkole wpadł na chwilę do domu, zjadł w pośpiechu obiad, odrobił na kolanie lekcje i już go nie było.*
- ❖ **na chybił trafił** 'zdając się na ślepy los, przypadkowo, bez zastanowienia': *Od czasu do czasu, gdy mam dobry humor, wstępuję po pracy do kiosku i skreślam na chybił trafił kilka liczb na kuponie. Nie gram według ustalonego schematu, zawsze liczę na los szczęścia i dotychczas udało mi się kilka razy wygrać.*
- ❖ **na dziko** 'bezprawnie, nieoficjalnie, nielegalnie': *Wszystkie miejsca w ośrodku wypoczynkowym były zajęte, więc ustawiliśmy namiot na dziko. Na szczęście nikt nie wypisał nam mandatu.*
- ❖ **na łeb na szyję** 'tak szybko, że wręcz niebezpiecznie, często wskutek strachu, nieodpowiedzialności': *Gdy usłyszeliśmy wiadomość o pożarze lasu w naszej rodzinnej wsi, w jednej chwili spakowaliśmy walizki i pędziliśmy na łeb na szy-*

ję, by sprawdzić, czy bezpieczni są nasi rodzice.

- ❖ **na oko** 'mniej więcej; w przybliżeniu': *Jestem z siebie dumny. Napisałem wypracowanie na oko na jakieś 600 słów.*
- ❖ **na pierwszy rzut oka** 'pozornie, z początku, pobieżnie': *Na pierwszy rzut oka to bardzo dobra praca zaliczeniowa. Przeczytałam ją dokładniej i okazało się, że to zwykły plagiat.*
- ❖ **na pół gwizdka** 'bez dużego zaangażowania': *Uczenie się na pół gwizdka nie przynosi dobrych efektów. Przed egzaminem, w stresie, możesz wszystko zapomnieć. Powinnaś uczyć się z większym zaangażowaniem.*
- ❖ **na słowo honoru** 'z ledwością, bardzo słabo, prawie nie działa': *Służba zdrowia w czasie pandemii trzyma się na słowo honoru. Wszystkie łóżka są zajęte, brakuje respiratorów, a chorych przybywa.*
- ❖ **na wariackich papierach** 'bez rozmysłu, spontanicznie, lekkomyślnie, żywiołowo, bez niezbędnych uprawnień': *To osiedle domków jednorodzinnych powstało na wariackich papierach. Kolejne budynki oddawano do użytku szybko i jakby bez planu. Nie wiadomo, kto wydał zgodę na budowę, bo w urzędzie nie ma żadnych dokumentów. Widocznie inwestor miał nadzieję, że sprawę uda mu się jakoś załatwić.*
- ❖ **na wariata** 'bez przygotowania, bez planu, bez koncepcji działania': *Działanie na wariata wpisuje się w polską tradycję aktywności społecznej. Dał temu wyraz Adam Mickiewicz w „Panu Tadeuszu”, każąc Sędziemu wypowiedzieć się na temat organizowania formacji militarnych: „Szabel nam nie zabraknie, szlachta na koń*

wsiedzie, / Ja z synowcem na czele, i? – jakoś to będzie!''.

- ❖ **na złamanie karku** 'bardzo szybko i ryzykownie, w niebezpieczny sposób, w pośpiechu, brawurowo, lekkomyślnie': *Dlaczego mamy tak wiele wypadków drogowych? Policja twierdzi, że to wina młodych, niedoświadczonych kierowców, którzy często łamią przepisy drogowe, jeżdżą na złamanie karku, narażając w ten sposób na niebezpieczeństwo siebie, pasażerów i innych kierowców.*
- ❖ **piąte przez dziesiąte** 'ktoś słyszał o czymś niedokładnie, nie ma pełnej wiedzy w jakimś zakresie': *Żałuję, że nie chodziłam na wykłady. Oplanimetrii słyszałam piąte przez dziesiąte. Niewiele rozumiem. Na pewno nie zdam tego egzaminu.*

26.c. nagle, niespodziewanie, natychmiast

- ❖ **jak grom z jasnego nieba** 'nagle, nieoczekiwanie, znienacka': *Choroba ojca spadła na nas jak grom z jasnego nieba. W ogóle nie byliśmy przygotowani na jego powolne i bolesne odchodzenie z tego świata.*
- ❖ **jak ręką odjął** 'natychmiast, od razu, nagle i całkowicie; o odczuciu ulgi': *Odkąd zmieniłam pracę, moje troski zniknęły jak ręką odjął. Teraz więcej zarabiam i czuję większy komfort psychiczny.*
- ❖ **jak za dotknięciem czarodziejskiej różdżki** 'w niezrozumiały, niezwykle, trudny do wyjaśnienia sposób; nagle': *Wielu polityków myśli, że dzięki ich pomysłom sytuacja w ochronie zdrowia zmieni się na lepszą jak za dotknięciem czarodziejskiej różdżki. Nie doceniają skali kryzysu, nie wiedzą, że konieczne są głębokie reformy całego systemu.*

- ❖ **ktoś wyskoczył jak filip z konopi** 'ktoś zachował się w sposób zadziwiający, niespodziewanie lub nieodpowiednio w danej sytuacji; ktoś bardzo zaskoczył kogoś czymś': *Nikt nie spodziewał się, że cichy i spokojny Adam, który rzadko chodził do kościoła i niechętnie podróżował, nagle po obejrzeniu filmu o św. Bernadecie wyskoczył jak filip z konopi z propozycją wyjazdu całej naszej grupy na pielgrzymkę do Lourdes.*
- ❖ **ni stąd, ni zowąd; ni z tego, ni z owego** 'nagle, niespodziewanie, z nieznaných przyczyn': *Wydawało mi się, że rozumiemy się bez słów, toteż mocno się zdziwiłam, gdy ni stąd, ni zowąd wyjechał bez pożegnania.*
- ❖ **ni z gruszki, ni z pietruszki** 'nieoczekiwanie, zaskakująco, niespodziewanie': *Prezes Rady Ministrów ni z gruszki, ni z pietruszki złożył rezygnację. Niebawem zostanie powołany nowy premier.*
- ❖ **o mały włos** 'niewiele brakowało, żeby coś się stało; ledwo ktoś uniknął czegoś złego, nieprzyjemnego zdarzenia; o mało co': *Kiedy jechałem szybko motocyklem, samochód przede mną nagle zahamował. W ostatniej chwili go ominąłem. O mały włos miałbym wypadek.*
- ❖ **od ręki** 'natychmiast, od razu, na poczekaniu': *Ten starszy jubiler naprawia zepsutą biżuterię od ręki.*

26.d. całkowicie, w pełni, kompletnie

- ❖ **na amen** 'bez wyjątku, w całości, kompletnie': *Nie wiem, jak to się stało, ale wszystkie okoliczne restauracje są zamknięte na amen. Czy zbankrutowały? # Taka piękna pogoda, a my siedzimy cały*

26.d. – 26.e.

weekend w mieście. Co zrobić? Samochód nam się zepsuł, tym razem na amen, musimy więc pomyśleć o zakupie nowego auta.

- ❖ **od A do Z; od a do z; od a do zet** ‘od początku do końca, w całości, drobiazgowo, kompletnie’: *Dostaliśmy od rodziców stary dom na wsi, który wymagał kapitalnego remontu. Wszystkie zrobiliśmy sami, od a do z. Naprawa dachu, wymiana okien i podłogi zajęły nam całe wakacje, ale opłaciło się, zaoszczędziliśmy kilkadziesiąt tysięcy złotych.*
- ❖ **od stóp do głów** ‘całkowicie, w pełni, w całej postaci’: *Już dawno nie było takiej zimy. Z powodu śnieżycy czekaliśmy na autobus ponad godzinę. Do domu wróciliśmy przemarznięci od stóp do głów.*
- ❖ **od góry do dołu** ‘w całości, od początku do końca’: *Wczoraj przetrząsnęłam całe mieszkanie od góry do dołu, na szczęście znalazłam obrączkę, która wypadła pod tapczan.*
- ❖ **ze wszech miar** ‘całkowicie, pod każdym względem’: *Uważam, że aktywność młodych ludzi w organizacjach charytatywnych jest ze wszech miar wskazana.*
- ❖ **na całej linii** ‘całkowicie, bardzo’: *Zapomnijmy o tym meczu. Nasi zawodnicy rozegrali fatalne spotkanie, obrońcy zawiedli na całej linii, popełnili mnóstwo błędów.*

26.e. bezpośrednio, jawnie, otwarcie

- ❖ **bez ogródek** ‘jasno, jednoznacznie, wprost, bezpośrednio’: *Niczego przede mną nie ukrywaj. Mów bez ogródek: dlaczego nasze auto ma potłuczone lusterko?*
- ❖ **bez owijania w bawełnę** ‘wprost, szczerze, niczego nie ukrywając’:

Panie doktorze, proszę mi powiedzieć, bez owijania w bawełnę, czy mam szansę na wyzdrowienie.

- ❖ **ktoś gra w otwarte karty** ‘ktoś postępuje uczciwie, jasno przedstawia swój punkt widzenia’: *Marian, grajmy w otwarte karty. Wiem, że zasługujesz na podwyżkę, ale teraz jest epidemia i firma nie może pozwolić sobie, żeby dać ci wyższą pensję. Obiecuję ci jednak, że będziemy o tobie pamiętać, kiedy kryzys się skończy.*
- ❖ **na własne oczy** ‘na pewno, w bezpośrednim doświadczeniu’: *Od dawna interesuję się Polską i wiedziałem dużo o Krakowie. Dopiero jednak kiedy odwiedziłem to miasto i zobaczyłem na własne oczy Wawel oraz Stary Rynek, zrozumiałem, że jest naprawdę piękne.*
- ❖ **na własnej skórze** ‘bezpośrednio, osobiście, np. doświadczyć czegoś, poznać coś samemu’: *Nie posłuchał ojca i nie wziął ze sobą w góry drugiego swetra. Kiedy zmókł, żałował, że nie ma niczego suchego na przebranie. Pomyślał wtedy o ojcu. Na własnej skórze przekonał się, że on miał rację.*
- ❖ **na własny rachunek** ‘tak, że ktoś ponosi odpowiedzialność za swoje działania’: *Tomek otworzył firmę. Sprzedaje używane książki. Teraz pracuje na własny rachunek.*
- ❖ **oko w oko** ‘o spotkaniu kogoś lub coś bezpośrednio, wprost; spotkać się z kimś lub z czymś; spotkać się, rozmawiać z kimś sam na sam; określenie stosowane zwykle w sytuacjach stresujących’: *Kiedy wchodziłem do mieszkania Pawła, zobaczyłem ją. Staliśmy naprzeciw siebie, oko w oko.*
- ❖ **prosto z mostu** ‘bezpośrednio, wprost’: *Adrian jest dorosły, poradzi sobie. Powiedz mu prosto z mostu, że chcesz się z nim rozwieść.*

- ❖ **ramię w ramię** 'wspólnie, razem, jeden obok drugiego': *Na tym cmentarzu pochowani są żołnierze z różnych krajów, którzy ramię w ramię walczyli z niemieckim okupantem.*
- ❖ **ręka w rękę** 'współpracując z kimś solidarnie, zgodnie, razem': *W trudnych czasach potrzebna jest solidarność. Trzeba iść ręką w rękę i wzajemnie sobie pomagać. Tylko w ten sposób mamy szansę przetrwać ten okropny kryzys.*
- ❖ **twarzą w twarz** 'na osobności': *Dawny szef partii sam na sam spotkał się z obecnym. Twarzą w twarz omówili przyszłe losy ugrupowania politycznego, które wymagało reform. # Marta nie spodziewała się, że po tylu latach spotka się twarzą w twarz ze swym dawnym prześladowcą. Z początku się przestraszyła, ale po chwili zauważyła, że stojący przed nią starzec patrzył na nią pełen pokory, jakby chciał prosić ją o przebaczenie.*
- ❖ **sam na sam** 'będąc we dwoje, bez świadków, na osobności': *Kiedy wszedł do pokoju, zauważył Annę i kilka osób. Zdziwił się, ponieważ myślał, że będzie z dziewczyną sam na sam i porozmawia z nią w cztery oczy.*
- ❖ **w cztery oczy** 'będąc we dwoje, we dwóch, we dwie': *Rozmawialiśmy w cztery oczy. Już wiem, że nie dojdziemy do porozumienia. Powiedział mi, co myśli o naszym projekcie. Pora się z nim pożegnać.*
- ❖ **z rączki do rączki** 'od jednej osoby do drugiej': *Jeszcze w wielu dziedzinach gospodarki drobni przedsiębiorcy nie mają kas fiskalnych i nie płacą należnych podatków. Pieniądze za różne usługi przechodzą z rączki do rączki, a państwo na tym traci. Kiedy*

wreszcie wszyscy przedsiębiorcy będą traktowani jednakowo?

- ❖ **z ust do ust** 'o wiadomości, informacji przekazywanej bezpośrednio pomiędzy rozmawiającymi ze sobą ludźmi': *Ludzie podawali sobie tę wiadomość z ust do ust. Następnego dnia całe miasto wiedziało o skandalu, który wywołali urzędnicy miejscy podczas wizyty zagranicznej delegacji.*

26.f. powoli, szybko, intensywnie

- ❖ **coś idzie (komuś) jak krew z nosa** 'o czymś, co jest trudne, przebiega wolno, przychodzi komuś z trudem, wymaga od niego dużego wysiłku; komuś jest ciężko coś robić': *Mieszkamy i pracujemy w mieście, a na wsi w wolnym czasie budujemy dom. Nic dziwnego, że robota idzie nam jak krew z nosa. Już trzeci rok trwa budowa, a końca nie widać. Ciągłe trzeba pilnować niesolidnych pracowników, szukać materiałów budowlanych w dobrej cenie i rozwiązywać coraz to nowe problemy. Już nas to męczy.*
- ❖ **coś idzie / sprzedaje się / rozchodzi się jak ciepłe bułeczki** 'coś ma wielu nabywców': *Jego najnowsza książka była prawdziwym best-sellerem i rozeszła się jak ciepłe bułeczki. Wydawnictwo przygotowuje dodruk.*
- ❖ **coś idzie jak po grudzie** 'coś odbywa się z trudem, powoli': *Miał zdolności matematyczne i techniczne, ale nauka języków obcych szła mu jak po grudzie. Nie umiał wymawiać angielskich słów, ani nie miał do nich pamięci. Ale nie poddawał się i pomimo trudności coraz więcej rozumiał*
- ❖ **coś idzie jak woda** 'o czymś, co szybko się sprzedaje, co ludzie chętnie kupują': *W listopadzie*

25.f.

w Poznaniu obchodzimy imieniny świętego Marcina, w tym czasie w każdej cukierni rogale świętomarcińskie idą jak woda. # Jeszcze kilkanaście lat temu każde wydawnictwo miało w swej ofercie różne słowniki, które zwłaszcza na początku roku szkolnego szły jak woda.

- ❖ **coś idzie, poszło (komuś) jak po maśle** 'coś robi się łatwo, bez problemów': *Potrzebujesz szybko tłumaczenia na język hiszpański? Mogę ci polecić tłumacza, z którymi od lat bez przeszkód współpracujemy. Wszystko idzie jak po maśle, zamówione teksty oddają w terminie i jeszcze ceny mają konkurencyjne.*
- ❖ **coś idzie, poszło (komuś) jak z płatka** 'coś robi się łatwo, coś układa się pomyślnie, bez problemów': *Hanka już może myśleć o wakacjach. Egzaminy poszły jej jak z płatka, co mnie wcale nie dziwi, bo pilnie się uczyła przez cały rok.*
- ❖ **jeden po drugim** 'kolejno, w ustalonej kolejności, szybko': *Konrad prowadził samochód, paląc cygara jedno po drugim. I tak przez całą drogę z Warszawy do Berlina. #; Obserwowałem niezwykłą burzę. Błyskawice pojawiały się jedna po drugiej w odstępach kilku sekund przez pół godziny.*
- ❖ **krok po kroku** 'o jakichś działaniach podejmowanych systematycznie, o powolnym zmierzaniu do celu': *Pracowaliśmy nad słownikiem kilka miesięcy, krok po kroku realizując nasz plan. # Mężczyzna pił coraz więcej i krok po kroku staczał się w otchłań alkoholizmu.*
- ❖ **ktoś dwoi się i troi** 'ktoś stara się zrobić kilka rzeczy na raz, jest aktywny ponad zwykłą miarę, uwija się energicznie': *Podczas dużych przerw w szkolnej stołówce jest*

zawsze wielki ruch. Chociaż panie w kuchni dwoją się i troją, żeby wszystkich sprawnie obsłużyć, to i tak kolejka po jedzenie ciągle się wydłuża, czasem sięga aż do drzwi.

- ❖ **na całego** 'intensywnie, bardzo mocno, zdecydowanie, w pełni, pełną parą, bez ograniczeń': *Kiedy pogoda się poprawiła i ustąpił mróz, ruszyły na całego prace przy budowie nowego domu. # Była bardzo zdyscyplinowana, przez cały semestr uczyła się intensywnie, a po zdaniu egzaminów bawiła się i szalala na całego. # Wszyscy wiedzieli, że znany pisarz był alkoholikiem, który potrafił nie pić miesiącami, ale kiedy już sięgnął po butelkę, to pił na całego.*
- ❖ **na maksa pot.** 'bardzo intensywnie, bardzo mocno, z całą mocą, z całej siły, całkowicie, do końca': *Pojechałem na działkę, z dala od miasta, aby trochę odpocząć. Ale nie znalazłem tam ciszy ani spokoju, bo młodzieży sąsiedzi puszczali muzykę przez głośniki ustawione na maksa. # W konkursie wokalnym dla uczniów liceum Jola ośmieszyła się na maksa. Nie tylko fałszowała, ale pomyliła też słowa piosenki.*
- ❖ **pełną parą** 'o tym, jak ktoś, coś pracuje, działa: sprawnie, intensywnie, ze wszystkich sił, nie zwalniając tempa': *Za miesiąc zacznie się nowy sezon turystyczny. W hotelach i restauracjach przygotowania ruszyły pełną parą.*
- ❖ **pieniądze idą jak woda** 'jakieś dobra kończą się bardzo szybko': *Odkąd mamy małe dziecko, pieniądze idą jak woda. Zabawki i ubrania dziecięce są naprawdę drogie.*
- ❖ **reakcja łańcuchowa** 'zdarzenie lub zdarzenia wywołujące następne zdarzenia, a te zdarzenia jeszcze następne i tak dalej; efekt domina':

Sukces Solidarności w Polsce w 1989 roku wywołał reakcję łańcuchową w innych krajach Europy Środkowo-Wschodniej. Spod rządów dyktatorskich uwalniały się społeczeństwa kolejnych krajów, na przykład Czechosłowacji, Węgier i Niemieckiej Republiki Demokratycznej.

- ❖ **z całego serca** 'szczerze, serdecznie, z całej duszy': *Życzę ci z całego serca, żeby się spełniły twoje marzenia.*
- ❖ **z całej duszy** 'szczerze, bardzo mocno, z całego serca': *Z całej duszy pragnę, by wreszcie skończyć studia i pójść do pracy.*

VII. CZŁOWIEK W ŚWIECIE RZECZY I POJĘĆ

27. Cechy rzeczy i ich ocena

27.a. rzeczy zwyczajne, codzienne, przeciętne

- ❖ **coś (jest) na czyjąś kieszeń** 'coś na czyjeś możliwości finansowe': *Ta wycieczka jest stanowczo zbyt droga, nie na moją kieszeń.*
- ❖ **coś pęka w szwach** 'coś jest za bardzo wypełnione': *Rano tramwaje pękają w szwach. Studenci, uczniowie, pracownicy biurowi w tych godzinach jeżdżą po mieście.*
- ❖ **coś ujdzie w tłoku pot.** 'coś nie jest najlepsze, ale możliwe do zaakceptowania':
 - *Popatrz na tę kurtkę narciarską! Wygląda na markową, a kupiłam ją w markecie. Podoba ci się.*
 - *Nie jest zła, ujdzie w tłoku. Ważne, że przyda ci się na wyjazd w góry.*

- ❖ **coś zapuszcza, zapuściło korzenie** 'coś jest na stałe związane z jakimś miejscem i dobrze się kojarzy dzięki swojej stabilności, trwałości': *Aż trudno uwierzyć, że „ten sterczący głupio Savoy” z wiersza „Łódź” Tuwima chyba zbankrutował. Hotel, który zapuścił korzenie w świadomości mieszkańców miasta, jest zamknięty do odwołania.*
- ❖ **dwa w jednym** 'jedna rzecz, która pełni funkcję dwóch': *Ten smartwatch to dwa w jednym – smartfon i zegarek.*
- ❖ **kubek w kubek** 'identycznie, bardzo podobnie; często o przedmiotach, zjawiskach, sytuacjach bardzo do siebie podobnych': *Były ubrane kubek w kubek. Miały na sobie identyczne sukienki, kolczyki i włożyły takie same buty. Nikt nie mógł uwierzyć, że to przypadek. # Pamiętam podobną sytuację, kubek w kubek. Najpierw ceny spadły, później pieniądz stracił na wartości, na koniec doszło do kryzysu. Bądźmy ostrożni i nie inwestujmy pieniędzy w niejasne interesy.*
- ❖ **mydło i powidło** 'zbiór różnych (często mało wartościowych) rzeczy, które do siebie nie pasują; określenie pejoratywne': *W tej księgarni nie ma niczego konkretnego. Samo mydło i powidło, nie wiem, czy znajdziemy tutaj książkę Tuwimochy.*
- ❖ **Niemiec płakał, jak sprzedawał pot.** 'o używanym samochodzie kupionym z zagranicy: auto jest w dużo gorszym stanie niż wydawało się to w momencie zakupu; związek o zabarwieniu ironicznym': *Planujesz zakup samochodu? Nie daj się nabrać na oferty typu: Niemiec płakał, jak sprzedawał. Zwykle tych słów używają oszuści, którzy ukrywają wady samochodu.*
- ❖ **ostatni krzyk mody** 'to, co teraz jest modne': *Turkusowa krótka kurtka*

27.a. – 27.b.

to jest ostatni krzyk mody. Muszę taką mieć. Jutro idę na zakupy.

- ❖ **pierwszy lepszy** 'o czymś wybranym przypadkowo, bez zastanowienia, bez zwrócenia uwagi na jakość': *Jestem bardzo głodna. Zamówię pierwszy lepszy zestaw w McDonalddie.*
- ❖ **pierwszy z brzegu** 'o czymś wybranym przypadkowo, bez zastanowienia, o czymś dostępnym, będącym pod ręką': *Co ty na siebie włożyłeś? Jakąś starą koszulę, chyba sięgnąłeś po pierwszą z brzegu.*
- ❖ **po byku pot.** 'coś bardzo duże pod względem rozmiaru, wyjątkowo duże': *Przed Warszawą staliśmy w korku po byku – miał 12 kilometrów.*
- ❖ **tani jak barszcz** 'bardzo tani': *Chyba żartujesz? Myślisz, że to jakaś ekskluzywna lampa? Była tania jak barszcz – jest zrobiona z jakiegoś taniego tworzywa.*
- ❖ **z drugiej ręki** a) 'o rzeczach, które miały już właściciela, które ktoś kupił lub dostał od kogoś, przez pośrednika': *Teraz wszyscy dbają o środowisko i nikt się nie kryje z tym, że kupuje ubrania z drugiej ręki.* b) 'o informacjach, które są niepewne, docierają za pośrednictwem kilku osób': *Skąd wiesz o planowanym zamknięciu sklepu meblowego? Ze źródła czy z drugiej ręki?*

27.b. rzeczy niezwykle, wyjątkowe, wartościowe

- ❖ **biały kruk** 'coś rzadkiego, bardzo cennego; unikat książkowy': *Ten słownik medyczny z siedemnastego wieku to jest biały kruk. Podobno na całym świecie jest taki jeszcze jeden.*
- ❖ **coś dobrze się zapowiada** 'coś ma bardzo dobry początek, po którym powinno nastąpić coś dobrego': *Ten*

kryminal zapowiadał się bardzo dobrze. Niestety, kolejne rozdziały nie były ciekawe. Myślałam, że to będzie świetna książka trzymająca w napięciu.

- ❖ **(coś) jak spod igły** 'o przedmiocie: jak nowy, wyglądający jak nowy, bez śladów użytkowania': *Wszyscy podziwialiśmy jego auto jak spod igły. Lakier błyszczał w słońcu, a w środku pachniało świeżością.*
- ❖ **coś jest na medal** 'coś jest świetne, doskonałe, znakomite': *Zajęcia z gramatyki języka polskiego były na medal. Wykładowca miał świetny kontakt ze studentami i prosto wyjaśniał trudne problemy.*
- ❖ **coś jest na topie** 'coś jest bardzo popularne': *Pierogi są według cudzoziemców na topie polskich dań.*
- ❖ **coś jest na wagę złota** 'coś jest cenne, ma dużą wartość, jest potrzebne': *Zbieramy dary dla poszkodowanych w wyniku trzęsienia ziemi. Wasza pomoc jest na wagę złota.*
- ❖ **coś jest nie do zdarcia** 'coś jest niezniszczalne, bardzo dobrej jakości': *Podobno tę fajkę palił również nasz pradziadek. Ta pamiątka rodzinna jest nie do zdarcia.*
- ❖ **coś jest owocem zakazanym; coś jest zakazanym owocem** 'o czymś niedozwolonym; o czymś, czego człowiek pragnie': *Nie możesz pić piwa, nie masz jeszcze osiemnastu lat, dla ciebie alkohol nadal jest zakazanym owocem.*
- ❖ **coś jest w cenie** 'coś jest wysoko cennione, poszukiwane, ma dobrą cenę': *Obrazy impresjonistów zawsze były i będą w cenie. # Dobrze wybrałeś studia. Zawód informatyka jest dziś w cenie.*
- ❖ **coś ma ręce i nogi** 'o czymś, co jest dobrze, sensownie, solidnie zrobione': *Tvoja praca dyplomowa ma ręce i nogi. Nie będzie dużo poprawek. Gratuluję!*

- ❖ **coś pasuje jak ułaf** ‘coś bardzo dobrze wygląda, tworzy bardzo spójną, idealną całość’: *Klasyczna czarna sukienka pasuje jak ułaf do twojej figury. Zresztą dobrze wiesz o tym, że we wszystkim wyglądasz pięknie.*
- ❖ **coś piechotą nie chodzi** ‘o czymś z pozoru mało wartościowym, lecz trudno dostępnym, niełatwym do zdobycia, dlatego potrzebnym’: *Myszę, że taka posada piechotą nie chodzi. Nie zastanawiaj się, bierz tę pracę!*
- ❖ **(coś) w dechę pot.** ‘o czymś, co się komuś bardzo podoba’: *Michał kupił mieszkanie w dechę! W centrum, ale przy bocznej ulicy, na pierwszym piętrze wyremontowanej secesyjnej kamienicy, z balkonem wychodzącym na park.*
- ❖ **czystej wody** ‘bardzo dobrej jakości’: *Słyszysz, jak pięknie gra na fortepianie? Nigdy nie chodziła do szkoły muzycznej. To jest talent czystej wody.*
- ❖ **czysty jak lza** ‘o czymś: bez brudu, idealnie czysty’: *Polecam ci te nowe kapsułki. Wczoraj użyłam ich do prania białych koszul i muszę ci powiedzieć, że stały się czyste jak lza.*
- ❖ **kamień milowy** ‘ważne odkrycie, postęp’: *Teorie Heisenberga są kamieniem milowym fizyki kwantowej. Bez jego koncepcji ten dział fizyki by nie powstał.*
- ❖ **kamień węgielny a)** ‘podstawa czegoś, fundament’: *Teorie Einsteina stały się kamieniem węgielnym nowoczesnej fizyki. On zmienił sposób myślenia o grawitacji;* **b)** *pierwsza cegła wmurowana w nowy budynek’: Dzisiaj zainaugurowano budowę nowego ratusza. Prezydent uroczystie wmurował kamień węgielny.*
- ❖ **milowy krok** ‘wielkie osiągnięcie, odkrycie przyczyniające się do postę-

pu w jakiejś dziedzinie’: *Dzięki Internetowi ludzie mogą zdobywać wiedzę o świecie bez wychodzenia z domu. Wcześniej musieli w tym celu odwiedzać bibliotekę. Po ustanie Internetu było milowym krokiem w zdobywaniu wiedzy, informacji oraz w uczeniu się.*

- ❖ **nie z tej ziemi** ‘wspaniały, wyjątkowy’: *To był wyjazd nie z tej ziemi. Spędziliśmy ze sobą wspaniałe dwa tygodnie.*
- ❖ **ósmym cud świata** ‘coś wspaniałego, czego wygląd zachwyca’: *Wiem, że krajowe wycieczki są nie-modne. Dla mnie Suwalszczyzna to ósmy cud świata. Uwielbiam tu wracać.*
- ❖ **palce lizać** ‘coś, co jest świetne, bardzo dobre’: *Czytałeś jego pracę? Mnie zachwyciła. Uważam, że jest wybitna, po prostu palce lizać!*
- ❖ **(taki, że) mucha nie siada** ‘coś jest bardzo dobrej jakości’: *No powiedz, to jest auto naszych marzeń. Wspaniała maszyna. Mucha nie siada. # Kupiłem laptop – egzemplarz demonstracyjny. Używany, ale super wyposażony, mucha nie siada!*
- ❖ **ze świecą / ze świeczką szukać** (czegoś) ‘o czymś wyjątkowym, bardzo wysokiej jakości, rzadko spotykanym’: *Takich pączków to ze świecą szukać. Uwielbiam wypieki tej cukierni.*

27.c. rzeczy oceniane negatywnie

- ❖ **coś bez ładu i składu** ‘o czymś nieuporządkowanym, ułożonym chaotycznie, byle jak’: *Ten kosztorys przygotowany jest bez ładu i składu. Proszę go uporządkować, bo na razie trudno się z niego zorientować, jakie koszty trzeba ponieść przy naprawie dachu.*
- ❖ **coś jest do bani / do kitu / do luftu / do chrzanu pot.** ‘co jest złe, do ni-

27.c.

czego, coś nie spełnia czyichś oczekiwań': *Ten projekt jest do bani, nie da się go zrealizować w pół roku.* # *Kupiłem sobie na wyprzedaży nowe buty sportowe, które okazały się do luzu, rozpadły się już po dwóch treningach.* # *Twój pomysł jest do kitu, bo nie pomyślałeś, że nie stać nas na tak drogie materiały.*

- ❖ **coś jest komuś potrzebne jak dziura w moście** 'niepotrzebny, zbyteczny, przeszkadzający': *Uważam, że ta stara komoda nie pasuje do nowego mieszkania. Potrzebna ci ona jak dziura w moście.*
- ❖ **coś jest najsłabszym ogniwem** 'coś jest elementem mającym mniejszą wartość od innych elementów jakiegś całości, jakiegoś systemu': *Znany producent drukarek ostrzega, że wiele firm lekceważy problem odpowiedniego zabezpieczenia sprzętu komputerowego, i przypomina, że każdy system bezpieczeństwa jest tak skuteczny jak jego najsłabsze ogniwo, którym jest często drukarka. Ma ona system operacyjny i pamięć, a podłączona do sieci stanowi duże zagrożenie dla bezpieczeństwa całego systemu.*
- ❖ **coś jest na minusie** *pot.* 'coś nie jest tak dużo warte jak kiedyś': *Akcje naszej spółki są na minusie. Jeśli dojdzie do kolejnego lockdownu, to zbankrutujemy.*
- ❖ **coś jest niewarte złamanego grosza / szeląga** 'coś jest bez wartości': *Nie mogę na ciebie liczyć, twoje słowa są niewarte złamanego grosza.* # *Od byłego narzeczonego dostała pierścionek, który okazał się niewart złamanego szeląga.*
- ❖ **coś jest poniżej (wszelkiej) krytyki** 'coś jest na niskim poziomie': *Dobrze wam radzę, poszukajcie jakiegos innego hotelu, bo wybrany*

przez was ośrodek wypoczynkowy jest poniżej wszelkiej krytyki.

- ❖ **coś pasuje jak kwiatek do kożucha** 'coś nie pasuje do całości, źle komponuje się z całością': *Czy nie widzisz, że ta nowoczesna fontanna na placu pomiędzy starymi, zabytkowymi kamienicami pasuje jak kwiatek do kożucha.*
- ❖ **coś pasuje jak pięść do nosa / do oka** 'coś do czegoś zupełnie nie pasuje': *Wydaje mi się, że sushi do kawy z mlekiem pasuje jak pięść do nosa. Nie wiem, czy po czymś takim nie będzie bolał mnie żołądek.* # *Ten żakiet pasuje jak pięść do oka. Połączenie czerwonego eleganckiego wdzianka z wytartymi zielonymi spodniami nie wygląda dobrze.*
- ❖ **coś woła o pomstę do nieba** 'coś jest irytujące, wywołuje dezaprobatę, złość, niechęć, nie powinno mieć miejsca': *Zachowanie kibiców angielskich po przegranym meczu ich drużyny woła o pomstę do nieba.*
- ❖ **groch z kapustą** *pot.* 'o czymś, co jest złożone z bardzo różnych niepasujących do siebie elementów': *Uważam, że pani esej to groch z kapustą. Nie można w jednej pracy pisać o teorii Einsteina i poezji Adama Mickiewicza. Proszę przemyśleć temat i napisać pracę raz jeszcze.*
- ❖ **kołos na glinianych nogach** 'o czymś pozornie silnym, wielkim, potężnym, ale w rzeczywistości bardzo słabo funkcjonującym': *Żle zainwestowaliśmy. Myśleliśmy, że osiągniemy finansowy sukces, a firma, z którą zaczęliśmy współpracować okazała się kolosem na glinianych nogach. Chyba zbankrutują, a my razem z nimi.*
- ❖ **obraz nędzy i rozpacz** 'coś w bardzo złym stanie, co wywołuje litość':

Jeszcze kilka lat temu to miasteczko tętniło życiem, dziś przypomina obraz nędzy i rozpaczy. Przyskro patrzeć na puste ulice, zrujnowane domy bez okien i dachu.

- ❖ **psu na budę pot.** ‘na nic, do niczego’: *Przekonywanie rodziców do sprzedaży działki zdały się psu na budę. Nie wyobrażają sobie życia bez wyjazdu w weekend za miasto. # Te buty są psu na budę, wyrzuci je wreszcie, bo od lat w nich nie chodzisz.*

28. Ilość, miara, przestrzeń

28.a. nadmiar, duża ilość

- ❖ **bez liku** ‘bardzo dużo pod względem liczby’: *W sali kinowej było ludzi bez liku. Wszystkie miejsca były zajęte!*
- ❖ **ile / czego dusza zapagnie** ‘wszystko, czego człowiek chce’: *Mogę jeść, ile dusza zapagnie, wreszcie nie jestem na żadnej diecie.*
- ❖ **jak grzyby po deszczu** ‘szybko, w dużej liczbie’: *Sklepy z jedzeniem dla wegetarian powstają jak grzyby po deszczu. Coraz więcej ludzi rezygnuje z mięsa.*
- ❖ **ktoś ma kogoś, czegoś powyżej uszu / po dziurki w nosie** ‘ktoś jest czymś zmęczony, niezadowolony z obecnej sytuacji, ktoś się chce kogoś, czegoś pozbyć’: *Mam po dziurki w nosie twoich narzekañ i ciągłych pretensji. Zajmij się swoimi sprawami i pozwól mi wreszcie żyć po swojemu.*
- ❖ **lwia część** ‘większa część czegoś’: *Lwia część moich zarobków znika z mojego konta bankowego po dwóch tygodniach. Opłacam bardzo wysokie rachunki za mieszkanie.*

28.b. brak, mała ilość

- ❖ **ani na lekarstwo** ‘o kimś, kogo nie ma; o czymś, czego brakuje’: *Gdzie są zapalki? Widziałam ostatnio kilka paczek. Teraz nie ma żadnej ani na lekarstwo.*
- ❖ **ani w ząb** ‘ani trochę, wcale, tyle co nic’: *Znam polski w stopniu komunikatywnym i nie mam problemów z porozumiewaniem się w tym języku, lecz jego gramatyki nie rozumiem ani w ząb.*
- ❖ **figa z makiem** ‘nic’: *W spadku po ojcu dostałem figę z makiem. Okazało się, że długów było więcej niż majątku.*
- ❖ **jak na lekarstwo** ‘niewiele, bardzo mało’: *Niestety, nie mógł zrobić naleśników dla gości, bo okazało się, że maki miał jak na lekarstwo.*
- ❖ **kropla w morzu (potrzeb)** ‘niewystarczająca ilość czegoś w stosunku do zapotrzebowania na coś’: *W czasie pandemii restauracje zostały zamknięte, a ich właściciele dostali od państwa pomoc finansową, ale – jak twierdzą – była ona kroplą w morzu potrzeb.*
- ❖ **mały włos** ‘prawie, niewiele brakowało’: *O mały włos nie dostałbym tego stypendium, ponieważ mój wniosek zaginął gdzieś w sekretariacie wśród innych papierów. Na szczęście nieoceniona pani Jola znalazła go tuż przed upływem terminu składania podań.*
- ❖ **można policzyć kogoś, coś na palcach jednej ręki** ‘bardzo mało, niewiele pod względem liczby’: *Z powodu deszczu widzowie nie dotarli do teatru. Można ich było policzyć na palcach jednej ręki. Spektakl widziało może dziesięć osób.*
- ❖ **pies z kulawą nogą pot.** ‘nikt; wyrażenie używane w połączeniu z czasownikami typu: przyjąć, po-

28.b. – 29.a.

jawić się, odwiedzić itp.': *W roku akademickim 2020/2021 nauka na uniwersytetach odbywała się przez Internet. Budynki uczelni były puste. Pracowały tylko panie w sekretariacie, ale pies z kulawą nogą nie przyszedł ich odwiedzić, by zapytać je, co słychać.*

- ❖ **tyle, co kot napłakał** pot. 'niewiele, bardzo mało': *Jedzenia w naszej lodówce jest tyle, co kot napłakał. Prawie pusto. Trzeba pójść do sklepu.*

28.c. miejsca, blisko i daleko

- ❖ **coś pęka w szwach** 'coś jest za bardzo wypełnione': *Rano tramwaje pękają w szwach. Studenci, uczniowie, pracownicy biurowi w tych godzinach jeżdżą po mieście.*
- ❖ **coś świeci pustkami / pustką** 'coś jest prawie lub zupełnie puste': *Latem życie w stolicy Andaluzji z powodu upałów jest trudne do zniesienia. W lipcu Sewilla świeci pustkami. Mieszkańcy udają się w góry lub na plażę. Turyści wpadają na krótko i uciekają.*
- ❖ **dwa kroki (skądś / dokądś)** 'niedaleko': *Kupiłam nowe mieszkanie. Do przystanku tramwajowego mam dwa kroki. Jakies dwa kroki stąd znajduje się restauracja. Możemy tam się zatrzymać.*
- ❖ **jak długi i szeroki** 'na całym terenie': *Przez nasz kraj, jak długi i szeroki przeszła fala gwałtownych burz i ulew. Wiele miast i wsi zostało pozbawionych prądu, kilka rzek i potoków przekroczyło stany alarmowe.*
- ❖ **na każdym kroku** 'wszędzie, zawsze, wciąż, nieustannie': *Tyle się mówi o tolerancji, a ludzie o ciemnej karnacji skóry na każdym kroku są narażeni na niechęć innych osób.*

- ❖ **na prawo i (na) lewo** 'dookoła, wszędzie, bardzo dużo': *Na prawo i lewo rozdaje cukierki. Dzięki temu na przerwie w szkole wokół mnie jest zawsze bardzo dużo osób.*
- ❖ **(o) rzut kamieniem / beretem** 'bardzo blisko': *Wyprowadziłem się od rodziców, ale mieszkam o rzut kamieniem, w sąsiedniej miejscowości.*
- ❖ **pod ręką** 'na miejscu, blisko': *W kuchni muszę mieć wszystkie produkty do pieczenia pod ręką, bo nie lubię tracić czasu na szukanie ich po szafach.*
- ❖ **prosto jak strzelił** 'prosto, bez zakrętów': *Pójdiesz prosto jak strzelił i dojdiesz do apteki.*
- ❖ **stare śmieci** 'poprzednie miejsce zamieszkania lub pracy': *Po kilkuletnim wyjeździe za granicę próbowała wrócić do szkoły, w której pracowała zaraz po studiach. Stare śmieci bardzo dobrze jej się kojarzyły.*
- ❖ **(tuż) pod nosem** 'bardzo blisko': *Nie muszę odwozić dzieci do szkoły, bo mamy ją tuż pod nosem.*
- ❖ **z lotu ptaka** 'z góry, z oddalenia': *W samolocie wybieram miejsce przy oknie, lubię obserwować świat z lotu ptaka.*

29. Czas

29.a. dzień i noc

- ❖ **cały boży / Boży dzień** 'od rana do wieczora': *Cały boży dzień rozmawiałś przez telefon. Czy możesz zająć się czymś pożytecznym?*
- ❖ **coś jest na porządku dziennym** 'coś zdarza się często, jest powszechne': *W tym kraju kradzież i napady na przyjezdnych są na porządku dziennym.*
- ❖ **do białego rana** 'przez całą noc, do rana': *Grałeś na komputerze*

do białego rana. Nie spałeś całą noc. Będziesz bardzo źle się czuć.

- ❖ **dzień i noc; dniami i nocami; dniem i nocą** 'bez przerwy, ciągle, nieustannie': *Żeby zdążyć z budową domu przed zimą, pracowali dzień i noc.* # *Jeśli chcesz być bezpieczny dniem i nocą, to znajdź sobie ochroniarza.* # *Dniami i nocami myślała o tym, jak polepszyć swój los.*
- ❖ **dzień w dzień** 'codziennie': *Dzień w dzień przychodził do niej sprawdzić, czy wszystko jest w porządku.*
- ❖ **ktoś chodzi spać (razem) z kurami** 'ktoś kładzie się spać bardzo wcześnie': *Dzwoniłem do Ewy około 21:00. Nie odebrała. Spała. Potem dowiedziałem się od Jacka, że ona chodzi spać z kurami.*
- ❖ **ktoś jest od świtu na nogach** 'ktoś jest aktywny od samego rana, cały dzień, bez odpoczynku': *W czasie sesji egzaminacyjnej większość studentów intensywnie się uczy. Są od świtu na nogach.*
- ❖ **świętek (czy) piątek; w świętek i piątek** 'każdego dnia, codziennie, w dni powszednie i w dni świąteczne': *Moja babcia z dziadkiem ustawiali wcześniej rano, świętek czy piątek oni o wpół do siódmej byli na nogach.*
- ❖ **w biały dzień** 'w ciągu dnia; jawnie': *Kierowca taksówki został w biały dzień napadnięty i obrabowany.*
- ❖ **z dnia na dzień** a) 'z każdym dniem': *Z dnia na dzień widać było, że kobieta wraca do zdrowia, wyglądała coraz lepiej i jadła więcej;* b) 'nagle, niespodziewanie': *Wszyscy się zdziwili, bo mąż opuścił ją z dnia na dzień, już po trzech miesiącach od ślubu.*

29.b. przeszłość, przyszłość

- ❖ **było, minęło** 'o wydarzeniach z przeszłości, o których należy za-

pomnieć, nie warto ich wspominać': *Było, minęło. To nie jest twoja wina, że pociąg nie przyjechał i nie zdążyłeś na spotkanie. Trudno.*

- ❖ **co ma wisieć, nie utonie** 'będzie to, co powinno być':
 - *Uważaj na siebie, jedź ostrożnie!*
 - *Nie martw się, to nie ma sensu. Co ma wisieć, nie utonie.*
- ❖ **co się odwlecze, to nie uciecze** *pot.* 'nie martw się, jeszcze będzie okazja!': *W wakacje mieliśmyjechać do USA na kurs językowy, ale z powodu pandemii nasz wyjazd okazał się niemożliwy. Co się odwlecze, to nie uciecze – pojedziemy za rok.*
- ❖ **co się stało, (to) się nie odstanie** 'coś się wydarzyło i nie można tego naprawić; nie mieliśmy wpływu na to, co się wydarzyło': *Wiem, że nie chciałeś tego im zrobić, ale co się stało, to się nie ostanie. Dlatego powinniśmy zrobić wszystko, żeby im pomóc.*
- ❖ **coś odeszło, odchodzi do lamusa** 'jakaś rzecz, pojęcie, czynność stają się niemodne, przestarzałe, niepotrzebne, nieprzydatne': *Na początku XXI wieku maszyny do pisania odeszły do lamusa, dziś wszyscy korzystają z komputerów i wygodniejszych edytorów tekstu.*
- ❖ **dawno i nieprawda** 'o czymś z przeszłości, co jest już nieważne, nieaktualne': *Kiedyś polscy piłkarze zdobywali mistrzostwa, ale to było dawno i nieprawda.*
- ❖ **do grobowej deski** 'do śmierci': *Tomek i Janek byli przyjaciółmi do grobowej deski. Dopiero śmierć Janka przerwała ich relację.*
- ❖ **do końca świata** 'na zawsze': *Obiecał, że będzie ze mną do końca świata, tymczasem już po roku mnie opuścił.*
- ❖ **melodia / muzyka / pieśń przeszłości** 'coś nierealnego teraz, ale

29.b. – 29.c.

możliwego w przyszłości': *Przed pandemią koronawirusa wydawało się, że zdalne nauczanie to melodia przyszłości, a jednak wprowadzono je szybciej, niż ktokolwiek by przypuszczał.*

- ❖ **na czarną godzinę** 'zabezpieczenie na przyszłość w nieszczęściu, w trudnej sytuacji życiowej': *Trzymam te pieniądze na czarną godzinę. Nie wiem, mogę zachorować, może się auto popsuć, wszystko może się zdarzyć. Oszczędności w banku sprawiają, że czuję się bezpieczniej.*
- ❖ **na dłuższą / dalszą metę** 'po dłuższym czasie robienia czegoś, przez dłuższy czas': *Możesz przez kilka nocy spać po dwie – trzy godziny, ale na dłuższą metę organizmu nie da się oszukać i zaczniesz się źle czuć.*
- ❖ **na krótką / krótszą metę** 'na krótki czas, na krótko': *Na krótką metę można wprowadzić różne ograniczenia, ale trzeba wziąć pod uwagę, że po jakimś czasie zakazy będą łamane i ludzie zaczną się buntować.*
- ❖ **pożyjemy, zobaczymy** 'za jakiś czas zobaczymy, czy to, co przypuszczamy, się spełni':
 - *Na pewno was odwiedzimy jeszcze przed nowym rokiem.*
 - *Pożyjemy, zobaczymy. Myślę, że w Wielkanoc spotkamy się najprędzej.*
- ❖ **złote lata** 'najlepszy czas, okres powodzenia': *Gospodarka światowa złote lata ma za sobą. Po pandemii czeka nas kryzys ekonomiczny.*

29.c. szybko, długo, nieregularnie

- ❖ **co jakiś / pewien czas** 'czasami, nieregularnie': *Co jakiś czas widywał ją wysiadającą z autobusu. Bardzo mu się podobała, ale nie*

miął odwagi, by się do niej odezwać.

- ❖ **jak świat światem** 'zawsze, od dawna': *Jak świat światem ludzie zawsze marzyli o wyprawie na księżyc.*
- ❖ **jak z bicia / z bata strzelił pot.** 'bardzo szybko, ani się ktoś obejrzał': *Kończymy naukę w liceum. Ten ostatni rok szkolny, okres przygotowań do matury, minął nam jak z bata strzelił.*
- ❖ **minuta ciszy** 'chwila milczenia dla uczczenia pamięci po kimś, kto niedawno zmarł; w najczęstszej postaci: „uczcijmy ją / go minutą ciszy”'; wyrażenie wypowiedziane podczas oficjalnych spotkań odbywających się tuż po śmierci kogoś ważnego dla osób obecnych na tym spotkaniu': *Na początku zebrania minutą ciszy uczciliśmy pamięć naszych zmarłych kolegów, którzy zginęli w wypadku drogowym.*
- ❖ **od czasu do czasu** 'czasami, nieregularnie': *Na siłownię chodzę od czasu do czasu. Chętniej ćwiczę na świeżym powietrzu.*
- ❖ **od święta** 'bardzo rzadko': *Doskonale wiesz, że Aneta przyjeżdża do nas od święta. Obawiam się, że jest pracoholiczką. W biurze spędza po dwanaście godzin dziennie.*
- ❖ **raz na ruski rok** 'bardzo rzadko': *Mieszkamy na odludziu, raz na ruski rok ktoś nas odwiedzi, trochę zaczyna nam brakować kontaktów z bliskimi.*
- ❖ **rok w rok; rok po roku** 'każdego roku': *Rok w rok podczas wakacji wyjeżdżamy nad polskie morze. # Rok po roku przekonuję się, że warto żyć w bliskim sąsiedztwie dużego miasta, a nie w jego centrum.*
- ❖ **ruski miesiąc / rok** 'wyjątkowo długo': *Na wizytę u dermatologa mam*

czekać ruski miesiąc? Może znasz dobrego lekarza, który przyjmuje w prywatnym gabinecie.

- ❖ **w kratkę** 'nieregularnie': *Proszę nam wyjaśnić, dlaczego Krzysz chodzą do szkoły w kratkę? Nie otrzymaliśmy żadnej informacji o jego chorobie lub innych problemach.*
- ❖ **w mgnieniu oka** 'natychmiast, prawie niezauważalnie': *Superbohater zawsze podejmuje decyzje w mgnieniu oka.*
- ❖ **z minuty na minutę; z każdą minutą** 'bez przerwy, o czymś, co nasila się z każdą chwilą': *Patrzyliśmy z przerażeniem na stan wody w rzece, wody przybierało z minuty na minutę, na szczęście przestał padać ulewny deszcz i woda nie przekroczyła wałów ochronnych.*

29.d. późno i za późno

- ❖ **musztarda po obiedzie** 'za późno':
 - *Jacek chce zmienić samochód, myśli o większym aucie, chętnie odstąpi ci za niewielkie pieniądze swojego fiata. Dam ci numer telefonu, dowiedz się czegoś bliższego.*
 - *Dziękuję ci, kochana, ale to musztarda po obiedzie. Tydzień temu podpisaliśmy umowę z dilerem i już nie możemy się wycofać.*
- ❖ **ostatni dzwonek** 'ostatni moment na zrobienie czegoś; właśnie teraz należy coś zrobić, bo będzie za późno': *Zasoby wody pitnej w centralnej Polsce kończą się. To ostatni dzwonek, aby podjąć zdecydowane działania i chronić naturalne źródła.*
- ❖ **rychło w czas** 'teraz, gdy jest za późno; określenie ironiczne': *Teraz chcesz się zapisać na studia? Rychło w czas! Przecież rekrutacja była w lipcu.*

- ❖ **wyścig z czasem** 'być szybciej, by zdążyć na czas': *Lekarz powiedział mu, że operacja musi odbyć się w następnym tygodniu. Im szybciej, tym lepiej, walka z tą chorobą to wyścig z czasem.*
- ❖ **za pięć dwunasta** 'w ostatnim momencie, na chwilę przed wyznaczonym terminem': *Cały rok zwlekał z podjęciem decyzji o wyjeździe na stypendium zagraniczne. Obudził się za pięć dwunasta i w ostatnim momencie, tuż przed upływem terminu, zdążył złożyć podanie.*

30. Ocena sytuacji i zachowań

30.a. proces oceniania – określenia ogólne

- ❖ **co ma piernik do wiatraka?** 'dwie różne sprawy nie mają nic ze sobą wspólnego':
 - *A dlaczego nie możemy jechać nad morze?*
 - *Bo w sierpniu masz ważne spotkanie.*
 - *A co ma piernik do wiatraka? Przecież planujemy powrót 30 lipca.*
- ❖ **coś jest listkiem figowym** 'coś, co zasłania ważny problem, odciąga od niego uwagę': *Jednorazowe premie okazały się listkiem figowym. Dyrekcja zwolniła piętnaście osób i liczyła, że dodatkowe pieniądze dla pracowników uspokoją atmosferę w firmie.*
- ❖ **coś jest papierkiem lakmusewym** 'coś jest wskaźnikiem, który ujawnia coś, pokazuje prawdziwą wartość czegoś, ukryte znaczenie czegoś': *Wyjazd męża do pracy na półroczny zagraniczny kontrakt był papierkiem lakmusewym*

30.a.

dla stanu naszych wzajemnych uczuć. # Sposób, w jaki ludzie reagują na stres, jest papierkiem lakmusowym, który ujawnia dobre i złe cechy ich charakteru. # Lista lektur, które obowiązkowo każdy uczeń powinien przeczytać przed maturą, zmienia się co kilka lat. Można ją uznać za papierek lakmusowy, który służy do rozpoznania i opisania zmian w edukacji szkolnej. Wskazuje, jakie wartości i postawy są ważne w danym społeczeństwie.

- ❖ *coś mija się z celem* 'coś jest niepotrzebne, jakiś pomysł nie jest dobry, nie ma uzasadnienia': *Robienie tych zadań mija się z celem. Nie będzie ich na egzaminie, dlatego je rozwiążemy?*
- ❖ *coś przypadło komuś do gustu* 'ktoś coś polubił, coś komuś się spodobało pod jakimś względem: wyglądu, zapachu, smaku, faktury, sensu itp.': *Ciasta z tej cukierni przypadły do gustu mojej rodzinie. Będę musiała tu częściej robić zakupy.*
- ❖ *druga / odwrotna strona medalu* 'inna cecha czegoś, najczęściej niewidoczna na pierwszy rzut oka; negatywna cecha': *Wolę egzamin pisemny od ustnego. Ten pierwszy zdaje mi się lepiej. Choć jest też druga strona medalu: na egzaminie pisemnym można zrobić błędy, a one z pewnością pogorszą ocenę.*
- ❖ *dwie strony medalu* 'dobre i złe skutki, strony czegoś: decyzji, procesów itp.': *Zawsze są dwie strony medalu. Niezależność finansowa od rodziców w czasie studiów daje mnóstwo wolności i satysfakcji, ale wymaga też dużo samodyscypliny, żeby pogodzić studiowanie z pracą. Nie wszyscy to potrafią.*
- ❖ *fakt faktem* 'rzeczywiście, w istocie': *Fakt faktem, nie powinnaś go*

okłamywać. Nie dziw się, że teraz przestał się do ciebie odzywać. Nie warto oszukiwać.

- ❖ *jak amen w pacierzu* 'na pewno, ostatecznie': *Powinnaś zacząć uczyć się wcześniej. Jak amen w pacierzu, nie zdasz tego egzaminu*
- ❖ *jest coś na rzeczy* 'to, jak ktoś się zachowuje, ma wpływ na określoną sytuację':
 - *Wydaje mi się, że bardzo dużo ludzi w czasie pandemii cierpi na depresję.*
 - *Jest coś na rzeczy, ponieważ coraz więcej osób kupuje leki na uspokojenie.*
- ❖ *ktoś oddzielił, oddziela / odróżnia, odróżnił ziarno od plew* 'ktoś odróżnia dobro od zła, prawdę od fałszu, rozpoznaje to, co wartościowe i to, co nie ma wartości': *Edukacja i wychowanie młodego człowieka powinno zmierzać w tym kierunku, by nie dał się zwieść reklamie, propagandzie i marketingowi. Żeby w świecie pełnym zagrożeń umiał odróżnić ziarno od plew.*
- ❖ *ktoś wrzucił, wrzuca / pakuje, upakował / wysypał do jednego worka* 'ktoś uznaje jakieś rzeczy, osoby za identyczne, podobne, choć takie nie są': *Nie wrzucaj wszystkich Polaków do jednego worka. Traktujesz ich stereotypowo.*
- ❖ *metoda kija i marchewki* 'sposób pracy z ludźmi, który polega na stosowaniu na przemian kar i nagród po to, aby zmusić ich do większego wysiłku i osiągnięcia zamierzonych celów': *Nasz trener stosował wobec nas metodę kija i marchewki. Bardzo zależało mu na tym, byśmy zwyciężyli w turnieju.*
- ❖ *papier jest cierpliwy (i wszystko przyjmie); papier wszystko przyjmie* 'wszystko można napisać, nawet

rzeczy nieprawdziwe lub krzywdzące; fraza oceniająca czyjś tekst': *Kto to widział, żeby urzędnik wypisywał takie bzdury! Pewnie myśli, że skoro pracuje w urzędzie, to mu wszystko wolno. Wiadomo, papier jest cierpliwy, można wszystko napisać, nawet jeśli są to kłamstwa. Zastanawia mnie jednak, czy wynika to z głupoty, złej woli, czy z niekompetencji.*

- ❖ **to inna para kaloszy** 'o czymś, co nie jest ze sobą związane': *Nie wiem, kiedy ona urodzi. Jutro mam mnóstwo spraw na głowie, ale to inna para kaloszy. Może po drodze do niej wejdę i spróbuję się czegoś dowiedzieć.*

30.b. oceny zjawisk zwyczajnych, przeciętnych, obojętnych

- ❖ **co się stało, (to) się nie odstanie** 'coś niekorzystnego się wydarzyło i nie można tego naprawić; nie mieliśmy wpływu na to, co się wydarzyło': *Wiem, że nie chciałeś tego im zrobić, ale co się stało, to się nie ostanie. Dlatego powinienś zrobić wszystko, żeby im pomóc.*
 - ❖ **coś jest chlebem powszednim** 'coś zwykłego, codziennego, coś, co się powtarza; nic skomplikowanego': *Moja mama codziennie biega w parku. Ćwiczenia są dla niej chlebem powszednim.*
 - ❖ **coś jest na czasie** 'coś jest aktualne, modne, wzbudza zainteresowanie': *Podczas wakacji słomiane kapelusze i okulary słoneczne są na czasie.*
 - ❖ **coś kogoś ani ziębi, ani grzeje** 'o czymś, co jest komuś obojętne': *Naprawdę nie obchodzi mnie to, że Kaśka się rozwodzi. Zrozum, ani mnie to ziębi, ani grzeje.*
 - ❖ **coś kogoś obchodzi tyle, co zeszłoroczny śnieg** 'coś dla kogoś nie
- jest w ogóle interesujące, coś kogoś nie nie obchodzi': *Nie rozumiem popularności portali plotkarskich. Mnie życie prywatne celebrytów obchodzi tyle, co zeszłoroczny śnieg.*
- ❖ **coś mówi samo za siebie** 'coś, co jest oczywiste, jasne, nie wymaga komentarza': *Widziałas jej włosy? Ten kolor mówi sam za siebie – ona należy do jakiejś subkultury.*
 - ❖ **kaszka z mlekiem** 'coś jest proste, łatwe, banalne, nieskomplikowane': *Ewa bardzo dobrze zna język hiszpański, przetłumaczenie programu wycieczki to dla niej kaszka z mlekiem.*
 - ❖ **klamka zapadła!** 'już nic nie da się zrobić; stało się!': *Zgodziłaś się zostać żoną Kuby? Klamka zapadła! Na miesiąc przed ślubem nie możesz zerwać zaręczyn.*
 - ❖ **koniec (i) kropka** 'bez dyskusji; nieodwołalnie, ostatecznie': *Nie wyjedziesz na dwa miesiące. Koniec i kropka – jesteś potrzebna w domu, zapomnij o tak długich wakacjach.*
 - ❖ **naga prawda** 'autentyczny stan rzeczy; fakty': *Ona cierpiała, nikt jej nie pomógł, aż wreszcie skończyła ze swoim życiem. Wszyscy jesteśmy za to odpowiedzialni. Taka jest naga prawda.*
 - ❖ **nic nowego pod słońcem** 'nic nadzwyczajnego, coś dobrze znanego!': *Nic nowego pod słońcem! Wiadomo, że ten kryzys kończy się globalnymi problemami ekonomicznymi – to się zdarza.*
 - ❖ **okno na świat** 'coś, dzięki czemu jest możliwy kontakt z zagranicą i zdobywanie o niej informacji': *Dla wielu ludzi, którzy nie mają możliwości podróżowania, telewizja i Internet są oknem na świat.*

30.c. – 30.d.

30.c. oceny zjawisk pozytywnych

- ❖ **coś jest potrzebne do życia jak tlen** ‘coś, co jest niezbędne, bardzo potrzebne’: *Górskie wędrówki są mu potrzebne do życia jak tlen. Kiedy jest w mieście dłużej niż miesiąc, bardzo tęskni za góorskimi widokami, pięknem przyrody.*
- ❖ **coś jest zapięte na ostatni guzik** ‘o czymś, co jest bardzo dobrze zorganizowane, dokładnie zaplanowane’: *Przyjęcie niespodziankę dla mamy zorganizowali bajecznie. Już dzień wcześniej wszystko było zapięte na ostatni guzik. Nawet zadbali o muzykę.*
- ❖ **coś odbija się, odbiło się głośnym / szerokim echem** ‘coś jest częstym tematem debat, rozmów, dyskusji; o czymś często i dużo się mówi, pisze, np. w prasie, radiu, telewizji, Internecie’: *Fakty z życia brytyjskiej rodziny królewskiej odbijają się szerokim echem w mediach. Dużo mówi się i pisze o tej rodzinie, a gazety tradycyjne oraz portale internetowe zamieszczają o nich informacje na pierwszych stronach swoich wydań. # Kilka lat temu ukazała się książka Thomasa Piketty’ego „Kapitał w XXI wieku” o nierównościach społecznych, która odbiła się głośnym echem w całej Europie.*
- ❖ **coś zapiera dech w piersiach** ‘coś jest zachwycające’: *Widok z okna hotelowego zapiera dech w piersiach! Morze, mowy i plaża...*
- ❖ **gra warta świeczki** ‘jakaś aktywność się opłaca, przyniesie pozytywne skutki, dlatego warto się nią zająć’: *Frazeologizmy każdego języka mówią dużo o narodzie, w którym powstają. Ucząc się frazeologizmów obecnych w języku, który poznajemy, mamy szansę na zrozumienie ludzi, którzy tym*

językiem mówią. Gra jest więc warta świeczki.

- ❖ **salomonowy wyrok** ‘sprawiedliwa decyzja, mądre, sprawiedliwe rozstrzygnięcie sporu; wyrok, który jest najlepszym rozwiązaniem konfliktu’: *W pracy sędziego ważna jest nie tylko znajomość prawa, ale również mądrość życiowa. Przecież nie można tak samo surowo sądzić skorumpowanego polityka, który ukradł miliony z budżetu państwa, jak samotną matkę, która ukradła chleb, żeby nakarmić dzieci. Dobry sędzia będzie umiał wydać salomonowy wyrok w każdej z tych spraw.*

30.d. oceny zjawisk negatywnych

- ❖ **błędne koło** ‘problem nie do rozwiązania, sytuacja bez wyjścia, beznadziejna, bardzo trudna sytuacja’: *Walka z pandemią to błędne koło. Najpierw całkowity lockdown, później rozmrożenie i entuzjazm, stąd wzrost zachorowań i znów lockdown...*
- ❖ **coś (jest) grubymi niemi szyte** ‘o jakichś niejawnych, nielegalnych działaniach, (intrydze, kłamstwie, grze, prowokacji, aferze), których prawdziwy obraz jest widoczny dla obserwatorów, ale nieudolnie maskowany przez osoby zamieszane w te działania’: *Jego argumenty, które podaje pytany o powód pomocy starszym ludziom, były grubymi niemi szyte. Mówił, że pomaga im bezinteresownie i rzeczywiście pomagał, lecz nie dodawał, że dostaje regularnie od swoich podopiecznych pieniądze.*
- ❖ **coś jest (komuś) kulą u nogi; coś jest kulą u czyjejś nogi; coś jest dla kogoś kulą u nogi** ‘coś, co komuś przeszkadza, utrudnia życie, działanie, realizację planów’:

Nie mogę jednocześnie pracować i studiować. Czuję, że praca jest dla mnie kłwą u nogi. Chcę się skupić na nauce.

- ❖ **dni czegoś są policzone** 'zbliża się koniec funkcjonowania czegoś; kończy się pewien etap': *Adam zaryzykował, źle zainwestował i firma zbankrutuje, jej dni są policzone.*
- ❖ **mrozący krew w żyłach** 'coś przerażającego, budzącego grozę, strach': *Możemy sobie jedynie wyobrazić, co działo się na pokładzie: odwrócenie ciał o sto osiemdziesiąt stopni, ogromne przeciążenie i mrozące krew w żyłach krzyki pasażerów lotu 435. Nikt nie przeżył tej katastrofy.*
- ❖ **ni pies, ni wydra pot.** 'coś trudnego do określenia; określenie lekceważące': *Ten torcik jest ani słodki, ani kwaśny – nie wiem sama. Ni pies, ni wydra.*
- ❖ **sodoma i gomora / Sodoma i Gomora pot.** a) 'o sytuacji wywołującej grozę, o wielkim zamieszaniu, chaosie: *Nie było mnie w domu przez tydzień, a kiedy wróciłam, zastałam sodomę i gomorę;* b) 'coś, co wywołuje zgorzelenie; zepsucie moralne, upadek obyczajów': *Mieszkanie zmienili w melinę, co noc są u nich jacyś nowi lokatorzy. To, co się u nich dzieje, to istna Sodoma i Gomora.*
- ❖ **stajnia Augiasza** 'wielki bałagan, który powstał w wyniku długotrwałych zaniedbań; miejsce, które należy gruntownie posprzątać': *Pora posprzątać tę stajnię Augiasza. Proszę, tu jest szczotka, odkurzacze – do roboty!*
- ❖ **wierzchołek / czubek góry lodowej** 'początek większego problemu, niewielka część kłopotliwej sprawy': *W płaszczu marynarki męża znalazła dziwny rachunek z restauracji. To był wierzchołek*

góry lodowej. Potem odkryła listy od kochanki i wszystko stało się jasne.

Gabriela Dziamska-Lenart, Ewelina Woźniak-Wrzesińska

Indeks związków frazeologicznych ułożonych według komponentów

AAA

A

jak się powiedziało A, to trzeba
powiedzieć B → 25.A
od A do Z → 26.D
od a do z → 26.D
od a do zet → 26.D

ABRAHAM

ktoś przeniósł się na łono Abrahama
→ 1.B

ACH

achy i ochy → 20.E
ochy i achy → 20.E

ACHILLES – ACHILLESOWY

coś jest czyjaś pięta Achillesa /
achillesową → 12.A

ADORACJA

towarzystwo wzajemnej adoracji
→ 19.A

AFISZ

coś utrzymuje się na afiszu → 17.A

AKADEMICKI

kwadrans akademicki → 15.

AKCJE

akcje *czyjeś* idą w górę → 23.B

AKSAMIT

skóra jak aksamit → 2.A

AKUMULATOR

ktoś ładuje, naładował akumulatory
→ 17.B

AKWARIUM

albo rybki, albo akwarium → 25.A

ALARM

ktoś bije na alarm → 24.D
fałszywy alarm → 24.D

ALFA

alfa i omega → 8.A

AMEN

jak amen w pacierzu → 30.A
na amen → 26.D

AMERYKA

ktoś nie odkrył, nie odkrywa
(na nowo) Ameryki → 22.A

ANDRONY

ktoś plecie androny → 22.B

ANI

ani mi się śni → 21.D
ani mru-mru → 21.H
ani pary z ust → 21.H

ANIOŁ – ANIELSKI

ktoś ma anielską cierpliwość → 7.A

ANIOŁEK

ktoś powiększył grono aniołków
→ 1.B

ANNASZ

ktoś chodzi od Annasza do Kajfasza
→ 18.A

APETYT

ktoś ma wilczy apetyt → 4.G

ARGUMENT

argument siły → 21.E

ARTYLERIA

ciężka artyleria → 8.B

AUGIASZ

stajnia Augiasza → 30.D

BBB

B

jak się powiedziało A, to trzeba
powiedzieć B → 25.A

BABSKI

babskie gadanie → 22.B

BAGNO

ktoś wdepnął w bagno → 24.C

BAJOŃSKI

bajońskie sumy → 18.B

BAKIER

ktoś jest z *kimś* na bakier → 21.C
ktoś jest z *czymś* na bakier → 12.A

BALON

ktoś robi z *kogoś* balona → 21.H

ktoś zrobił *kogoś* w balona → 21.H

BALZAKOWSKI

(kobieta) w wieku balzakowskim
→ 1.A

BANDA

ktoś jedzie, pojechał po bandzie
→ 25.B

BANIA

coś jest do bani → 27.C

BANIALUKA

ktoś plecie banialuki → 22.B

BARANEK

łagodny / potulny jak baranek → 7.A

BARK

coś spoczywa, spoczęło na *czyichś*
barkach → 16.

ktoś bierze, wziął *coś* na swoje barki
→ 16., 25.A

ktoś składa, złożył *coś* na *czyjeś*
barki → 16.

BARSZCZ

tani jak barszcz → 18.B, 27.A

BARWA

ktoś przedstawia / widzi *coś* w czar-
nych barwach → 6.A

BAT

jak z bata strzelił → 29.C

BATERIA

ktoś ładuje, naładował baterie →
17.B

BAWEŁNA

bez owijania w bawełnę → 26.E

ktoś nie owija w bawełnę → 22.C

BAK

ktoś opił się jak bak → 4.H

ktoś zbija baki → 17.B

BE

ani be, ani me (ani kukuryku) → 21.H

BECZKA

gruby jak beczka → 2.B

ktoś zjadł z *kimś* beczkę soli → 19.A
z innej beczki → 22.A

BENEDYKTYN – BENEDYKTYŃSKI

benedyktyńska praca → 16.

BERET

o rzut beretem → 28.C

BĘBENEK

bębenki *komuś* pękają → 4.E

BIAŁY

białe małżeństwo → 19.B

biały jak mleko / jak śnieg / jak ścia-
na / jak śmierć / jak trup → 2.B

biały kruk → 27.B

coś doprowadza, doprowadziło *kogoś*
do białej gorączki → 21.G

czarno na białym → 26.A

do białego rana → 29.A

ktoś doprowadza, doprowadził *kogoś*
do białej gorączki → 21.G

ktoś dostaje, dostał białej gorączki
→ 5.C

rozbój w biały dzień → 18.C

w biały dzień → 29.A

BICIE

chłopiec do bicia → 12.A

BICZ

jak z bicia strzelił → 29.C

BIEDA

bieda aż piszczy → 24.A

bieda zagłada, zająrała *komuś*
do oczu / w oczy → 24.A

ktoś klepie biedę → 24.A

ktoś napyytał sobie biedy → 24.C

BIERNY

bierny opór → 21.D

BILET

wilczy bilet → 15., 16.

BITY

ktoś nie (jest) w ciemie bity → 8.A

BLACHA

ktoś wykuł coś na blachę → 15.

BLADY

blady jak mleko / jak śnieg / jak ściana / jak śmierć / jak trup → 2.B

blady strach kogoś ogarnia, ogarnął
→ 5.E

blady strach pada, padł na kogoś
→ 5.E

ktoś nie ma bladego pojęcia → 11.B

BLUES

ktoś czuje bluesa → 9.B

BŁĘDNY

błędne koło → 24.B, 30.D

BŁOGOSŁAWIONY

ktoś jest w błogosławionym stanie
→ 1.A

BŁOTO

ktoś miesza, zmieszał kogoś z błotem
→ 22.G

ktoś obrzuca, obrzucił błotem kogoś, coś → 22.G

ktoś wyrzuca pieniądze w błoto
→ 18.B

BOCZNY

ktoś odstawił kogoś na boczny tor
→ 25.C

BOGATY

bogaty jak Krezus → 23.C

BOK

boki zrywać → 5.A

ktoś zarabia na boku → 16.

skok w bok → 19.B

żarty na bok → 22.A

BOLEŚĆ

od siedmiu boleści → 12.A.

BÓBR

ktoś płacze jak bóbr → 5.D

BÓG – BOŻY

Bogiem a prawdą → 22.F

Bogu dzięki → 23.A

Bóg mi świadkiem → 22.F

cały boży / Boży dzień → 29.A

chwala Bogu → 23.A

dary boże / Boże → 4.C

jak Pan Bóg przykazał → 26.A

jak u Pana Boga za piecem → 23.A

ktoś czuje się jak młody bóg → 3.B

ktoś ma iskrę bożą / Bożą → 8.A

ktoś wygląda jak młody bóg → 2.A

ktoś zapomina, zapomniał o (całym)

bożym świecie → 9.C

ktoś złapał / chwycił / trzyma Pana

Boga za nogi → 5.A, 23.A

nago jak kogoś Pan Bóg stworzył
→ 2.B

za Bóg zapłać → 16.

BÓL

z bólem serca → 5. F

BRAT

ktoś jest z czymś za pan brat → 11.A

ktoś jest z kimś za pan brat → 19.A

BRATNI

bratnia dusza → 19.A

BRODA

ktoś pluje sobie w brodę → 5.C

BRÓD

ktoś ma czegoś w bród → 23.C

BRUD

ktoś pierze brudy → 21.I

BRUDNY

ktoś pierze brudne pieniądze → 18.B

BRUK

ktoś szlifuje bruki → 16.

BRZEG

pierwszy z brzegu → 27.A

BRZUCH

ktoś leży do góry brzuchem → 17.B

ktoś wierci komuś dziurę w brzuchu
→ 22.F

słuchaj uchem, a nie brzuchem

→ 4.E

BRZYDKI

brzydki jak noc → 2.B

brzydkie kaczątko → 2.B

pleć brzydka → 19.B

BUDA

psu na budę → 27.C

BUJDA

bujda na resorach → 22.G

BUŁECZKI

coś idzie / sprzedaje się / rozchodzi się jak ciepłe bułeczki → 26.F

BURZA

burza mózgów → 9.A, 25.A

burza w szklance wody → 21.C

cisza przed burzą → 24.D

BUT

ktoś jest głupi jak but → 8.B

ktoś nie kiwnie, nie kiwnął palcem (w bucie) → 25.E

słoma komuś z butów wychodzi / wystaje → 12.A

BUTELKA

ktoś nabił kogoś w butelkę → 21.H

BUZI

ktoś daje komuś buzi → 12.A

ktoś dostał buzi → 12.A

BUZIA

ktoś trzyma gębę / buzię na kłódkę → 22.H

BUZIAK

ktoś daje komuś buziaka → 12.A

ktoś dostał buziaka → 12.A

BYĆ

było, minęło → 29.B

BYK

ktoś działa na kogoś jak (czerwona) płachta na byka → 21.G

ktoś jest zdrowy / zdrow jak byk → 3.B

ktoś łapie, złapał / chwycił / wziął byka za rogi → 25.A

ktoś patrzy na kogoś bykiem → 21.A

po byku → 27.A

silny jak byk → 4.A

BZIK

ktoś ma bzika → 8.B

CCC

CACANKA

obietanki cacanki → 22.F

CAŁOŚĆ

ktoś idzie, poszedł na całość → 25.B

CAŁY

ktoś całą gębą → 12.A

cały boży / Boży dzień → 29.A

ktoś chce / pragnie czegoś z całej duszy → 10.

ktoś dziękuje komuś z całego serca → 20.A

ktoś jest cały i zdrow / i zdrowy → 3.B

ktoś kocha kogoś z całego serca / całym sercem → 19.A

ktoś szuka dziury w całym → 25.A

ktoś śmieje się na całe gardło / na cały głos → 5.A

na całego → 26.F

na całej linii → 26.D

z całego serca → 26.F

z całej duszy → 26.F

CEBER

leje jak z cebra → 14.

CEGIELKA

ktoś dołożył cegielkę do czegoś → 25.A

CEL

coś mija się z celem → 30.A, 25.E

CENA

ktoś, coś jest w cenie → 27.B

ktoś, coś zamroził, zamraża ceny → 18.B

słona cena → 18.B

CENT

co do centa → 18.B

(co) do (ostatniego) grosza / centa
→ 18.B

CHARAKTER

czarny charakter → 7.D

kryształowy charakter → 12.A

ktoś ma silny charakter → 7.B

ktoś ma trudny charakter → 7.G

ktoś z charakterem → 7.B

CHARYBDA

ktoś znalazł się między Scyllą a /
i Charybdą → 24.D

CHCIEĆ

ktoś nie chce *kogoś* znać → 21.A

CHLEB

ciężki / twardy kawałek chleba
→ 16.

coś jest chlebem powszednim → 30.B

ktoś jadł / jadał chleb z niejednego
pieca → 12.B.

ktoś pracuje / zarabia na chleb → 16.

ktoś pracuje / zarabia na kawałek
chleba → 16.

za chlebem → 16.

CHŁODNO

ktoś przyjął *kogoś* chłodno → 21.A

CHŁOP – CHŁOPSKI

chłop jak dąb → 2.A

chłop na schwał → 2.A

chłopski filozof → 8.B

kawał chłopca → 2.A

na chłopski rozum → 9.A, 26.A

CHŁOPIEC

chłopiec do bicia → 12.A

CHMURA

ktoś chodzi z głową w chmurach
→ 10.

drapacz chmur → 14.

CHMURKA

pod chmurką → 14.

CHODZĄCY

chodząca dobroć → 7.A

chodząca encyklopedia → 8.A

CHOLEWA

ktoś robi z gęby cholewę → 22.F

CHOINKA

ktoś urwał się z choinki → 11.B

CHORĄGIEWKA

chorągiewka na dachu / na wietrze
→ 7.E

CHOWANY

ktoś bawi się z *kimś* w chowanego
→ 21.F

CHRZAN

coś jest do chrzanu → 27.C

CHRAPKA

ktoś ma na coś chrapkę → 10.

CHUCHAĆ

ktoś chucha i dmucha na *kogoś*,
na coś → 20.B

CHUDY

chude lata → 24.A

chudy jak patyk → 2.B

CHWAŁA

chwała Bogu → 23.A

ktoś zginął / padł / poległ na polu
chwały → 1.B

CHYBIĆ

na chybił trafił → 26.C

CHYTRY

chytry jak lis → 7.D

CIAŁO

mowa ciała → 4.D

CIARKI

ciarki przechodzą, przeszły *komuś*
po skórze → 5.E

CICHY

ciche dni → 19.B

CIEŁĘ

*ktoś patrzy (na kogoś, na coś) jak ciełe
na malowane wrota* → 11.B

CIEMIĘ

ktoś nie jest w ciemię bity → 8.A

CIEMNOTA

ktoś wciska ciemnotę komuś → 22.G

CIEMNY

ciemna masa → 8.B

typ spod ciemnej gwiazdy → 7.D

CIENKI

ktoś ma cienką skórę → 7.A

CIEŃ

ktoś boi się własnego cienia → 5.E

ktoś chodzi za kimś jak cień → 21.I

CIEPŁY

ciepłe kluski → 6.B

*coś idzie / sprzedaje się / rozchodzi
się jak ciepłe bułeczki* → 26.F

CIERNIOWY / CIERNISTY

cierniowa / ciernista droga → 12.B

CIERPLIWOŚĆ

ktoś ma anielską / świętą cierpliwość
→ 7.A

CIERPLIWY

*papier jest cierpliwy (i wszystko
przyjmie)* → 30.A

CIĘTY

ktoś ma cięty język → 7.G

CIĘŻKI

ciężka artyleria → 8.B

ciężki kawałek chleba → 16.

ciężkie pieniądze → 18.B

z ciężkim sercem → 5.D

CIOS

ktoś idzie, poszedł za ciosem → 25.A

CISZA

cisza jak makiem zasiał → 4.E

cisza przed burzą → 24.D

minuta ciszy → 29.C

CIUCIUBABKA

ktoś bawi się z kimś w ciuciubabkę
→ 21.G

CO

co ma wisieć, nie utonie → 29.B

co się odwlecze, to nie uciecze → 29.B

co się stało, (to) się nie odstanie →
24.B, 29.B, 30.B

COŚ

jest coś na rzeczy → 30.A

CUDOWNY

cudowne dziecko → 8.A

CUGLE

ktoś popuścił komuś cugli → 20.A,
25.A

CYWILNY

odwaga cywilna → 7.C, 25.B,

CZAPKA

czapki z głów! → 20.E

CZARA

*ktoś wypił / wychylił / spełnił czarę
gorczyzy* → 25. E

CZARNO

czarno na białym → 26.A

ktoś czarno coś widzi → 6.A

ktoś pracuje na czarno → 16.

CZARNY

czarna księga → 18.C

czarna lista → 18.C

czarna magia → 11.B

czarna owca → 12.A

czarna robota → 16.

czarna rozpacz → 5.D

czarny charakter → 7.D

czarny rynek → 18.B

ktoś jest czarnym koniem → 12.A

*ktoś odkłada / trzyma (coś) na czarną
godzinę* → 18.B

*ktoś przedstawia / widzi coś w czar-
nych barwach* → 6.A

na czarną godzinę → 29.B

CZARODZIEJSKI

jak za dotknięciem czarodziejskiej różdżki → 26.C

CZAROWNICA

polowanie na czarownice → 18.C

CZAS

co jakiś / pewien czas → 29.C

coś jest na czasie → 30.B

dla zabicia czasu → 17.C

ktoś idzie z duchem czasu → 7.B

ktoś skraca sobie czymś czas → 17.C

ktoś wyspał się za wszystkie czasy
→ 4.I

od czasu do czasu → 29.C

rychło w czas → 29.D

wyścig z czasem → 29.D

CZEPEK

w czepku urodzony → 23.A

CZERWONY

czerwony jak burak → 2.B

*ktoś działa na kogoś jak (czerwona)
płachta na byka* → 21.G

CZESKI

czeski film, nikt nic nie wie → 11.B

CZEŚĆ

ktoś bez czci i wiary → 7.D

*ktoś odsądza, odsądził kogoś od czci
i wiary* → 22.F

CZĘŚĆ

lwia część → 27.A

CZŁOWIEK - LUDZIE

ktoś bez czci i wiary → 7.D

ktoś bez sumienia → 7.D

człowiek interesu → 18.B

ktoś miękkiego serca → 7.A

ktoś o dobrym / o złotym sercu → 7.A

ktoś o gołęmb sercu → 7.A

człowiek renesansu → 8.A

ktoś z charakterem → 7.B

kryształowy człowiek → 12.A

ktoś bez serca → 7.D

ktoś robi coś z głową → 26.A

ktoś wyszedł na ludzi / na człowieka
→ 23.B

ktoś z głową → 8.A

ktoś żyje jak człowiek → 12.B

starszy człowiek → 1.A

CZOŁO

ktoś chyli czoła / czoło (przed kimś)
→ 20.E

ktoś pracuje w pocie czoła → 16.

*ktoś stawia, stawiał komuś, czemuś
czoło / czoła* → 25.A

CZTERY - CZWARTY - CZWORO

czwarta władza → 18.A

*ktoś dzieli / rozdziela / rozszczepia
włos na czworo* → 9.A

ktoś jest kuty na cztery nogi → 7.B

ktoś spada (jak kot) na cztery łapy
→ 23.A

*ktoś zamyka, zamknął coś na cztery
spusty* → 13.B

w czterech ścianach → 13.B

w cztery oczy → 22.A, 26.E

CZUBEK

czubek góry lodowej → 18.C, 30.D

CZUĆ SIĘ - POCZUĆ SIĘ

*ktoś czuje się, poczuł się jak u siebie
(w domu)* → 13.A

CZYSTO

ktoś wychodzi na czysto → 18.B

CZYSTY

coś czyste jak łza → 27.B

czystej wody → 27.B

czysty jak łza → 27.B

ktoś czysty jak łza → 7.A

ktoś ma czyste ręce → 7.C, 18.C

DDD

DACH

chorągiewka na dachu → 7.E

ktoś (jest) bez dachu nad głową → 13.B

ktoś ma dach nad głową → 13.B

*ktoś mieszka (z kimś) pod wspólnym
/ jednym dachem* → 13.A

pod jednym dachem → 13.B

DALEKO

ktoś zaszedł daleko → 23.B

DALSZY

na dalszą metę → 29.B

DAR

dary boże / Boże → 4.G

DARDANELE – DARDANELSKI

osioł dardanelski → 8.B

DAWNO

dawno i nieprawda → 29.B

DĄB

chłop jak dąb → 2.A

DECH – TCHU

coś zapiera dech w piersiach → 30.C

ktoś słucha kogoś, czegoś z zapartym tchem → 4.E

ktoś wypił coś jednym haustem → 4.H

DECHA

(coś) w dechę → 27.B

wieś / wiocha / dziura zabita deskami / dechami → 14.

DESKA

coś / ktoś jest ostatnią / jedyną deską ratunku (dla kogoś) → 20.C

do grobowej deski → 29.B

ktoś czyta, przeczytał (coś) od deski do deski → 17.A

płaska jak deska → 2.B

wieś / wiocha / dziura zabita deskami / dechami → 14.

DESZCZ – DŹDŻU

jak grzyby po deszczu → 28.A

ktoś pragnie / czeka / wygląda czegoś jak kania dżdżu → 10.

ktoś trafił / wpadł z deszczu pod rynnę → 24.C

DIABEŁ

diabli wiedzą → 11.B

ktoś boi się czegoś jak diabeł święconej wody → 5.E

ktoś jest diabła wart → 12. A

DIETA

drakońska dieta → 4.G

DŁOŃ

widać jak na dłoni → 4.F

ktoś podaje, podał komuś pomocną dłoń → 20.C

ktoś wyciągnął do kogoś pomocną / przyjazną dłoń → 20.C

DŁUGI

jak długi i szeroki → 28.C

ktoś ma długie ręce → 7.G

DŁUGO

ktoś (długo) miejsca nie zagrzął, nie zagrzeje (gdzieś) → 13.B

DŁUŻSZY

na dłuższą metę → 29.B

DMUCHAĆ

ktoś chucha i dmucha na kogoś, na coś → 20.B

DNO

do dna! → 4.H

ktoś odbił, odbija się od dna → 23.B

ktoś wypił coś do dna → 4.H

studnia bez dna → 18.B

worek bez dna → 18.B

DOBROĆ

chodząca dobroć → 7.A

DOBRY

coś wychodzi, wyszło komuś na dobre → 23.E

ktoś bierze / przyjmuje, przyjął coś za dobrą monetę → 25.A

ktoś cieszy się dobrą opinią → 20.E

ktoś jest / znalazł się w dobrych rękach → 20.B

(ktoś jest taki dobry, że) do rany przyłóż → 7.A

ktoś o dobrym sercu → 7.A

ktoś robi dobrą minę do złej gry → 21.H

ktoś z dobrej rodziny → 13.A

na dzień dobry → 25.A

DOBRZE

coś dobrze się zapowiada → 27.B
dobrze komuś z oczu patrzy → 7.A,
12.A
dobrze wychowany → 7.C
ktoś dobrze się trzyma → 2.A
ktoś dobrze się zapowiada → 12.A
ktoś ma dobrze (poukładane) w głowie → 8.A

DOJNY

dojna krowa → 18.B

DOJRZAŁOŚĆ

egzamin dojrzałości → 15.

DOLAR

ktoś wygląda jak milion dolarów
→ 2.A

DOŁEK

ktoś kopie pod kimś dołki → 21.1

DOM

ktoś jest (rzadkim) gościem w (we własnym) domu → 13.A
ktoś prowadzi dom otwarty → 13.B,
19.A

DOMOWY

ktoś jest kurą domową → 12.A
ognisko domowe → 13.A
tyran domowy → 7.G
wojna domowa → 18.A

DOSTĘPNY

coś jest dostępne dla czyjejś kieszeni
→ 18.B

DOŚĆ

ktoś ma kogoś dość → 21.A

DOTKNIĘCIE

jak za dotknięciem czarodziejskiej różdżki → 26.C

DÓŁ

ktoś wacha kwiatki od dołu → 1.B
od góry do dołu → 26.D

DRAKOŃSKI

drakońska dieta → 4.G

DRAŃ

kawał drania → 7.D
zimny drań → 7.D

DRAPACZ

drapacz chmur → 14.

DRAPAK

ktoś dał drapaka → 4.C

DROGA

cierniowa / ciernista droga → 12.B
czyjeś drogi przecięły się → 19.A
czyjeś drogi rozeszły się / rozchodzą się → 19.A
droga krzyżowa → 24.B
ktoś chodzi własnymi / swoimi drogami → 12.A
ktoś jest na dobrej / najlepszej / prostej drodze do czegoś → 25.A

DROŹDŻE

ktoś rośnie, urósł jak na drożdżach
→ 1.A

DRUT

pogoda jak drut! → 14.

DRZEMKA

kogoś drzemka chwytła → 4.1
komuś zbiera się na drzemkę → 4.1
ktoś uciął sobie drzemkę → 4.1

DUBY

ktoś plecie duby smalone → 22.B

DUCH

coś podnosi, podniosło kogoś na duchu → 5.B
ktoś idzie z duchem czasu → 7.B
ktoś wyzionął ducha → 1.B
ktoś podnosi, podniósł kogoś na duchu → 5.B
niespokojny duch → 6.D

DUDEK

ktoś wystrychnął kogoś na dudka
→ 21.H

DUMNY

ktoś jest dumny jak paw → 7.F

DUREŃ

dureń jakich mało → 8.B

ktoś robi, zrobił z *kogoś* durnia → 21.H

ostatni / zupełny / skończony / kompletny dureń → 8.B

DUSZA

bez grosza (przy duszy / w kieszeni) → 24.A

bratnia dusza → 19.A

czego / ile dusza zapagnie → 23.C, 28.A

ktoś chce / pragnie czegoś z całej duszy → 10.

ktoś jest duszą towarzystwa → 19.A

ktoś ma duszę na ramieniu → 5.E

ktoś nie ma grosza (przy duszy) → 24.A

ktoś robi coś z duszą na ramieniu → 5.E

z całej duszy → 26.F

DUŻY

ktoś ma *kogoś*, coś w dużym poważaniu → 21.B

DWA – DRUGI – DWOJE

bez dwóch zdań → 22.F

druga strona medalu → 30.A

dwa kroki (*skądś* / *dokądś*) → 28.C

dwa w jednym → 27.A

dwie strony medalu → 30.A

jeden po drugim → 26.F

ktoś dzieli / rozdziela / rozszczepia włos na dwoje → 9.A

ktoś ma dwie lewe ręce (do czegoś) → 4.A, 16

(*ktoś* nie ma) rozsądku za dwa grosze → 8.B

ktoś prowadzi / ma drugie życie → 19.B

ktoś upiekł dwie pieczenie na jednym ogniu → 23.B, 25.D

podobni jak dwie krople wody → 12.A

z drugiej ręki → 27.A

DWANAŚCIE – DWUNASTY

za pięć dwunasta → 29.D

DWOIĆ SIĘ

ktoś dwoi się i troi → 26.F

DYL

ktoś dał dyla → 4.C

DYWAN

ktoś zamiata, zamiótł coś pod dywan → 21.I

DYWANIK

ktoś wzywa *kogoś* na dywanik → 15., 16.

DZIECKO

cudowne dziecko → 8.A

dziecko szczęścia → 23.A

ktoś cieszy się jak dziecko → 5.A

ktoś płacze jak dziecko → 5.D

DZIENNY

coś jest na porządku dziennym → 29.A

DZIEŃ

cały boży / Boży dzień → 29.A

ciche dni → 19.B

dni *czegoś* są policzone → 30.D

dni *kogoś* są policzone → 1.B

dniami i nocami → 29.A

dnem i nocą → 29.A

dzień i noc → 29.A

dzień w dzień → 29.A

ktoś nie zna dnia ani godziny → 24.D

na dzień dobry → 25.A

rozbój w biały dzień → 18.C

w biały dzień → 29.A

z dnia na dzień → 29.A

DZIESIĄTKA

ktoś, coś trafia w dziesiątkę → 23.B

strzał w dziesiątkę → 23.B, 25.D

DZIESIEĆ – DZIESIĄTY

dziesiąta muza → 17.A

dziesiąta woda po kieselu → 13.A

ktoś je za dziesięciu → 4.C

piąte przez dziesiąte → 26.B

ktoś zna *kogoś*, coś jak swoje dziesięć palców → 11.A

DZIĘKI

Bogu dzięki → 23.

DZIKI

dziki lokator → 13.B

ktoś haruje jak dziki osioł → 16.

DZIKO

na dziko → 26.B

DZIURA

coś jest *komuś* potrzebne jak dziura w moście → 27.C

dziura zabita deskami / dechami → 14.

ktoś szuka dziury w całym → 25.A

ktoś wierci *komuś* dziurę w brzuchu → 22.F

DZIURAWY

ktoś ma dziurawe ręce → 4.A

DZIURKA

ktoś ma *kogoś*, *czegoś* po dziurki w nosie → 21.A, 28.A

DZWONEK

ostatni dzwonek → 24.D, 29.D

DŻUNGLA

prawo džungli → 18.C

EEE

ECHO

coś odbija się, odbiło się szerokim / głośnym echem → 30.C

EGZAMIN

egzamin dojrzałości → 15.

ktoś oblał egzamin → 15.

EKRAN

coś wchodzi, weszło na ekrany → 17.A

szklany ekran → 17.A

ENCYKLOPEDIA

chodząca encyklopedia → 8.A

FFF

FACH

kolega po fachu → 16.

FAKT

fakt faktem → 30.A

FALA

ktoś, *coś* utrzymuje się na fali → 23.B

FAŁD – FAŁDA

ktoś przysiadł fałdów → 16.

FAŁSZYWY

fałszywy alarm → 24.D

ktoś jest fałszywy jak kot → 7.E

FANT

co z tym fantem zrobić? → 25.A

FANTAZJA

ktoś puszcza wodze fantazji → 10.

FARBOWANY

farbowany lis → 7.E

FIGA

figa z makiem → 28.B

ktoś pokazał *komuś* figę → 21.H

FIGOWY

coś jest listkiem figowym → 30.A

FILIP

ktoś wyskoczył jak filip z konopi → 26.C

FILM

czeski film (nikt nic nie wie) → 11.B

film się *komuś* urwał → 4.H

FIOŁ

ktoś ma fioła → 8.B

FIS

ktoś ma fisia → 8.B

FLAK

nudny jak flaki z olejem → 17.A

FORSA

gruba forsa → 18.B

ktoś robi, zrobił forseę → 18.B

FORTUNA

fortuna uśmiecha się do kogoś → 23.A

FORY

ktoś dał, daje komuś fory → 25.C

FRAJER

za frajer → 18.B

FRANCUSKI

francuski piesek → 12. A

FURORA

ktoś, coś robi furorę → 23.B

GGG

GADANIE

babskie gadanie → 22.B

GALARETA

ktoś trzęsie się jak galareta → 4.D

GALOP

ktoś bierze, wziął kogoś do galopu
→ 21.E

GAPA

na gapę → 18.C

GARDŁO

ktoś ma nóż na gardle → 24.D
ktoś śmieje się na całe gardło → 5.A
słowa więzną komuś w gardle → 22.D

GARNEK

ktoś nie ma co do garnka włożyć → 24.A
nie święci garnki lepią → 12.A

GARŚĆ

ktoś ma kogoś w garści → 21.I
ktoś bierze się, wziął się w garść → 3.A

GDZIEŚ

ktoś ma kogoś, coś gdzieś → 21.B

GEST

ktoś ma (szeroki) gest → 7.C, 23.C

GĘBA

ktoś całą gębą → 12.A
ktoś ma kluski w gębie → 22.D

ktoś ma niewyparzoną gębę → 22.G
ktoś nie ma do kogo gęby otworzyć
→ 19.C

ktoś nie puszcza, nie puścił pary z gęby → 22.H

ktoś robi z gęby cholewę → 22.F

ktoś trzyma gębę na kłódkę → 22.H

ktoś zapomina, zapomniiał języka w gębie → 22.H

niebo w gębie → 4.G

GĘŚ – GĘSI

głupia (jak) gęś → 8.B

ktoś ma gęsią skórę → 4.D

GLINIANY

kolos na glinianych nogach → 27.C

GŁAZ

ktoś milczy jak gład → 22.H

GŁĄB

głąb kapuściany → 8.B

GŁĘBOKI

ktoś ma kogoś, coś w głębokim poważaniu → 21.B
ktoś ma głęboki umysł → 8.A
skok na głęboką wodę → 25.B

GŁODNY

ktoś jest głodny jak wilk → 4.G

GŁOS

głos wołającego na puszczy / na pustyni → 22.E

ktoś dochodzi, doszedł do głosu / do słowa → 22.A

ktoś i ktoś mówią jednym głosem → 20.D

ktoś idzie, poszedł za głosem serca → 19.A

ktoś podnosi, podniósł głos → 22.D

ktoś prosi o głos → 22.A

ktoś śmieje się na cały głos → 5.A

ktoś zabiera, zabrał głos → 22.A

GŁOŚNO

głośno jak w ulu → 4.E

GŁOŚNY

coś odbija się, odbiło się głośnym echem → 30.C

GŁOWA

coś (jest) komuś nie w głowie → 9.A

coś ani w głowie → 9.A

coś chodzi komuś po głowie → 9.A

coś nie mieści się komuś w głowie
→ 11.B

coś nie może komuś wyjść z głowy
→ 9.A

coś strzeliło komuś do głowy → 9.A

*coś wyłeciało / wywietrzało / wy-
parowało komuś z głowy* → 9.C

czapki z głów! → 20.E

głowa komuś pęka → 3.A

głowa rodziny → 13.A

głową muru nie przebijesz → 25.E

gorąca głowa → 6.C

komuś coś strzeliło do głowy → 8.B

komuś poprzewracało się w głowie
→ 7.F

*ktoś, coś jest czymś oczkiem w gło-
wie* → 20.B

ktoś bije głową o / w ścianę / o mur
→ 25.E

ktoś bije, pobił kogoś na głowę
(czym) → 25.C

ktoś chodzi z głową w chmurach
→ 10.

*ktoś chowa, schował głowę w pia-
sek* → 7.E

ktoś ciosa komuś kołki na głowie
→ 21.I

*ktoś da / dałby sobie głowę / rękę /
palec uciąć* → 22.F

ktoś daje, dał głowę (za coś) → 22.F

*ktoś dostał po głowie / po nosie /
po uszach* → 21.F

ktoś (jest) bez dachu nad głową →
13.B

ktoś łamie sobie głowę (nad czymś)
→ 9.A

ktoś ma dach nad głową → 13.B

*ktoś ma dobrze (poukładane) w gło-
wie* → 8.A

ktoś ma głowę → 8.A

ktoś ma głowę na karku → 8.A

ktoś ma głowę nie od parady → 8.A

ktoś ma mętlik w głowie → 11.B

ktoś ma oczy dookoła głowy → 4.F

ktoś ma olej w głowie → 8.A

ktoś ma otwartą głowę → 8.A

ktoś ma przeurócone w głowie → 7.F

ktoś ma pstro / zielono w głowie → 8.B

ktoś ma pustkę w głowie → 9.C

ktoś ma sieczkę / siano w głowie
→ 8.B

ktoś ma źle w głowie → 3.A

*ktoś posypał (sobie) głowę popio-
łem* → 5.f

*ktoś poszedł / sięgnął po rozum
do głowy* → 9.A

ktoś przypłacił coś głową → 1.B

ktoś ruszył głową → 9.A

ktoś staje, stanął na głowie → 25.B

ktoś stracił dla kogoś głowę → 19.B

ktoś suszy komuś głowę → 22.F

ktoś z głową → 8.A

ktoś zachodzi w głowę → 9.A

ktoś zawraca komuś głowę → 22.F

ktoś zmył komuś głowę → 22.F

ktoś zwałił się komuś na głowę →
21.I

ktoś, coś miesza komuś w głowie
→ 21.I

łowca głów → 16.

od stóp do głów → 26.D

ryba psuje się od głowy → 18.A

tępa głowa → 8.B

*woda sodowa uderzyła komuś
do głowy* → 7.F

GŁUCHY

ktoś jest głuchy jak pień → 4.E

GŁUPEK

*ostatni / zupełny / skończony / kom-
pletny głupek* → 8.B

GŁUPI

głupia (jak) gęś → 8.B

ktoś jest głupi jak but → 8.B

ktoś śmieje się jak głupi do sera
→ 5.A

ktoś udaje głupiego → 21.H

nie ma głupich → 21.D

GŁUPIEC

ostatni / zupełny / skończony / kompletny głupiec → 8.B

GNAT

ktoś patrzy jak sroka w gnat → 4.F

GNIAZDKO

ktoś uwił sobie gniazdko → 13.A

GNIEWNY

młody gniewny → 1.A, 21.D

GODOT

ktoś czeka na Godota → 10.

GODZINA

ktoś nie zna dnia ani godziny → 24.D

ktoś odkłada / trzyma (coś) na czarną godzinę → 18.B

na czarną godzinę → 29.B

GOŁĄB - GOŁĘBI

ktoś o gołębicim sercu → 7.A

GOŁY

goły jak święty turecki → 2.B

pod gołym niebem → 14.

GOMORA

Sodoma i Gomora → 30.D

sodoma i gomora → 30. D

GORĄCY

ktoś (jest) w gorącej wodzie kąpany → 6.C

ktoś złapał / zatrzymał *kogoś* na gorącym uczynku → 18.C

gorąca głowa → 6.C

GORĄCZKA

coś doprowadza, doprowadziło *kogoś* do białej gorączki → 21.C

gorączka złota → 18.B

ktoś doprowadza, doprowadził *kogoś* do białej gorączki → 21.C

ktoś dostaje, dostał białej gorączki → 5.C

GORDYJSKI

ktoś przeciął węzeł gordyjski → 25.D

węzeł gordyjski → 24.B

GORYCZ

ktoś wypił / wychylił / spełnił kielich / czarę goryczy → 25.E

GORZKI

ktoś płacze gorzkimi łzami → 5.D

ktoś przełyka, przełknął gorzką pigułkę → 5. F

GORZKO

ktoś gorzko czegoś żałuje → 5.F

GOŚCINNY

gościnne występy → 17.A

GOŚĆ

ktoś idzie / jedzie do *kogoś* w gości → 19.A

ktoś jest (rzadkim) gościem w (we własnym) domu → 13.A

GÓRA

akcje *czyjeś* idą w górę → 23.B

ktoś leży do góry brzuchem → 17.B

ktoś obiecuje (*komuś*) złote góry → 22.F

ktoś patrzy na *kogoś* z góry → 7.F

ktoś traktuje *kogoś* z góry → 21.B

od góry do dołu → 26.D

wierzchołek / czubek góry lodowej → 18.C, 30.D

GÓRKA

ktoś kombinuje jak koń pod górkę → 25.A

GRA

gra warta świeczki → 30.C

ktoś robi dobrą minę do złej gry → 21.H

GRABARZ

ktoś uciekł grabarzowi spod łopaty → 3.B

GRANICA

zielona granica → 18.C

GRANY

co jest grane → 11.A

GREK

ktoś udaje Greka → 21.H

GROBOWY

do grobowej deski → 29.B

GROCH

groch z kapustą → 27.C

ktoś rzuca grochem o ścianę → 22.E

GROM

jak grom z jasnego nieba → 26.C

GRONO

ktoś powiększył grono aniołków → 1.B

GROSZ

(co) do (ostatniego) grosza → 18.B

bez grosza przy duszy → 24.A

co do grosza → 18.B, 26.A

coś jest niewarte złamanego grosza
→ 27.C

ktoś liczy się z (każdym) groszem
→ 18.B

ktoś nie ma grosza (przy duszy) →
24.A

ktoś nie ma rozsądku za dwa grosze
→ 8.B

ktoś nie ma za grosz rozumu → 8.B

ktoś nie śmierdzi groszem → 24.A

ktoś utracą, utracił swoje trzy gro-
sze → 22.A

ktoś zbiera grosz do grosza → 18.B

wdowi grosz → 18.B

GRÓB

ktoś był / jest jedną nogą w grobie
→ 1.B

ktoś milczy jak grób → 22.H

GRUBSZY

grubsza sprawa → 18.C

GRUBY

coś (jest) grubymi nićmi szyte → 30.D

gruba forsa → 18.B

grube pieniądze → 18.B

gruby jak beczka → 2.B

GRUDA

coś idzie jak po grudzie → 24.B, 26.F

GRUNT

coś pada na podatny grunt → 23.B

grunt pali się *komuś* pod nogami
→ 24.D

ktoś bada grunt pod nogami → 11.A

ktoś traci, stracił grunt pod nogami
→ 24.D

GRUSZA

wczasy pod gruszą → 17.

GRUSZKA

gruszki na wierzbie → 22.F

ktoś nie zasypia gruszek w popiele
→ 25.A

ktoś obiecuje gruszki na wierzbie
→ 22.F

ni z gruszki, ni z pietruszki → 26.C

GRZAĆ

coś *kogoś* ani ziębi, ani grzeje → 30.B

GRZYB

jak grzyby po deszczu → 28.A

stary grzyb → 1.A

GUST

coś przypadło *komuś* do gustu → 30.A

GUZ

ktoś szuka guza → 25.B

GUZIK

coś jest zapięte na ostatni guzik →
30.C

GWIAZDA

ktoś urodził się pod szczęśliwą
gwiazdą → 23.A

ktoś urodził się pod złą gwiazdą
→ 23.A

typ spod ciemnej gwiazdy → 7.D

GWIAZDKA

ktoś ofiarowałby *komuś* gwiazdkę
z nieba → 20.C

zachciało się *komuś* gwiazdki z nie-
ba → 10.

GWIZDEK

na pół gwizdka → 26.B

GWÓZDŹ

gwóźdź programu → 17.A

HHH

HANDEL

handel żywym towarem → 18.C

HAUST

ktoś wypił coś jednym haustem → 4.H

HIPOPOTAM

ktoś ma skórę jak hipopotam → 7.G

HONOR

ktoś daje, dał słowo honoru → 22.F
na słowo honoru → 26.B

HUŚTAWKA

ktoś ma huśtawkę nastrojów → 6.D

HYŚ

ktoś ma hysia → 8.B

HYŻ

ktoś ma hyzia → 8.B

III

I

ktoś postawił kropkę nad i → 25.D

IDIOTA

ktoś robi, zrobił z kogoś idiotę → 21.H

IGŁA

(coś) jak spod igły 27.B

(ktoś) jak spod igły → 12.A

ktoś robi z igły widły → 22.F, 25.A

ktoś szuka igły w stogu siana → 25.A

IKRA

ktoś z ikrą → 6.C

IMIĘ

ktoś nazywa, nazwał (rzecz / rzeczy)
po imieniu → 22.C

INICJATYWA

prywatna inicjatywa → 18.B

INTERES

człowiek interesu → 18.B

ktoś ma do kogoś interes → 16.

ktoś ubił, ubija interes → 18.B

ruch w interesie → 18.B

ISKRA

ktoś ma iskrę bożą → 8.A

JJJ

JABŁKO

ktoś stłukł kogoś na kwaśne jabłko
→ 24.D

JAJKO

ktoś obchodzi się z kimś jak z jaj-
kiem → 20.B

kura znosząca złote jajka → 18.B

JARY

stary, ale jary → 1.A

JASNO

ktoś jasno patrzy w przyszłość → 6.A

JASNY

jak grom z jasnego nieba → 26.C

JEDEN – PIERWSZY

dwa w jednym → 27.A

jak jeden mąż → 20.D

jeden po drugim → 26.F

jednym słowem → 22.A

ktoś biegnie / skoczył na jednej
nodze → 4.C

ktoś jest jedną nogą na tamtym
świecie → 1.B

ktoś gra pierwsze skrzypce → 25.A

ktoś i *ktoś* mówią jednym głosem
→ 20.D

ktoś ma coś w jednym palcu → 11.A

ktoś nie pierwszej młodości → 1.A

ktoś postawił, stawia wszystko
na jedną kartę → 25.B

ktoś przełamał (pierwsze) lody → 19.A

ktoś stawia pierwsze kroki → 25.A

ktoś upiekł dwie pieczenie na jed-
nym ogniu → 23.B, 25.D

ktoś wrzucił, wrzuca / pakuje,
wpakował / wyspał do jednego
worka → 27.A

(*ktoś* zakochał się w kimś) od pierw-
szego wejrzenia → 4.F, 19.B

można policzyć coś, kogoś na palcach
jednej ręki → 28.B

na jedno kopyto → 26.A
na pierwszy rzut oka → 4.F, 26.B
pierwsze słyszę → 4.E
pierwszy lepszy → 27.A
pierwszy z brzegu → 27.A
pod jednym dachem → 13.B

JEDYNY

coś / ktoś jest jedyną deską ratunku
(dla kogoś) → 20.C

JERYCHOŃSKI

trąba jerychońska → 7.G

JĘZOR

ktoś biega / lata z wywieszonym
jęzorem → 4.C
ktoś miele jęzorem → 22.B

JĘZYK

coś rozwiązuje, rozwiązało komuś
język → 22.H

język kogoś świerzbi / swędzi → 22.H
ktoś biega / lata z wywieszonym
językiem → 4.C

ktoś bierze, wziął kogoś na języki → 22.G
ktoś chlapie, chlapnął językiem → 22.G

ktoś ciągnie kogoś za język → 22.A
ktoś jest / znalazł się na językach → 22.G

ktoś kaleczy język → 22.D
ktoś łamie (sobie) język (na czymś)
→ 22.D

ktoś ma cięty język → 7.G
ktoś ma coś na końcu języka → 9.C
ktoś ma niewyparzony język → 22.G
ktoś miele językiem → 22.B
ktoś mówi / plecie / gada, co ślina
na język przyniesie → 22.B

ktoś strzępi sobie język (po próżni-
cy) → 22.E

ktoś trzyma język na wodzy → 22.H
ktoś trzyma język za zębami → 22.H
ktoś ugryzł się w język → 22.H
ktoś zapomina, zapomniał języka
w gębie → 22.H

ktoś znajduje, znalazł z kimś wspól-
ny język → 20.D

JOTA

co do joty → 26.A

KKK

KACZĄTKO

brzydkie kaczątko → 2.B

KAJFASZ

ktoś chodzi od Annasza do Kajfasza
→ 18.A

KALENDARZ

ktoś kopnął w kalendarz → 1.B

KALOSZ

to inna para kaloszy → 30.A

KAMIENNY

ktoś ma kamienne serce → 7.D

KAMIEŃ

coś zdejmuje, zdjęło *komuś* kamień
z serca → 20.B

kamień milowy → 23.B, 27.B

kamień spadł *komuś* z serca → 5.B

kamień węgielny → 27.B

ktoś ma serce jak kamień → 7.D

ktoś śpi jak kamień → 4.I

ktoś zdejmuje, zdjął *komuś* kamień
z serca → 20.B

o rzut kamieniem → 28.C

KAMYCZEK

ktoś wrzucił, wrzuca *kamycek*
do *czyjegoś* ogródka → 22.A

KAMYK

ktoś wrzucił, wrzuca *kamyk* do *czy-
jegoś* ogródka → 22.A

KANAŁ

ktoś wpuścił *kogoś* w kanał → 21.H

KANIA

ktoś pragnie / czeka / wygląda *czegoś*
jak kania dżdżu → 10.

KANT

ktoś puszcza, puścił *kogoś* *kantem*
→ 21.I

KAPUSTA – KAPUŚCIANY

głęb kapuściany → 8.B

groch z kapustą → 27.C

KARK

(*ktoś* biegnie / pędzi / leci / jedzie)
na złamanie karku → 4.C

ktoś ma głowę na karku → 8.A

ktoś skręcił kark → 1.B

ktoś zwałił się *komuś* na kark → 21.I
na złamanie karku → 26.B

KARTA

ktoś gra w otwarte karty → 26.E

ktoś odkrył, odkrywa karty → 22.C

ktoś postawił, stawia wszystko
na jedną kartę → 25.B

KASA

ktoś robi, zrobił kasę → 18.B

KASZA

ktoś nie da, nie daje sobie w kaszę
dmuchać → 7.B

ktoś nie da się zjeść w kaszy → 7.B

KASZKA

kaszka z mlekiem → 30.B

KAWALER

kawaler z dobrej rodziny → 13.A
stary kawaler → 1.A

KAWAŁ

kawał chłopca → 2.A

kawał drania / łobuza → 7.D

KAWAŁEK

ciężki / twardy kawałek chleba → 16.

KAWKA

ktoś padł jak kawka → 4.B

KAZANIE

ktoś siedzi jak na tureckim kazaniu
→ 11.B

KAŻDY

ktoś liczy się z (każdym) groszem
→ 18.B

KĄPANY

ktoś (jest) w gorącej wodzie kąpany
→ 6.C

KĄT

ktoś mieszka kątem → 13.B

KCIUK

ktoś trzyma kciuki za kogoś, coś → 20.A

KIELICH

ktoś wypił / wychylił / spełnił kie-
lich goryczy → 25. E

KIELISZEK

ktoś zagląda do kieliszka → 4.II

KIEŁB

ktoś ma kielbie we łbie → 8.B

KIEŁBASA

coś jest kielbasą wyborczą → 18.A
nie dla psa kielbasa → 21.D

KIERAT

ktoś wyrywa, wyrwał się z kieratu
→ 16.

KIESZEŃ

bez grosza (przy duszy / w kieszeni)
→ 24.A

coś (jest) na czyjąś kieszeń → 27.A

coś jest dostępne dla czyjejś kieszeni
→ 18.B

ktoś chowa, schował coś do własnej
kieszeni → 18.C

ktoś dostaje, dostał po kieszeni →
18.B

ktoś ma węża w kieszeni → 7.G, 18.B

ktoś nabija, nabił sobie kieszenie
→ 18.B

ktoś siedzi u kogoś w kieszeni → 18.B

ktoś trzyma się za kieszeń → 18.B

ktoś zna coś jak swoją / własną kie-
szeń → 11.A

nóż się *komuś* w kieszeni otwiera
→ 5.C

KIJ

jakby kij połknął → 4.C

metoda kija i marchewki → 30.

KIJEK

zamienił stryjek siekierkę na kijek
→ 24.C

KIMONO

ktoś uderzył w kimono → 4.I

KISIEL

dziesiąta woda po kisielu → 13.A

KISZKA

kiszki *komuś* marsza grają → 4.G

KIT

coś jest do kitu → 27.C
ktoś wciska kit komuś → 22.G

KLAMKA

klamka zapadła! → 30.B
ktoś pocałował kłamekę → 13.B

KLAPKA

ktoś ma klapki na oczach → 11.B

KLASA

ktoś ma klasę → 12.A

KLEPKA

komuś brakuje piątej kleпки → 8.B

KLOSZ

ktoś trzyma kogoś pod kloszem → 20.B

KLUSKA

ciepłe kluski → 6.B
ktoś ma kluski w gębie → 22.D

KŁĘBEK

ktoś jest kłębką nerwów → 6.D
(*ktoś doszedł / trafił / odkrył*) po nitce do kłębka → 9.A, 25.C

KŁODA

ktoś leży jak kłoda → 4.C
ktoś rzuca komuś kłody pod nogi
→ 21.I

KŁOPOT

ktoś wdepnął w kłopoty → 24.C

KŁÓDKA

ktoś trzyma gębę na kłódkę → 22.H

KŁUS

ktoś biegnie, pobiegł kłusa / kłusem
→ 4.C

KOBIERZEC

*ktoś stanął / stanie (z *kims*) na ślubnym kobiercu* → 19. B

KOBIETA

(kobieta) w wieku balzakowskim
→ 1.A
starsza kobieta → 1.A

KOKOS

ktoś zarabia kokosy → 18.B

KOLANO

ktoś robi coś na kolanie → 26.B
ktoś strzelił sobie w stopę / w kolano
→ 24.C
łysy jak kolano → 2.B

KOLEGA

kolega po fachu → 16.

KOLOR

do wyboru, do koloru → 18.B

KOŁOS

kolos na glinianych nogach → 27.C

KOŁEK

ktoś ciosa komuś kołki na głowie → 21.I
ktoś sam / samotny jak kołek (w płocie) → 19.C

KOŁNIERZ

ktoś nie wylewa za kołnierz → 4.H

KOŁO

błędne koło → 24.B, 30.D
piąte koło u wozu → 12.A

KOMENDA

jak na komendę → 26.A

KOMPLETNY

kompletny dureń / głupiec / głupek
→ 8.B

KOMPOT

ktoś upadł jak śliwka w kompot
→ 24.C

KONFITURY

ktoś wie, gdzie stoją konfitury → 11.A

KONIEC

do końca świata → 29.B

koniec (i) kropka → 30. B

ktoś ma coś na końcu języka → 9.C

KONOPIE

ktoś wyskoczył jak filip z konopi
→ 26.C

KOŃ – KOŃSKI

koń by się uśmieiał → 8.B

ktoś i *ktoś* znają się jak łyse konie
→ 19.A

ktoś jest czarnym koniem → 12.A

ktoś jest zdrowy / zdrow jak koń
→ 3.B

ktoś kombinuje jak koń pod górkę
→ 25.A

ktoś ma końskie zdrowie → 3.B

ktoś może / mógłby zjeść konia z ko-
pytami → 4.G

ktoś postawił na złego / na niewła-
ściwego konia → 24.C

ktoś robi, zrobił *kogoś* w konia →
21.H

ktoś tyra jak koń → 16.

można z *kimś* konie kraść → 19.A

silny jak koń → 4.A

stary koń → 1.A

KOP

coś daje kopa *komuś* → 23.B

KOPIA

ktoś kruszy kopie o *kogoś*, o coś →
25.A

KOPYTO

coś ruszyło z kopyta → 25.A

ktoś może / mógłby zjeść konia z ko-
pytami → 4.G

ktoś ruszył z kopyta → 25.A

ktoś wyciągnął kopyta → 1.B

na jedno kopyto → 26.A

KORONNY

świadek koronny → 18.C

KORZEC

ktoś chowa / ukrywa coś pod korcem
→ 21.I

ktoś i *ktoś* dobrali się jak w korcu
maku → 19.A

KORZEŃ

ktoś zapuszcza, zapuścił korzenie
(gdzieś) → 12.B

coś zapuszcza, zapuściło korzenie
→ 27.A

KOSZ

ktoś dał *komuś* kosza → 19.B

ktoś dostał kosza od (od *kogoś*) → 19.A

KOSZULA

ktoś oddałby *komuś* ostatnią koszulę
→ 20.C

KOSZT

ktoś bawi się cudzym kosztem → 21.G

ktoś bawi się *czyjims* kosztem → 21.G
tanim kosztem → 18.B

KOŚĆ

kość niezgody → 21.C

coś jest kością niezgody → 21.C

ktoś dał *komuś* w kość → 21.E

ktoś patrzy jak sroka w kość → 4.F

ktoś porachował / policzył *komuś*
kości → 21.E

ktoś złożył (gdzieś) swe kości → 1.B

skóra i kości → 2.B

z krwi i kości → 12.A

KOT – KOCI

kocie łby → 14.

ktoś biega / lata jak kot z pęcherzem
→ 4.C, 26.B

ktoś drze z *kimś* koty → 21.C

ktoś jest fałszywy jak kot → 7.E

ktoś kupił, kupuje kota w worku →
18.B, 25.B

ktoś ma kota → 8.B

ktoś odwraca, odwrócił / wykręca,
wykręcił kota ogonem → 22.F,
22.G

ktoś spada (jak kot) na cztery łapy
→ 23.A

ktoś żyje (z kimś) jak pies z kotem
→ 21.C

ktoś żyje na kocią łapę z kimś → 19.B
tylę, co kot napłakał → 28.B

KOTEK

ktoś bawi się z kimś w kotka i myszkę → 21.G

KOWADŁO

ktoś jest / znajduje się między młotem a / i kowadłem → 24.D

KOZA

raz kozie śmierć → 25.B

KOZIOŁ

koziół ofiarny → 12.A
uparty jak koziół → 7.C

KRAINA

kraina mlekiem i miodem płynąca
→ 23.C

KRAJ

kraj miodem i mlekiem płynący
→ 23.C

KRAKOWSKI

krakowskim targiem → 18.B

KRATKA

pogoda w kratkę → 14.
w kratkę → 29.C

KRATKI

(ktoś idzie / trafia) za kratki → 18.C

KRAWĘDŹ

ktoś balansuje / znajduje się na krawędzi przepaści → 24.D

KRECHA

na krechę → 18.B

KREDYT

ktoś ma kredyt zaufania u kogoś → 20.A

KRES

ktoś jest u kresu sił → 4.B

KRESKA

na kreskę → 18.B
ktoś, coś jest pod kreską → 24.A

KRET – KRECI

krecia robota → 21.I

ktoś jest ślepy jak kret → 4.F

KREW

coś idzie komuś jak krew z nosa → 24.B, 26.F

krew kogoś zalewa, zalała → 5.C

ktoś napsuł komuś krwi → 21.G

ktoś traci, stracił zimną krew → 5.C

mrozący krew w żyłach → 30.D

więzy krwi → 13.A

z krwi i kości → 12.A

KREWNY

krewni i znajomi królika → 12.A

KREZUS

bogaty jak Krezus → 23.C

KROK

dwa kroki (skądś / dokądś) → 28.C

krok po kroku → 26.F

ktoś dotrzymuje, dotrzymał kroku (komuś, czemuś) → 25.A

ktoś dotrzymuje, dotrzymał kroku (komuś) → 4.C

ktoś idzie / posuwa się krok za krokiem → 4.C

ktoś idzie / wlecze się żółwim krokiem → 6.B

ktoś stawia pierwsze kroki → 25.A

milowy krok → 27.B

na każdym kroku → 28.C

KROKODYL – KROKODYLI

ktoś wylewa / roni krokodyle łzy
→ 7.E, 21.H

KROPKA

koniec (i) kropka → 30. B

ktoś jest w kropce → 24.B

ktoś postawił kropkę nad i → 25.D

KROPLA

kropla w morzu (potrzeb) → 28.B

ktoś wypił coś do ostatniej kropli
→ 4.H

podobni jak dwie krople wody → 12.A

KROWA

dojna krowa → 18.B

KRÓLIK

krewni i znajomi królika → 12.A

KRÓTKI

na krótką metę → 29.B

KRÓTKO

krótco i węzłowato → 22.D

KRÓTSZY

na krótszą metę → 29.B

KRUCZEK

kruczki prawne → 18.C

KRUK

biały kruk → 27.B

KRYMINAŁ

coś pachnie kryminałem → 18.C

KRYSTAŁOWY

kryształowy charakter → 12.A

kryształowy człowiek → 12.A

KRYTYKA

coś jest poniżej (wszelkiej) krytyki
→ 27.C

KRZYK

ostatni krzyk mody → 27.A

KRZYWO

ktoś patrzy na kogoś krzywo → 21.A

KRZYWY

ktoś patrzy na kogoś krzywym okiem
→ 21.A

KRZYŻ

ktoś wygląda jak z krzyża zdjęty → 2.B

KRZYŻOWY

droga krzyżowa → 24.B

KRZYŻYK

ktoś położył, postawił na kimś,
na czymś krzyżyk → 25.E

KSIĄŻKOWY

ktoś jest mołem książkowym → 17.A

KSIĘGA

czarna księga → 18.C

KSIĘŻYC

ktoś (jakby) z księżycy spadł → 11.B
twarz jak księżyc w pełni → 2.B

KUBEK

kubek w kubek → 27.A

KUBEŁ

morda w kubek → 21.H

KUCHNIA

ktoś zna coś od kuchni → 11.A

KUKU

ktoś ma kuku na muniu → 8.B

KULA

coś jest (komuś) kulą u nogi → 30.D
coś jest dla kogoś kulą u nogi → 30.D
coś jest kulą u czyjejs nogi → 30.D

KULAWY

pies z kulawą nogą → 28.B

KULKA

ktoś leci (sobie) w kulki → 21.B

KUPON

ktoś odcina kupony (od czegoś) →
23.C

KURA

coś trafiło się komuś jak ślepej kurze
ziarno → 23.A

ktoś chodzi spać (razem) z kurami
→ 29.A

kura domowa → 12.A

kura znosząca złote jajka → 18.B

KURTYNA

żelazna kurtyna → 18.A

KUTY

ktoś (jest) kuty na cztery nogi → 7.B

KWADRANS

kwadrans akademicki → 15.

KWAŚNO

ktoś uśmiecha się kwaśno → 5.A

KWAŚNY

ktoś stłukł kogoś na kwaśne jabłko
→ 24.D

KWIATEK

ktoś skacze z kwiatka na kwiatek
→ 19.B

*ktoś wacha kwiatki od dołu / od
spodu* → 1.B

KWITEK

ktoś odszedł, odchodzi z kwitkiem
→ 18.A

KWITNAĆO

ktoś wygląda kwitnąco → 2.A

LLL**LAKMUSOWY**

coś jest papierkiem lakmusowym
→ 30.A

LALA

malowana lala → 8.B

LAMUS

coś odeszło, odchodzi do lamusa →
29.B

LAUR

ktoś spoczął, spoczywa na laurach
→ 23.B

ktoś zdobywa laury → 23.B

ŁADOWANIE

miękkie ładowanie → 23.B

LEDWO

ktoś ledwo trzyma się na nogach → 4.B

LEKARSTWO

ani na lekarstwo → 28.B

jak na lekarstwo → 28.B

LEKKI

lekki jak piórko → 2.A

z lekkim sercem → 5.A

LELUM

lelum polelum → 6.B

LEPKI

ktoś ma długie ręce → 21.I

ktoś ma lepkie ręce → 7.G, 21.I

LEPSZY

lepsza połowa → 19.B

pierwszy lepszy → 27.A

LEW – LWI

lwia część → 28.A

LEWO

na prawo i (na) lewo → 28.C

LEWY

ktoś ma dwie lewe ręce (do czegoś)
→ 4.A, 16

LEŃ

ktoś ma lenia → 17.B

LIK

bez liku → 28.A

LINIA

na całej linii → 26.D

LIS

chytry jak lis → 7.D

farbowany lis → 7.E

szczwany lis → 7.E

LISTA

czarna lista → 18.C

LISTEK

coś jest listkiem figowym → 30.A

LIŚĆ

ktoś drży jak osika / jak liść osiki
→ 4.D

LODOWY

wierzchołek / czubek góry lodowej
→ 18.C, 30.D

LOKATOR

dziki lokator → 13.B

LOS

ktoś wygrał los na loterii → 23.A

*ktoś zostawił kogoś, coś na pastwę
losu* → 21.I

los uśmiecha się do kogoś → 23.A

ofiara losu → 7.G

LOT

z lotu ptaka → 28.C

LOTERIA

ktoś wygrał los na loterii → 23.A

LOTNY

ktoś ma lotny umysł → 8.A

LÓD – LODY

ktoś kręci lody → 18.B

ktoś ma serce jak z lodu → 7.D

ktoś przełamał (pierwsze) lody → 19.A

ktoś zostawił *kogoś* na lodzie → 21.I

LUFT

coś jest do luftu → 27.C

LUZ

ktoś daje / wrzuca (sobie) na luz
→ 17.B

ŁŁŁ

ŁABĘDŹ – ŁABĘDZI

łabędzi śpiew → 17.A

ŁAD

bez ładu i składu → 26.B

ktoś doszedł, dojdzie z czymś, z kimś
do ładu → 25.D

ktoś mówi bez ładu i składu → 22.B, 27.C

ŁADNY

ładne pieniądze → 18.B

ładny jak z obrazka → 2.A

ŁAGODNY

łagodny jak baranek → 7.A

ŁAMANY

ktoś mówi łamaną polszczyzną → 22.D

ŁAŃCUCHOWY

reakcja łańcuchowa → 26.E

ŁAPA

ktoś dał *komuś* po łapach → 21.F

ktoś położył, kładzie łapę na czymś
→ 18.B

ktoś spada (jak kot) na cztery łapy
→ 23.A

ktoś żyje na kocią łapę z *kimś* → 19.B

ŁEB

(*ktoś* biegnie / pędzi / leci / jedzie)
na łeb na szyję → 4.C

(*ktoś* i *ktoś*) idą łeb w łeb → 25.C

kocie łby → 14.

komuś coś strzeliło do łba → 8.B

ktoś i *ktoś* biorą, wzięli się za łby
→ 21.C

ktoś ma kielbie we łbie → 8.B

ktoś ma łeb → 8.A

ktoś ma łeb (nie od parady) → 8.A

ktoś patrzy spode łba (na *kogoś*)
→ 21.A

ktoś rozwała, rozwalił *komuś* łeb
→ 18.C

ktoś zwalił się *komuś* na łeb → 21.I
na łeb na szyję → 26.B

zakuty łeb → 8.B

ŁOBUZ

kawał łobuza → 7.D

ŁOKIEĆ

ktoś urabia, urobił sobie ręce po łokcie
→ 16.

ŁONO

(*ktoś* odpoczywa) na łonie natury /
przyrody → 14.

(*ktoś* udaje się, jedzie itp.) na łono
natury / przyrody → 14.

ktoś przeniósł się na łono Abrahama
→ 1.B

ŁOPATA

ktoś uciekł grabarzowi spod łopaty
→ 3.B

ŁOWCA

łowca głów → 16.

ŁOŻE

na łożu śmierci → 1.B

ŁUK

ktoś omija coś szerokim łukiem → 25.A

ŁUT

łut szczęścia → 23.A

ŁYSY

ktoś i ktoś znają się jak łyse konie → 19.A

łysy jak kolano → 2.B

ŁYŻKA

ktoś utopiłby kogoś w łyżce wody → 21.A

ŁZA

(aż) łza się w oku kręci → 5.D

coś czyste jak łza → 27.B

ktoś czysty jak łza → 7.A

ktoś płacze gorzkimi łzami → 5.D

ktoś płacze rzewnymi łzami → 5.D

ktoś śmieje się / uśmiecha się przez łzy → 5.A

ktoś śmieje się do łez → 5.A

ktoś tonie we łzach → 5.D

ktoś wylewa / roni krokodyłe łzy → 7.E, 21.H

ktoś wylewa strumienie / potoki / rzeki łez → 5.D

ktoś zalewa się, zalał się łzami → 5.D

łzy nabiegły / napłynęły komuś do oczu → 5.D

MMM

MAGIA

czarna magia → 11.B

MAK

cisza jak makiem zasiał → 4.E

figa z makiem → 28.B

ktoś i ktoś dobrali się jak w korcu maku → 19.A

MAKS

na maksa → 26.F

MALINA

ktoś wpuścił, wpuszcza kogoś w maliny → 21.H

MALOWANY

ktoś patrzy (na kogoś / na coś) jak cielę / wół na malowane wrota → 11.B

malowana lala → 8.B

MAŁO

dureń jakich mało → 8.B

MAŁY

ktoś ma coś w małym palcu → 11.A

o mały włos → 26.C, 28.B

MAŁŻEŃSTWO

białe małżeństwo → 19.B

MANNA

manna z nieba → 23.A

MANTO

ktoś sprawił komuś manto → 24.D

MARCHEWKA

metoda kija i marchewki → 30.

MAREK

nocny marek → 4.I

MARNE

coś idzie na marne → 25.E

MARNOTRAWNY

syn marnotrawny → 12.A

MARSZ

kiszki komuś marsza grają → 4.G

MARTWY

coś utknęło w martwym punkcie → 25.E

MASA

ciemna masa → 8.B

MASŁO

coś idzie, poszło (komuś) jak po maśle → 26.F

ktoś wygląda jak pączek w maśle → 2.A

MAŚLANY

ktoś robi do kogoś maślane oczy → 19.B

MĄDRY

mądry Polak po szkodzie → 24.C

MAŻ

jak jeden mąż → 20.D

*ktoś wychodzi za mąż / wyszła
za mąż* → 19.B

mąż zaufania → 18.A

wyjście za mąż → 19.B

ME

ani be, ani me (ani kukuryku) → 21.H

MEDAL

coś jest na medal → 27.B

druga / odwrotna strona medalu
→ 30.A

dwie strony medalu → 30.A

ktoś spisał się na medal → 25.D

MELODIA

melodia przyszłości → 29.B

META

na dłuższą / dalszą metę → 29.B

na krótką / krótszą metę → 29.B

METODA

metoda kija i marchewki → 30.

MĘKA

*ktoś plecie / bredzi jak Piekarski
na mękach* → 22.B

MĘTLIK

ktoś ma mętlik w głowie → 11.B

MĘTNY

ktoś łowi ryby w mętnej wodzie →
18.B

MGŁA

ktoś pamięta coś jak przez mgłę → 9.C

MGNIENIE

w mgnieniu oka → 29.C

MIARA

ze wszech miar → 26.D

MIASTECZKO

wesołe miasteczko → 17.A

MIEĆ

*ktoś i ktoś / ktoś z kimś mają się ku
sobie* → 19.B

ktoś ma pod sobą kogoś → 16.

MIEJSCE

*ktoś (długo) miejsca nie zagrzał, nie
zagrzeje (gdzieś)* → 13.B

ktoś drepcze w miejscu → 25.E

ktoś poniósł śmierć na miejscu → 1.B

MIEJSKI

zielen miejska → 14.

MIESIĄC

ktoś popamięta ruski miesiąc → 21. B

miodowy miesiąc → 19.B

ruski miesiąc → 29.C

MIĘKKI

człowiek miękkiego serca → 7.A

miękkie lądowanie → 23.B

MIĘTA

ktoś czuje, poczuł miętę do kogoś
→ 19.B

MIGDAŁ

ktoś myśli o niebieskich migdałach
→ 10.

MIJAĆ

było, minęło → 29.B

MILION

ktoś wygląda jak milion dolarów
→ 2.A

MIŁOWY

kamień miłowy → 23.B, 27.B

miłowy krok → 27.B

MIMOZA

wrażliwy jak mimoza → 7.G

MINA

ktoś robi dobrą minę do złej gry
→ 21.H

MINUS

coś jest na minusie → 27.C

ktoś jest na minusie → 24.A

MINUTA

minuta ciszy → 29.C

z każdą minutą → 29.C

z minuty na minutę → 29.C

MIODOWY

miodowy miesiąc → 19.B

MIÓD

kraina mlekiem i miodem płynąca
→ 23.C

kraj miodem i mlekiem płynący
→ 23.C

MLEKO

(chyba tylko) ptasiego mleka *komuś*
brak / brakuje → 23.C

biały / błądy jak mleko → 2.B

kaszka z mlekiem → 30.B

kraina mlekiem i miodem płynąca
→ 23.C

kraj miodem i mlekiem płynący
→ 23.C

ktoś ma mleko pod nosem → 1.A

ktoś płacze nad rozlanym mlekiem
→ 5. F

mleko się rozlało / wylało → 24.B

nie ma co płakać nad rozlanym
mlekiem → 5. F

MŁODOŚĆ

ktoś nie pierwszej młodości → 1.A

MŁODY

ktoś czuje się jak młody bóg → 3.B

ktoś wygląda jak młody bóg → 2.A

młode wilki → 1.A

młody gniewny → 1.A, 21.D

pan młody → 19.B

panna młoda → 19.B

państwo młodzi → 19.B

MŁOT

ktoś jest / znajduje się między mło-
tem i kowadłem → 24.D

MŁOTEK

coś idzie / trafia pod młotek → 18.B

MOCNY

coś jest *czyjąś* mocną stroną → 12.A

ktoś / *coś* ma mocne strony → 12.A

mocna strona *czyjaś* / *czegoś* → 12.A

MODA

ostatni krzyk mody → 27.A

MOHIKANIN

ostatni Mohikanin → 12.A

MOKRY

mokra robota → 18.C

po *kimś* / z *kogoś* została mokra
plama → 1.B

MONETA

ktoś bierze / przyjmuje, przyjął *coś*
za dobrą monetę → 25.A

MOPS

ktoś nudzi się jak mops → 17.C

MORALNY

ktoś jest zerem moralnym → 7.D

MORDA

ktoś bierze, wziął *kogoś* za mordę
→ 21.E

morda w kubel → 21.H

MORFEUSZ

ktoś jest w objęciach Morfeusza
→ 4.I

MORZE

kropla w morzu (potrzeb) → 28.B

MOST

(*ktoś* mówi) prosto z mostu → 22.C

coś jest *komuś* potrzebne jak dziura
w moście → 27.C

prosto z mostu → 26.E

MOTYKA

ktoś porzuca się, porwał się z moty-
ką na słońce → 25.B

MOWA

ktoś kaleczy mowę → 22.D

mowa ciała → 4.D

nie ma mowy (o *czymś*) → 21.D

MÓL

ktoś jest mołem książkowym → 17.A

MÓZG

burza mózgów → 9.A, 25.A
ktoś robi komuś wodę z mózgu → 22.F
pada, padło komuś na mózg → 8.B
pranie mózgu → 22.F

MÓZDŻEK

ptasi mózdzek → 8.B

MROŻĄCY

mrozący krew w żyłach → 30.D

MRÓWKA – MRÓWCZY

mrówcza praca → 16.
pracowity jak mrówka → 7.B

MRU

ani mru-mru → 21.H

MUCHA

(taki, że) mucha nie siada → 27.B
ktoś ma muchy w nosie → 5.C
ktoś muchy by nie skrzywdził → 7.A
ktoś rusza się / porusza się jak mucha w smole → 6.B
(ludzie) padali jak muchy → 1.B
słaby jak mucha → 4.A

MUR

głową muru nie przebijesz → 25.E
ktoś bije głową o / w mur → 25.E
ktoś przyparł, przypiera kogoś do muru → 21.E

MUSZTARDA

musztarda po obiedzie → 29.D

MUZA

dziesiąta muza → 17.A

MUZYKA

muzyka przyszłości → 29.B

MYDŁO

ktoś wychodzi, wyszedł na czymś jak Zabłocki na mydle → 18.B, 24.C
mydło i powidło → 27.A

MYSZKA

ktoś bawi się z kimś w kotka i myszkę → 21.G

MYŚL

coś nasuwa komuś coś na myśl → 9.A
coś nie przeszło komuś przez myśl → 9.A
ktoś bije się z myślami → 9.A
ktoś drży na samą myśl o czymś → 5.E
ktoś nie może zebrać myśli → 9.A
ktoś pograżył się / zatopił się w myślach → 9.A

NNN

NACIESZYĆ SIĘ

ktoś nie może się czymś, kimś (dość) nacieszyć → 5.A

NADOBNY

ktoś odplaca, odplacił komuś pięknym za nadobne → 21.A

NADZIEJA

ktoś jest przy nadziei → 1.A
ktoś robi komuś nadzieję → 22.F

NAGI

naga prawda → 30.B

NAGO

nago jak kogoś Pan Bóg stworzył → 2.B

NAJĘTY

ktoś gada jak najęty → 22.B

NAJSŁABSZY

coś jest najsłabszym ogniwem → 27.C
ktoś jest najsłabszym ogniwem → 12.A

NARODZONY

ktoś czuje się jak nowo narodzony → 3.B

NASTRÓJ

ktoś ma huśtawkę nastrojów → 6.D

NATURA

(ktoś odpoczywa) na łonie natury → 14.
(ktoś udaje się, jedzie itp.) na łono natury → 14.

NAUCZKA

ktoś dał, daje komuś nauczkę → 21.F

NAWALONY

ktoś jest nawalony jak stodoła → 1.H

NAZWISKO

ktoś wyrobił sobie nazwisko → 20.E

NERW

ktoś jest kłębkim nerwów → 6.D

ktoś ma stalowe / żelazne nerwy
→ 7.B

ktoś trzyma nerwy na wodzy → 7.B

ktoś, coś działa komuś na nerwy →
6.D 21.G

ktoś, coś szarpie komuś nerwy → 6.D

NĘDZA

obraz nędzy i rozpacz → 27.C

NIC

coś spelzło na niczym → 25.E

NIĆ

coś (jest) grubymi nićmi szyte → 30.D

NIEBIESKI

ktoś myśli o niebieskich migdałach
→ 10.

NIEBO

coś woła o pomstę do nieba → 24.B

jak grom z jasnego nieba → 26.C

ktoś chce przychylić / uchylić komuś
nieba → 20.B

ktoś jest w siódmym niebie → 5.A, 23.A

ktoś ofiarowałby komuś gwiazdkę
z nieba → 20.C

ktoś porusza, poruszył niebo i zie-
mię → 25.B

manna z nieba → 23.A

niebo w gębie → 4.G

pod gołym niebem → 14.

zachciało się komuś gwiazdki z nie-
ba → 10.

NIEDŹWIEDŹ

ktoś dzieli skórę na niedźwiedziu
→ 10.

ktoś oddał / wyrządził / wyświad-
czył komuś niedźwiedzią przy-
sługę → 21.I

silny jak niedźwiedź → 4.A

NIEMIEC

Niemiec płakał, jak sprzedawał → 27.A

NIEPRAWDA

dawno i nieprawda → 29.B

NIEPRZYTOMNOŚĆ

ktoś upił się do nieprzytomności
→ 4.H

NIEROZŁĄCZKA

papuzki nierozłączki → 19.A

NIERÓWNO

ktoś ma nierówno pod sufitem → 8.B

NIESPOKOJNY

niespokojny duch → 6.C

NIESZCZĘCIE

ktoś wygląda jak półtora nieszczę-
ścia / jak siedem nieszczęść → 2.B

NIEWŁAŚCIWY

ktoś postawił na niewłaściwego
konia → 24.C

NIEWYPARZONY

ktoś ma niewyparzoną gębę → 22.G

ktoś ma niewyparzony język → 22.G

NIEZGODA

kość niezgody → 21.C

coś jest kością niezgody → 21.C

NIGDY

nigdy nie mów nigdy → 25.A

NITKA

(ktoś doszedł / trafił / odkrył) po nit-
ce do kłębka → 9.A, 25.C

ktoś nie zostawił na kimś, na czymś
suchej nitki → 22.G

NOC

brzydki jak noc → 2.B

dniami i nocami → 29.A

dniem i nocą → 29.A

dzień i noc → 29.A

NOCNIK

ktoś obudził się z ręką w nocniku
→ 24.C

NOCNY

nocny marek → 4.I

NOGA

coś jest (komuś) kulą u nogi → 30.D

coś jest dla kogoś kulą u nogi → 30.D

coś jest kulą u *czyjejs* nogi → 30.D

coś ma ręce i nogi → 27.B

coś ścięło kogoś z nóg → 24.C

grunt / ziemia pali się *komuś* pod nogami → 24.D

kolos na glinianych nogach → 27.C

komuś powinęła się noga → 24.C

ktoś bada grunt pod nogami → 11.A

ktoś biegnie / skoczył na jednej nodze → 4.C

ktoś broni się przed *czymś*, przed *kimś* rękami i nogami → 21.D

ktoś jest jedną nogą na tamtym świecie → 1.B

ktoś jest jedną nogą w grobie → 1.B

ktoś dał nogę → 4.C

ktoś idzie / posuwa się noga za nogą
→ 4. C

ktoś (jest) kuty na cztery nogi → 7.B

ktoś jest na ostatnich nogach → 4.B

ktoś jest od świtu na nogach → 29.A

ktoś ledwo trzyma się na nogach
→ 4.B

ktoś ma nogi jak z ołowiu → 4.B

ktoś ma nogi jak z waty → 4.B

ktoś nie czuje nóg → 4.B

ktoś pada z nóg → 4.B

ktoś pędzi, ile sił w nogach → 4.C

ktoś rzuca *komuś* kłody pod nogi
→ 21.I

ktoś staje, stanął na nogi / na nogach
→ 23.B

ktoś stanął na własnych nogach
→ 23.B

ktoś traci, stracił grunt pod nogami
→ 24.D

ktoś traktuje *kogoś* per noga → 21.B

ktoś wziął, bierze nogi za pas → 4.C

ktoś złapał / chwycił / trzyma Pana

Boga za nogi → 5.A, 23.A

noga *czyjaś* gdzieś nie postanie, nie
postała → 21.C

nogi się pod *kimś* ugięły → 5.D

pies z kulawą nogą → 28.B

NOS

coś idzie *komuś* jak krew z nosa →
24.B, 26.F

coś pasuje jak pięść do nosa → 27.C

ktoś daje się *komuś* za nos wodzić
→ 7.G

ktoś dał *komuś* po nosie → 21.F

ktoś dostał po nosie / po głowie /
po uszach → 21.F

ktoś gra, zagrał *komuś* na nosie →
21.B

ktoś kręci nosem → 5.C

ktoś ma *coś*, *kogoś* w nosie → 21.B

ktoś ma *kogoś*, *czegoś* po dziurki
w nosie → 21.A, 28.A

ktoś ma mleko pod nosem → 1.A

ktoś ma muchy w nosie → 5.C

ktoś ma nosa → 9.B

ktoś mruczy pod nosem → 22.D

ktoś pada na nos → 4.B

ktoś przytarł / utarł *komuś* nosa
→ 21.F

ktoś śmieje się, roześmiał się *komuś*
(prosto) w nos → 5.A

ktoś wodzi *kogoś* za nos → 21.I

ktoś wsadza, wsadził / wtyka nos
w nie swoje sprawy → 7.G

ktoś zadziera nosa → 7.F

(tuż) pod nosem → 28.C

NOSOROŻEC

ktoś ma skórę jak nosorożec → 7.G

NOWO

ktoś czuje się jak nowo narodzony
→ 3.B

NOWY

nic nowego pod słońcem → 30.B

NÓŻ

ktoś ma nóż na gardle → 24.D

ktoś postawił, stawia coś na ostrzu
noża → 21.C, 25.B
nóż się komuś w kieszeni otwiera
→ 5.C

NUDA

ktoś umiera, umrze z nudów → 17.C
ktoś zabija, zabije nudę → 17.C
nudny na pudry → 17.C

NUDNY

nudny jak flaki z olejem → 17.C

NUTA

ktoś kłamie jak z nut → 22.G

OOO

OBIAD

musztarda po obiedzie → 29.D

OBIECANKA

obiecanki cacanki → 22.F

OBIECANY

ziemia obiecana → 23.C

OBJĘCIE

ktoś jest w objęciach Morfeusza
→ 4.I

OBŁOK

ktoś buja w obłokach → 10.

OBOWIĄZEK

święty obowiązek → 16.

OBRAZ

obraz nędzy i rozpacz → 27.C

OBRAZEK

ładny jak z obrazka → 2.A

OBRONNY

ktoś wychodzi, wyszedł z czegoś
obronną ręką → 23.A

OBRÓT

ktoś bierze, wziął kogoś w obroty
→ 21.E

OCH

achy i ochy → 20.E

ochy i achy → 20.E

OCZKO

ktoś, coś jest czymś oczkiem w głowie → 20.B

ODCISK

ktoś nadepnął komuś na odcisk → 21.G

ODDECH

ktoś czuje czyjś oddech na plecach
→ 25.C

ODMIENNY

ktoś jest w odmiennym stanie → 1.A

ODSETKA

ktoś żyje z odsetek → 18.B

ODWAGA

odwaga cywilna → 7.C, 25.B,

ODWROTNY

odwrotna strona medalu → 30.A

OFIARA

ofiara losu → 7.G

OFIARNY

koziół ofiarny → 12.A

OGIEŃ

coś dolewa, dołało oliwy do ognia
→ 24.C

ktoś boi się czegoś jak ognia → 5.E

ktoś dolewa, dołał oliwy do ognia
→ 21.C, 24.C

ktoś igra z ogniem → 24.D, 25.B

ktoś upiekł dwie pieczenie na jednym ogniu → 23.B, 25.D

OGNISKO

ognisko domowe → 13.A

OGNISTY

ktoś ma ognisty temperament → 6.C

OGNIWO

coś jest najsłabszym ogniwiem → 27.C

ktoś jest najsłabszym ogniwiem → 12.A

OGON

ktoś czepia się, uczepił się (*kogoś*) jak rzep psiego ogona → 21.I

*ktoś odwraca, odwrócił / wykręca,
wykręcił kota ogonem → 22.F,
22.G*

OGRÓDEK

*ktoś wrzucił, wrzuca kamyk do czy-
jegoś ogródka → 22.A*

OGRÓDKA

bez ogródek → 26.E

OJCIEC

*(ktoś) rodzzonego ojca by sprzedał
→ 7.G*

OKNO

okno na świat → 30.B

OKO

(aż) łza się w oku kręci → 5.D

*bieda zagląda, zajrzała komuś
do oczu / w oczy → 24.A*

*coś pasuje jak pięść do nosa / do oka
→ 27.C*

*dobrze komuś z oczu patrzy → 7.A,
12.A*

*głód zagląda, zajrzał komuś do oczu
/ w oczy → 24.A*

*ktoś idzie / poszedł / jedzie / po-
jechał itp., gdzie oczy kogoś
poniosą → 4.C*

ktoś kłamie w żywe oczy → 22.G

ktoś ma klapki na oczach → 11.B

ktoś ma oczy dookoła głowy → 4.F

ktoś ma oczy i uszy otwarte → 11.A

ktoś ma sokołe oczy → 4.F

*ktoś mówi, powiedział coś komuś
w oczy → 22.C*

*ktoś mydli, zamydlił komuś oczy
(czyms) → 22.G*

ktoś nie spuszcza kogoś z oka → 4.F

*ktoś nie spuszcza, nie spuścił kogoś /
czegoś z oka (oczu) → 20.B*

*ktoś nie spuszcza, nie spuścił oka
(oczu) z czegoś / z kogoś → 20.B*

ktoś zmrużył oka → 4.I

*ktoś patrzy na kogoś krzywym okiem
→ 21.A*

*ktoś robi do kogoś maślane oczy
→ 19.B*

*ktoś robi słodkie oczy do kogoś →
19.B*

ktoś robi, zrobił wielkie oczy → 11.B

ktoś wpadł komuś w oko → 19.B

ktoś wypłakuje (sobie) oczy → 5.D

ktoś zamknął oczy → 1.B

*ktoś zyskuje, zyskał / rośnie, urósł
w czyichś oczach → 23.B*

ktoś, coś jest komuś solą w oku → 21.A

*łzy nabiegły / napłynęły komuś
do oczu → 5.D*

na oko → 4.F, 26.B

na pierwszy rzut oka → 4.F, 26.B

na własne oczy → 26.E

*oczy się komuś do czegoś śmieją
→ 10.*

oczy się komuś kleją / zamykają → 4.I

oczy się komuś śmieją → 5.A

oko w oko → 26.E

oko za oko (zab za zab) → 18.C

strach ma wielkie oczy → 5.E

w cztery oczy → 22.A, 26.E

w mgnieniu oka → 29.C

źle komuś z oczu patrzy → 2.B

OKRĄGŁY

okrągła sumka → 18.B

OKULARY

*ktoś patrzy na świat / na wszystko
przez różowe okulary → 6.A*

OLEJ

ktoś ma olej w głowie → 8.A

nudny jak flaki z olejem → 17.A

OLIMPIJSKI

olimpijski spokój → 7.C

OLIWA

coś dołało oliwy do ognia → 24.C

*ktoś dolewa, dołał oliwy do ognia
→ 21.C, 24.C*

OŁÓW

ktoś ma nogi jak z ołowiu → 4.B

OŁTARZ

*ktoś zaciągnął kogoś do ołtarza →
19.B*

OMEGA

alfa i omega → 8.A

ktoś jest alfą i omegą → 8.A

OPINIA

ktoś cieszy się dobrą opinią → 20.E

OPÓR

bierny opór → 21.D

ORZECH

ktoś ma twardy orzech do zgryzienia
→ 25.A

OSA

ktoś ma talię jak osa → 2.A

OSIEM – ÓSMY

ósmo cud świata → 27.B

OSIKA

ktoś drży jak osika / jak liść osiki → 4.D

OSIOŁ

ktoś haruje jak dziki osioł → 16.

ktoś orze jak osioł → 16.

osioł patentowany / dardanelski
→ 8.B

uparty jak osioł → 7.C

OSTATNI

(co) do (ostatniego) grosza / centa
→ 18.B

coś, *ktoś* jest ostatnią deską ratunku
→ 20.C

coś jest zapięte na ostatni guzik →
30.C

ktoś jest na ostatnich nogach → 4.B

ktoś oddałby komuś ostatnią koszulę
→ 20.C

ostatni dureń / głupiec / głupek
→ 8.B

ostatni dzwonek → 24.D, 29.D

ostatni krzyk mody → 27.A

ostatni Mohikanin → 12.A

OSTRZE

ktoś stawia, postawił *coś* na ostrzu
noża → 21.C, 25.B

OTWARTY

ktoś ma oczy i uszy otwarte → 11.A

ktoś ma otwartą głowę → 8.A

ktoś prowadzi dom otwarty → 13.B,
19.A

ktoś przyjmuje, przyjął *kogoś*
z otwartymi ramionami → 20.A

OTWÓR

coś stoi przed *kimś* otworem → 23.B

OWCA – OWCZY

ktoś jest czarną owcą → 12.A

owczy pęd → 12.B

OWIJANIE

bez owijania w bawełnę → 26.E

OWOC

coś jest owocem zakaznym → 27.B

coś jest zakaznym owocem → 27.B

ÓÓÓ

ÓW

ni z tego, ni z owego → 26.C

PPP

PACIERZ

jak amen w pacierzu → 30.A

PALEC

ktoś chodzić koło *kogoś* na palcach
→ 20.B

ktoś da / dałby sobie głowę / rękę /
palec uciąć → 22.F

ktoś idzie / skrada się na palcach → 4.C

ktoś ma *coś* w jednym / w małym
palcu → 11.A

ktoś maczał palce w czymś → 18.C

ktoś nie kiwnie, nie kiwnął palcem
(w bucie) → 25.E

ktoś owija, owinał (sobie) *kogoś* do-
okoła (małego) palca → 21.1

ktoś patrzy przez palce → 25.A

ktoś zna *kogoś*, *coś* jak swoje dziesięć
palców → 11.A

można policzyć *coś*, *kogoś* na palcach
jednej ręki → 28.B

palce lizać → 4.G, 27.B

sam jak palec → 19.C

PALMA

palma *komuś* odbiła → 8.B
 palma pieruszeństwa → 25.C

PALUSZEK

ktoś chodzić koło *kogoś* na paluszkach → 20.B

PAŁA

zakuta pała → 8.B

PAN

jak Pan Bóg przykazał → 26.A
 jak u Pana Boga za piecem → 23.A
ktoś jest z *czymś* za pan brat → 11.A
ktoś jest z *kimś* za pan brat → 19.A
ktoś złapał / chwycił / trzyma Pana Boga za nogi → 5.A, 23.A
 nago jak *kogoś* Pan Bóg stworzył → 2.B
 pan młody → 19.B
 starszy pan → 1.A

PANDORA

ktoś otwiera, otworzył puszkę Pandory → 21.I
 puszka Pandory → 24.D

PANI

starsza pani → 1.A

PANNA

panna młoda → 19.B
 panna na wydaniu → 1.A
 stara panna → 1.A

PANTOFEL

ktoś jest / siedzi pod (*czyimś*) pantoflem → 19.B

PANTOFLOWY

poczta pantoflowa → 22.D

PAŃSTWO

państwo młodzi → 19.B

PAPIER

na wariackich papierach → 26.B
 papier jest cierpliwy (i wszystko przyjmie) → 30.A
 papier wszystko przyjmie → 30.A

PAPIEREK

coś jest papierkiem lakmusowym → 30.A
ktoś przekłada papierki → 18.A

PAPUŻKA

paputki nierozłączki → 19.A

PARA

ani pary z ust! → 21.H
 pełną parą → 26.F
 to inna para kaloszy → 30.A

PARADA

ktoś ma głowę / łeb nie od parady → 8.A

PAS

ktoś wziął, bierze nogi za pas → 4.C

PASJA

szewska pasja → 5.C

PASOWAĆ

coś pasuje jak ulał → 27.B

PASTWA

ktoś zostawił *kogoś*, *coś* na pastwę losu → 21.I

PATENTOWANY

osiół patentowany → 8.B

PATYK

chudy jak patyk → 2.B

PAW

ktoś jest dumny jak paw → 7.F

PĄCZEK

ktoś wygląda jak pączek w maśle → 2.A

PCHŁA - PCHLI

pchli targ → 18.B

PEŁNIA

ktoś (jest) w pełni sił → 1.A
 twarz jak księżyc w pełni → 2.B

PEŁNY

ktoś ma pełne ręce roboty → 16.
ktoś widzi szklankę do połowy pełną → 6.A
 pełną parą → 26.F

PENELOPA

wierna jak Penelopa → 7.C

PĘCHERZ

ktoś biega / lata jak kot z pęcherzem
→ 4.C, 26.B

PĘD

owczy pęd → 12.B

PIANA

ktoś bije pianę → 22.A

PIASEK

ktoś chowa, schował głowę w piasek → 7.E

PIĄTEK

świątek (czy) piątek → 29.A
w świątek i piątek → 29.A

PIĄTKA

ktoś przybił piątkę → 20.A

PIEC

jak u Pana Boga za piecem → 23.A
ktoś jadł / jadał chleb z niejednego
pieca → 12. A

PIECHOTA

coś piechotę nie chodzi → 27.B

PIECZEŃ

ktoś upiekł dwie pieczenie na jednym ogniu → 23.B, 25.D

PIEKARSKI

ktoś plecie / bredzi jak Piekarski
na mękach → 22.B

PIEKŁO

ktoś z piekła rodem → 6.C

PIENIĄDZE

ciężkie / grube / ładne pieniądze
→ 18.B

ktoś leży / śpi na pieniądzach → 18.B

ktoś pierze brudne pieniądze → 18.B

ktoś robi, zrobił pieniądze → 18.B

ktoś wyrzuca pieniądze w błoto → 18.B

pieniądze idą jak woda → 26.F

pieniądze się *kogoś* nie trzymają → 18.B

za psie pieniądze → 18.B

PIENIEK

ktoś ma z *kimś* na pieńku → 21.C

PIEŃ

ktoś jest głuchy jak pień → 4.E

PIEPRZ

ktoś ucieka, uciekł / zmyka, gdzie
pieprz rośnie → 4.C

PIERNIK

co ma piernik do wiatraka → 30.A
stary piernik → 1.A

PIEŚĆ

coś zapiera dech w piersiach → 30.C
ktoś bije się / uderzył się w piersi
→ 5. F, 20.D

PIERWSZEŃSTWO

palma pierwszeństwa → 25.C

PIERZE

ktoś obrósł, obrasta w pierze → 23.C

PIES – PSI

ktoś czepia się, uczepił się (*kogoś*) jak
rzep psiego ogona → 21.I

ktoś traktuje, potraktował *kogoś* jak
psa → 21.B

ktoś wiesza psy na *kimś*, na *czymś*
→ 22.C

ktoś żyje (z *kimś*) jak pies z kotem
→ 21.C

ni pies, ni wydra → 30.D

nie dla psa kiełbasa → 21.D

pies z kulawą nogą → 28.B

psim śwędem → 23.A

psu na budę → 27.C

za psie pieniądze → 18.B

PIESEK

francuski piesek → 12.A, 7.G

PIEŚŃ

pieśń przyszłości → 29.

PIETR

ktoś ma pietra → 5.E

PIETRUSZKA

ni z gruszki ni z pietruszki → 26.C

PIĘĆ – PIĄTY

komuś brakuje piątej kleпки → 8.B

ktoś ma swoje pięć minut → 23.B

piąte koło u wozu → 12.A

piąte przez dziesiąte → 4.E

za pięć dwunasta → 29.D

PIĘKNY

ktoś odpłaca, odpłacił *komuś* pięknym za nadobne → 21.A

pleć piękna → 19.B

PIĘŚĆ

coś pasuje jak pięść do nosa / do oka → 27.C

prawo pięści → 18.C

PIĘTA

coś jest *czyjś* piętą Achillesa / achillesową → 12.A

ktoś depcze *komuś* po piętach → 21.I

ktoś nie dorasta *komuś* do pięt → 25.C

PIGUŁKA

ktoś przełyka, przełknął gorzką pigułkę → 5. F

PIŁECZKA

ktoś odbija, odbił piłeczkę → 22.A

PIORUN

niech to piorun trzaśnie! → 5.C

PIÓRKO

ktoś obrósł, obrasta w piórka → 23.C

ktoś stroi się w cudze piórka → 21.H

lekki jak piórko → 2.A

PIWO

ktoś nawarzył piwa → 24. B

PLAMA

po *kimś* / z *kogoś* została mokra plama → 1.B

PLECY

ktoś czuje *czyjś* oddech na plecach → 25.C

ktoś ma *coś* w plecy → 24.C

PLEWA

ktoś oddzielił, oddziela ziarno od plew → 30.A

ktoś odróżnia, odróżnił ziarno od plew → 30.A

PŁACA

ktoś, coś zamroził, zamroza płace → 18.B

PŁACHTA

ktoś działa na *kogoś* jak (czerwona) płachta na byka → 21.G

PŁACZ

komuś zbiera się, zebrało się na płacz → 5.D

ktoś zanosí się, zaniósł się płaczem / od płaczu → 5.D

płacz i zgrzytanie zębów → 24. B

PŁAKĄĆ

sięść i płakać → 24.B

PŁASKI

płaska jak deska → 2.B

PŁATEK

coś idzie, poszło (*komuś*) jak z płatka → 23.B

PŁEĆ

pleć brzydka → 19.B

pleć piękna → 19.B

słaba pleć → 19.B

POCAŁOWANIE

ktoś przyjął *coś* z pocałowaniem ręki → 20.A

POCZTA

poczta pantoflowa → 22.D

PODESZŁY

ktoś (jest) w podeszłym wieku → 1.A

PODOBNY

podobni jak dwie krople wody → 12.A

PODSZYTĄ

ktoś jest tchórzem podszyty → 7.E

PODZIWI

ktoś nie może wyjść z podziwu → 20.E

POGODA

ktoś zapowiada pogodę → 14.

pogoda jak drut! → 14.

pogoda jak na zamówienie → 14.

pogoda w kratkę → 14.

POGRAŻONY

*ktoś (jest) pogrążony w smutku /
w rozpacz* → 5.C

POJĘCIE

*ktoś nie ma (zielonego / białego)
pojęcia* → 11.B

POLAK

mądry Polak po szkodzie → 24.C

POLE

ktoś daje komuś pole do popisu → 25.C

ktoś wyprowadził kogoś w pole →
21.H

*ktoś zginął / padł / poległ na polu
chwały* → 1.B

POLELUM

lelum polelum → 6.B

POLISZYNEL

coś jest tajemnicą poliszynela → 22.H

POLOWANIE

polowanie na czarownice → 18.C

POLSZCZYŻNA

ktoś mówi łamaną polszczyzną →
22.D

POŁOWA

*ktoś widzi szklankę do połowy peł-
ną* → 6.A

ktoś widzi szklankę do połowy pustą
→ 6.A

lepsza połowa → 19.B

POMOCNY

*ktoś podaje, podał komuś pomocną
dłoń* → 20.C

*ktoś wyciągnął do kogoś pomocną
dłoń* → 20.C

POMSTA

coś woła o pomstę do nieba → 24.B,
27.C

POMYSŁ

ktoś wpadł na (jakiś) pomysł → 9.A

POMYŚLNOŚĆ

*ktoś pije za pomyślność czyjąś /
czegoś* → 4.H

PONIŻEJ

coś jest poniżej (wszelkiej) krytyki
→ 27.C

POPIÓŁ

ktoś nie zasypia gruszek w popiele
→ 25.A

*ktoś posypuje, posypał (sobie) głó-
wę popiołem* → 5.F

POPIS

ktoś daje komuś pole do popisu →
25.C

POPRZECZKA

*ktoś stawia, postawił komuś wysoko
poprzeczkę* → 16.

PORCELANA

*(ktoś porusza się) jak słoń w skła-
dzie porcelany* → 4.A

*(ktoś zachowuje się) jak słoń w skła-
dzie porcelany* → 7.G

PORTKI

ktoś trzęsie portkami → 5.E

PORZĄDEK

coś jest na porządku dziennym → 29.A

ktoś przywołuje kogoś do porządku
→ 21.F

POT

ktoś pracuje w pocie czoła → 16.

POTOK

ktoś wylewa potoki łez → 5.D

POTRZEBNY

*coś jest komuś potrzebne jak dziura
w moście* → 27.C

coś jest potrzebne do życia jak tlen
→ 30.C

POTULNY

potulny jak baranek → 7.A

POUKŁADANY

ktoś ma dobrze (poukładane) w głowie → 8.A

POWAŻANIE

ktoś ma kogoś, coś w dużym / głębokim poważaniu → 21.B

POWIDŁO

mydło i powidło → 27.A

POWIEKA

powieki komuś ciężą / kleją się → 4.I

POWIETRZE

coś wisi w powietrzu → 24.D

ktoś traktuje kogoś jak powietrze
→ 21.B

POWOŁANIE

ktoś minął się z powołaniem → 16.

POWSZEDNI

coś jest chlebem powszednim → 30.B

POZIOM

ktoś jest na poziomie → 12.A

POŻYC

pożyjemy, zobaczymy → 29.B

PÓŁ

na pół gwizdka → 26.B

PÓŁGĘBEK

ktoś uśmiecha się półgębkiem → 5.A

PÓŁTORA

*ktoś wygląda jak półtora nieszcze-
ścia* → 2.B

PRACA

benedyktyńska praca → 16.

mrówcza praca → 16.

syzyfowa praca → 16.

tytan pracy → 20.E

PRACOWITY

pracowity jak mrówka / jak pszczoła
→ 7.B

PRANIE

pranie mózgu → 22.F

PRAWDA

Bogiem a prawdą → 22.F

ktoś mija się z prawdą → 22.G

naga prawda → 30.B

PRAWNY

kruczki prawne → 18.C

PRAWO

prawo dżungli → 18.C

prawo pięści → 18.C

PRAWO

na prawo i (na) lewo → 28.C

PRAWY

ktoś jest czyjś prawą ręką → 16.

PRĄD

ktoś płynie pod prąd → 25.A

ktoś płynie z prądem → 7.E

PROCENT

ktoś żyje z procentów → 18.B

PROCH

ktoś prochu nie wymyśli → 8.B

PROGRAM

gwóźdź programu → 17.A

PROSTO

(ktoś mówi) prosto z mostu → 22.C

prosto jak strzelił → 28.C

prosto z mostu → 26.E

PROSTY

ktoś (prosty) jak świeca → 2.A

ktoś wychodzi, wyszedł na prostą
→ 23.B

PRÓŻNICA

*ktoś strzępi sobie język (po próżni-
cy)* → 22.E

PRÓŻNY

ktoś przelewa z pustego w próżne
→ 22.E, 25.E

PRYM

ktoś wiedzie prym → 25.C

PRYWATNY

prywatna inicjatywa → 18.B

PRZECHLAPANY

ktoś ma przechłapane → 24.B

PRZERĄBANY

ktoś balansuje / znajduje się na kra-
wędzi przepaści → 24.D

ktoś ma przerąbane → 24.B

PRZYGODA

ktoś szuka przygód → 19.B

PRZYJAZNY

ktoś wyciągnął do *kogoś* przyjazną
dłoń → 20.C

PRZYRODA

(*ktoś* odpoczywa) na łonie przyrody
→ 14.

(*ktoś* udaje się, jedzie itp.) na łono
przyrody → 14.

PRZYSŁUGA

ktoś oddał / wyrządził / wyświad-
czył *komuś* niedźwiedzią przy-
sługę → 21.I

ktoś wyświadcza, wyświadczył *ko-
muś* przysługę → 20.C

PRZYSZŁOŚĆ

ktoś jasno patrzy w przyszłość → 6.A
melodia / muzyka / pieśń przyszłości
→ 29.B

PSTRO

ktoś ma pstro w głowie → 8.B

PSZCZOŁA

pracowity jak pszczoła → 7.B

PTAK – PTASI

(chyba tylko) ptasiego mleka *komuś*
brak / brakuje → 23.C

ptasi mózdzek → 8.B

wesoły jak ptak → 5.A

PTASZEK

ktoś je jak ptaszek → 4.E

ranny ptaszek → 4.I

PUD

nudy na pudy → 17.A

PULS

ktoś trzyma rękę na pulsie → 25.A

PUNKT

coś utknęło w martwym punkcie
→ 25.E

PUSTKA

coś świeci pustkami / pustką → 28.C

ktoś ma pustkę w głowie → 9.C

PUSTY

ktoś przelewa z pustego w próżne
→ 22.E, 25.E

ktoś przychodzi, przyszedł z pusty-
mi rękami → 19.A

ktoś widzi szklankę do połowy pustą
→ 6.A

pusty śmiech *kogoś* porywa / ogarnia
/ bierze → 5.A

PUSTYNIA

głos wołającego na pustyni → 22.E

PUSZCZA

głos wołającego na puszczy → 22.E

PUSZKA

ktoś otwiera, otworzył puszkę Pan-
dory → 21.I

puszka Pandory → 24.D

PYRRUS – PYRRUSOWY

pyrrusowe zwycięstwo → 25.B

PYSK

ktoś bierze, wziął *kogoś* za pysk →
21.E

RRR**RACHUNEK**

na własny rachunek → 26.E

RADA

dasz, dacie radę! → 25.A

ktoś daje, dał radę → 25.A

RADOŚĆ

ktoś nie posiada się z radości → 5.A

ktoś skacze (do góry) z radości → 5.A

ktoś szaleje, oszalał / wariuje z radości → 5.A

RAJ

raj na ziemi → 23.C

RAK

ktoś spiekł raka → 5. F

RAMIĘ

ktoś ma duszę na ramieniu → 5.E

ktoś przyjmuje, przyjął kogoś z otwartymi ramionami → 20.A

ktoś robi coś z duszą na ramieniu → 5.E

ramię w ramię → 26.E

RANA

(ktoś jest taki dobry, że) do rany przyłożył → 7.A

RANNY

ranny ptaszek → 4.I

RANO

do białego rana → 29.A

RATUNEK

coś / ktoś jest ostatnią deską ratunku (dla kogoś) → 20.C

RAZ

raz na ruski rok → 29.C

RAZEM

ktoś chodzi spać (razem) z kurami → 4.I, 29.A

ktoś i ktoś trzymają się razem → 19.A

ktoś trzyma się (z kimś) razem → 19.A

RĄBEK

ktoś uchylił, uchyła rąbka / rąbek tajemnicy → 22.H

RĄCZKA

ktoś jest złotą rączką → 16.

ktoś prowadzi kogoś za rączkę → 20.B

z rączki do rączki → 26.E

REAKCJA

reakcja łańcuchowa → 26.E

REJ

ktoś wodzi rej → 19.A

RENEANS

człowiek renesansu → 8.A

RESOR

bujda na resorach → 22.G

RĘKA

coś ma ręce i nogi → 27.B

coś rozwiązuje, rozwiązało komuś ręce → 5.B

jak ręką odjął → 3.A, 5.B, 26.C

komuś wszystko leci z rąk → 4.A

ktoś bierze, wziął coś w swoje ręce → 25.A

ktoś broni się przed czymś, przed kimś rękami i nogami → 21.D

ktoś da / dałby sobie głowę / rękę / palec uciąć → 22.F

ktoś daje, dał komuś wolną rękę → 25.A

ktoś dorwał, dorwie / dostał, dostanie kogoś w swoje ręce → 21.E

ktoś idzie, poszedł komuś na rękę → 20.C

ktoś je komuś z ręki → 7.G, 21.I

ktoś jest / znalazł się w dobrych rękach → 20.B

ktoś jest czyjaś prawą ręką → 16.

ktoś ma czyste ręce → 7.C, 18.C

ktoś ma długie ręce → 21.I

ktoś ma dwie lewe ręce → 4.A, 16

ktoś ma dziurawe ręce → 4.A

ktoś ma krew na rękach → 18.C

ktoś ma lepkie ręce → 7.C, 21.I

ktoś ma pełne ręce roboty → 16.

ktoś ma szczęśliwą rękę do czegoś → 23.A

ktoś ma wolną rękę → 25.A

ktoś ma złote ręce → 4.A

ktoś ma związane ręce → 25.E

ktoś machnął ręką na coś, na kogoś → 25.E

ktoś maczał ręce w czymś → 18.C

ktoś nosi kogoś na rękach → 20.B

ktoś obudził się z ręką w nocniku → 24.C

ktoś opuścił, opuszcza ręce → 25.E

ktoś patrzy komuś na ręce → 21.A

ktoś podnosi, podniósł rękę na *kogoś* → 21.E

ktoś prosi *kogoś* o rękę → 19.B

ktoś prosi o czyjąś rękę → 19.B

ktoś przychodzi, przyszedł z pustymi rękami → 19.A

ktoś przyjął coś z pocałowaniem ręki → 20.A

ktoś rozkłada, rozłożył ręce → 25.E

ktoś trzyma rękę na pulsie → 25.A

ktoś umywa ręce → 25.E

ktoś urabia, urobił sobie ręce po łokcie → 16.

ktoś wychodzi, wyszedł z czegoś obronną ręką → 23.A

ktoś załamuje, załamał ręce → 5.D

ktoś złapał *kogoś* za rękę → 18.C

można policzyć coś, *kogoś* na palcach jednej ręki → 28.B

od ręki → 26.C

pod ręką → 28.C

ręka rękę myje → 18.C

ręka w rękę → 26.E

robota pali się *komuś* w rękach → 16.

rzędy twardej / silnej ręki → 18.A

z drugiej ręki → 27.A

RĘKAW

ktoś zakasał rękawy → 16.

RĘKAWICA

ktoś rzucił rękawicę → 25.C

ktoś podjął rękawicę → 25.C

ROBOTA

czarna robota → 16.

ktoś ma pełne ręce roboty → 16.

mokra robota → 18.C

robota pali się *komuś* w rękach → 16.

RODZINA

głowa rodziny → 13.A

ktoś z dobrej rodziny → 13.A

RODZONY

(*ktoś*) rodzzonego ojca bysprzedał → 7.G

ROK – LATA

chude lata → 24.A

ktoś nie wygląda na swoje lata → 2.A

ktoś popamięta ruski rok → 21.E

raz na ruski rok → 29.C

rok po roku → 29.C

rok w rok → 29.C

ruski miesiąc / rok → 29.C

złote lata → 23.B, 29.B

ROZBÓJ

rozbój w biały dzień → 18.C

ROZLANY

ktoś płacze nad rozlanym mlekiem → 5.F

nie ma co płakać nad rozlanym mlekiem → 5.F

ROZMYŚLANIE

ktoś pogrążył się / zatopił się w rozmyślaniach → 9.A

ROZPACZ

czarna rozpacz → 5.D

ktoś (jest) pograżony w rozpacz → 5.D

ktoś wpada, wpadł w rozpacz → 5.D

obraz nędzy i rozpacz → 27.C

ROZPUK

ktoś śmieje się do rozpuku → 5.A

ROZSĄDEK

ktoś nie ma rozsądku za dwa grosze → 8.B

ROZUM

ktoś jest niespełna rozumu → 8.B

ktoś nie ma krzty / za grosz rozumu → 8.B

ktoś poszedł / sięgnął po rozum do głowy → 9.A

ktoś pozjadał wszystkie rozumy → 7.F

ktoś traci, stracił rozum → 11.B

na chłopski rozum → 9.A, 26.A

na zdrowy rozum → 9.A

RÓD

ktoś z piekła rodem → 6.C

RÓG

ktoś chwycił / łapie, złapał / wziął byka za rogi → 25.A

ktoś przyprawia, przyprawił komuś rogi → 19.B

ktoś przytarł komuś rogow → 21.F

RÓWNOWAGA

ktoś wyprowadza, wyprowadził kogoś z równowagi → 21.C

RÓŻA

czyjeś życie jest usłane różami → 12. B

RÓŻANIEC

ktoś do tańca i do różańca → 7.B

RÓDŹKA

jak za dotknięciem czarodziejskiej różdżki → 26.C

RÓŻOWY

ktoś patrzy na świat / na wszystko przez różowe okulary → 6.A

RUBIKON

ktoś przekroczył Rubikon → 25.D

RUCH

ruch w interesie → 18.B

RUSKI

ktoś popamięta ruski miesiąc / rok → 21. B

RYBA

ktoś czuje się jak ryba w wodzie → 3.B

ktoś jest zdrowy / zdrow jak ryba → 3.B
ktoś łowi ryby w mętnej wodzie → 18.B

ryba psuje się od głowy → 18.A

RYBKA

albo rybki, albo akwarium → 25.A

RYDZ

ktoś jest zdrowy / zdrow jak rydz → 3.B

RYNEK

czarny rynek → 18.B

RYNNA

ktoś trafił / wpadł z deszczu pod rynnę → 24.C

RZADKI

ktoś jest (rzadkim) gościem w (we własnym) domu → 13.A

RZĄD

rządy twardej / silnej ręki → 18.A

RZECZ

jest coś na rzeczy → 30.A

ktoś gada / plecie od rzeczy → 22.B

ktoś mówi do rzeczy → 22.A

RZĘKA

ktoś wylewa rzeki łez → 5.D

RZEP

ktoś czepia się, uczepił się (kogoś) jak rzep psiego ogona → 21.I

RZEWNY

ktoś płacze rzewnymi łzami → 5.D

RZUT

na pierwszy rzut oka → 4.F, 26.B

o rzut beretem → 28.C

o rzut kamieniem → 28.C

SSS

SALOMON – SALOMONOWY

salomonowy wyrok → 18.C, 30.C

SAM

ktoś sam jak kołek (w płocie) → 19.C

ktoś został sam na świecie → 19.C

sam jak palec → 19.C

sam na sam → 26.E

SAMO

coś mówi samo za siebie → 30.B

SAMOTNY

ktoś samotny jak kołek (w płocie) → 19.C

SĄSIEDZKI

po sąsiedzku → 13.B

SCENA

ktoś robi komuś (o coś) scenę → 21.C

SCHODY

zaczynają się schody → 24.C

SCHWAŁ

chłop na schwał → 2.A

SCYLLA

*ktoś znalazł się między Scyllą a /
i Charybdą* → 24.D

SEDNO

ktoś trafia, trafił w sedno → 25.D

SEN

sen kogoś morzy, zmorzył → 4.I

SER

ktoś śmieje się jak głupi do sera → 5.A

SERCE

*(ktoś) dziękuje komuś / życzy komuś
czegoś z całego serca* → 20.A

coś leży komuś na sercu → 20.B

coś ściska komuś serce → 5.D

*coś zdejmuję, zdjęło komuś kamień
z serca* → 20.B

kamień spadł komuś z serca → 5.B

komuś coś leży na sercu → 24.B

ktoś bez serca → 7.D

ktoś bierze, wziął sobie coś do serca
→ 20.B

ktoś idzie, poszedł za głosem serca
→ 19.B

*ktoś kocha kogoś z całego serca /
całym sercem* → 19.A

ktoś miękkiego serca → 7.A

ktoś ma kamienne serce → 7.D

ktoś ma serce jak kamień → 7.D

ktoś ma serce jak z lodu → 7.D

ktoś nie ma serca → 7.C, 7.D, 24.B

ktoś o dobrym / o złotym sercu → 7.A

ktoś o gołęmb sercu → 7.A

*ktoś zdejmuję, zdjął komuś kamień
z serca* → 20.B

serce komuś pęka → 5.D

wybranka serca → 19.B

z bólem serca → 5. F

z całego serca → 26.F

z ciężkim sercem → 5.D

z lekkim sercem → 5.A

SIANO

ktoś ma siano w głowie → 8.B

ktoś szuka igły w stogu siana → 25.A

SIĄŚĆ

siąść i płakać → 24.B

SIECZKA

ktoś ma sieczkę w głowie → 8.B

SIEDEM – SIÓDMY

ktoś jest w siódmym niebie → 5.A,
23.A

ktoś wygląda jak siedem nieszczęść
→ 2.B

od siedmiu boleści → 12.A.

SIEKIERKA

zamienił strzyjek siekierkę na kijek
→ 24.C

SILNY

ktoś ma silną wolę → 7.B

ktoś ma silny charakter → 7.B

rządy silnej ręki → 18.A

*silny jak koń / jak tur / jak byk / jak
wół / jak niedźwiedź* → 4.A

SIŁA

argument siły → 21.E

coś jest ponad czyjeś siły → 12.A

ktoś (jest) w pełni sił → 1.A

ktoś (jest) w sile wieku → 1.A

ktoś jest u kresu sił → 4.B

ktoś pędzi, ile sił w nogach → 4.C

SIODŁO

wczasy w siodło → 17.A

SKARPETKA

*ktoś puszcza, puścił (kogoś) w skar-
petkach* → 18.B

SKŁAD

*(ktoś) porusza się) jak słoń w skła-
dzie porcelany* → 4.A

*(ktoś) zachowuje się) jak słoń w skła-
dzie porcelany* → 7.G

bez ładu i składu → 26.B

ktoś mówi bez ładu i składu → 22.B

SKOK

skok na głęboką wodę → 25.B

skok w bok → 19.B

SKOŃCZONY

skończony dureń / głupiec / głupek
→ 8.B

SKÓRA

ciarki przechodzą, przeszły komuś
po skórze → 5.E

ktoś boi się o swoją / własną skórę
→ 5.E

ktoś czuje coś przez skórę → 9.B

ktoś dobrał się, dobiera się do czyjejś
skóry → 21.E

ktoś dobrał się, dobiera się komuś
do skóry → 21.E

ktoś drży / boi się o własną skórę
→ 24.D

ktoś dzieli skórę na niedźwiedziu
→ 10.

ktoś ma cienką skórę → 7.A

ktoś ma skórę jak hipopotam / jak
nosorożec → 7.G

ktoś przetrzepał / wygarbował ko-
muś skórę → 21.E

ktoś złożył komuś skórę → 24.D

na własnej skórze → 26.E

skóra i kości → 2.B

skóra jak aksamit → 2.A

skóra na kimś cierpie → 4.D, 5.E

SKÓRKA

ktoś ma gęsią skórkę → 4.D

SKRZYDŁO

coś dodaje, dodało komuś skrzydeł
→ 20.C, 23.B

ktoś dodaje, dodał komuś skrzydeł
→ 20.C

ktoś leci dokądś jak na skrzydłach
→ 4.C

ktoś leci do kogoś jak na skrzydłach
→ 4.C

ktoś podciął, podcina komuś skrzy-
dła → 21.I

SKRZYPC

ktoś gra pierwsze skrzypce → 25.A

SŁABY

słaba płeć → 19.B

słaby jak mucha → 4.A

SŁODKI

ktoś robi słodkie oczy do kogoś →
19.B

SŁOMA

słoma komuś z butów wychodzi /
wystaje → 12.A

SŁONY

słona cena → 18.B

SŁOŃ

(*ktoś* porusza się) jak słoń w skła-
dzie porcelany → 4.A

(*ktoś* zachowuje się) jak słoń w skła-
dzie porcelany → 7.G

słoń komuś nadepnął na ucho → 4.E

SŁOŃCE

ktoś porzywa się, porwał się z moty-
ką na słońce → 25.B

nic nowego pod słońcem → 30.B

SŁOWO

jednym słowem → 22.A

ktoś daje, dał słowo honoru → 22.F

ktoś dochodzi, doszedł do słowa /
do głosu → 22.A

ktoś dotrzymuje, dotrzymał słowa
→ 22.F

ktoś liczy się ze słowami → 22.A

ktoś łapie, złapał kogoś za słowo
→ 22.A

ktoś nie pisał (ani) słowa (o czymś)
→ 22.H

ktoś nie przebiera w słowach → 22.D

ktoś połyka słowa → 22.D

ktoś rzuca słowa na wiatr → 22.F

ktoś waży każde słowo → 22.A

ktoś waży słowa → 22.A

ktoś wpada, wpadł komuś w słowo
→ 22.A

na słowo honoru → 26.B

od słowa do słowa → 22.A

słowa więzną komuś w gardle → 22.D

słowo w słowo → 26.A

SŁÓWKO

ktoś łapie, złapał kogoś za słówka
→ 22.A

SŁUCH

ktoś zamienia, zamienił się w słuch
→ 4.E

SŁYCH

ani widu, ani słychu → 24.B

SMALONY

ktoś plecie duby smalone → 22.B

SMOŁA

ktoś rusza się / porusza się jak mucha w smole → 6.B

SMUTEK

ktoś (jest) pogrążony w smutku → 5.D

SODOMA

Sodoma i Gomora / sodoma i gomora
→ 30.D

SODOWY

woda sodowa uderzyła komuś do głowy → 7.F

SOKÓŁ – SOKOLI

ktoś ma sokole oczy / sokoli wzrok
→ 4.F

SOS

ktoś smaży się / dusi się / kisi się we własnym sosie → 19.A

SÓL

ktoś zjadł z kimś beczkę soli → 19.
ktoś, coś jest komuś solą w oku → 21.A

SPOKOJNIE

ktoś może spać spokojnie → 5.B

SPOKÓJ

ktoś daje, dał sobie z kimś, z czymś spokój → 25.E

ktoś dał komuś święty spokój → 20.D, 25.E

ktoś ma święty spokój → 23.B

olimpijski spokój → 7.C

stoicki spokój → 7.C

SPÓD

ktoś wacha kwiatki od dołu / od spodu → 1.B

SPRAWA

ktoś wsadza, wsadził / wtyka nos w nie swoje sprawy → 7.G
grubsza sprawa → 18.C
śliska sprawa → 18.C

SPUST

ktoś zamyka, zamknął coś na cztery spusty → 13.B

SREBRO

żywe srebro → 4.C, 6.C

SROKA

ktoś patrzy jak sroka w gnat / w kość
→ 4.F

STAJNIA

stajnia Augiasza → 30.D

STAŁOWY

ktoś ma stalowe nerwy → 7.B

STAN

ktoś jest w odmiennym / w błogosławionym stanie → 1.A

STARSZY

ktoś (jest) w starszym wieku → 1.A
starsza pani / kobieta → 1.A
starszy pan / człowiek → 1.A

STARY

ktoś wrócił na stare śmieci → 13.B
stara panna → 1.A
stare śmieci → 28.C
stary, ale jary → 1.A
stary kawaler → 1.A
stary koń → 1.A
stary piernik / grzyb → 1.A
stary wyga → 15.

STĄD

ni stąd, ni zowąd → 26.C

STODOŁA

ktoś jest nawalony jak stodoła → 1.H

STOICKI

stoicki spokój → 7.B

STOPA

ktoś strzelił sobie w stopę → 24.C

ktoś żyje na wysokiej stopie → 23.C
od stóp do głów → 26.D

STÓG

ktoś szuka igły w stogu siana → 25.A

STRACH

blady strach kogoś ogarnia, ogarnął
→ 5.E

blady strach pada, padł na kogoś
→ 5.E

ktoś ma stracha → 5.E

ktoś najadł się strachu → 5.E

ktoś trzęsie się ze strachu → 5.E

strach kogoś obleciał → 5.E

strach ma wielkie oczy → 5.E

strach się bać → 5.E

STRONA

coś jest czyjąś mocną stroną → 12.A

druga / odwrotna strona medalu
→ 30.A

dwie strony medalu → 30.A

ktoś / coś ma mocne strony → 12.A

mocna strona czyjaś / czegoś → 12.A

STRUMIEŃ

ktoś wylewa strumienie łez → 5.D

STRYJEK

zamienił stryjek siekierkę na kijek
→ 24.C

STRZAŁ

strzał w dziesiątkę → 23.B, 25.D

STUDENT

wieczny student → 15.

STUDNIA

studnia bez dna → 18.B

SUCHO

coś ujdzie, uszło komuś na sucho
→ 23.B

SUCHY

ktoś nie zostawił na kimś, na czymś
suchej nitki → 22.C

SUFIT

ktoś ma nierówno pod sufitem → 8.B

SUMA

bajońskie sumy → 18.B

SUMIENIE

ktoś bez sumienia → 7.D

ktoś ma coś na sumieniu → 21.I

ktoś ma kogoś na sumieniu → 21.I

ktoś nie ma sumienia → 7.D

ktoś przemówił, przemawia komuś
do sumienia → 21.F

SUMKA

okrągła sumka → 18.B

SUSEŁ

ktoś śpi jak suseł → 4.I

SWĄD

psim śwędem → 23.A

SWÓJ

ktoś nie wygląda na swoje lata → 2.A

ktoś dostał za swoje → 21.F

ktoś jest na swoim → 13.B

ktoś postawił na swoim → 23.B, 25.D

ktoś robi, zrobił swoje → 25.A

ktoś wyszedł, wychodzi na swoje
→ 18.B, 25.D

SYN

syn marnotrawny → 12.A

SYZYF – SYZYFOWY

syzyfowa praca → 16.

SZAJBA

szajba komuś odbiła → 8.B

SZALA

coś przechyliło szalę zwycięstwa
(na czyjąś korzyść) → 25.C

ktoś przechylił szalę zwycięstwa
(na czyjąś korzyść) → 25.C

SZARO

ktoś robi, zrobił kogoś na szaro →
21.II

SZCZĘŚCIE

dziecko szczęścia → 23.A

ktoś próbuje szczęścia → 25.B

łut szczęścia → 23.A

szczęście uśmiechnęło się do *kogoś*
→ 23.A

SZCZĘŚLIWY

ktoś ma szczęśliwą rękę do *czegoś*
→ 23.A

ktoś urodził się pod szczęśliwą
gwiazdą → 23.A

SZCZUR

wyścig szczurów → 15., 16., 25.C

SZCZWANY

szczwany lis → 7.E

SZCZYGIEŁ

wesoły jak szczygieł → 5.A

SZELAĞ

coś jest niewarte złamanego szeląga
→ 27.C

SZEROKI

coś odbija się, odbiło się szerokim
echem → 30.C

jak długi i szeroki → 28.C

ktoś ma (szeroki) gest → 7.C, 23.C

ktoś omija *coś* szerokim łukiem →
25.A

ktoś wypływa, wypłynął na szeroko-
kie wody → 23.B

SZEŚĆ – SZÓSTY

ktoś wyczuwa *coś* szóstym zmysłem
→ 9.B

SZEW

coś pęka w szwach → 27.A, 28.C

SZEW – SZEWSKI

ktoś klnie jak szewc → 22.G

szewska pasja → 5.C

SZKLANKA

burza w szklance wody → 21.C

ktoś widzi szklankę do połowy peł-
ną → 6.A

ktoś widzi szklankę do połowy pustą
→ 6.A

SZKLANY

szklany ekran → 17.A

SZKODA

mądry Polak po szkodzie → 24.C

SZKOŁA

ktoś dał, daje *komuś* szkołę → 21.E
zielona szkoła → 15.

SZLAG

szlag *kogoś* trafił → 1.B

SZNUR

jak pod sznur → 26.A

SZNUREK

jak pod sznurek → 26.A

SZPILKA

ktoś siedzi jak na szpilkach → 10.

SZRANKI

ktoś stanął w szranki → 25.C

SZYJA

(*ktoś* biegnie / pędzi / leci / jedzie)
na łeb na szyję → 4.C

na łeb na szyję → 26.B

SZYTY

coś (jest) grubymi nićmi szyte → 30.D

ŚŚŚ

ŚCIANA

biały / błądy ściana → 2.B

ktoś bije głową o / w ścianę → 25.E

ktoś chodzi po ścianach → 2.A

ktoś mówi / gada jak do ściany → 22.E

ktoś rzuca grochem o ścianę → 22.E

ściany mają uszy → 24.D

w czterech ścianach → 13.B

ŚCIEŻKA

ktoś chodzi własnymi / swoimi ścież-
kami → 12.A

ŚCIECIE

ktoś idzie, poszedł (*dokądś*) jak na ścię-
cie → 4.C

ŚLAD

ktoś zostawia po sobie (*jakiś*) ślad
→ 23.B

ŚLEPY

ktoś jest ślepy jak kret → 4.F

ślepa uliczka → 24.B

ślepy zaułek → 24.B

ŚLIMAK

jak ślimak → 6.B

ŚLINA

*ktoś mówi / plecie / gada, co ślina
na język przyniesie* → 22.B

ŚLISKI

śliska sprawa → 18.C

ŚLIWKA

ktoś upadł jak śliwka w kompot
→ 24.C

ŚLUBNY

*ktoś stanął / stanie (z kimś) na ślub-
nym kobiercu* → 19.A

ŚMIECH

*ktoś dusi się ze śmiechu / od śmie-
chu* → 5.A

ktoś parsknął śmiechem → 5.A

ktoś pęka ze śmiechu → 5.A

ktoś pokłada się ze śmiechu → 5.A

*pusty śmiech kogoś porywa / ogar-
nia / bierze* → 5.A

ŚMIEĆ

*ktoś traktuje, potraktował kogoś jak
śmiecia* → 21.B

ktoś wrócił na stare śmieci → 13.B
stare śmieci → 28.C

ŚMIERĆ

biały / błądy jak śmierć → 2.B

ktoś igra ze śmiercią → 25.B

ktoś poniósł śmierć na miejscu → 1.B
na łożu śmierci → 1.B

raz kozie śmierć → 25.B

ŚMIETANKA

śmietanka towarzyska → 19.A

ŚNIEG

biały / błądy jak śnieg → 2.B

*coś kogoś obchodzi tyle, co zeszło-
roczny śnieg* → 30.B

ŚPIEW

łabędzi śpiew → 17.A

ŚREDNI

ktoś (jest) w średnim wieku → 1.A

ŚWIADEK

Bóg mi świadkiem → 22.F

świadek koronny → 18.C

ŚWIAT

do końca świata → 29.B

jak świat światem → 29.C

*ktoś jest jedną nogą na tamtym
świecie* → 1.B

ktoś jest jedną nogą w grobie → 1.B
*ktoś klnie / przeklina na czym świat
stoi* → 22.C

*ktoś patrzy na świat przez różowe
okulary* → 6.A

ktoś przeniósł się na tamten świat
→ 1.B

*ktoś rozstał się ze światem / z tym
światem* → 1.B

*ktoś zapomina, zapomniał o (całym)
bożym / Bożym świecie* → 9.C

ktoś został sam na świecie → 19.C

ktoś, coś podbija / zdobywa świat
→ 23.B

okno na świat → 30.B

ŚWIATŁO

*ktoś daje, dał komuś, czemuś zielone
światło* → 25.A

zielone światło → 25.A

ŚWIĄTEK

świętek (czy) piątek → 29.A

w świętek i piątek → 29.A

ŚWIECA

ktoś (prosty) jak świeca → 2.A

ze świecą szukać (czegoś) → 27.B

ze świecą szukać (kogoś) → 20.E,

ŚWIECZKA

gra warta świeczki → 30.C

ze świeczką szukać (czegoś) → 27.B

ze świeczką szukać (kogoś) → 20.E

ŚWIECZNIK

*ktoś jest / znajduje się, znalazł się
na świeczniku* → 20.E, 23.B

ŚWIETNIE

ktoś świetnie się trzyma → 2.A

ŚWIĘCIĆ SIĘ

ktoś wie / czuje, co się święci → 9.B

ŚWIĘCONY

*ktoś boi się czegoś jak diabeł świę-
conej wody* → 5.E

ŚWIĘTO

od święta → 29.C

ŚWIĘTY

goły jak święty turecki → 2.B

ktoś dał komuś święty spokój →
20.D, 25.E

ktoś ma świętą cierpliwość → 7.B

ktoś ma święty spokój → 23.B

nie święci garnki lepią → 12.A

święty obowiązek → 16.

ŚWINIA

ktoś schlał się jak świnia → 4.H

ŚWIT

ktoś jest od świtu na nogach → 29.A

TTT

TAJEMNICA

coś jest tajemnicą poliszynela → 22.H

*ktoś uchylił, uchyla rąbka / rąbek
tajemnicy* → 22.H

TALIA

ktoś ma talię jak osa → 2.A

TANI

tani jak barszcz → 18.B, 27.A

tanim kosztem → 18.B

TANIEC

ktoś do tańca i do różańca → 7.B

TARG

krakowskim targiem → 18.B

ktoś dobija, dobił targu → 18.B

pchli targ → 18.B

TCHÓRZ

ktoś jest tchórzem podszyty → 7.E

tchórz / strach kogoś obleciał → 5.E

TCHÓRZLIWY

tchórzliwy jak zajac → 7.E

TEMPERAMENT

ktoś ma ognisty temperament → 6.C

TĘPY

tępa głowa → 8.B

TIP-TOP

na tip-top → 26.A

TLEN

coś jest potrzebne do życia jak tlen
→ 30.C

TŁOK

coś ujdzie w tłoku → 27.A

TŁUSTY

tłuste lata → 23.C

TOAST

ktoś wznosi toast za coś, za kogoś
→ 4.H

TON

ktoś spuścił z tonu → 12.A

TOP

coś jest na topie → 27.B

ktoś, coś jest na topie → 23.B

na tip-top → 26.A

TOR

ktoś odstawił kogoś na boczny tor
→ 25.C

TORBA

ktoś puszcza, puścił kogoś z torbami
→ 18.B

TOWAR

handel żywym towarem → 18.C

TOWARZYSKI

śmietanka towarzyska → 19.A

TOWARZYSTWO

ktoś jest duszą towarzystwa → 19.A

ktoś umie się znaleźć w towarzystwie → 19.A

towarzystwo wzajemnej adoracji
→ 19.A

TRAFIĆ

na chybił trafił → 26.C

TRAWA

ktoś wie, co w trawie piszczy → 11.A

TRĄBA

ktoś puścił kogoś w trąbę → 19.B, 21.I

trąba jerychońska → 7.G

TRIUMF

ktoś, coś święci triumfy → 23.B

TROIĆ SIĘ

ktoś dwoi się i troi → 26.F

TROP

*ktoś idzie / chodzi za kimś w trop /
trop w trop* → 4.C

TRUP

biały / błądy jak trup → 2.B

ktoś idzie po trupach → 25.B

ktoś padł trupem → 1.B

ktoś wygląda jak żywy trup → 2.B

TRZY

ktoś je za trzech → 4.G

ktoś mówi / plecie trzy po trzy → 22.B

ktoś nie umie zliczyć do trzech → 8.B

ktoś wtrąca, wtrącił swoje trzy grosze → 22.A

TUR

silny jak tur → 4.A

TURECKI

goły jak święty turecki → 2.B

ktoś siedzi jak na tureckim kazaniu
→ 11.B

TWARDO

ktoś twardo chodzi / stąpa po ziemi
→ 7.B

TWARDY

ktoś ma twardy orzech do zgryzienia
→ 25.A

rządy twardej ręki → 18.A

twardy kawałek chleba → 16.

TWARZ

*(ktoś powiedział / rzucił coś komuś)
prosto w twarz* → 22.C

ktoś pada na twarz → 4.B

ktoś stracił twarz → 20.E

*ktoś śmieje się, roześmiał się komuś
(prosto) w twarz* → 5.A

ktoś zachował twarz → 20.E

twarz jak księżyc w pełni → 2.B

twarzą w twarz → 26.E

TYKA

wysoki jak tyka → 2.B

TYŁEK

ktoś drży / boi się o własny tyłek
→ 24.D

TYP

typ spod ciemnej gwiazdy → 7.D

TYRAN

tyran domowy → 7.G

TYTAN

tytan pracy → 20.E

UUU

UCHO

*coś komuś jednym uchem wpada,
a drugim wypada* → 4.E

coś obilo się komuś o uszy → 4.E

ktoś ciągnie / wyciąga kogoś za uszy
→ 20.C

*ktoś dostał po nosie / po głowie /
po uszach* → 21.F

ktoś je, aż mu się uszy trzęsą → 4.G

*ktoś jednym uchem słucha, a drugim
wypuszcza* → 4.E

ktoś kładzie / położył uszy po sobie
→ 7.E

ktoś ma kogoś, czegoś powyżej uszu
→ 21.A

ktoś ma oczy i uszy otwarte → 11.A
ktoś mówi / powiedział / szepce /
szepnął *coś* *komuś* na ucho → 4.E
ktoś natarł, natrze *komuś* uszu → 21.F
ktoś puszcza, puścił *coś* mimo uszu
→ 4.E

ktoś słyszał *coś* na własne uszy → 4.E
ktoś śmieje się od ucha do ucha
→ 5.A

ktoś zaczerwienił się po uszy → 5. F
słoił *komuś* nadepnął na ucho → 4.E
słuchaj uchem, a nie brzuchem
→ 4.E

ściany mają uszy → 24.D
uszy (*komuś*) wiedną → 4.E, 22.G

UCZYNEK

ktoś złapał / zatrzymał *kogoś* na go-
rącym uczynku → 18.C

UDZIAŁ

coś przypada, przypadło *komuś*
w udziale → 16.

UL

głośno jak w ulu → 4.E

UMÓR

ktoś pije na umór → 4.H

UMYSŁ

ktoś ma głęboki umysł → 8.A
ktoś ma lotny umysł → 8.A

UPARTY

uparty jak kozioł / jak osioł → 7.G

URODZONY

w czepku urodzony → 23.A

USTA

ani pary z ust → 21.H
coś rozwiązuje, rozwiązało *komuś*
usta → 22.H
ktoś nabrał, nabiera wody w usta
→ 21.H
ktoś nie ma do kogo ust otworzyć
→ 19.C, 21.H
ktoś nie puszcza, nie puścił pary
z ust → 21.H
ktoś odejmuje sobie od ust → 20.C

ktoś, *coś* jest na ustach wszystkich
→ 22.G, 23.B

z ust do ust → 22.D, 26.E

UTRZYMANIE

ktoś pracuje / zarabia na utrzymanie
→ 16.

WWW

WAGA

coś jest na wagę złota → 27.B
ktoś jest na wagę złota → 12.A

WALKA

walka z wiatrakami → 25.E

WARIACKI

na wariackich papierach → 26.B

WARIAT

na wariata → 26.B

WARSZTAT

ktoś ma *coś* na warsztacie → 16.

WART - WARTY

gra warta świeczki → 30.C
ktoś jest diabła wart → 12.A

WATA

ktoś ma nogi jak z waty → 4.B

WĄTROBA

coś leży *komuś* na wątrobie → 24.B

WĄŻ

ktoś ma węża w kieszeni → 7.G, 18.B

WCZASY

wczasy pod gruszą → 17.B
wczasy w siodle → 17.B

WDOWA - WADOWI

wdowi grosz → 18.B

WEJRZENIE

(*ktoś* zakochał się w *kimś*) od pierw-
szego wejrzenia → 19.B
od pierwszego wejrzenia → 4.F, 19.B

WESELE

do wesela się zagoi → 3.A

WESOŁY

wesołe miasteczko → 17.A

wesoły jak ptak / jak szczygieł → 5.A

WĘGIELNY

kamień węgielny → 27.B

WĘZEŁ

ktoś przeciął węzeł gordyjski → 25.D

węzeł gordyjski → 24.B

WĘZŁOWATO

krótco i węzłowato → 22.D

WIARA

ktoś bez czci i wiary → 7.D

ktoś odsądza, odsądził *kogoś* od czci i wiary → 22.F

WIATR

chorągiewka na wietrze → 7.E

ktoś łapie, złapał / chwytą, chwycił wiatr w żagle → 25.A

ktoś rzuca słowa na wiatr → 22.F

ktoś wystawił *kogoś* do wiatru → 21.H

WIATRAK

co ma piernik do wiatraka → 30.A

walka z wiatrakami → 25.E

WID

ani widu, ani słyhu → 24.B

WIDŁY

ktoś robi z igły widły → 22.F, 25.A

WIDZIANY

ktoś jest źle widziany (*gdzieś*) → 21.A

WIECZNOŚĆ

ktoś przeniósł się do wieczności → 1.B

WIECZNY

wieczny student → 15.

WIEK

(kobieta) w wieku balzakowskim → 1.A

ktoś (jest) w kwiecie wieku → 1.A

ktoś (jest) w podeszłym / w starszym wieku → 1.A

ktoś (jest) w sile wieku → 1.A

ktoś (jest) w średnim wieku → 1.A

WIELKI

strach ma wielkie oczy → 5.E

WIERNY

wierna jak Penelopa → 7.C

wierny jak pieś → 7.C

WIERSZ

ktoś czyta między wierszami → 9.B

WIERZCHOŁEK

wierzchołek góry lodowej → 18.C,
30.D

WIERZBA

gruszki na wierzbie → 22.F

ktoś obiecuje gruszki na wierzbie → 22.F

WIEŚ

wieś zabita deskami / dechami → 14.

WIĘZY

więzy krwi → 13.A

WILK - WILCZY

ktoś jest głodny jak wilk → 4.G

ktoś ma wilczy apetyt → 4.G

ktoś patrzy wilkiem → 21.A

wilczy bilet → 15., 16.

WIOCHA

wiocha zabita deskami / dechami → 14.

WŁADZA

czwarta władza → 18.A

WŁASNY

ktoś zna coś jak własną kieszeń → 11.A

ktoś bierze, wziął coś na własne barki → 16., 25.A

ktoś chodzi własnymi ścieżkami / drogami → 12.A

ktoś smaży się / dusi się / kisi się we własnym sosie → 19.A

ktoś stanął na własnych nogach → 23.B

na własny rachunek → 26.E

WŁOS

*ktoś dzieli / rozdziela / rozszczepia
włos na czworo / dwoje → 9.A,
25.A*

*ktoś włosy sobie (z głowy) rwie /
wrywa → 5.D*

o mały włos → 26.C, 28.B

WŁOSEK

coś wisi, zawisło na włosku → 24.D

WODA

burza w szklance wody → 21.C

coś idzie jak woda → 26.F

czystej wody → 27.B

dziesiąta woda po kisielu → 13.A

*ktoś boi się czegoś jak diabeł świę-
conej wody → 5.E*

*ktoś czuje się jak ryba w wodzie
→ 3.B*

*ktoś (jest) w gorącej wodzie kąpany
→ 6.C*

ktoś leje wodę → 22.A

*ktoś łowi ryby w mętnej wodzie
→ 18.B*

*ktoś nabrał, nabiera wody w usta
→ 21.H*

*ktoś robi komuś wodę z mózgu →
22.F*

*ktoś utopiłby kogoś w łyżce wody
→ 21.A*

*ktoś wypływa, wypłynął na szero-
kie wody → 23.B*

lanie wody → 22.A

pieniądze idą jak woda → 26.F

*podobni jak dwie krople wody →
12.A*

skok na głęboką wodę → 25.B

*woda sodowa uderzyła komuś
do głowy → 7.F*

WODZE

ktoś puszcza wodze fantazji → 10.

ktoś trzyma język na wodzy → 22.H

ktoś trzyma nerwy na wodzy → 7.B

WOJNA

wojna domowa → 18.A

zimna wojna → 18.A

WOLA

ktoś ma silną wolę → 7.B

WOLNY

*ktoś daje, dał komuś wolną rękę
→ 25.A*

ktoś ma wolną rękę → 25.A

WOREK

*ktoś kupuje, kupił kota w worku →
18.B, 25.B*

*ktoś wrzucił, wrzuca / pakuje,
wpakował / wyspał do jednego
worka → 27.A*

worek bez dna → 18.B

WÓŁ

ktoś orze jak wół → 16

*ktoś patrzy (na kogoś / na coś) jak
wół na malowane urota → 11.B*

silny jak wół → 4.A

WÓZ

*(ktoś był / bywał) raz na wozie, raz
pod wozem → 12.B*

piąte koło u wozu → 12.A

WRAŻLIWY

wrażliwy jak mimoza → 7.G

WROTA

*ktoś patrzy (na kogoś / na coś) jak
cielę / wół na malowane wrota
→ 11.B*

WRYTY

ktoś stanął jak wryty → 4.C

WSPÓLNY

*ktoś mieszka (z kimś) pod wspólnym
dachem → 13.A*

*ktoś znajduje, znalazł z kimś wspól-
ny język → 20.D*

WSTYD

ktoś nie ma wstydu → 5. F

ktoś spłonął ze wstydu → 5. F

WSZELKI

*coś jest poniżej (wszelkiej) krytyki
→ 27.C*

WSZYSTKO

komuś wszystko leci z rąk → 4.A
ktoś daje, dał z siebie wszystko → 16., 25.B
ktoś opływa we wszystko → 23.C
ktoś patrzy na wszystko przez różne okulary → 6.A
ktoś postawił, stawia wszystko na jedną kartę → 25.B
wszystko gra → 23.B

WYBORCZY

coś jest kielbasą wyborczą → 18.A

WYBÓR

do wyboru, do koloru → 18.B

WYBRANEK

wybranka serca → 19.B

WYCHOWANY

dobrze wychowany → 7.C

WYDANIE

panna na wydaniu → 1.A

WYDRA

ni pies ni wydra → 30.D

WYGA

stary wyga → 12.A

WYGRANA

ktoś dał, daje za wygraną → 25.E

WYMÓWKA

ktoś robi komuś wymówki → 21.F

WYROK

salomonowy wyrok → 18.C

WYSOKI

ktoś patrzy na kogoś z wysoka → 7.F
ktoś żyje na wysokiej stopie → 23.C
wysoki jak tyka → 2.B

WYSOKO

ktoś stawia, postawił komuś wysoko poprzeczkę → 16.

WYSOKOŚĆ

ktoś stanął na wysokości zadania → 25.D

WYSTĘP

gościnne występy → 17.A

WYŚCIG

wyścig szczurów → 15., 16., 25.C
wyścig z czasem → 29.D

WZAJEMNY

towarzystwo wzajemnej adoracji → 19.A

WZROK

ktoś ma sokoli wzrok → 4.F

ZZZ

Z

od A do Z → 26.D
od a do z → 26.D
od a do zet → 26.D

ZABICIE

dla zabicia czasu → 17.C

ZABITY

ktoś śpi jak kamień / jak zabity → 4.I

ZABŁOCKI

ktoś wyszedł na czymś jak Zabłocki na mydle → 18.B, 24.C

ZABÓJ

ktoś zakochał się w kimś na zabój → 19.B

ZADANIE

ktoś stanął na wysokości zadania → 25.D

ZAJĄC – ZAJĘCZY

ktoś ma zajęcze serce → 7.E
tchórzliwy jak zajac → 7.E

ZAKŁĘTY

ktoś milczy jak zakłęty → 22.H

ZAKUTY

zakuta głowa / pała / łeb → 8.B

ZAMÓWIENIE

pogoda jak na zamówienie → 14.

ZAPARTY

ktoś słucha kogoś / czegoś z zapartym tchem → 4.E

ZAPIĘTY

coś jest zapięte na ostatni guzik → 30.C

ZARĘCZYNY

ktoś zerwał, zrywa zaręczyny → 19.B

ZASZCZYT

coś przynosi komuś zaszczyt → 20.E

ktoś ma zaszczyt → 20.E

ZAUFANIE

ktoś darzy kogoś zaufaniem → 20.A

ktoś ma kredyt zaufania u kogoś → 20.A

ktoś mówi, powiedział coś w zaufaniu → 22.F

mąż zaufania → 18.A

ZAWISZA

można na kimś polegać jak na Zawiszy → 7.C

ZĄB

ani w ząb → 11.B, 26., 28.B,

coś kłuje kogoś w zęby → 4.G

ktoś mówi / cedzi przez zęby → 22.D

ktoś szczerzy do kogoś, do czegoś zęby → 5.A

ktoś trzyma język za zębami → 22.H

oko za oko, ząb za ząb → 18.C

płacz i zgrzytanie zębów → 24. B

ZBAWIENIE

ktoś czeka na kogoś, na coś jak na zbawienie → 10.

ZBOŻE

ktoś płaci jak za zboże → 18.B

ZDANIE

bez dwóch zdań → 22.F,

ktoś jest innego zdania → 22.A

ktoś jest tego samego zdania → 20.D

ZDARCIE

coś jest nie do zdarcia → 27.B

ktoś (jest) nie do zdarcia → 3.B

ZDJĘTY

ktoś wygląda jak z krzyża zdjęty → 2.B

ZDOLNY

ktoś jest zdolny do wszystkiego → 7.D

ZDROWIE

coś wychodzi, wyszło komuś na zdrowie → 23.B

ktoś ma końskie zdrowie → 3.B

ktoś ma zdrowie do czegoś → 3.B

ktoś pije za zdrowie czyjeś → 4.H

ZDROWY - ZDRÓW

ktoś jest cały i zdrow / i zdrowy → 3.B

ktoś jest zdrowy / zdrow jak ryba / jak koń / jak rydz / jak byk → 3.B

na zdrowy rozum → 9.A

ZEGAREK

coś chodzi jak w (szwajcarskim) zegarku → 16.

ktoś chodzi jak w (szwajcarskim) zegarku → 26.A

ZERO

ktoś jest zerem moralnym → 7.D

ZESZŁOROCZNY

coś kogoś obchodzi tyle, co zeszłoroczny śnieg → 30.B

ZGRYZIENIE

ktoś ma twardy orzech do zgryzienia → 25.A

ZGRZYTANIE

płacz i zgrzytanie zębów → 24. B

ZIARNO

coś trafiło się komuś jak ślepej kurze ziarno → 23.A

ktoś oddziela, oddzielił ziarno od plew → 30.A

ktoś odróżnia, odróżnił ziarno od plew → 30.A

ZIELEŃ

zielen miejska → 14.

ZIELONO

ktoś ma zielono w głowie → 8.B

ZIELONY

ktoś daje, dał *komuś*, *czemuś* zielone światło → 25.A

ktoś nie ma zielonego pojęcia → 11.B

zielona granica → 18.C

zielona szkoła → 15.

zielone światło → 25.A

ZIEMIA

ktoś chciałby zapaść się pod ziemię → 5. F

ktoś gryzie ziemię → 1.B

ktoś porusza, poruszył niebo i ziemię → 25.B

ktoś twardo chodzi / stąpa po ziemi → 7.B

ktoś zapadłby się pod ziemię → 5. F

nie z tej ziemi → 27.B

raj na ziemi → 23.C

ziemia obiecana → 23.C

ziemia pali się *komuś* pod nogami → 24.D

ZIĘBIĆ

coś *kogoś* ani ziębi, ani grzeje → 30.B

ZIMNY

ktoś traci, stracił zimną krew → 5.C

zimny drań → 7.D

zimna wojna → 18.A

ZŁAMANIE

(*ktoś* jedzie / pędzi / leci / biegnie) na złamanie karku → 4.C

na złamanie karku → 26.B

ZŁAMANY

coś jest niewarte złamanego grosza / szeląga → 27.C

ZŁOTO

gorączka złota → 18.B

coś jest na wagę złota → 27.B

ktoś jest na wagę złota → 12.A

żyła złota → 18.B

ZŁOTY

ktoś o złotym sercu → 7.A

ktoś jest złotą rączką → 16.

ktoś ma złote ręce → 4.A

ktoś obiecuje (*komuś*) złote góry → 22.F

kura znosząca złote jajka → 18.B

tluste lata → 23.C

złote lata → 23.B, 29

ZŁY

ktoś postawił na złego konia → 24.C

ktoś robi dobrą minę do złej gry → 21.H

ktoś urodził się pod złą gwiazdą → 23.A

ZMYŚŁ

ktoś odchodzi od zmysłów (z rozpaczy / z bólu / ze strachu) → 5.D

ktoś wyacza *coś* szóstym zmysłem → 9.B

ZNAĆ

ktoś nie chce *kogoś* znać → 21.A

ZNAJOMY

krewni i znajomi królika → 12.A

ZNOSZĄCY

kura znosząca złote jajka → 18.B

ZOBACZYĆ

pożyjemy, zobaczymy → 29.B

ZUPEŁNY

zupełny dureń / głupiec / głupek → 8.B

ZWIĄZANY

ktoś ma związane ręce → 25.E

ZWYCIĘSTWO

coś przechyliło szalę zwycięstwa (na *czyjś* korzyść) → 25.C

ktoś przechylił szalę zwycięstwa (na *czyjś* korzyść) → 25.C

pyrrusowe zwycięstwo → 25.B

ŻŹŹ

ŻŁE

ktoś jest źle widziany (*gdzieś*) → 21.A

ktoś ma źle w głowie → 8.B
ktoś źle wygląda → 3.A
źle *komuś* z oczu patrzy → 12.A

ŻŻŻ

ŻAGIEL

ktoś łapie, złapał / chwytą, chwycił
wiatr w żagle → 25.A
ktoś zwija, zwinął żagle → 25.E

ŻARTY

żarty na bok → 22.A

ŻELAZNY

ktoś ma żelazne nerwy → 7.B
żelazna kurtyna → 18.A

ŻELAZO

ktoś kuje żelazo, póki gorące → 25.A
kuj żelazo, póki gorące → 25a

ŻÓŁW – ŻÓŁWI

jak żółw → 6.B
ktoś idzie / wlecze się żółwim kro-
kiem → 6.B

ŻYCIE

coś jest potrzebne do życia jak tlen
→ 30.C

coś się *komuś* (w końcu) od życia
należy → 12.B

czyjeś życie jest usłane różami
→ 12. B

ktoś dostał drugie życie → 3.B

ktoś jest nie do życia → 2.A

ktoś oddał życie za kogoś, za coś
→ 1.B

ktoś prowadzi / ma drugie życie
→ 19.B

ktoś przypłacił coś życiem → 1.B

ŻYŁA

ktoś wypruwa z siebie żyły → 16.

mrozący krew w żyłach → 30.D

żyła złota → 18.B

ŻYWIÓŁ

ktoś jest w swoim żywiole → 23.B

ŻYWY

handel żywym towarem → 18.C

ktoś dopieklł *komuś* do żywego →
21.G

ktoś dotknął kogoś do żywego → 21.G

ktoś kłamie w żywe oczy → 22.G

ktoś wygląda jak żywy trup → 2.B

żywe srebro → 4.C, 6.C

Część II.

**Ćwiczenia frazeologiczne z komentarzem
dla uczących się języka polskiego
jako obcego**

A1. Zdrowy jak ryba

Przykładowa lekcja pod tytułem *Zdrowy jak ryba?* jest przeznaczona dla osób uczących się języka polskiego jako obcego na poziomie A1. Została przygotowana głównie z myślą o studentach Uniwersytetu Komeńskiego w Bratysławie, którzy podczas nauki korzystają z podręcznika Kingi Wawrzyniak *Polski na A. Część I*. Lekcja 18 tego podręcznika jest poświęcona tematowi zdrowia, badań lekarskich oraz części ciała. Zawiera ona historię chorego Pawła, który poszedł do lekarza na badanie. Pierwszy tekst w niniejszej przykładowej lekcji jest kontynuacją historii tego bohatera, a ćwiczenie IV nawiązuje do relacji Pawła z Laurą, znanej z wcześniejszych rozdziałów podręcznika. Ćwiczenia te można jednak wykorzystać również samodzielnie, ponieważ kontekst tych historii jest wystarczająco opisany.

We wstępnym tekście pojawia się siedem frazeologizmów, zawierających komponent będący nazwą części ciała lub zwierzęcia. Chodzi o frazeologizmy z jasną motywacją. Użycie frazeologizmów w konkretnej sytuacji, jak i kontrolne pytania do tekstu zapewniają zrozumienie ich znaczenia przez studentów. W drugim ćwiczeniu są podane definicje wszystkich frazeologizmów. Ćwiczenie trzecie służy utrwaleniu ich znaczenia, a od strony gramatycznej zaś powtórzeniu koniugacji czasowników. W czwartym ćwiczeniu studenci powinni opowiedzieć historię z perspektywy Pawła, czyli w pierwszej osobie liczby pojedynczej. Uczą się w ten sposób, jak użyć frazeologizmów w praktyce. Utrwalają też umiejętność odmiany czasownikowych komponentów.

Ćwiczenia V–VII wprowadzają pięć następnych frazeologizmów, studenci poznają ich znaczenie, łączliwość oraz użycie w kontekście. Ze względu na poziom uczących się, formalne kryterium wyboru tych frazeologizmów stanowiły przejrzysta motywacja i prosty schemat składniowy, natomiast ich znaczenie jest związane z opowiedzianą wcześniej historią Pawła, który popełnił błąd i musi się do niego przyznać. Zadaniem studentów w ćwiczeniu VIII jest twórczo wykorzystać frazeologizmy i ułożyć dialog Pawła z lekarzem lub Laurą. Ostatnie ćwiczenie nawiązuje do lekcji 18 podręcznika *Polski na A. Część I*, w której pojawia się zagadnienie mianownika rzeczowników niemęskoosobowych. Na przykładzie frazeologizmów studenci utrwalają formy mianownika liczby mnogiej części ciała oraz powtarzają formy innych przypadków w liczbie pojedynczej.

¹ Dostępne online: http://stella.uniba.sk/texty/FIF_KW_polski1.pdf

I. Proszę przeczytać następujący tekst i zaznaczyć, czy zdania w poniższej tabelce są prawdziwe czy nieprawdziwe.

Lekarz powiedział Pawłowi, że ma zwykłe przeziębienie. Paweł się ucieszył, kiedy wieczorem poczuł się już całkiem dobrze. Pomyślał, że krótki spacer mu nie zaszkodzi, spędzi czas na świeżym powietrzu i po spacerze będzie **spać jak suseł**. Poszedł do parku, ale po 20 minutach **padał z nóg** i musiał usiąść na ławce. Zrobiło mu się gorąco. Niestety, do domu musiał wracać pieszo, bo w pobliżu nie było żadnego przystanku. Po chwili więc wstał i powoli szedł do domu. W dodatku zaczęło padać, a Paweł nie miał parasola. Kiedy wrócił do domu, zmierzył sobie temperaturę. **Zrobił wielkie oczy**.

- To niemożliwe - pomyślał. Miał gorączkę 39,5 stopni. - Jeszcze przed godziną **dałbym głowę**, że nazajutrz będę **zdrowy jak ryba**!

Przez chwilę był zły, że wcześniej **stracił rozum** i nie posłuchał rady lekarza, który mu przecież powiedział, że powinien wypoczywać i dobrze to przeziębienie wyleczyć. W końcu się uspokoił i stwierdził, że trzeba **iść po rozum do głowy**. Zażył więc tabletkę przeciwgorączkową, zaparzył herbatę i położył się do łóżka. Postanowił, że zaczeka do rana i jeśli nadal będzie czuł się źle, pójdzie znów do lekarza.

		P	N
1.	Paweł ma poważną chorobę.		
2.	Po wizycie lekarza samopoczucie Pawła się poprawiło.		
3.	Paweł poszedł pieszo do parku.		
4.	Niedaleko parku był przystanek tramwajowy.		
5.	Paweł wrócił do domu mokry.		
6.	Po spacerze Paweł czuł się całkiem dobrze.		
7.	Paweł poszedł do lekarza dwa razy.		

II. Proszę dopasować definicję do frazeologizmów użytych w tekście.

1. spać jak suseł	a) być pewnym
2. padać z nóg	b) bardzo się zdziwić
3. zrobić wielkie oczy	c) robić coś racjonalnie
4. ktoś dałby głowę	d) bardzo zdrowy, zupełnie zdrowy
5. zdrowy jak ryba	e) nie myśleć racjonalnie
6. stracić rozum	f) być bardzo zmęczonym
7. iść po rozum do głowy	g) spać bardzo dobrze, mieć głęboki sen

III. Proszę zastąpić frazeologizmy w tekście ich niefrazeologicznymi odpowiednikami. Uwaga na czas i aspekt czasowników.

Lekarz powiedział Pawłowi, że ma zwykłe przeziębienie. Paweł się ucieszył, kiedy wieczorem poczuł się już całkiem dobrze. Pomyślał, że krótki spacer mu nie zaszkodzi, spędzi czas na świeżym powietrzu i po spacerze¹. Poszedł do parku, ale po 20 minutach² i musiał usiąść na ławce. Zrobiło mu się gorąco. Niestety, do domu musiał wracać pieszo, bo w pobliżu nie było żadnego przystanku. Po chwili więc wstał i powoli poszedł do domu. W dodatku zaczęło padać, a Paweł nie miał parasola. Kiedy wrócił domu, zmierzył sobie temperaturę.³.

– To niemożliwe – pomyślał. Miał gorączkę 39,5 stopni. – Jeszcze przed godziną⁴, że nazajutrz⁵!

Przez chwilę był zły, że wcześnieji nie posłuchał rady lekarza, który mu przecież powiedział, że powinien wypoczywać i dobrze to przeziębienie wyleczyć. W końcu się uspokoił i stwierdził, że trzeba⁶. Zażył więc tabletkę przeciugorączkową, zaparzył herbatę i położył się do łóżka. Postanowił, że zaczeka do rana i jeśli nadal będzie czuł się źle, pójdzie znów do lekarza.

IV. Rano Paweł zadzwonił do swojej dziewczyny Laury. Proszę napisać w pierwszej osobie liczby pojedynczej, co Paweł mówił. Proszę użyć frazeologizmów z pierwszego ćwiczenia.

Cześć, Lauro! Dzisiaj nie możemy się spotkać, jestem chory. Wczoraj byłem u lekarza...

V. Proszę dopasować definicje do następujących frazeologizmów.

1. końskie zdrowie	a) przejmować się czymś, co się stało
2. posypać głowę popiołem	b) dobre zdrowie
3. głupi jak but	c) przyznać się do winy
4. czerwony jak burak	d) czerwony na twarzy, np. ze wstydu
5. płakać nad rozlanym mlekiem	e) bardzo głupi

VI. Proszę uzupełnić poniższe zdania frazeologizmami z ćwiczenia V.

1. Wszyscy myśleli, że na konferencji wystąpi profesor Kowalski, wybitny literaturoznawca, ale profesor nie przyjechał. Był to wielki wstyd dla organizatorów konferencji. W końcu Wojtek Przyznał się, że zapomniał wysłać zaproszenie do profesora.
2. Nie nauczyłaś się do egzaminu, więc nie zdałaś. Nie ma co, powinnaś się porządnie uczyć. Egzamin poprawkowy będzie za tydzień.
3. Mąż Kaśki jest Wierzy we wszystko, co zobaczy w Internecie. Jak ktoś powie, że Ziemia jest płaska, to on potem chodzi i bezkrytycznie to powtarza.
4. Miałem takiego kolegę w pracy: żadnej pracy się nie bał, wydawał się pewny siebie, ale jak miał iść do działu personalnego załatwić coś z dziewczynami, to od razu robił się
5. Mam 70 lat, ale mimo to mam Bardzo rzadko choruję i nie mam żadnych problemów zdrowotnych, chociaż moi koledzy i koleżanki często muszą chodzić do lekarza.

Na podstawie: https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/25561/1/Piotr%20Flici%20-%20Wspolczesny_slownik_frazeologiczny_author%27s%20version.pdf

VII. Proszę napisać, z jakimi czasownikami łączą się frazeologizmy w zdaniach:

..... końskie zdrowie
..... głupi jak but
..... czerwony jak burak
..... płakać nad rozlanym mlekiem

VIII. Jak potoczyła się historia Pawła? Proszę ułożyć dialog między Pawłem i lekarzem albo Pawłem i Laurą, używając frazeologizmów z ćwiczenia V.

IX. Następujące frazeologizmy zawierają komponenty będące nazwami części ciała. Proszę pogrupować osobno te, w których nazwa części ciała występuje w liczbie pojedynczej oraz w liczbie mnogiej. W jakim przypadku są te komponenty?

ściany mają uszy – wskazywać palcem – zrobić wielkie oczy – bez mrugnięcia okiem – palce lizać – ktoś wstał z łóżka lewą nogą – coś wypadło do głowy komuś – słoń komuś nadepnął na ucho – ktoś ma miękkie nogi

– oko za oko, ząb za ząb – co dwie głowy to nie jedna – urobić sobie ręce po łokcie – ktoś połamał sobie zęby na czymś

liczba pojedyncza	przybytek

liczba mnoga	przybytek

A2–B1. Moje miasto

Krajobraz miejski i przyroda, ekologia, strona bierna, frazeologia

Przykładowa lekcja pod tytułem *Moje miasto* jest przeznaczona dla osób uczących się języka polskiego jako obcego na poziomie A2/B1. Została przygotowana głównie z myślą o studentach Uniwersytetu Komeńskiego w Bratysławie (przede wszystkim Słowianach), którzy korzystają z podręcznika Moniki Krzempek *Polski na A. Część II* (2014). Rozdział 14 tej publikacji nosi taki sam tytuł jak niniejsza lekcja i również jest poświęcony zagadnieniom krajobrazu miejskiego, podróży (po Polsce) oraz zasadom użycia imiesłowu przymiotnikowego biernego. Przykładowe materiały można zatem potraktować jak rozszerzenie pierwotnej lekcji o dalsze treści i dodatkowe ćwiczenia (choć niekoniecznie). Zostały one zaplanowane na ok. 90 min.

Ćwiczenie I nawiązuje do ostatniego zadania z lekcji z podręcznika, którego polecenie brzmi następująco: „Proszę porozmawiać z koleżanką/kolegą o tym, co trzeba zmienić na lepsze w waszym mieście. Wypiszcie 10 propozycji, a następnie spróbujcie utworzyć zdania w stronie biernej. Jak będzie wyglądać wasze idealne miasto – co zostanie zrobione, zmienione, ulepszone? Proszę zwrócić uwagę na takie dziedziny jak: architektura, transport, ekologia, komunikacja, rozrywki, higiena, plan miasta, rekreacja i sport, usługi i sklepy, gastronomia, hotele i turystyka, bezpieczeństwo, infrastruktura.” (idem, 86). Ćwiczenie I odwołuje się wyłącznie do propozycji zmian ekologicznych w mieście, tym samym odpowiadając na aktualne wymagania polonistycznej (głotto)dydaktyki ekologicznej (za: Cudak 2020, 20). Jest to zadanie trzyczęściowe, które rozwija zarówno sprawność czytania i mówienia, jak i kompetencje leksykalną i gramatyczną. W związku z tym, że związki frazeologiczne spotykamy przede wszystkim w stylu potocznym, w pierwszej części ćwiczenia studenci muszą połączyć siedem tego typu wypowiedzi zawierających popularne frazeologizmy z propozycjami zmian ekologicznych w mieście.

Druga część ćwiczenia koncentruje się na powtórzeniu gramatycznym: studenci mają przekształcić propozycje zmian w zdania w stronie biernej zgodnie z podanym przykładem. Jest to jednocześnie jedno z pierwszych zadań na tym poziomie, które skupia się na ćwiczeniu umiejętności transformacji zdaniowych. Trzecia część ćwiczenia I zachęca do ustnego zaproponowania kolejnych zmian ekologicznych w mieście, najlepiej przy pomocy zdań w stronie biernej. Jest to zatem zadanie typowe dla komunikacji sterowanej.

Ćwiczenie II odwołuje się do ćwiczenia I i polega na dopasowaniu frazeologizmów występujących w tabelce do ich definicji słownikowych. Dodatkową trudność może stanowić konieczność sprowadzenia niektórych frazeologizmów do ich postaci słownikowej (por. *dobrać się komuś do skóry*). Zadanie to stwarza również okazję do zapoznania studentów z zasadami korzystania z niniejszej publikacji w celu wyszukiwania związków frazeologicznych (wyszukiwanie tematyczne, gniazdowe, komponentowe).

Końcowe ćwiczenie III można wykonać samodzielnie, w parach, lub w grupach, w zależności od liczby studentów. Odwołuje się ono zarówno do wiedzy zdobytej w poprzednich zadaniach, jak i do słownictwa z podręcznikowej lekcji *Moje miasto*. Studenci wybierają lub otrzymują obrazek, który mają opisać, wykorzystując co najmniej jeden nowo poznany frazeologizm oraz zdanie w stronie biernej. Jest to ćwiczenie z zakresu komunikacji częściowo sterowanej.

I.A. LEKSYKA I CZYTANIE: Jakie ekologiczne zmiany powinny zostać przeprowadzone w mieście? Połącz wypowiedzi zawierające związki frazeologiczne z propozycjami zmian:

WYPOWIEDŹ	PROPOZYCJA
a. Chcemy spędzać więcej czasu na łonie natury!	1. Chcemy objąć ochroną wszystkie rzeki i zbiorniki wodne w naszym mieście, żeby wróciły do nich ryby.
b. Czysta energia jest nam potrzebna do życia jak tlen!	2. Ludzie i specjalne służby muszą sprzątać codziennie ulice i tereny zielone.
c. Kiedy dobiorą się wreszcie do skóry właścicielom fabryk, którzy spuszczają ścieki do rzek?!	3. Musimy zwiększyć liczbę autobusów i tramwajów w naszym mieście i obniżyć cenę biletów komunikacji miejskiej.
d. Można się tutaj ugotować!	4. Należy posadzić więcej drzew na ulicach i nie kosić trawy na trawnikach między blokami.
e. Na własnej skórze przekonałam się, jak brudne jest nasze miasto.	5. Powinniśmy postawić więcej kontenerów na szkło, papier, tworzywa sztuczne i odpady biodegradowalne.
f. Tyle smogu w naszym mieście to igranie ze śmiercią!	6. Trzeba wybudować więcej elektrowni wiatrowych i paneli słonecznych w naszym mieście.
g. Recykling i segregacja odpadów to nasza ostatnia deska ratunku!	7. Władze miasta powinny zaplanować więcej miejsca dla parków i skwerów.

I.B. GRAMATYKA: Zamień powyższe propozycje na zdania w stronie biernej zgodnie z przykładem:

- 0 Powinniśmy dokarmiać zwierzęta żyjące dziko w mieście.
Zwierzęta żyjące dziko w mieście powinny być dokarmiane.

1.
2.
3.
4.
5.
6.
7.

MÓWIENIE: Jakie inne ekologiczne zmiany w mieście powinny zostać wprowadzone?

II. LEKSYKA: Dopasuj frazeologizmy z tabelki w ćwiczeniu I do poniższych definicji:

1. Głupie postępowanie, narażające na utratę zdrowia lub życia –
2. Jedyne rozwiązanie problemów –
3. Jest bardzo gorąco, upalnie –
4. Niezbędne, bardzo potrzebne –
5. Poznać coś, doświadczyć czegoś samemu –
6. Ukarać kogoś –
7. W otoczeniu przyrody –

III. MÓWIENIE: Wybierz jedną z poniższych ilustracji, opisz ją i użyj w swojej wypowiedzi co najmniej jednego z powyższych frazeologizmów oraz chociaż jednego zdania w stronie biernej:

1.

2.

3.

4.

5.

B2. Z lotu ptaka

lotnisko, frazeologia

Przykładowa lekcja pod tytułem *Z lotu ptaka* jest przeznaczona dla osób uczących się języka polskiego jako obcego na poziomie B2. Została przygotowana głównie z myślą o studentach Uniwersytetu Komeńskiego w Bratysławie (przede wszystkim Słowianach), którzy uczęszczają na zajęcia z konwersacji. Lekcja ta koncentruje się więc przede wszystkim na ćwiczeniach komunikacyjnych związanych z tematem lotniska. Jej realizacja zajmie co najmniej 90 minut.

Ćwiczenie I stanowi wprowadzenie do opisu kilku problematycznych sytuacji, z którymi można się spotkać na lotnisku. Studenci w parach lub grupach mają przygotować dialogi i zrealizować przypisane do swoich ról zadania. Proponuję przeprowadzenie tego zadania bez zatrzymywania się przy słownictwie, chyba że niezrozumienie uniemożliwia jego realizację. Jest to bowiem ćwiczenie pomyślane jako rozgrzewka – w dalszej części zajęć szczegółowo zajmiemy się słownictwem, przede wszystkim frazeologią wyróżnioną w opisie każdej z sytuacji. Na pracę nad dialogami w parach/trójkach należy przeznaczyć ok. 10 minut (zapoznanie się z sytuacją + przygotowanie dialogu). Następnie studenci będą prezentować swoje dialogi na forum grupy. Ktoś ze słuchających zostanie po każdym z dialogów poproszony o zreferowanie, na czym polegał problem dyskutowany w dialogu i czy udało się go rozwiązać. (To polecenie należy podać przed prezentacją dialogów, żeby zmotywować do aktywnego słuchania. Najlepiej o zreferowanie prosić osoby z grupy, które już zaprezentowały dialog – dzięki temu nie będą skoncentrowane na swoim nadchodzącym wystąpieniu, ale na aktywnym słuchaniu).

Ćwiczenie II jest ćwiczeniem leksykalnym i koncentruje się na frazeologii obecnej w opisach ról w ćwiczeniu I. Można je wykonywać w następującej kolejności: 1. dopasować frazeologizmy pogrubione w opisach sytuacji do połączeń wyrazowych wymienionych w ćwiczeniu. Należy zwrócić uwagę studentów, aby sprowadzili frazeologizmy do postaci słownikowej tak, aby połączenie wyrazowe oraz frazeologizm odpowiadały sobie pod względem gramatycznym; 2. zastąpić frazeologizmy w ćwiczeniach pasującymi połączeniami wyrazowymi w odpowiednich formach z ćwiczenia II. W zależności od poziomu, liczności grupy oraz czasu, którym dysponujemy, można pominąć któryś z tych elementów. Ćwiczenie to można wykonywać ponownie w tych samych grupach, w których

studenci przygotowywali dialogi, albo, dla urozmaicenia, przydzielili każdej grupie inną sytuację. Istnieje również możliwość samodzielnego wykonania ćwiczenia i sprawdzenia go na forum. Należy zachęcić studentów do tego, aby, w przypadku wątpliwości, skorzystali z załączonego słowniczka frazeologicznego.

Ćwiczenie III nie odwołuje się bezpośrednio do frazeologii, ale koncentruje się na słownictwie związanym z lotnictwem oraz lotami samolotem. Rozwija również sprawność słuchania. Studenci podczas oglądania autentycznego nagrania na platformie YouTube mają wypisać jak największą liczbę słów kluczowych związanych z danym tematem. Zadanie to można zrealizować również w formie konkursu, a następnie zapisać wszystkie słowa i wyrażenia na tablicy. Na tym etapie kształcenia studenci powinni wiedzieć już, że słowa kluczowe mogą oznaczać również połączenia wielowyrzowe i terminologiczne. Należy zachęcić ich do wypisywania danych połączeń również z czasownikiem, np. *przejsz przez kontrolę bagażową* tak, aby uczyli się ich w kontekście.

Na kolejnym etapie studenci na podstawie wypisanych słów kluczowych zostaną poproszeni o chronologiczne zrekonstruowanie procedur, przez które pasażerowie przechodzą na lotnisku. Powinni wykorzystać jak najwięcej słów kluczowych.

Zamysłem ćwiczenia IV jest powtórzenie zarówno słownictwa związanego z lotnictwem, jak i nowej frazeologii podczas komunikacji częściowo sterowanej. Studenci poproszeni są o opowiedzenie dowolnej sytuacji (prawdziwej lub zmyślonej) związanej z omawianym tematem przy wykorzystaniu co najmniej dwóch frazeologizmów oraz nowej leksyki. Można dać im 5 minut na przygotowanie.

I. MÓWIENIE: Proszę wybrać jedną z sytuacji i przygotować dialog:

SYTUACJA 1

PASAŻER 1: Wraz ze swoją czteroosobową rodziną nie zostałeś upuszczony na pokład samolotu linii lotniczych LOT do Londynu, ponieważ obsługa rejsu stwierdziła, że nie macie przy sobie karty płatniczej, przy pomocy której zakupiłeś bilety lotnicze. Dzień przed podróżą próbowałeś dokonać odprawy online, ale na stronie internetowej przewoźnika pojawił się komunikat, aby przejść odprawę biletową bezpośrednio na lotnisku. **Dałeś więc za wygraną** i postanowiłeś wstać wcześniej, aby dopełnić wszystkich formalności na lotnisku. Lot był poranny, więc musieliście wstać już o 4.00 rano.

PRACOWNIK LINII LOTNICZYCH: Według informacji wyświetlających się na twoim ekranie istnieje podejrzenie, że karta płatnicza została skradziona. Być może to tylko **fałszywy alarm**, ale musisz trzymać się procedur swojego pracodawcy i nie możesz

wpuścić pasażerów na pokład samolotu, skoro nie mają przy sobie karty płatniczej.

PASAŻER 2: Stoisz w kolejce do odprawy za problematycznym pasażerem 1. Denerwujesz się, że spóźnisz się na lot. **Dla zabicia czasu** starasz się wesprzeć żądania pasażera 1 i przekonać pracownika linii lotniczych, aby w końcu skierował rodzinę pasażera 1 do bramki.

SYTUACJA 2

PASAŻER: Kupiłeś bilet na podróż marzeń do Nowej Zelandii na marzec. Wydałeś wszystkie oszczędności życia na samą podróż, a także rezerwację noclegów, wypożyczenie samochodu, bilety wstępu do różnych rezerwatów, muzeów i zabytków. Na dwa dni przed odlotem otrzymałeś e-mail od linii lotniczej, którą miałeś lecieć, że twój lot został anulowany z powodu epidemii koronawirusa. W e-mailu brakowało informacji o tym, jak odzyskać kwotę zapłaconą za bilet. Dzwonisz na infolinię, ale nie możesz **dojść do ładu** z jej pracownikiem.

PRACOWNIK INFOLINII: Dzwoni do ciebie wściekły pasażer. Proponujesz mu voucher do wykorzystania w przyszłości, ponieważ nie wiadomo, kiedy loty zostaną wznowione. Pasażer jest jeszcze bardziej zdenerwowany, bo nie chce **się bawić w kotka i myszkę**, tylko odzyskać swoje pieniądze. Próbujesz go uspokoić.

SYTUACJA 3

PASAŻER 1: Lecisz do odległego miasta na rozmowę kwalifikacyjną. Jeden z pasażerów odmawia założenia maseczki i przez to twój lot się opóźnia o 2 godziny. **Siedzisz jak na szpilkach**, bo jesteś pewny, że spóźnisz się na rozmowę kwalifikacyjną i nie dostaniesz pracy, więc domagasz się odszkodowania od linii lotniczej.

PASAŻER 2: Nie chcesz założyć maseczki, ponieważ uważasz, że ogranicza to twoją wolność, a w końcu **coś ci się od życia należy**.

STEWARDESA: Jesteś w swoim żywiole! Właśnie dla takich adrenalinowych sytuacji wybrałaś zawód stewardesy. Tłumaczysz zdenerwowanemu pasażerowi 1, że linia lotnicza nie wypłaci mu odszkodowania, bo opóźnienie nie powstało z jej winy i jednocześnie próbujesz uspokoić pasażera 2 i skłonić go do założenia maseczki lub opuszczenia pokładu samolotu.

SYTUACJA 4

PASAŻER 1: Przyjechałeś na lotnisko 4 godziny przed odlotem, a mimo to spóźniłeś się na swój lot, ponieważ kolejki do odprawy bagażowej były tak długie. **Wpadłeś jak sliwka w kompot** – kolejny lot jest następnego dnia.

PRACOWNIK LOTNISKA: Tłumaczysz pasażerowi, że w czasie pandemii procedury się wydłużają i **ani cię ziębi, ani grzeje**, kiedy wyjaśnia ci swoją trudną sytuację osobistą.

SYTUACJA 5

PASAŻER 1: Wykupiłeś wycieczkę do Egiptu w biurze podróży. Na lotnisku nie mogłeś znaleźć swojej grupy, **latałeś jak kot z pęcherzem** po całej hali odlotów, a rezydent biura podróży nie odbierał telefonu. Udało ci się dotrzeć do odpowiedniej bramki tuż przed odlotem samolotu. Na szczęście nie spóźniłeś się, ale kosztowało cię to dużo stresu.

PASAŻER 2: Rezydent pojawił się tylko na pierwszym spotkaniu w hotelu, a potem już nigdy więcej go nie spotkałeś, ani nie odbierał telefonów. Hotel i jego okolica wprawdzie **zapierają dech w piersiach**, ale jednak oczekiwałeś lepszej opieki rezydenta. Chcesz złożyć skargę.

REZYDENT: Twierdzisz, że skargi klientów są bezzasadne, a ty wypełniasz swoje obowiązki zawodowe **na tip-top**. Byłeś na lotnisku, a także w hotelu. Nikt do ciebie nie dzwonił.

II. LEKSYKA: Jak to powiedzieć inaczej? Spośród poniższych połączeń wyrazowych wybierz takie, którymi można zastąpić frazeologizmy wyróżnione w sytuacjach z ćwiczenia I, a następnie użyj je w odpowiednich formach w kontekście

błędna informacja
być niespokojnym
dobrze sobie radzić
dogadać się
mieć do czegoś prawo
nerwowo biegać
poddać się
prowadzić bezsensowne dyskusje
(coś, ktoś) w ogóle nie obchodzi kogoś
wzorowo
zachwycać
znaleźć się w trudnej sytuacji
z nudów

III. SŁUCHANIE: Proszę obejrzeć nagranie znajdujące się pod poniższym linkiem: <https://www.youtube.com/watch?v=wvdDca1d08Q&t=6s> dotyczące odprawy na lotnisku i wypisać jak najwięcej słów kluczowych i wyrażen związanych z lotniskiem i lotem samolotem.

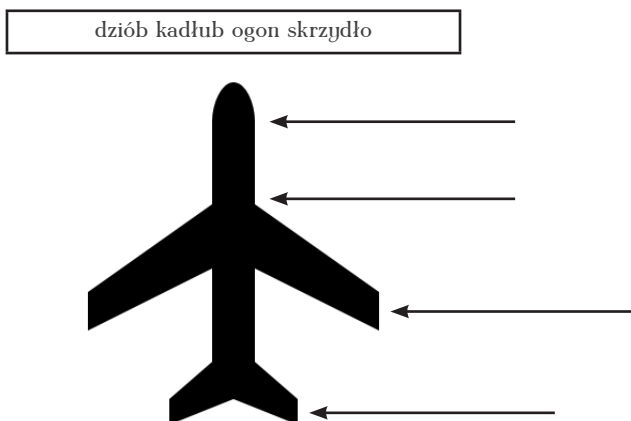
SŁOWA KLUCZOWE
Odprawa na lotnisku

Jakie są czynności, które muszą podjąć pasażerowie podczas odprawy na lotnisku?

1. ...

IV. MÓWIENIE: Opowiedz o swoich doświadczeniach związanych z lotami. Spróbuj wykorzystać jak najwięcej słów kluczowych spośród tych, które pojawiły się w obejrzanym filmiku oraz przynajmniej dwa związki frazeologiczne z ćwiczenia I.

V. LEKSYKA: Zaznacz na obrazku części samolotu:

C1. Od A do Z

Styl naukowy, frazeologia

Przykładowa lekcja pod tytułem *Od a do zet* jest przeznaczona dla osób uczących się języka polskiego jako obcego na poziomie C1. Została przygotowana głównie z myślą o studentach Uniwersytetu Komeńskiego w Bratysławie (przede wszystkim Słowianach), którzy planują semestralny pobyt w Polsce lub pisanie pracy magisterskiej na polonistyczny temat. Lekcja ta koncentruje się na rozróżnianiu stylu potocznego i naukowego oraz wprowadza elementy teorii frazeologicznej, która może studentom się przydać podczas egzaminów z języka polskiego. Aby przeprowadzić tę jednostkę lekcyjną potrzebne jest co najmniej 90 minut (+ zadanie domowe), a idealnie 135 minut (wymiar godzin lektoratu dla magisterskich studiów środkowoeuropejskich).

Ćwiczenie I przynosi refleksję nad tym, jakie cechy są charakterystyczne dla stylu potocznego i naukowego. Najpierw studenci zostają poproszeni o dopasowanie tych cech do obu kolumn, a następnie, na ich podstawie, do sformułowania wypowiedzi ustnej opisującej każdy ze stylów pełnymi zdaniem.

Ćwiczenie II polega na przeczytaniu krótkiego tekstu naukowego dotyczącego frazeologii. W pierwszym kroku studenci zostaną poproszeni o to, żeby wymienić, jakie cechy tego stylu odnajdują w danym akapicie. Następnie muszą dopasować synonimy z tekstu do poniżej wymienionych. Dla ułatwienia potrzebne słowa mogą zostać w tekście pogrubione, ale, jeśli grupa jest wyjątkowo zaawansowana, można zrezygnować z pogrubień i poprosić studentów, aby sami znaleźli synonimy w tekście.

W ćwiczeniu III podany jest dalszy fragment innego tekstu naukowego zawierającego teorię podziału frazeologizmów. Na jego podstawie studenci będą poproszeni o to, aby podzielili podane niżej frazeologizmy na wyrażenia, zwroty i frazy. Dla ułatwienia można im powiedzieć, że w tabelce nie występuje symetria pomiędzy każdą z kolumn. Na razie nie ma potrzeby wyjaśniania frazeologizmów – ćwiczenie ma charakter strukturalny. Dopiero w następnej kolejności prosimy studentów o to, aby własnymi słowami wyjaśnili związki frazeologiczne, natomiast znaczenie nowych jednostek znaleźli w załączonym słowniczku. Kiedy wszystkie znaczenia są już jasne, przechodzimy do ćwiczenia IV. Tu studenci poproszeni są o uzupełnienie krótkich urywków tekstów naukowych odpowiednimi frazeologizmami z ćwiczenia III. W niektórych przypadkach możliwe jest użycie więcej niż jednego frazeologizmu.

Ostatnie ćwiczenie może być zrealizowane jako zadanie domowe. Na podstawie poznanych cech oraz przykładów tekstów naukowych każdy ze studentów proszony jest o napisanie krótkiego fragmentu swojej planowanej lub wymyślonej pracy magisterskiej. Warunkiem jest, że fragment ten musi zawierać co najmniej jeden związek frazeologiczny. Następne zajęcia lektoratowe można rozpocząć od rozmowy na temat pomysłów związanych z pracami dyplomowymi.

I. LESYKA I MÓWIENIE: Zastanów się, czym różni się styl naukowy od potocznego, a następnie do kolumn wpisz odpowiednie cechy z ramki. Spróbuj wyjaśnić własnymi słowami, na czym polega różnica pomiędzy oboma stylami:

charakter dialogowy / charakter monologowy / cechy indywidualne (idiolekt) / częste wykorzystywanie frazeologii / dopuszcza kreatywność językową / duża liczba synonimów / funkcja dydaktyczna / funkcja informacyjna / jednoznaczny / język komunikacji oficjalnej / niewyspecjalizowany / język swobodnej komunikacji / konstrukcje bezosobowe / logiczny / mogą wystąpić elementy slangowe / może mieć cechy regionalne / nazwy wielowyrzowe / niestaranna wymowa / obiektywny / oparty na faktach / podlega normom poprawnościowym / precyzyjny / przejęzyczenia / przeważa w mowie / może wystąpić jako stylizacja w literaturze / przeważa w piśmie / referencyjny / skonwencjonalizowany / skrótowy / słownictwo antropocentryczne / spójny / subiektywny / teoretyczny / terminologia / uporządkowany / upraszczanie form gramatycznych i konstrukcji / używany w kontaktach indywidualnych / wulgaryzmy / wyrażenia ekspresyjne / wyrażenia wieloznaczne / wyrażający opinie / wysoka częstość wyrażen konkretnych / zdania w pierwszej osobie / zdrobnienia / żarty językowe / żywa mowa

STYL POTOCZNY	STYL NAUKOWY

Na podstawie: A. Wilkoń, Typologia stylów językowych współczesnej polszczyzny, Katowice 1987.

II. CZYTANIE: Przeczytaj fragment tekstu „Frazeologia” Andrzeja Marii Lewickiego i Anny Pajdzińskiej. Jakie cechy stylu naukowego znajdujesz w tym tekście?

Termin frazeologia (gr. *phrasis* ‘mówienie’ + *lógos* ‘słowo, nauka’) jest używany w dwu znaczeniach:

- 1 – dział językoznawstwa, ściślej leksykografii, który rejestruje i bada utrwalone połączenia wyrazów zwane związkami frazeologicznymi lub frazeologizmami;
- 2 – zbiór związków frazeologicznych występujących w danym języku, stylu lub badanym zbiorze tekstów (np. frazeologia dzieł Adama Mickiewicza).

Zasób słownikowy języka składa się z dwu różnych typów jednostek: wyrazów i frazeologizmów. Frazeologizmy to społecznie utrwalone połączenia wyrazowe wykazujące nieregularność pod jakimś względem, np.: w ich składzie występują wyrazy lub formy wyrazów nie wchodzące w swobodne związki składniowe; znaczenie frazeologizmów nie wynika ze znaczeń komponentów; naruszone bywają zasady łączliwości wyrazów. Nieregularności te, często współwystępujące, sprawiają, że frazeologizm musi być zapamiętany w całości, nie wynika bowiem z reguł budowania połączeń wyrazowych pozwalających utworzyć nieskończony zbiór zdań i grup syntaktycznych. Związki frazeologiczne istniejące w danym momencie w języku są wyliczalne i mogą być opisywane, podobnie jak wyrazy, w formie słownika, a nie jak regularne połączenia wyrazów za pomocą reguł gramatycznych i paradygmatów.

Frazeologizmy są, podobnie jak wyrazy, składnikami wypowiedzi i tekstów. Same jednak, poza szczególnymi sytuacjami, nie są tekstami. To różni frazeologizmy od przysłów (...), które są minimalnymi tekstami utrwalonymi w społecznym zasobie tekstów i formuł tekstowych.

Znajdź w tekście wyrazy i wyrażenia, które pasują do ich synonimów poniżej. Uwaga! Niektóre słowa występują w innych formach gramatycznych:

lingwistyka –
luźny –
nazywać –
odmiana –
pojęcie –
powiedzenie –
reguła –
składnik –
słowo –

stały –
ujawniać –
utwór –
wyjątkowy –
zdanie –

III. CZYTANIE, LEKSYKA I GRAMATYKA: Teraz przeczytaj fragment wstępu do „Słownika frazeologicznego języka polskiego” Stanisława Skorupki i dopasuj podane frazeologizmy do odpowiednich kategorii w tabeli.

Ogół związków wyrazowych, stanowiących frazeologię języka polskiego, możemy klasyfikować według dwóch różnych kryteriów: kryterium formalnego i semantycznego. Kryterium formalnym jest charakter gramatyczny wyrazów wchodzących w skład związku i rodzaj powiązania składniowego między tymi wyrazami. Z tego stanowiska rozróżniamy wyrażenia, zwroty i frazy. Wyrażenie to zespół co najmniej dwu wyrazów stanowiących całość syntaktyczną i mających charakter nominalny (imienny). Ośrodkiem wyrażenia jest zwykle rzeczownik lub przymiotnik, bywa nim również imiesłów przymiotnikowy, a nawet przysłówki, np. fala morska, fala upałów; kraina mlekiem i miodem płynąca, wielce szanowny, skłonny do piniactwa; święto malowane, zbyt późno. Do wyrażzeń zaliczamy również wszelkie utarte połączenia przymkowe, przysłówkowe i spójnikowe, takie jak: na bok, co chwila, po kryjomu, jak również, a mianowicie. (...)

Zwrot to zespół wyrazów powiązanych składniowo, w którym człon podstawowy ma charakter werbalny. Ośrodkiem zwrotu jest czasownik lub imiesłów nieodmienny, np. ruszyć z kopyta, pleść trzy po trzy, jeść łapczywie; prawdę mówiąc, wzięwszy pod uwagę. W skład bardziej rozbudowanego zwrotu wchodzi zwykle wyrażenie, w stosunku do którego zwrot bywa związkiem w pewnym sensie nadrzędnym, np. wpaść w czarną rozpacz, gdzie jako składnik zwrotu można wyróżnić wyrażenie czarna rozpacz.

Fraza to zespół wyrazowy złożony z członów nominalnych i werbalnych, mający postać zdania. Frazy proste mają postać zdania pojedynczego, np. burza huczy, sztandary łopoczą na wietrze; serce boli, frazy bardziej złożone mogą przybierać postać zdań złożonych, np. nie ma tego złego, co by na dobre nie wyszło. (...) Do frazeologii zaliczamy tylko takie zdania, które mają charakter mniej lub więcej utartej, są często powtarzane w tej samej formie i w tym samym porządku wyrazowym. Do fraz należą więc wszelkiego rodzaju przysłowia, sentencje, maksymy, powiedzenia i porzekadła.

Teraz podziel poniższe frazeologizmy na trzy typy ze względu na ich funkcje składniowe:

od a do zet / alfa i omega / bieda aż piszczący / burza mózgów / chodząca encyklopedia / czarno na białym / człowiek renesansu / odbić się głośnieym echem / kamień milowy / kamień węgielny / kość niezgody / bez liku / mądry Polak po szkodzie / nie zostawić na kimś suchej nitki / na pierwszy rzut oka / na własne oczy / papierek lakmusowy / pięta Achillesa / polityczna poprawność / grać pierwsze skrzypce / stajnia Augiasza / łabędzi śpiew / tajemnica poliszynela / walka z wiatrakami / drugie życie

FRAZA	ZWROT	WYRAŻENIE

IV. MÓWIENIE I LEKSYKA: Czy znasz znaczenia powyższych frazeologizmów? Spróbuj wyjaśnić je swoimi słowami lub poszukaj ich w słowniczku frazeologicznym, a następnie wybierz te, którymi można uzupełnić poniższe zdania pochodzące z tekstów napisanych językiem naukowym.

1. Ale tłumaczy to wszystko nazwisko redaktora. Był nim — a można to ustalić na podstawie znajomości publicystyki jego z okresu Drugiej Rzeczypospolitej — nie kto inny, jak Adolf Nowaczyński, którego dziełem jest całe bez reszty wydawnictwo, zapisane przez niego dosłownie Nawet drobne kilkuwierszowe notatki były jego pióra. (Zieliński 1973, 222)
2. – pierwsza i ostatnia litera greckiego alfabetu – symbolizują pełnię i doskonałość, to co jest pomiędzy początkiem i końcem. (Borowik 2006, 41)
3. Bertrand Russell to prawdopodobnie ostatni Spod jego pióra wyszły woluminy traktujące o logice, matematyce,

filozofii, teorii poznania, historii, pedagogice oraz socjologii, zwłaszcza zaś eseistyka społeczno-polityczna. (Dominiak 2007, 222)

4. jest jedną z najbardziej popularnych technik stosowanych podczas analizowania różnych problemów, a w szczególności służy ona poszukiwaniu twórczych rozwiązań. Technika ta jest definiowana jako żywa dyskusja mająca na celu znalezienie odkrywczych i interesujących pomysłów, umożliwiająca przewyżczenie ograniczeń wynikających z oceniania. (Proctor, 1998)
5. Do historycznych obszarów, w których z powodzeniem realizowane są ideały „sztuki królewskiej”, a zwłaszcza zasada porozumienia między ludźmi różnych narodowości i religii, należą dziś niewątpliwie Alzacja i Lotaryngia. Na przestrzeni kilku stuleci obie prowincje stanowiły pomiędzy Francją i Rzeszą, teren ścierania się politycznych i kulturalnych wpływów sąsiadujących ze sobą potencji; obie – co ważne nie tylko z polskiego punktu widzenia – przyjęły w XIX i XX stuleciu liczną emigrację z Polski. (Cegielski 1993, 127)
6. Każda z pozyskanych informacji dowodzi, że prostytutka była zajęciem lukratywnym i budzącym kontrowersje, nic więc dziwnego, że odniesień do niej jest (Kielar 2016, 119)
7. może to robić wrażenie chaotycznej antologii, a nawet dziewiętnastowiecznego „klocka” z biblioteki w dworku szlacheckim. A przecież jest to jeden z największych (w skali nie tylko polskiej) poematów epickich XX wieku. (Balbus 1999, 34-35)
8. Od czasów nowożytnych kształtował się stereotyp mądrości utożsamianej z wiedzą naukową i myśleniem dyskursywnym. Zgodnie z nim mądrość wzrasta proporcjonalnie do wiedzy i znajomości logiki, a mądry to po pierwsze, erudyta (.....), który w każdej chwili jest w stanie z własnej pamięci odtworzyć informacje (przede wszystkim dane naukowe) potrzebne od zaspokojenia czyjejś ciekawości, a po drugie, ten, kto potrafi bezbłędnie posługiwać się schematami wnioskowania logicznego. (Sztumski 2009, 182)
9. Odkrycie nieświadomości stanowiło na drodze prowadzącej do powstania psychologii naukowej. Fakt ten uznawali nawet klasycy behawioryzmu, jak Skinner czy Hebb. (Dobroczyński 2005)
10. Pierwszy rozdział poświęcony jest wydarzeniom związanym z monarchią habsburską. Rozpoczyna się od rewolucyjnego 1848 r., w którym runął feudalny absolutyzm i został położony pod przyszły nowoczesny ustrój państwa Habsburgów, kończy się omówieniem Konstytucji grudniowej z 1867 r. (Dziadzio 2020)
11. W latach siedemdziesiątych XX w. film reżyserowany przez Andrzeja Wajdę pod tytułem, do którego nawiązuje tytuł artykułu. Wszystko na sprzedaż to był głos w dyskusji o złożonych

i trudnych związkach sztuki (nie tylko filmowej) z życiem prywatnym artysty. (Kita 2012)

12. W tekście autobiografii wszystko jest jawne, – tym zaś, co jako jedyne pozostaje w ukryciu jest właśnie autor. (Żółtański 1996, 245)
13. Wystarczy spojrzeć na jeden z tytułów rozdziału książki, który brzmi „Okłamywanie narodu polskiego przez rząd”, w którym krytykuje generała Sikorskiego za jego postawę wobec Rosjan. Co więcej, autor na premierze (Podbielski 2014, 321).

V. PISANIE: Wybierz dowolny związek frazeologiczny, który pojawił się w tej lekcji i napisz jedno zdanie lub jeden akapit – fragment, który mógłby się pojawić w Twojej pracy magisterskiej, gdybyś pisał(a) ją w języku polskim.

Igraszki z ogniem w przekładzie literackim

Proponowane materiały dydaktyczne na temat frazeologii w przekładzie literackim są przeznaczone dla osób uczących się języka polskiego jako obcego na poziomie celującym w C1. Zawierają one dwie lekcje pod tytułem *Igraszki z ogniem w przekładzie literackim* oraz *Przekład do tańca i do różańca?*, z których należy korzystać w podanej kolejności, ponieważ pierwsza lekcja przedstawia podstawowe strategie w tłumaczeniu kanonicznych postaci frazeologizmów, a druga wprowadza terminy frazeologiczne *norma*, *innowacja*, *błąd* i przygotowuje studentów do ich rozpoznania w tekście literackim.

Obydwie lekcje rozpoczynają się od krótkiego wstępu teoretycznego opartego na artykułach polskich naukowców. Aby ułatwić studentom ich odbiór, teksty te zostały skrócone i uproszczone. Po nich następują pytania kontrolne, które z jednej strony sprawdzają, na ile przeczytany fragment został zrozumiany, a z drugiej strony zwracają uwagę na kluczowe informacje w nim zawarte. Studenci uczący się języka polskiego w Bratysławie poznają w ramach kierunku studia środkowoeuropejskie podstawy frazeologii słowackiej, a także słowacką szkołę przekładu, a niniejsze lekcje są wprowadzeniem do teorii polskiej. Mogą one stanowić niezbędne tło teoretyczne dla ćwiczeń przekładowych z języka polskiego na jakikolwiek inny język.

Kolejną część przedstawionych materiałów stanowi praca z tekstem literackim. Pierwsza lekcja zawiera dwa fragmenty powieści Olgi Tokarczuk *Prawiek i inne czasy*, w których znajdują się frazeologizmy w postaci kanonicznej; druga lekcja skupia się na innowacjach frazeologicznych w powieści Wojciecha Kuczoka *Gnój*. Ćwiczenia leksykalne wyjaśniają znaczenie realiów lub potencjalnie nieznanymi wyrazów, wspierając w ten sposób pierwszy etap procesu przekładu – zrozumienie tekstu wyjściowego.

Następnie studenci powinni napisać własne przekłady analizowanych fragmentów i zaprezentować je na forum grupy. Nauczyciel prowadzi dyskusję o odpowiednich, mniej odpowiednich czy też błędnych rozwiązaniach oraz zachęca studentów do wzajemnego komentowania przekładów. Zdolność do komentowania i oceniania przekładu studenci rozwijają także w ostatnim zadaniu, w którym mają do dyspozycji wydane na Słowacji przekłady analizowanych urywków.

I. Proszę przeczytać poniższy tekst i odpowiedzieć na pytania pod nim.

Trudno nie przyznać, że to właśnie frazeologizmy sprawiają tłumaczom szczególne trudności. *Eo ipso* (czyli z samej swej istoty) są to wyrażenia i zwroty typowe dla danego języka, a zatem – zazwyczaj – niemające odpowiedników w języku przekładu. Są to związki wyrazowe znacznie silniejsze niż kolokacje – znaczenie całości nie wynika ze znaczeń poszczególnych składników, innymi słowy – frazeologizm funkcjonuje jako całość. Mówiąc na przykład: „Tu leży pies pogrzebany”, nie mamy na myśli żadnego psiego nagrobka. Wyrażenia i zwroty frazeologiczne są najczęściej zbudowane na zasadzie obrazowych porównań czy metafor, odwołują się też do funkcjonujących w danej wspólnocie komunikacyjnej cytatów czy utrwalonych przez tradycję powiedzeń. Większość z nich nie ma w języku docelowym odpowiedników zbudowanych z analogicznych elementów, wręcz przeciwnie – idiomy stanowią ekwiwalenty jako całość. Oznacza to, że ekwiwalencja osiągnięta zostaje na poziomie całego wyrażenia, niezależnie od jego składowych części. Istotny jest sens danego obrazu, metafory czy porównania. Kryterium ekwiwalencji stanowi w tym przypadku możliwość zastosowania w analogicznej sytuacji (ekwiwalencja funkcjonalna)².

I.A. Co jest najważniejszą cechą frazeologizmów z punktu widzenia przekładu?

- a) znaczenie frazeologizmu nie jest sumą znaczeń poszczególnych słów;
- b) odwołują się do cytatów;
- c) są to jednostki typowe dla danego języka.

I.B. Co ma na myśli autor, pisząc, że większość frazeologizmów nie ma odpowiedników w języku przekładu?

- a) nie da się ich przetłumaczyć;
- b) często nie ma odpowiedników z takimi samymi komponentami;
- c) nie ma ekwiwalentnych metafor.

I.C. Jak stosuje się ekwiwalencję funkcjonalną w przekładzie frazeologizmów?

- a) tłumaczymy wszystkie komponenty frazeologizmu dosłownie, tworząc w ten sposób neologizm w języku docelowym;
- b) tłumaczymy sens i styl danego frazeologizmu za pomocą środków wypowiedzi typowych dla języka docelowego;
- c) frazeologizmy w przekładzie omijamy.

² Na podstawie: Krzysztof Lipiński: *Vademecum tłumacza*. Kraków: Idea, 2000, s. 92 – 93.

II. Proszę przeczytać poniższy fragment powieści Olgi Tokarczuk *Prawiek i inne czasy* i zaznaczyć w nim frazeologizm.

„Wiosną następnego roku tajniacy w prochowcach zabrali Izydora do Taszowa. Zaświecili mu lampą w oczy.

– Szyfr – powiedział jeden z nich.

– Co „szyfr”? – zapytał Izidor.

Drugi uderzył go w twarz otwartą dłonią. (...)

– Sprawdziliśmy wszystkimi dostępnymi metodami każde słowo, każdy centymetr kwadratowy listu i koperty. (...) Analizowaliśmy każdą literkę, każdy przecinek i kropkę...

– Nic nie znaleźliśmy – powiedział drugi, ten, który bił.

– Tam nie ma żadnego szyfru – powiedział cicho Izidor i chusteczką otarł krew spod nosa. (...)

– Słuchaj, mądralo. Wysłałeś dwadzieścia sześć listów do Wolnej Europy. W większości z nich były puste kartki. Igrałeś z ogniem. I doigrałeś się.

– Powiedz nam po prostu, jak szyfrowałeś. I koniec. Pójdiesz do domu.”³

II.A. Jakie znaczenie ma frazeologizm *ktoś igrą z ogniem*? Jaki jest słowacki odpowiednik?

- a) ktoś zapala świeczkę i robi sztuczki z cieniem i światłem;
- b) ktoś pali ogień tam, gdzie nie wolno;
- c) ktoś robi coś niebezpiecznego.

II.B. Proszę dopasować słowa z tekstu do ich definicji, a następnie poszukać ich odpowiedników w języku słowackim.

tajniak	osoba, która uważa, że wszystko wie najlepiej
prochowiec	radio informujące bez cenzury o wydarzeniach w krajach komunistycznych w drugiej połowie XX wieku
szyfr	cienki płaszcz
centymetr kwadratowy	tajny funkcjonariusz policji (potocznie)
chusteczka	cm ²
mądrala	kawałek papieru lub tkaniny
Wolna Europa	kod ukrywający tajną informację

II.C. Proszę przetłumaczyć podany wyżej fragment powieści na język słowacki.

³ Olga Tokarczuk: *Prawiek i inne czasy*. Warszawa: W.A.B., 1998, s. 223 – 224.

II.D. Proszę porównać swoje tłumaczenie z wydanym na Słowacji przekładem Karola Chmela.

„Na jar nasledujúceho roku odviezli tajní v baloniakoch Izidora do Tašova. Svietili mu do očí stolnou lampou.

– Šifra, - povedal jeden z nich.

– Čo „šifra“? – spýtal sa Izidor.

Druhý mu dal otvorenou dlaňou zaucho. (...)

– Všetkými dostupnými metódami sme preskúmali každé slovo, každý štvorcový centimeter listu a obálky. (...) Analyzovali sme každé písmenko, každú čiarku a bodku...

– Nič sme nenašli, – dokončil druhý, ten, čo ho bil.

– Nie je tam žiadna šifra, – ozval sa ticho Izidor a utrel si vreckovkou rrv spod nosa. (...)

– Počúvaj, ty fiškus. Poslal si dvadsaťšesť listov do Slobodnej Európy. Vo väčšine z nich boli prázdne strany. Hral si sa s ohňom. A teraz si sa dohral.

– Jednoducho nám povedz, akú šifru si používal. A bodka. Pustíme ťa domov.“⁴

II.E. Proszę skomentować słowacki przekład. Jakich ekwiwalentów użył tłumacz? Czy są one odpowiednie zarówno pod względem treści, jak i stylu?

III. Proszę przeczytać poniższy fragment powieści Olgi Tokarczuk *Prawiek i inne czasy* i zaznaczyć w nim frazeologizmy.

„Warszawa Uklei dojechała tak daleko, jak tylko się dało. Potem Ukleja musiał wysiąść i ostatnie metry szedł na piechotę. Potykał się na koleinach leśnej drogi i kłął. W końcu stanął przed na wpół rozwaloną chałupą Kłoski i splunął ze złością.

– Dobra kobieto, pozwólcie tutaj, mam do was interes! – zawołał.

Kłoska wyszła przed dom i spojrzała prosto w zaczerwienione oczy Uklei.

– Nie dam ci jej.

Na chwilę stracił pewność siebie, ale zaraz wziął się w garść.

– Ona już jest moja – powiedział spokojnie. – Tylko uparła się, że musisz ją pobłogosławić. Mam cię poprosić o jej rękę.

– Nie dam ci jej.

Ukleja odwrócił się w stronę samochodu i krzyknął:

– Ruta! (...)

Ruta zatrzymała się przy Uklei i niepewnie wsunęła rękę pod jego ramię.

Ten gest do końca ośmielił Ukleję.“⁵

⁴ Olga Tokarczuk: *Prawek a iné časy*. Preklad Karol Chmel. Bratislava: Premedia, 2015, s. 175 – 176.

⁵ Olga Tokarczuk: *Prawiek i inne czasy*. Warszawa: W.A.B., 1998, s. 176 – 177.

III.A Jakie znaczenie mają podane niżej frazeologizmy? Jakie są ich słowackie odpowiedniki?

ktoś ma do kogoś interes

- a) ktoś chce z kimś rozwiązać jakiś problem, jakąś sprawę;
- b) ktoś interesuje się kimś;
- c) ktoś chce z kimś robić biznes.

ktoś wziął się w garść

- a) ktoś złożył dłoń w garść;
- b) ktoś przezwyciężył chwilę słabości;
- c) ktoś uchwycił w garść coś, np. pieniądze, łyżkę itp.

ktoś prosi o czyjąś rękę

- a) ktoś chce wziąć kogoś za rękę;
- b) ktoś prosi kogoś (zazwyczaj rodziców swej wybranki) o zezwolenie na ślub;
- c) ktoś prosi o podanie ręki.

III.B Proszę dopasować słowa z tekstu do ich definicji, a następnie poszukać ich odpowiedników w języku słowackim.

Warszawa	wyrzucić z ust ślinę
koleina	mówić wulgaryzmy
kląć	ślada po kołach samochodów na drodze
splunąć	pozostać przy swoim zdaniu
uprzeć się (ona uparła się)	polska marka samochodu

III.C. Proszę przetłumaczyć podany wyżej fragment powieści na język słowacki.

III.D. Proszę porównać swoje tłumaczenie z wydany na Słowacji przekładem Karola Chmela.

Uklejova Varšava došla tak ďaleko, ako sa len dalo. Potom musel Ukleja vystúpiť z auta a posledné metre prešiel pešo. Potkýnal sa na vymletých koľajách lesnej cesty a nadával. Nakoniec zastal pred napoly zvalenou Kláskinou chalupou a zlostne si odpľul.

– Dobrá žena, podte sem, mám pre vás ponuku, – zavolał.

Kláška vyšla pred dom a pozrela sa rovno do Uklejových začervenaných očí.

– Nedám ti ju.

Na chvíľu zneistel, no vzápätí akoby sa spamätal.

– Ona už je moja, – vyhlásil pokojne. – Len sa zaťala, že jej musíš dať požehnanie. Mám ťa požiadať o jej ruku.

– Nedám ti ju.

Ukleja sa otočil k autu a zakričal:

– Ruta! (...)

Ruta sa zastavila pri Uklejovi a neisto zasunula ruku pod jeho pazuchu. To gesto Ukleju definitívne posmelilo.⁶

III.E. Proszę skomentować słowacki przekład. Jakich ekwiwalentów użył tłumacz? Czy są one odpowiednie zarówno pod względem treści, jak i stylu?

⁶ Olga Tokarczuk: *Pravek a iné časy*. Preklad Karol Chmel. Bratislava: Premedia, 2015, s. 138 - 139.

Przekład do tańca i do różańca?

I. Proszę przeczytać poniższy tekst i odpowiedzieć na pytania pod nim.

Na sposób opisu związków frazeologicznych miała wpływ przede wszystkim norma językowa w zakresie frazeologii, jak i stosowanie tej normy w praktyce. Z perspektywy poprawnościowej norma frazeologiczna definiowana jest jako zbiór zaaprobowanych przez polską społeczność językową frazeologizmów oraz reguł określających sposób realizacji ich tożsamości w tekstach, a innowacja frazeologiczna jako wszelkie odchylenie od normy frazeologicznej. Przedstawiony konstrukt teoretyczny lub do niego zbliżony pozwolił wielu badaczom prowadzić szczegółowe analizy modyfikacji formalnych i semantycznych w obrębie frazeologii. Naukowcy wyraźnie odróżniają błędne realizacje ustabilizowanych połączeń wyrazowych od aktualizacji zmodyfikowanych, ale uzasadnionych. Użycie innowacyjne może naruszać strukturę formalną samego frazeologizmu lub jego łączliwość, może również zmieniać sens idiomu, przy czym ocenie zostaje poddane użycie idiomu wraz z jego kontekstem minimalnym i kontekstem maksymalnym. Materiałem badawczym są przykłady wyekscerpowane przede wszystkim z literatury, piśmiennictwa z zakresu szeroko pojętej humanistyki oraz z prasy. Płaszczyznę porównawczą dla tych rozważań stanowią opracowania leksykograficzne, a zatem zapis słownikowy staje się w przestrzeni badacza wyznacznikiem poprawności kształtu formalnego (postaci kanonicznej, inwariantu), znaczenia, a niekiedy łączliwości i użycia frazeologizmu. Pod uwagę bierze się zwykle tylko największe słowniki ogólne i frazeologiczne i wybór ten jest ze wszelkich miar słuszny, gdyż jedynie te źródła opisują liczniejszy od podstawowego zbiór idiomów⁷.

I.A. Proszę zdecydować, które z poniższych stwierdzeń dotyczą normy frazeologicznej, a które odnoszą się do innowacji frazeologicznej.

- a) postać kanoniczna frazeologizmu;
- b) inna forma niż ta zapisana w słowniku;
- c) frazeologizm ze zmienioną strukturą;
- d) postać frazeologizmu zapisana w słowniku;

⁷ Na podstawie: Piotr Fliciński: *Innowacje frazeologiczne w świetle danych korpusowych*, w: „Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Językoznawcza”, t. 18 (38), z. 2, s. 9 – 10. Dostępne online: <https://core.ac.uk/download/pdf/204254446.pdf>

- e) inwariant;
- f) sens frazeologizmu nie odpowiada definicji słownikowej;
- g) reguły używania frazeologizmu w tekście i mowie;
- h) komponenty frazeologizmu są połączone inaczej niż w słowniku.

I.B. Proszę dopasować brakujące fragmenty do tekstu.

Dopóki używamy idiomu jako całości,¹, bez zwracania uwagi na jego części składowe, ekwiwalencja zostaje zachowana. Zdarzyć się jednak może, że autor komunikatu (dotyczy to zwłaszcza tekstów literackich, kabaretowych, humorystycznych) zechce² idiomu. Wyobraźmy sobie na przykład scenę filmową, w której bohater zaleca się do niezbyt urodziwej dziewczyny, mającej na sobie bluzeczkę³. W następnej scenie przyjaciel pyta naszego bohatera, dlaczego zaleca się do takiej brzyduli. Odpowiedź brzmi: „Na bezrybiu i rak ryba”. Tego typu przypadki wcale nie są rzadkie, zdarzają się także w dowcipnych rozmowach, sprawiając szczególną trudność tłumaczowi ustnemu. Musi on błyskawicznie podjąć decyzję, czy przetłumaczyć⁴ (jeżeli jest dość obrazowy i może zostać zrozumiany), czy oddać jedynie jego sens. Tłumacz tekstów będzie miał⁵ właściwego rozwiązania⁸.

- a) więcej czasu na obmyślenie
- b) w kontekście sytuacyjnym
- c) świadomie odnieść się do elementów składowych
- d) z dużym wizerunkiem raka
- e) idiom dosłownie

I.C. Jakie jest znaczenie idiomu *na bezrybiu i rak ryba*? Jaki jest słowski odpowiednik?

- a) kiedy brakuje ryb w wodzie, trzeba łowić raki;
- b) nie jest ważne, jak wyglądasz, ale jaki jesteś;
- c) kiedy brakuje tego, czego chcemy, trzeba się zadowolić tym, co jest do dyspozycji.

I.D. Proszę wyjaśnić, jaki jest związek między znaczeniem idiomu i jego komponentami w wyżej opisanej sytuacji.

⁸ Na podstawie: Krzysztof Lipiński: *Vademecum tłumacza*. Kraków: Idea, 2000, s. 93.

II. Proszę przeczytać fragment powieści Wojciecha Kuczoka *Gnój*.

„W końcu córkę wydamy, pójdzie za mężem – mówili, szybko jednak wydało się, że nie tak łatwo będzie córkę wydać, że jeszcze trochę trzeba będzie na nią powydawać, bo raczej była do różańca niż do tańca, a i na synów, nieskorych do żeniaczki, w ogóle do niczego nieskorych, niesko-ordynowanych, długo dojrzewających, jak to się mówi.”⁹

II.A. Proszę napisać, z jakimi słowami łączy się czasownik *wydać*. Jakie są słowackie odpowiedniki tych zwrotów?

- a) wydać
- b) wydać
- c) wydać

II.B. Proszę się zastanowić nad formą i znaczeniem zwrotu *pójdzie za mężem*. Do którego zwrotu może ono nawiązywać?

II.C. W tekście pojawia się innowacja frazeologiczna. Proszę ją zidentyfikować i poszukać jej postaci hasłowej w słowniku. Jakie jest znaczenie formy kanonicznej tego frazeologizmu?

- a) Taki, z którym można się zarówno bawić, jak i modlić.
- b) Taki, który jest bardzo towarzyski, a zarazem pracowity i zaradny, można na niego liczyć w różnych sytuacjach.
- c) Taki, który umie zarówno ciężko pracować, jak i godnie zachowywać się w uroczystej sytuacji.

II.D. Proszę wyjaśnić, na czym polega innowacja frazeologiczna w tekście W. Kuczoka. Jak można ją przetłumaczyć na język słowacki?

II.E. Proszę przetłumaczyć cały fragment powieści W. Kuczoka, starając się zachować jak najwięcej gier językowych oryginału.

⁹ Wojciech Kuczok: *Gnój*. Warszawa: W.A.B., 2003, s. 9 – 10.

II.F. Proszę porównać swoje tłumaczenie z wydaniem na Słowacji przekładem Marianny Minárikovej. Proszę skomentować ten przekład pod kątem gier językowych.

„Veď dcéru aj tak vydáme, pôjde bývať k mužovi, - vraveli; čoskoro sa však ukázalo, že nebude také ľahké dcéru vydať, že ešte s ňou budú všelijaké výdavky, pretože bola skôr na ruženec ako do tanca, a že výdavky budú aj so synmi, ktorí sa tiež nehnali do ženby, vôbec do ničoho sa nehnali, boli neskoordinovaní, dlho dospievali, ako sa vraví“.¹⁰

III. Proszę przeczytać poniższy tekst.

Stanisław Bąba wyodrębnia innowacje uzupełniające, rozszerzające i modyfikujące. Innowacje modyfikujące powstają w wyniku naruszenia ustabilizowanej struktury frazeologizmu: jego płaszczyzny leksykalnej (składu komponentów) i płaszczyzny gramatycznej (formy gramatycznej komponentów, powiązań składniowych między nimi). Naruszenie struktury frazeologizmu może być nieświadome i niezamierzone, wtedy mamy do czynienia z błędem. Modyfikacja może być także wynikiem świadomego działania i można ją uzasadnić funkcją wypowiedzi. Przy ocenie poprawności językowej wypowiedzi artystycznej należy brać pod uwagę inne kryteria niż w wypadku wypowiedzi nieartystycznej, użytkowej czy publicystycznej, gdyż w wypowiedzi artystycznej deformowanie struktur języka jest z reguły zamierzone i posiada określoną motywację. Każdą innowację w dziele literackim trzeba rozpatrywać pod kątem jej funkcjonalnej przydatności, uwzględniając: występowanie jej w wypowiedzi narratora lub bohatera, typ narracji, kontekst, rodzaj stylizacji itp.¹¹

III.A. Proszę zdecydować, które z poniższych stwierdzeń dotyczą funkcjonalnej innowacji frazeologicznej, a które odnoszą się do błędu frazeologicznego.

- a) celowe naruszenie struktury leksykalnej lub gramatycznej frazeologizmu;
- b) do naruszenia normy dochodzi bez wiedzy użytkownika;
- c) modyfikację struktury frazeologizmu można uargumentować;
- d) niezamierzone naruszenia struktury frazeologizmu pojawiają się częściej w mowie potocznej, nieliterackiej;

¹⁰ Wojciech Kuczok: *Hnoj*. Przekład Marianna Mináriková. Bratislava: Belimex, 2005, s. 5.

¹¹ Na podstawie: Beata Kuryłowicz: *Frazeologiczne innowacje modyfikujące w powieści Waldemara Łysiaka Kielich*, w: „Białostockie Archiwum Językowe”, nr 5, 2005, s. 65. Dostępne online: https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/9495/1/BAJ_5_2005_B_Kurylowicz_Frazeologiczne_innowacje_modyfikujace.pdf

- e) funkcjonalnie uzasadnione modyfikowanie frazeologizmów jest charakterystyczne np. dla mowy bohatera tekstu literackiego.

IV. Proszę przeczytać poniższy fragment powieści Wojciecha Kuczoka *Gnój*.

„– Ale pamiętaj, ojciec twój jest kimś, jest absolwentem akademii sztuk przepięknych, artystą plastykiem, mnie się nie musisz wstydzić, o nie. Jak się trochę polepszą czasy, znów będę wystawiał, znów będę malował, rzeźbił, znów będą o mnie mówić, a wtedy zarobię takie pieniądze, że... – i tu zaczynał wyliczankę rzeczy, które nam kupi, kiedy tylko czasy się poprawią; matka zwykle przerywała te wywody na swój sposób, zwykle mieszając powiedzonka:
– Chłopie, przestałbyś wreszcie obiecywać gruszki w popiele...”¹²

IV.A Proszę dopasować do siebie synonimy.

plastyk	1. wierszyk, 2. spis, enumeracja
wstydzić się	przeszkadzać
polepszyć	przemówienie
wyliczanka	poprawić
wywód	przyrzekać
powiedzonko (pot.)	powiedzenie, aforyzm
przerywać	malarz lub rzeźbiarz
obiecywać	odczuwać wstyd

IV.B. Proszę zdecydować, czy poniższe twierdzenia są prawdziwe czy nieprawdziwe.

		P	N
1.	Ojciec jest malarzem.		
2.	Ojciec skończył wyższą szkołę artystyczną.		
3.	Rodzina jest w dobrej sytuacji finansowej.		
4.	Przemówienia ojca słuchają dzieci i matka.		
5.	Ojciec jest obecnie bardzo znanym artystą.		
6.	Matka wierzy, że sytuacja rodziny się wkrótce poprawi.		
7.	Ojciec i matka używają zdeformowanych wyrażań.		

¹² Wojciech Kuczok: *Gnój*. Warszawa: W.A.B., 2003, s. 95.

IV.C. Matka w powieści W. Kuczoka użyła zwrotu „obiecywać gruszek w popiele”. Proszę poszukać w słowniku komponentów „gruszka” i „popiół” i zastanowić się, jak powstała ta innowacja frazeologiczna. Proszę ocenić, czy jest ona funkcjonalnie uzasadniona, czy stanowi przykład błędu językowego?

IV.D. Proszę przetłumaczyć cały fragment powieści W. Kuczoka, starając się zachować innowacje oryginału. Z jakich słowackich frazeologizmów można korzystać?

IV.E. Proszę porównać swoje tłumaczenie z wydany na Słowacji przekładem Marianny Minárikovej i skomentować go.

„– Ale pamätaj si, tvoj otec je niekto, je absolventom vysokej školy výtvarných umení, umelcom – výtvarníkom, za mňa sa nemusíš hanbiť, veru nie. Keď budú trochu lepšie časy, zase budem vystavovať, zase budem maľovať, robiť sochy, zase sa bude o mne rozprávať, a potom zarobím také peniaze... a tu začínať vyratúvať veci, ktoré nám kúpi, len čo budú trochu lepšie časy; matka zvyčajne prerušovala takúto argumentáciu po svojom, zvyčajne povrávkou:

– Starý, keby si konečne prestal sľubovať vrabce na streche...”¹³.

¹³ Wojciech Kuczok: *Hnoj*. Preklad Marianna Mináriková. Bratislava: Belimex, 2005, s. 70.

Klucz odpowiedzi do ćwiczeń

A1. Zdrowy jak ryba

Ćwiczenie I.

1.N, 2.P, 3.P, 4.N, 5.P, 6. N, 7.N

Ćwiczenie II.

1.G, 2.F, 3.B, 4.A, 5.D, 6.E, 7.C

Ćwiczenie III.

1. będzie dobrze spać, 2. był bardzo zmęczony, 3. bardzo się zdziwił, 4. byłem pewny, 5. będę zupełnie zdrowy, 6. nie myślał racjonalnie, 7. myśleć racjonalnie / być racjonalnym.

Ćwiczenie IV.

Cześć, Lauro! Dzisiaj nie możemy się spotkać, jestem chory. Wczoraj byłem u lekarza, powiedział mi, że mam zwykłe przeziębienie. Ucieszyłem się, kiedy wieczorem poczułem się już całkiem dobrze. Pomyślałem, że krótki spacer mi nie zaszkodzi, że spędzę czas na świeżym powietrzu i po spacerze będę spać jak suseł. Poszedłem do parku, ale po 20 minutach padałem z nóg i musiałem usiąść na ławce. Zrobiło mi się gorąco. Niestety, do domu musiałem wracać pieszo, bo w pobliżu nie było żadnego przystanku. Po chwili więc wstałem i powoli poszedłem do domu. W dodatku zaczęło padać, a ja nie miałem parasola. Kiedy wróciłem domu, zmierzyłem sobie temperaturę. Zrobiłem wielkie oczy.

Pomyślałem, że to niemożliwe. Miałem gorączkę 39,5 stopni. Jeszcze przed godziną dałbym głowę, że nazajutrz będę zdrowy jak ryba!

Przez chwilę byłem zły, że wcześniej straciłem rozum i nie posłuchałem rady lekarza, który mi przecież powiedział, że powinienem wypoczywać i dobrze to przeziębienie wyleczyć. W końcu się uspokoiłem i stwierdziłem, że trzeba iść po rozum do głowy. Zażyłem więc tabletkę przeciugorączkową, zaparzyłem herbatę i położyłem się do łóżka. Postanowiłem, że zaczekam do rana i jeśli nadal będę czuł się źle, pójdę znów do lekarza.

Ćwiczenie V.

1.B, 2.C, 3.E, 4.D, 5.A

Ćwiczenie VI.

1. posypał głowę popiołem, 2. płakać nad rozlanym mlekiem, 3. głupi jak but, 4. czerwony jak burak, 5. końskie zdrowie

Ćwiczenie VII.

1. mieć końskie zdrowie, 2. być głupi jak but, 3. robić się czerwony jak burak, 4. nie ma co płakać nad rozlanym mlekiem

Ćwiczenie IX.

liczba pojedyncza	przypadek
wskazywać palcem	narzędnik
bez mrugnięcia okiem	narzędnik
ktoś wstał z łóżka lewą nogą	narzędnik
coś wpadło do głowy komuś	dopełniacz
słoń komuś nadepnął na ucho	biernik
oko za oko, ząb za ząb	mianownik/biernik

liczba mnoga	przypadek
ściany mają uszy	biernik
zrobić wielkie oczy	biernik
palce lizać	biernik
ktoś ma miękkie nogi	biernik
co dwie głowy to nie jedna	mianownik
urobić sobie ręce po łokcie	biernik
ktoś połamiał sobie zęby na czymś	biernik

A2–B1. Moje miasto

I.A. a. 7 b. 6 c. 1 d. 4 e. 2 f. 3 g. 5

I.B. Przykładowe odpowiedzi – szyk zdań może się różnić:

1. Wszystkie rzeki i zbiorniki wodne w okolicy zostaną objęte ochroną, żeby wróciły do nich ryby.
2. Ulice i tereny zielone będą sprzątane codziennie przez specjalne służby.
3. Liczba autobusów i tramwajów zostanie zwiększona, a cena biletów komunikacji miejskiej zostanie obniżona.
4. Więcej drzew zostanie posadzonych na ulicach, a trawniki między blokami nie będą koszone.
5. Więcej kontenerów na szkło, papier, tworzywa sztuczne i odpady biodegradowalne zostanie postawionych.
6. Większa liczba elektrowni wiatrowych i paneli słonecznych w naszym mieście zostanie wybudowana.
7. Więcej miejsca na parki i skwery zostanie zaplanowane przez władze miasta.

II.

1. igranie ze śmiercią; 2. ostatnia deska ratunku; 3. można się *gdzieś* ugotować; 4. (coś jest) potrzebne do życia jak tlen; 5. na własnej skórze; 6. dobrać się *komuś* do skóry; 7. na łonie natury

B2. Z lotu ptaka

III.

1. fałszywy alarm; 2. siedzieć jak na szpilkach; 3. być w swoim żywiole; 4. dość do ładu (z *kimś*); 5. coś się *komuś* od życia należy; 6. latać jak kot z pęcherzem; 7. dać za wygraną; 8. bawić się w kotka i myszkę (z *kimś*); 9. ani to *kogoś* ziębi, ani grzeje; 10. na tip-top; 11. zapierać dech w piersiach; 12. wpaść jak śliwka w kompot; 13. dla zabicia czasu

IV.

A. Przykładowe słowa kluczowe:

otworzyć bagaż; odprawić się przez internet; przechodzić przez stanowisko kontroli biletowo-bagażowej; odnaleźć stanowisko kontroli biletów/nadania bagażu; ściągnąć/zdjąć buty/odzież wierzchnią/pasek; sprawdzić bagaż podręczny; poddać się kontroli manualnej przez upoważnioną personel; znaleźć niedozwolone przedmioty; przewozić płyny do stu mililitrów włączyć laptop; zabierać na pokład samolotu; zdać bagaż rejestrowany; okazać dokument tożsamości; otrzymać kartę pokładową; udać się do kontroli bezpieczeństwa; podlegać kontroli paszportowej; lecieć poza strefę Schengen; oczekiwać na lot; hala odlotów

B.

1. Odnaleźć stanowisko kontroli biletowo-bagażowej, gdzie pasażerowie muszą zdać bagaż rejestrowany oraz po okazaniu dokumentu tożsamości otrzymają kartę pokładową. 2. Z kartą pokładową udać się do kontroli bezpieczeństwa. 3. Przygotować się do kontroli bezpieczeństwa. 4. Poddać się kontroli osobistej 5. Przejszć przez stanowisko kontroli paszportowej, jeśli się leci poza Strefę Schengen. 6. Oczekiwać na lot w hali odlotów.

V.

1. dziób; 2. kadłub; 3. skrzydło; 4. ogon

C1. Od A do Z

I.

STYL POTOCZNY	STYL NAUKOWY
charakter dialogowy cechy indywidualne (idiolekt) wyraża opinie niestaranna wymowa język swobodnej komunikacji dopuszcza kreatywność językową duża liczba synonimów wyrażenia wieloznaczne zdrobnienia niewyspecjalizowany zdania w pierwszej osobie skrótowy subiektywny wyrażenia ekspresyjne upraszczanie form gramatycznych i konstrukcji przejęzyczenia przeważa w mowie może wystąpić jako stylizacja w literaturze słownictwo antropocentryczne używany w kontaktach indywidualnych wulgaryzmy częste wykorzystywanie frazeologii żarty językowe żywa mowa wysoka częstość wyrażen konkretnych	charakter monologowy skonwencjonalizowany funkcja informacyjna funkcja dydaktyczna język komunikacji oficjalnej spójny precyzyjny logiczny jednoznaczny terminologia konstrukcje bezosobowe nazwy wielowyrzowe obiektywny oparty na faktach podlega normom poprawnościowym uporządkowany przeważa w piśmie referencyjny teoretyczny

II.

1. językoznawstwo; 2. swobodny; 3. zwać; 4. paradygmat; 5. termin; 6. przysłowie; 7. zasada; 8. komponent; 9. wyraz; 10. utrwalo-
ny; 11. wykazywać; 12. dzieło; 13. szczególnie; 14. wypowiedzenie

III.

FRAZA	ZWROT	WYRAŻENIE
albo rybki, albo akwarium	odbić się głośnym echem	drugie życie
bieda aż piszczy	nie zostawić na kimś suchej nitki	walka z wiatrakami
mądry Polak po szkodzie	grać pierwsze skrzypce	tajemnica poliszynela
		łabędzi śpiew
		polityczna poprawność
		pięta Achillesa
		alfa i omega
		burza mózgów
		chodząca encyklopedia
		czarno na białym
		człowiek renesansu
		kamień milowy
		kamień węgielny
		kość niezgody
		na pierwszy rzut oka
		od a do zet

IV.

1. od a do zet; 2. alfa i omega; 3. człowiek renesansu; 4. burza mózgów; 5. kość niezgody; 6. bez liku; 7. na pierwszy rzut oka; 8. chodząca encyklopedia; 9. kamień milowy; 10. kamień węgielny; 11. odbił się szerokim echem; 12. czarno na białym; 13. nie zostawił suchej nitki

Igraszki z ogniem w przekładzie literackim

I.A. a), I.B. b), I.C. b)

II.A. c)

II.B.

tajniak	tajny funkcjonariusz policji (potocznie)	tajný
prochowiec	cieńki płaszcz	trenčkot
szyfr	kod ukrywający tajną informację	šifra
centymetr kwadratowy	cm ²	centimeter štvorcový
chusteczka	kawałek papieru lub tkaniny	vreckovka
mądrała	osoba, która uważa, że wszystko wie najlepiej	mudrlant
Wolna Europa	radio informujące bez cenzury o wydarzeniach w krajach komunistycznych w drugiej połowie XX wieku	Slobodná Európa

III.A. a), b), b)

III.B.

Warszawka	polska marka samochodu
koleina	śląd po kołach samochodów na drodze
kląć	mówić wulgaryzmy
splunąć	wyrzucić z ust ślinę
uprzeć się (ona uparła się)	pozostać przy swoim zdaniu

Przekład do tańca i do różańca?

I.A.

Norma frazeologiczna: a), d), e), g)

Innowacja frazeologiczna: b), c), f), h)

I.B. 1.b, 2.c, 3.d, 4.e, 5.a

I.C. c)

II.A.

a) wydać córkę (za męż) – wydać córce

b) wydać pieniądze – wydać pieniądze

c) wydać się – ukazać się

II.B. *wydać córkę za męż, wyjść za męż*

II. C. a)

Innowacja w powieści: „raczej była do różańca niż do tańca”

III.A.

funkcjonalna innowacja: a), c), e)

błąd: b), d)

IV.A.

plastyk	malarz lub rzeźbiarz
wstydzić się	odczuwać wstyd
polepszyć	poprawić
wyliczanka	1. wierszyk, 2. spis, enumeracja
wywód	przemówienie
powiedzonko (pot.)	powiedzenie, aforyzm
przerywać	przeszkadzać
obiecywać	przyrzekać

IV.B. 1.P, 2.P, 3.N, 4.P, 5.N, 6.N, 7.P

IV.C Zwrot *obiecywać gruszki w popiele* powstał z komponentów dwóch frazeologizmów: *obiecywać gruszki na wierzbie* oraz *nie zasypiać gruszek w popiele*. Autor powieści świadomie wymieszał dwa zwiroty, które w wypowiedzi jednej z postaci (matki) wyglądają jak błąd frazeologiczny. Innowacja ta charakteryzuje sposób mówienia bohatera powieściowego.

prof. UAM dr hab. Gabriela Dziamska-Lenart

Studia doktoranckie odbyła pod naukową opieką pana profesora Stanisława Bąby. Doktoryzowała się w 2000 r. na podstawie rozprawy *Mechanizmy zmian frazeologicznych w polskiej felietonistyce współczesnej*. Stopień doktora habilitowanego uzyskała w kwietniu 2019 r. Autorka dwu książek: *Innowacje frazeologiczne w powojennej felietonistyce polskiej*, PSP, Poznań 2004, *Frazeografia polska. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2019. Współautorka *Podręcznego słownika frazeologicznego języka polskiego*, PWN, Warszawa 1995.

dr Ewelina Woźniak-Wrzesińska

Studia doktoranckie pod opieką pani profesor Małgorzaty Witaszek-Samborskiej rozpoczęła w październiku 2017 r. Doktoryzowała się we wrześniu 2021 r. na podstawie rozprawy *Dwie twarze humanistyki. Rozproszenie a spójność – terminy i pojęcia*. Autorka książki *Słowa we mgłę. Leksyka, terminy i pojęcia w tekstach współczesnej humanistyki – wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo Naukowe KUL, Lublin 2019 (na podstawie magisterium uhonorowanego I nagrodą w dyscyplinie językoznawstwo w XVII Ogólnopolskim Konkursie im. Czesława Żgorzelskiego).

dr Jan Zgrzywa

Doktoryzował się w 2016 r. na podstawie rozprawy *Aforyzmy w prozie Olgi Tokarczuk*, Wydawnictwo Poznańskie Studia Polonistyczne, Poznań 2016. W latach 2000-2003 lektor języka polskiego na Christian-Albrecht-Universität w Kilonii, a w latach 2003-2004 na Georg-August-Universität w Göttingen. Od 2008 r. wykładowca w Collegium Polonicum na kierunku filologia polska jako obca. Lektor specjalistycznego języka polskiego w Kolleg für polnische Sprache und Kultur w Berlinie. Autor podręcznika *Praktyczna gramatyka języka polskiego. Zestaw ćwiczeń dla uczących języka polskiego*, Słubice 2016 i współautor książki *Kolej na polski. Polski na kolei. Lehrmaterialien für Eisenbahner. Stufe A0 – A1. Band 2*, Berlin 2019.

dr Zuzana Obertová

Doktoryzowała się w 2019 r. pod kierownictwem naukowym prof. Marii Dobrikovej na podstawie rozprawy *Reflexia slovensko-poľských literárnych vzťahov v diele Władysława Bobeka*. Od 2014 r. pracuje jako asystentka w Katedrze Filologii Słowiańskich Uniwersytetu Komeńskiego w Bratysławie. Prowadzi lektorat z języka polskiego, ćwiczenia z przekładu ustnego i pisemnego, zajęcia z literatury i kultury polskiej. Jest autorką zeszytu ćwiczeń dla Słowaków uczących się języka polskiego jako obcego *Polski na A. Część I*, Wydawnictwo Univerzita Komenského, Bratislava 2020.

dr Magdalena Zakrzewska-Verdugo

W 2016 r. na Uniwersytecie Palackiego w Ołomuńcu, pod kierownictwem naukowym prof. Marii Sobotkovéj obroniła pracę doktorską pod tytułem *Przekład literacki jako problem filologiczno-kulturowy (na podstawie analizy tłumaczeń tekstów D. Masłowskiej, M. Witkowskiego i S. Shutego na język rosyjski)*. Od 2017 r. lektorka języka polskiego na Uniwersytecie Komeńskiego w Bratysławie. Autorka podręcznika uniwersyteckiego do nauczania języka polskiego jako obcego dla Słowaków *Polski na A. Część III*, Wydawnictwo Univerzita Komenského, Bratislava 2020.